η Μαμή

Η ΠΕΡΕΣΤΡΟΪΚΑ

μπροστά στην καταιγίδα

No 14

*Ο Ιμπεριαλισμος σημερα *Ρ. Λουξεμπουργκ: "Ειρηνικες Ουτοπιες" *Νταβος
*Συνδικαλιστικη Γραφειοκρατια *Μαης '68 *Πολιτιστικη Επανασταση

Η Μαμή

" Η επανάσταση είναι η μαμή κάθε παλιάς κοινωνίας πσυ κυοφορει μία κανούργια "

Περιοδικό της Ο.Σ.Ε

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Γραφεια Αθήνας : Μενάνδρου 50, Ομόνοια τηλ 5241001
Γραφεία Θεσσαλονίκης :Ναυμαχίας Λήμνου 7

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ : *Στα γραφεία της ΟΣΕ και Ζωοδόχου Πηγής 16, Β' Οροφος, "ΘΕΩΡΙΑ ΕΠΕ", τηλ. 3624187*

Υπεύθυνος :Μ.Στύλλου, Μενανδρου 50, τηλ 5241001
Φωτογραφιση :Γ.Κώτσου, Θεμιστοκλέους 37, τηλ 3613180
Εκτύπωση :Μ.Παπαδοπουλος, Στρυμώνος 48,τηλ 3420851

Μετά από διακοπή 22 μηνών κυκοφορεί ξανά η Μαμή. Το προηγούμενο τεύχος της κυκλοφόρησε το Φλεβάρη του '87.

Σ' αυτό το διάστημα είχαμε δώσει την έμφαση στην αναπτυξη και σταθεροποιηση της εφημερίδας μας, της Εργατικής Αλληλεγγύης. Αυτή η επιλογη πηγαζε απο τους ρυθμούς και ανάγκες της παρέμβασης μας σαν οργάνωση. Ταυτόχρονα όμως ανταποκρινόταν και στα βασικα χαρακτηριστικα της συγκυρίας: Σε μιά περίοδο κινητοποιήσεων - με απεργιες, μαθητικές και φοιτητικές καταλήψεις, διαδηλωσεις κ.λ.π.- σε μιά περίοδο διαμόρφωσης νεων αγωνιστικών κομματιων, που έδειξαν και δείχνουν τη διαθεση σύγκρουσης με το ΠΑΣΟΚ απ' τα αριστερά - ξεπερνόντας κάποιες στιγμες τη διστακτική πολιτική της κοινοβουλευτικής αριστεράς- οι ανάγκες τακτικής πολιτικης επικοινωνίας επέβαλαν την προτεραιότητα στην έκδοση της εφημερίδας. Τώρα οι αυξημένες δυνατότητες μας μας επιτρέπουν να συμπληρώσουμε το κενό που είχαμε αφήσει εκδίδοντας ξανά τη Μαμή παράλληλα με την Εργατική Αλληλεγγύη.

Η ΟΣΕ ποτέ δεν αποδεχτηκε τις "μοντερνιζουσες" αντιλήψεις αποϊδεολογικοποιησης της πολιτικής πάλης. Τα προβλήματα στρατηγικου προσανατολισμου εχουν ξανά και ξανά αποδειχτεί καθοριστικά τόσο για την επαναστατική αριστερά οσο και για τις νέες αγωνιστικες πρωτοπορείες που κάθε φορά διαμορφώνονται. Πιστεύουμε πως οι σημερινες εξελίξεις δρομολογούν, συνολικά για την αριστερά, κρίσιμες αναζητήσεις στη θεωρία, στη στρατηγική, στην ιδεολογική αντιπαράθεση.

Σ' αυτή τη διαπίστωση λογοδοτεί η επανέκδοση της Μαμής. Με νεο χαρακτηρα: σαν προσπάθεια περισσότερο παρέμβασης στις μεγάλες συζητήσεις διαμόρφωσης και λιγοτερο παρακολούθησης της συγκυρίας. Αυτός ο προσανατολισμός καθόρισε και τα περιεχόμενα αυτού του τεύχους σε μια προσπάθεια να απαντήσουμε στά ποιό πιεστικα σημερινά ερωτήματα.

*Γλασνόστ και περεστροικα. Είναι ο "σοσιαλισμος της αγορας" απάντηση στην κρίση του Σταλινισμού; Σύσσωμη η ρεφορμιστική αριστερά (Ευρωκομμουνιστες - ανανεωτές και ορθοδοξοι φιλοσοβιετικοί) απαντούν ναι. Οι εργάτες των χωρών του "υπαρκτού σοσιαλισμού" όμως στέλνουν άλλα μηνύματα. Πού οδηγεί η κρίση του κρατικού καπιταλισμου; Οι Κρίς Χαρμαν και Αντι Ζεμπρόφσκι, ηγετικά στελέχη της Βρετανικής επαναστατικής οργάνωσης S.W.P., σε αρθρο τους στο περιοδικό Socialist Rewieu δίνουν μια κατά τη γνώμη μας συνολική απαντηση.

*Ο ιμπεριαλισμός σήμερα. Ενα ζήτημα οπου κρίθηκαν κινήματα, κομματα, καθεστώτα. Απο τη παράδωση του Λένιν, του Μπουχάριν, της Λουξεμπουργκ στην κατανόηση των σημερινών εξελίξεων. Από τότε που ο Λένιν έγραψε τον "Ιμπεριαλισμό" έχουν περάσει πάνω από 70 χρονια. Μπορούμε να αναλύσουμε τη σημερινή εικόνα του καπιταλισμου σαν παγκόσμιο σύστημα και να ερμηνεύσουμε τις αλλαγες χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της επαναστατικής παραδοσης; Μια τέτοια προσέγγιση επιχειρούμε σ' αυτό το άρθρο.

*Ο ρόλος της Συνδικαλιστικής Γραφειοκρατίας είναι καθοριστικός στο σύγχρονο εργατικό κίνημα. Η ανάλυσή του απο την επαναστατική αριστερά είναι απελπιστικά καθυστερημένη. Γιατί το σημαντικό εργατικό κίνημα που ακολούθησε τα μέτρα σταθεροποίησης δεν μπόρεσε να ανατρέψει την εισοδηματική πολιτική, να δώσει τη δική του απαντηση στην κρίση;

*Ο αριστερός εθνικισμός καθόρισε τη στάση πολλών τμημάτων της αριστεράς στις εξελίξεις που άνοιξαν στο Νταβός. Δημοσιεύουμε την εισήγηση της ΟΣΕ στις συζητήσεις που οργανώσαμε μαζί με τους Τούρκους συντρόφους του Socialist Isci και τους Κύπριους συντρόφους της "Εργατικής Δημοκρατίας".

Η εμφάνιση διεθνιστικής επαναστατικής τασης στην νότια Κύπρο είναι για μας ιδιαίτερα σημαντική. Παρουσιάζουμε την ομάδα "Εργατική Δημοκρατία" μέσα από ένα κείμενο του δικού τους περιοδικού: "Διεθνιστική Πρό(σ)κληση".

*Είκοσι χρόνια από το '68. Τα αφιερώματα στον τύπο έδωσαν μπόλικο ρετρό σερβιρισμένα με πικρόχολα σχόλια για τις "νεανικές τρέλες" εκείνης της φοιτητικής γενιάς. Στο τριήμερο εκδηλώσεων που είχαμε οργανώσει από τη μεριά μας προσπαθήσαμε να αναδείξουμε την πραγματική εικόνα εκείνης της έκρηξης του κινήματος σε διεθνή κλίμακα. Δημοσιεύουμε την παρέμβαση του συντρόφου Κρις Χάρμαν που ήταν βασικός ομιλητής την πρώτη μέρα.

*Ταυτόχρονα όμως, είκοσι χρόνια απο την "Πολιτιστική Επανασταση" στην Κίνα. Ηταν ο Μάο επανάσταση μέσα στο Σταλινισμό; Ηταν η Πολιτιστική πραγματικά "βομβαρδισμός των επιτελείων"; Η απομυθοποίηση του Μαοϊσμού είναι κομμάτι της ανασύνθεσης της επαναστατικής αριστεράς που βγήκε από τον Μάη.

Αυτά σ' αυτό το τεύχος, μαζί με την υπόσχεση να συνεχίσουμε πιο συστηματικά την έκδοση της Μαμης.

Η περεστρόικα μπροστά στην καταιγίδα

Η ΕΣΣΔ αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη κρίση της εδώ και εξήντα χρόνια -από τότε ποου ο Στάλιν σταθεροποίησε την κυριαρχία του και ξεκίνησε για να "προλάβει" τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες χρησιμοποιώντας την αναγκαστική εκβιομηχάνιση. Η κλίμακα της κοινωνικής και οπλιτικής κρίσης που αντιμετωπίζει ο Γκορμπατσώφ απόκτησε δραματικές διαστάσεις τον Φεβρουάριο με τις απεργίες στην Αρμενία και στην περιοχή Καραμπάχ στο Αζερμπαϊτζάν. Αυτό, που πριν τρία χρόνια ξεκίνησε σαν την προσπάθεια ενός τμήματος της ηγεσίας να εκσυγχρονίσει τη ρώσικη βιομηχανία -να επιβάλλει την "ανασυγκρότηση" (περεστρόικα)- ξαφνικά μετατράπηκε σε μια μαζική έκρηξη οργής σε μια πόλη ενός εκατομμυρίου κατοίκων. Απ'ότι φαίνεται το καθεστώς επανέκτησε τον έλεγχο της κατάστασης στην Αρμενία. Αλλά, οι ταραχές εκεί δεν πρόκειται να είναι η τελευταία εισβολή της μάζας του πληθυσμού στην πολιτική ζωή.

Η ΚΡΙΣΗ

Ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ κυβέρνησε τη Ρωσία από το 1964 ως το 1982. Αυτά τα χρόνια αποκαλούνται επίσημα σήμερα σαν "περίοδος της στασιμότητας" στην ΕΣΣΔ. Η σειρά των οικονομικών μεταρρυθμίσεων που επιχειρήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και 'στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ξεχάστηκαν, καθώς ο Χρουτσώφ αποκηρύχθηκε σαν "απερίσκεπτος".

Μια νέα σειρά μεταρρυθμίσεων που προτάθηκαν από τον πρωθυπουργό του Μπρέζνιεφ, τον Κοσύγκιν, βαθμιαία εγκαταλείφθηκαν. Κάτω από τον Στάλιν η ίδια η άρχουσα γραφειοκρατία είχε γίνει το αντικείμενο των επανηλειμένων και αιματηρών διωγμών. Ο Χρουτσώφ έδωσε τέλος στην αφαίμαξη της γραφειοκρατίας, αλλά κατά διαστήματα ταρακούνησε την ιεραρχία: η δυσφορία που συνεπαφόταν κάτι τέτοιο ήταν μια απ'τις αιτίες της πτώσης του.

Η άνοδος του Μπρέζνιεφ, αντίθετα, οικοδομήθηκε με τον εξευμενισμό όσων τον βοήθησαν να διώξει τον Χρουτσώφ. Αυτό σήμαινε ότι άφησε τους γραφειοκράτες στη θέση τους ανεξάρτητα από το πόσο καλά ή κακά εκτελούσαν το έργο τους. Ετσι, η περίοδος Μπρέζνιεφ χαρακτηρίστηκε από μια αδράνεια, όπου μόνο ο θάνατος μπορούσε να μετακινήσει τους κορυφαίους γραφειοκράτες από τα πόστα τους. Οταν ο Στάλιν πέθανε το 1953, η μέση ηλικία των μελών του Πολιτικού Γραφείου ήταν 55 χρονών και των Γραμματέων της Κεντρικής Επιτροπής 52. Την εποχή του θανάτου του Μπρέζνιεφ οι αντίστοιχοι μέσοι όροι ήταν 70 και 67 χρόνια.

Η σημερινή ρώσικη ηγεσία λέει γι'αυτά τα χρόνια:

> *"Και στο κέντρο και τοπικά πολλοί ηγέτες συνεχισαν να δρουν με ξεπερασμένες μεθόδους και αποδείχτηκαν ανέτοιμοι να δουλέψουν μέσα στις νέες συνθήκες.Η πειθαρχία και οι εντολές εκφυλίστηκαν ανυπόφορα. Η ακρίβεια και η υπευθυνότητα απουσίαζαν. Η εσφαλμένη πρακτική της αναθεώρησης των πλάνων από τα κάτω εξαπλώθηκε παντού" (1).*

Στην εποχή του Στάλιν και του Χρουτσώφ οι γραφειοκράτες σε όλα τα επίπεδα μπορούσαν να υπερηφανεύονται για τις επιτυχίες τους μέχρι ένα βαθμό. Ισως να ζούσαν με το φόβο του Στάλιν ή να δυσφορούσαν με τις πολιτικές ακροβασίες του Χρουτσώφ, αλλά τουλάχιστον έβλεπαν την οικονομία να αναπτύσσεται και μαζί μ'αυτήν το προσωπικό τους κύρος. Μπορούσαν να πιστεύουν στην "ασταμάτητη προέλαση του κομμουνισμού" -όχι με την έννοια της απελευθέρωσης της εργατικής τάξης σύμφωνα με τον Μαρξ και τον Λένιν, αλλά της ανάπτυξης της ρώσικης κρατικοκαπιταλιστικής εξουσιας.

Την εποχή του Μπρέσνιεφ, ο κομπασμός παραχώρησε τη θέση του στον κυνισμό και ο κυνισμός εύκολα εξελίχτηκε σε ολοκληρωτική διαφθορά. Η σημερινή ηγεσία λέει ότι "ο γραφειοκρατι-

σμός, η έλλειψη ελέγχου, η διαφθορά, τα λαδώματα και ο μικροαστικός εκφυλισμός αναπτύχθηκαν σε αφθονία"(2). Η ίδια η οικογένεια Μπρέσνιεφ στην κορυφή της ηγεσίας λέγεται ότι ήταν αναμεμιγμένη σ' όλα τα παραπάνω: η κόρη του είναι ύποπτη για συμμετοχή σ' ένα σκάνδαλο κλεμμένων διαμαντιών και ο γαμπρός του, που ήταν το Νο2 στην KGB, ότι την κάλυψε(3). Λίγο χαμηλότερα στη γραφειοκρατική ιεραρχία, οι εθνικές ηγεσίες μιας σειράς δημοκρατιών οικοδόμησαν μια βάση για τις ίδιες επιτρέποντας την εξάπλωση διεφθαρμένων πρακτικών: έχουν εκτοξευφθεί κατηγορίες για τις ηγεσίες του Καζακστάν, του Ουζμπεκιστάν, της Γεωργίας και της Αρμενίας μετά τον θάνατο του Μπρέζνιεφ.

Ο κυνισμός της γραφειοκρατίας συνοδεύτηκε καθαρά από μια μαζική αλλοτρίωση στη βάση. Ο αλκοολισμός τινάχτηκε στα ύψη. Η ποιότητα των προϊόντων στα εργοστάσια δεν καλλιτέρευε. Η παραγωγικότητα στη βιομηχανία παρέμεινε στο 55% του επιπέδου των ΗΠΑ(4) και αυξανόταν μόνο ελαφρά ταχύτερα απ' ότι οι μισθοί(5). Πραγματικά, οι σημερινές κριτικές για την Μπρεσνιεφική περίοδο είναι τόσο έντονες που, αν τις πάρουμε κυριολεκτικά, είναι δύσκολο να πιστέψουμε πως επιβίωσε το καθεστώς για 18 χρόνια! Έτσι για παράδειγμα, ο Economist υποστηρίζει ότι "η ρώσικη οικονομία δεν παρουσίασε καμιά ανάπτυξη τα τελευταία 20 χρόνια"(6).

Στην πραγματικότητα, αν και ο ρυθμός ανάπτυξης στην εποχή του Μπρέσνιεφ ήταν σημαντικά χαμηλότερος από ό,τι την εποχή του Στάλιν, εξακολουθούσε να είναι ελαφρά ταχύτερος απ' ό,τι στα περισσότερα δυτικά κράτη (πιο αργός απ' ό,τι στην Ιαπωνία, αλλά πιο γρήγορος απ' ό,τι στη Βρετανία, όπου δεν εμφανίστηκε καθαρή αύξηση του μεταποιητικού προϊόντος για 15 χρόνια!). Η αμερικάνικη CIA υπολογίζει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν κατά μέσο όρο 5% τον χρόνο τα τελευταία πέντε χρόνια του Χρουτσώφ και 5,2% τα πέντε πρώτα χρόνια του Μπρέσνιεφ(7). Οπωσδήποτε, μεμονωμένοι τομείς της οικονομίας παρουσίασαν πραγματική ανάπτυξη. Η μέση εσοδεία σιτηρών τα χρόνια του Χρουτσώφ ήταν 124,4 εκατομμύρια τόνοι, ενώ την πρώτη δεκαετία του Μπρέσνιεφ ήταν 176,7 εκατομμύρια τόνοι(8). το 1965 μόνο 24% των σοβιετικών οικογενειών είχαν τηλεόραση, 59% ραδιόφωνο, 11% ψυγείο και 21% πλυντήριο. Το 1984 τα αντίστοιχα νούμερα είχαν ανέβει σε 85%, 96%, 91% και 70%.(9)

Ακριβώς επειδή η οικονομική κατάσταση της χώρας φαινόταν ότι βελτιωνόταν, παρά την ροπή προς τον γραφειοκρατικό συντηρητισμό, τα προβλήματα που είχαν οδηγήσει τον Χρουτσώφ "στους απερίσκεπτους πειραματισμούς του" μπορούσαν να αγνοηθούν. Μπορεί η ποσότητα νέου βιομηχανικού προϊόντος που παραγόταν για κάθε ρούβλι που πήγαινε για επένδυση να έπεσε κατά ένα τρίτο μεταξύ των αρχών της δεκαετίας του '50 και στα τέλη της δεκαετίας του '60(10), αλλά ήταν ακόμη εφικτή η αντιστάθμισή του με την αύξηση του μέρους του εθνικού εισοδήματος που κατευθυνόταν στη συσσώρευση -έτσι ώστε η αναλογία των "παραγωγικών προϊόντων" στο συνολικό προϊόν αυξήθηκε από 70% το 1950-55 σε 75% στις αρχές της δεκαετίας του '70(11). Η "ύφεση" διευκόλυνε το καθεστώς να αγνοήσει το χάσμα που υπήρχε ακόμα ανάμεσα στην οικονομία του βασικού στρατιωτικού ανταγωνιστή του, τις ΗΠΑ.

Όμως στα τέλη της δεκαετίας του '70 τα βασικά προβλήματα άρχισαν να ξαναεμφανίζονται με ένταση. Ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης άρχισε να πέφτει ορμητικά. Το πλάνο 1976-80 έβαζε τους χαμηλότερους αναπτυξιακούς στόχους από τη δεκαετία του 1920 -και δεν ολοκληρώθηκε. Ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης έπεσε στο 2,7%(12). Συγκεκριμένοι βιομηχανικοί κλάδοι χτυπήθηκαν άσχημα: ο παραγόμενος ηλεκτρισμός και το πετρέλαιο αυξάνονταν το 1980 με περίπου τα δυο τρίτα του ρυθμού που αυξάνονταν πέντε χρόνια νωρίτερα. Το προϊόν στο κάρβουνο, το ατσάλι και τις εργαλειομηχανες στην πραγματικότητα έπεσε λίγο(13). Ακόμη χειρότερα, η σχετικά καλή σοδεια του 1978 ακολουθήθηκε από τις πενιχρές σοδειές του 1979 και του 1980 και την καταστροφική του 1981.

Σήμερα η ρωσική ηγεσία υποστηρίζει:

> *Οι δυσμενείς τάσεις που επικάλυψαν την οικονομική ανάπτυξη στην δεκαετία του '70, αυξήθηκαν έντονα στις αρχές της δεκαετίας του '80, αντί να ηρεμήσουν. Η επιβράδυνση των ρυθμών ανάπτυξης συνέχισε τα πρώτα δυο χρόνια. Οι δείκτες ποιότητας της οικονομικής διαχείρισης επιδεινώθηκαν, το 1982 το ποσοστό αύξησης της βιομηχανίας ήταν 33,4% κάτω από το μέσο ποσοστό της περιόδου του προηγούμενου πεντάχρονου πλάνου(14).*

Ο οικονομικός σύμβουλος του Γκορμπατσώφ, ο Αγκανμπεγκιάν, γράφει:

> *Στην περίοδο 1981-85 πρακτικά δεν υπήρξε καθόλου οικονομική ανάπτυξη. Μια χωρίς προηγούμενο στασιμότητα και κρίση εμφανίστηκε στη διάρκεια της περιόδου 1979-82, όταν η παραγωγή του 40% του συνόλου των βιομηχανικών προϊόντων έπεσε(15).*

Η αντίδραση της γενιάς των ηλικιωμένων γραφειοκρατών του Μπρέσνιεφ ήταν να προσπαθήσουν να παρακάμψουν τα προβλήματα που έβαζε η οικονομική ύφεση. Προσπάθησαν να συνεχίσουν με τους παλιούς τρόπους και να χρησιμοποιήσουν την πολιτική επιρροή τους για να διαφυλάξουν τη δική τους μικρή επιρροή. Όμως, δυο σειρές γεγονότων έφεραν τους κινδύνους αυτής της απραξίας κατάφατσα με μερικά ηγετικά στελέχη. Η πρώτη ήταν η πρωτοβουλία του Κάρτερ, και ακόμα περισσότερο του Ρήγκαν, για μια νέα περίοδο ψυχρού πολέμου. Η δεύτερη ήταν η ξαφνική εμφάνιση της αυθόρμητης εργατικής εξέγερσης που γέννησε την Αλληλεγγύη στην Πολωνία: η απραξία, φάνηκε καθαρά, μπορούσε να οδηγήσει στη διάλυση του καθεστώτος από τα κάτω.

Μετά το θάνατο του Μπρέσνιεφ η ηγεσία πέρασε στον Γιούρι Αντρόπωφ. Ίσως να ήταν αναμενόμενο ότι θα προσέγγιζε τα προβλήματα μ' ένα συντηρητικό τρόπο επειδή ήταν επικεφαλής της KGB. Όμως, σ' ένα ολοκληρωτικό κράτος, συχνά η μυστική αστυνομία βρίσκεται σε μεγαλύτερη επαφή με την πραγματική διάθεση της μάζας του κόσμου. Έχει ένα δίκτυο χαφιέδων που αναφέρουν αυτά που πραγματικά λένε οι γειτονές τους, ενώ τα μέλη του κόμματος τείνουν να αναφέρουν ό,τι οι "από πάνω" θέλουν να ακούσουν. Έτσι, ο Αντρόπωφ είχε πλήρη γνώση του κυνισμού, της διαφθοράς και του βάθους της λαϊκής αλλοτρίωσης. Είχε διατελέσει Ρώσος πρεσβευτής στην Ουγγαρία του 1956 και γνώριζε πόσο γρήγορα τέτοια στοιχεία μπορούν να πυροδοτήσουν ένα λαϊκό ξεσηκωμό -ένα μάθημα που ενισχύθηκε από την Πολωνία του 1980. Πήρε το δρόμο της μεταρρύθμισης για να μειώσει τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε η γραφειοκρατική κυριαρχία.

Έζησε μόνο 14 μήνες και μετά απ'αυτόν οι συντηρητικές μπρεζνιεφικές δυνάμεις ήταν ακόμα αρκετά δυνατές για να εξασφαλίσουν ότι ένα μέλος τους, ο ηλικιωμένος Τσερνιένκο, θα τον διαδεχθεί. Αλλά ο Αντρόπωφ είχε προλάβει να στρέψει λίγο το συσχετισμό δυνάμεων. Όταν ο ίδιος ο Τσερνιένκο πέθανε μετά από 13 μήνες στην εξουσία, ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ υποδείχτηκε σαν Γενικός Γραμματέας.

Στο μεσοδιάστημα η οικονομική στασιμότητα συνεχιζόταν: η παραγωγή μιας σειράς προϊόντων, από το χάλυβα μέχρι τα λιπάσματα, ήταν χαμηλότερη απ' ό,τι μια χρονιά πριν. Η νέα ηγεσία ήταν δύσκολο να αποφύγει να ψάξει απελπισμένα να δώσει κάποια λύση στην -όπως την περιγράφει σήμερα- "δραματική φύση της κατάστασης στην οποία βρέθηκε η χώρα τον Απρίλη

του 1985, μια κατασταση την οποία σήμερα ορθά περιγράφουμε σαν μόλις πριν από την κρίση"(16).

Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Για να κατανοήσουμε γιατί η οικονομική κρίση -και μαζί της η ανάγκη για δραστική ανασυγκρότηση- οξύνθηκε τόσο ξαφνικά, είναι απαραίτητο να καταλάβουμε την πραγματική δυναμική της ρώσικης οικονομίας κάτω από τον Στάλιν, τον Χρουτσώφ, τον Μπρέσνιεφ και τον Γκορμπατσώφ.

Η αριστερά συχνά πέφτει σε δυο τύπους λαθών όσον αφορά την ΕΣΣΔ. Το πρώτο πηγάζει από την επιρροή του σταλινισμού σε διεθνές επίπεδο. Αντιμετωπίζει την ΕΣΣΔ και τις παρόμοιες μ'αυτήν κοινωνίες σαν κατά βάση διαφορετικές από τον δυτικό καπιταλισμό, σαν ουσιαστικά σοσιαλιστικές και επομένως ανώτερες από τη Δύση. Οι ηγέτες της ΕΣΣΔ αντιμετωπίζονται κατά κάποιο τρόπο σαν σύντροφοι, έστω σαν σύντροφοι που υπέπεσαν σε λάθη. Υποστηρίζεται ακόμα ότι η σοβιετική οικονομία εξαιτίας του "σχεδιασμού" είναι ανεπιρρεάστη από την κρίση που μαστίζει την Δύση. Να μια τυπική διατύπωση από τον Έρνεστ Μαντέλ:

> *Η Σοβιετική Ένωση διατηρεί ένα λίγο πολύ αδιάκοπο ρυθμό ανάπτυξης, πλάνο με πλάνο, δεκαετία με δεκαετία, χωρίς να βαρύνονται οι μελλοντικές δυνατότητες από την πρόοδο του παρελθόντος... Όλοι οι νόμοι ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας που προκαλούν μια επιβράνδυση του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης έχουν εξαληφθεί...(17).*

Τέτοιες απόψεις, όπως είναι φυσικό, έχουν αποδειχθεί ανίκανες να προβλέψουν ή να εξηγήσουν το είδος της κρίσης την οποία περνά σήμερα η Ρωσία.

Η δεύτερη άποψη είναι μια λανθασμένη αντίδραση στην πρώτη. Θεωρεί ότι το ρωσικό σύστημα είναι κατώτερο από το δυτικό καπιταλισμό. Η ΕΣΣΔ αντιμετωπίζεται σαν μια κοινωνία σε μόνιμη κρίση, όπου η παραγωγή είναι απ'τη φύση της περισσότερο σπάταλη απ'ό,τι στη Δύση. Τέτοιες απόψεις μπορούν εύκολα να καταλήξουν στην ιδέα ότι οι σοσιαλιστές θα πρέπει να υποστηρίξουν τις δυτικές άρχουσες τάξεις ενάντια στη Ρωσία, έστω και "κριτικά". Ταιριάζει απόλυτα με την πρόσφατη μανία της αγοράς σαν λύση για όλα τα προβλήματα.

Όμως είναι λάθος να λέγεται ότι η ΕΣΣΔ έχει μια εγγενή κατωτερότητα. Όταν το 1928 ο Στάλιν σταθεροποίησε τελειωτικά την εξουσία του, η ΕΣΣΔ υπολειπόταν πολύ από χώρες όπως η Βρετανία και η Γερμανία, πολύ περισσότερο από τις ΗΠΑ, όσον αφορά το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Ήταν ακόμα μια συντριπτικά υπανάπτυκτη αγροτική χώρα, με θύλακες βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας σε μερικές πόλεις. Μεταξύ του 1928 και του τέλους του Β'Παγκοσμίου Πολέμου μετατράπηκε στο δεύτερο πιο δυνατό κράτος παγκόσμια, στρατιωτικά και οικονομικά. Γύρω στο 1970 έφτασε την Αμερική και υπήρξε ισορροπία των πυρηνικών όπλων. Αν η πρώτη άποψη αδυνατεί να εξηγήσει την κρίση στην Ρωσία, η δεύτερη δεν μπορεί να εξηγήσει γιατί αυτή η κρίση άργησε τόσο πολύ να εμφανιστεί και γιατί, στο μεσοδιάστημα, η ΕΣΣΔ μετατράπηκε από ένα υπανάπτυκτο αγροτικό κράτος σ'ένα αναπτυγμένο βιομηχανικό.

Η δική μας ανάλυση βλέπει τα στοιχεία της κρίσης στη ρώσικη οικονομία σαν ένα προϊόν του δυναμισμού που είχε επιδείξει αυτή η οικονομία κάτω από τον Στάλιν και ακόμα και κάτω από τον Χρουτσώφ.

Η ρώσικη γραφειοκρατία ανταποκρίθηκε στην απειλή του δυτικού ιμπεριαλισμού το 1927 και το 1928 παίρνοντας το δρόμο που οδήγησε στην προσπάθεια να εκβιομηχανιστεί η χώρα με την πιο βάρβαρη εκμετάλλευση της μάζας των αγροτών και των εργατών. Αρπάζοντας τη γη από τους γρότες και μαντρώνοντάς τους σε "κολλεκτίβες", η γραφειοκρατία απόκτησε την υπεριργασία και τον κρατικό έλεγχο της μάλλον πενιχρής διάθεσης τροφίμων που χρειαζόταν για να οικοδομήσει μια βιομηχανία στις πόλεις. Συμπιέζοντας το βιοτικό επίπεδο των εργατών κατά 30-40% απόκτησε ένα ποσοστό εκμετάλλευσης σ'αυτή τη νέα βιομηχανία που αρκούσε για να συνεχίσει η επέκτασή της.

Μια τέτοια αναγκαστική εκβιομηχάνιση περιελάμβανε μια μαζική σπατάλη πρώτων υλών και εργασίας. Αλλά, αυτό ελάχιστα ενδιέφερε τη γραφειοκρατία, όσο υπήρχαν αρκετές ποσότητες και από τα δυο. Υπήρχε η δικαιολογία, από την οπτική γωνία της γραφειοκρατίας, ότι αν δεν χρησιμοποιόντουσαν για την οικοδόμηση της βιομηχανίας θα σπαταλιόντουσαν ολοκληρωτικά. Η τάση για συσσώρευση υπερκερνούσε όλες τις άλλες πλευρές του ζητήματος και ο οποιοσδήποτε έλεγχος του κόστους παραγωγής αντιμετωπιζόταν σαν δευτερεύον ζήτημα, για όσο καιρό ήταν δυνατό να σφυροκοπείται το βιοτικό επίπεδο των αγροτών και των εργατών και να εξάγεται ένα τεράστιο υπερπροϊόν. Στην πραγματικότητα στις συνθήκες που ξεκίνησε η πορεία προς την εκβιομηχάνιση, κάθε προσπάθεια να υπάρξει μια ειλικρινής αξιολόγηση του κόστους αποκλειόταν από μια σειρά κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες. Όπως αναφέρει και μια πρόσφατη πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση της σταθεροποίησης του Στάλιν στην εξουσία το 1927-28:

> *Σε συνθήκες άγριας κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, που είχε ήδη φέρει απίστευτη ένδεια σε πλατιά στρώματα του πληθυσμού, το πρόγραμμά του (σ.τ.μ. του Στάλιν) παρουσίαζε αναπόφευκτα μια συνολική υποτίμηση του ανθρώπινου παράγοντα και των ανθρώπινων αναγκών. Δεν δίστασε να αποδεχτεί την οποιαδήποτε ηθική, υλική ή ανθρώπινη απώλεια ανεξάρτητα απ'την έκτασή της...*
>
> *Με δοσμένη την πραγματική κατάσταση της Σοβιετικής κοινωνίας ήταν αδύνατο να δικαιολογήσει κανείς, πολύ περισσότερο να υποστηρίξει, τις πολιτικές αποφάσεις του Στάλιν. Μια συζήτηση σχετικά με τη διατήρηση των ψηλών ρυθμών εκβιομηχάνισης θα ήταν αδύνατη, αν δεν παιρνιόταν υπόψη η πραγματική κατάσταση της κοινωνίας. Έπρεπε να γίνουν αναφορές σε κάτι που οι σταλινικοί προτιμούσαν να αποσιωπήσουν -το κόστος της σταλινικής πορείας. Μια τέτοια συζήτηση θα ήταν εξαιρετικά συμβιβαστική. Άρα ο Στάλιν και οι υποστηριχτές του όχι μόνο αποσιώπησαν και διαστρέβλωσαν σημαντικά γεγονότα της οικονομικής και πολιτικής ζωής... αλλά κατασκεύασαν μια αυθαίρετη εικόνα της κοινωνίας σαν σύνολο. Η ανακολουθία ανάμεσα στα οικονομικά πλάνα και τις υλικές προϋποθέσεις για αυτά τα πλάνα έγινε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σταλινικής πολιτικής(18).*
>
> *Δεν υπήρχαν αρκετές πηγές για την εγγύηση του προτεινόμενου ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης. Τα κέντρα σχεδιασμού αποφάσισαν λοιπόν ...να ισορροπήσουν το πλάνο με τη βοήθεια πηγών της οικονομίας που ακόμα δεν ήταν διαθέσιμες... Οι συνέπειες ενός τέτοιου σχεδιασμού είναι καθαρές. Η ολοκλήρωση του πλάνου εξαρτιόταν από μια βάρβαρη επίθεση στις συνθήκες ζωής και εργασίας των βιομηχανικών εργατών και του αγροτικού πληθυσμού... Ήταν ένα πλάνο οργανωμένης φτώχειας και πείνας...(19).*

Το αποτέλεσμα ήταν αναγκαστικά ένας φαύλος κύκλος σπατάλης και αναποτελεσματικότητας. Να πώς περιέγραψε ο Τόνυ Κλιφ την κατάσταση στην έκδοση τού 1963 του βιβλίου του "Κρατικός καπιταλισμός στη Ρωσία"(20).

Αν με τον όρο "σχεδιασμένη οικονομία" εννοούμε μια

οικονομία όπου όλα τα συστατικά της στοιχεία προσαρμόζονται και ρυθμίζονται έτσι ώστε να δουλεύουν με τον ίδιο ρυθμό, όπου οι τριβές είναι ελάχιστες και, πάνω απ'όλα, όπου το πάρσιμο οικονομικών αποφάσεων στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην πρόβλεψη, τότε η ρώσικη οικονομία είναι οτιδήποτε άλλο εκτός από σχεδιασμένη. Αντί από ένα πραγματικό πλάνο, αναπτύσσονται αυστηρές μέθοδοι κυβερνητικών εντολών για την κάλυψη των κενών που εμφανίζει η οικονομία ακριβώς λόγω των αποφάσεων αυτής της ίδιας της κυβέρνησης. Επομένως αντί να μιλάμε για μια σοβιετική σχεδιασμένη οικονομία, θα είμαστε πολύ περισσότερο ακριβείς αν μιλούσαμε για μια γραφειοκρατικά επιβαλλόμενη οικονομία...

Περιέγραψε τη λειτουργία αυτού του φαύλου κύκλου. Οι σχεδιαστές βάζουν στόχους πολύ ψηλότερους απ'αυτούς που είναι δυνατό εύκολα να επιτευχθούν. Για να προστατευθούν οι ίδιοι απ'αυτές τις πιέσεις, οι διευθυντές συσσωρεύουν πρώτες ύλες και εφεδρείες εργασίας. Και τέλος οι εργάτες, προσπαθώντας να αυτοπροστατευθούν από τις απότομα αυξημένες πιέσεις του διευθυντή, εργάζονται όσο πιο αντιπαραγωγικά είναι δυνατό. 'Εχοντας επίγνωση ότι αυτό συμβαίνει σε όλο το μήκος και πλάτος της οικονομίας, οι σχεδιαστές με τη σειρά τους έβαζαν επίτηδες ψηλούς στόχους και η γραφειοκρατία του κόμματος χρησιμοποιούσε κάθε μέσο που είχε στη διάθεσή της για να κάνει τους διευθυντές και τους εργάτες να καλύψουν τα πλάνα:

'Ολες αυτές οι απαιτήσεις χρειάζονται μια πολλαπλότητα συστημάτων ελέγχου, που είναι από τη φύση τους σπάταλα και η έλλειψη συστηματοποίησης και εναρμονισμού τους τα κάνει ακόμα πιο σπάταλα. 'Ετσι απορρέει η ανάγκη για περισσότερους ελέγχους, για χάρτινες πυραμίδες.

'Ενας από τους σκοπούς της μαζικής τρομοκρατίας της εποχής του Στάλιν, με τις χιλιάδες εκτελέσεις και τα εκατομμύρια των εργαζομένων σε καταναγκαστικά έργα, ήταν ο πειθαναγκασμός της μάζας του πληθυσμού να προσπαθήσει να φέρει σε πέρας τέτοιους ανολοκλήρωτους στόχους. Επί Χρουτσώφ και Μπρέσνιεφ η πλήρης τρομοκρατία περιορίστηκε και τη θέση της πήραν άλλοι διευθυντικοί μηχανισμοί. 'Ομως, κανένας μηχανισμός δεν μπορούσε να ελαττώσει τη σπατάλη. Στην πραγματικότητα ο συγκεντρωτικός γραφειοκρατικός έλεγχος αύξησε τη σπατάλη που υποτίθεται ότι θα σταματούσε, καθώς ο καθένας συστηματικά έλεγε ψέμματα στους ανωτέρους για να προστατευθεί. Οι σχεδιαστές κατέληγαν σε αποφάσεις χωρίς να ξέρουν ποιο ήταν το κόστος παραγωγής συγκεκριμένων προϊόντων και καθόριζαν τιμές που είχαν πολύ λίγη σχέση με αυτό το κόστος. Αυτό με τη σειρά του καθιστούσε αδύνατο για τους σχεδιαστές να χαράξουν πλάνα με εφικτούς στόχους.

'Ομως, το σύστημα δεν ήταν εντελώς ανορθολογικό. Πετύχαινε, τόσο όσο καμιά άλλη μέθοδος οικονομικής οργάνωσης δεν θα μπορούσε να πετύχει στις συγκεκριμένες συνθήκες της Ρωσίας εκείνης της εποχής, να δώσει τη δυνατότητα στη γραφειοκρατία να αυξήσει μαζικά τον όγκο της βιομηχανίας που είχε στη διάθεσή της. Σύμφωνα με τον Κλιφ το 1963:

Θα πρέπει κανείς να αποφύγει την λανθασμένη υπόθεση ότι η κακή διαχείριση που διαβρώνει τη ρώσικη εθνική οικονομία είναι εμπόδιο για κάποια πολύ ουσιαστικά, τεράστια επιτεύγματα. Είναι γεγονός ότι ανάμεσα στη γραφειοκρατική κακή διαχείριση και την ανοδική κίνηση της ρώσικης βιομηχανίας υπάρχει διαλεκτική ενότητα. Μόνο η υπανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας, η τεράστια τάση προς την ραγδαία επέκταση και, πάνω απ'όλα, η υποκατάσταση της κατανάλωσης από τη συσσώρευση μπορούν να εξηγήσουν την εμφάνιση του γραφειοκρατικού κρατικού καπιταλισμού... 'Ομως, ο κρατικός καπιταλισμός γίνεται όλο και περισσότερο εμπόδιο στην ανάπτυξη της πιο σημαντικής παραγωγικής δύναμης -τους ίδιους τους εργάτες- που μόνο μια αρμονική σοσιαλιστική κοινωνία μπορεί να απελευθερώσει.

Η ροπή να καθορίζονται υπερβολικά ψηλοί στόχοι στα πλάνα δεν ήταν ένα παράλογο προϊόν της σκέψης της γραφειοκρατίας. Ανταποκρινόταν περισσότερο στις πολύ συγκεκριμένες ανάγκες αυτών που διαχειρίζονται την ρώσικη οικονομία από τη στιγμή που υιοθέτησαν την πολιτική του "σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα" και εγκατάλειψαν την προοπτική του ξεπεράσματος της απομόνωσης των χώρας με την εξάπλωση της επανάστασης. Πραγματικά, είχαν ανάγκη να φτάσουν τις πιο αναπτυγμένες δυνάμεις στο στρατιωτικό επίπεδο -κι αυτό σήμανε την οικοδόμηση βαριάς βιομηχανίας άσχετα από το κόστος. Οι υπερβολικοί ρυθμοί συσσώρευσης που υιοθέτησαν ήταν μια εσωτερική αντανάκλαση των πιέσεων του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος έξω από τη χώρα. Αλλά από τη στιγμή που η ρώσικη γραφειοκρατία μπήκε σ'αυτή τη διαδικασία ανταγωνιστικής συσσώρευσης, έγινε κομμάτι του παγκόσμιου συστήματος, ένα στοιχείο αυτού του συστήματος που με τη σειρά του βοήθησε να επιβληθεί ανταγωνιστική συσσώρευση και στα άλλα. Η τάση για ανταγωνιστική συσσώρευση διαμόρφωσε την εσωτερική δομή της ρώσικης κοινωνίας, σπρώχνοντας την γραφειοκρατία να διαχωριστεί απ'όλες τις άλλες τάξεις μ'ένα ποταμό αίματος και να βασίσει τη δική της ψυχολογία πάνω στην εκμετάλλευσή τους.

Η προσπάθεια ενός στοιχείου του παγκόσμιου συστήματος να "φτάσει" και να ξεπεράσει όλα τ'άλλα είναι σαν την προσπάθεια του Σίσυφου. Κάθε επιτυχία εξωθεί τους ανταγωνιστές του να αυξήσουν κι αυτοί τις προσπάθειές τους και επομένως τα όποια κέρδη έχουν προσωρινό χαρακτήρα. 'Ετσι, 60 χρόνια αφότου ο Στάλιν άνοιξε το δρόμο του κρατικού καπιταλισμού για να αντιμετωπίσει τη στρατιωτική δύναμη των τότε μεγάλων δυνάμεων, η στρατιωτική καταπόνηση της ρώσικης οικονομίας συνεχίζεται. Οι δυο υπερδυνάμεις, οι ΗΠΑ και η Ρωσία, βρίσκονται σε συνεχή και άμεσο ανταγωνισμό μεταξύ τους. Η ρώσικη οικονομία είναι περίπου η μισή απ'αυτή των ΗΠΑ, όμως χρειάζεται να ισορροπήσει απέναντι στις ΗΠΑ στρατιωτικά. Αν η συνεισφορά των συνεταίρων των ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ συγκριθεί μ'αυτή των συνεταίρων της Ρωσίας στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, το φορτίο γίνεται ακόμη μεγαλύτερο. Σύμφωνα με μια πηγή υπολογίζεται ότι, εάν υποθέσουμε ότι οι ΗΠΑ και η Ρωσία έχουν μαζί περίπου το 50% των παγκόσμιων δαπανών για εξοπλισμούς, τότε οι χώρες του ΝΑΤΟ προσθέτουν 17% και του συμφώνου της Βαρσοβίας μόνο το 4% στο ολποστάσιο των αντίστοιχων υπερδυνάμεων.

Με άλλα λόγια η Ρωσία έχει ανάγκη να λειτουργεί σχεδόν σαν μια οικονομία σε καιρό πολέμου, αν θέλει να διατηρήσει ή να βελτιώσει τη θέση της στην παγκόσμια καπιταλιστική κατάταξη των κρατών (και αυτό ακριβώς κάνει). Στην αντίπερη όχθη, οι ΗΠΑ έχουν ένα πληθυσμό που απολαμβάνει ψηλότερα επίπεδα κατανάλωσης και οι υποχρεώσεις τους είναι μεγαλύτερες γιατί αστυνομεύουν το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου.

Είναι αδύνατο να έχουμε μια ακριβή εικόνα της ρώσικης παραγωγής όπλων, αφού αποτελεί ένα καλά φυλαγμένο μυστικό. Οι υπολογισμοί της CIA είναι αναξιόπιστοι για ευνόητους λόγους. Η ίδια η CIA έχει παραδεχτεί ότι να νούμερα που δίνει είναι πολύ λάθος. Το SIPRI (το Διεθνές Ινστιτούτο Ερευνών Ειρήνης στη Στοχόλμη) αρνήθηκε φέτος να υπολογίσει τη ρώσικη παραγωγή όπλων γιατί τα νούμερα είναι τόσο αναξιόπιστα. Γενικά υπολογίζεται κάπου γύρω στα 14% του καθαρού υλικού παροϊόντος.

Αν ρίξουμε μια ματιά στο πώς συμπεριφέρονταν οι δυτικές οικονομίες στην διάρκεια του Πρώτου και Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου θα βρούμε τεράστιες ομοιότητες με τη ρώσικη οικονομία μετά το πρώτο πεντάχρονο πλάνο το 1929. Για παράδειγμα μια πρόσφατη μελέτη για το γαλλικό καπιταλισμό στην περίοδο 1914,1917(21), μας προσφέρει την εξής περιγραφή:

Η γαλλική κυβέρνηση μετατράπηκε στον αποκλειστικό εισαγωγέα και διανομέα των πρώτων υλών για τη βιομηχανία. Τελικά, η κυβέρνηση δημιούργησε κοινοπραξίες για την προμήθεια των πρώτων υλών που χρειαζόταν η βιομηχανία και αυτοί οι οργανισμοί βρίσκονταν υπό την άμεση επίβλεψη του υπουργείου Εμπορίου, μονοπωλοποίησε τις μεταφορές, διακανόνισε τις εξωτερικές πληρωμές, επίταξε τις προμήθειες, καθόρισε τις βιομηχανικές προτεραιότητες, πάγωσε τις τιμές και έβαλε περιορισμούς στα κέρδη. Αυτή η πολιτική επιβλήθηκε εν μέρει και από τη Μεγάλη Βρετανία, που κατάλαβε ότι...ήταν λογικό να επιμείνει στό ότι οι Γάλλοι επιχειρηματίες να υπόκεινται στον ίδιο γραφειοκρατικό έλεγχο όπως και οι Βρετανοί "συνάδελφοί" τους.

Στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πολεμο αυτο το μοντελο εγινε ακόμα περισσότερο έντονο. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι αυτά τα μέτρα πάρθηκαν όταν ο καπιταλισμός βρισκόταν στο ζενίθ του ανταγωνισμού, όταν, όπως είπε κι ο Λένιν(22), "ο ειρηνικός ανταγωνισμός" για αγορές έδωσε τη θέση του στον πόλεμο. Είναι, επομένως, περίεργο να βλέπουμε ιδεολόγους της αριστεράς και της δεξιάς να επιμένουν ότι η ελεγχόμενη οικονομία είναι το καθοριστικό στοιχείο που διακρίνει τις "σοσιαλιστικές" από τις καπιταλιστικές κοινωνίες.

Το πρόβλημα για μια οικονομία όπου οι πηγές στρέφονται στον στρατιωτικό ανταγωνισμό είναι ότο τελικά διακινδυνεύει να υπολειφθεί των αντιπάλων της γιατί οι επενδύσεις που γίνονται δεν εκσυγχρονίζουν τον μη-στρατιωτικό τομέα. Το φορτίο των εξοπλισμών εξηγεί το γιατί η Ρωσία δεν "έγινε Ιαπωνία" και δεν ξεπέρασε τους αντιπάλους της. Σε τελευταία ανάλυση, όμως, δεν είναι μόνο η μη-στρατιωτική βιομηχανία που αδυνατίζει με αυτόν τον τρόπο, αλλά και η ίδια η στρατιωτική ικανότητα. Η απειλή για τη στρατιωτική θέση της Ρωσίας εξηγεί σ'ένα μέρος την επιτακτικότητα πίσω από την περεστρόικα του Γκορμπατσώφ.

Η ΠΕΡΕΣΤΡΟΪΚΑ

Η πίεση για ανασυγκρότηση δεν αφορά ειδικά τη Ρωσία. Επανειλημμένα προσβάλλει και τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις στη Δύση. Εγκαθιδρύουν επιτυχή μοντέλα συσσώρευσης και ανταγωνισμού και τα ενσωματώνουν στην εσωτερική τους οργάνωση. Έχουν συγκεκριμένες δομές επένδυσης κεφαλαίων και -συνδεδεμένες μ'αυτές- ειδικές διευθυντικές ιεραρχίες. Αυτά τα μοντέλα με τη σειρά τους επιρρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν την απειλή αναταραχής από τις εργατικές τους δυνάμεις -που μπορεί να είναι βασισμένος στην ανοιχτή καταστολή, τον αντισυνδικαλιστικό πατερναλισμό ή στην συνεργασία με τις συνδικαλιστικές γραφειοκρατίες. Το σύμπλεγμα των σχέσεων που εγκαθιδρύεται έτσι καταλήγει να επιρρεάζει την λειτουργία της ίδιας της επιχείρησης, ακόμα και όταν οι εξωτερικές συνθήκες που οδήγησαν αρχικά στο συγκεκριμένο μοντέλο συσσώρευσης έχουν αλλάξει.

Καθώς ο καπιταλισμός γερνά γίνεται όλο και περισσότερο συγκεντρωμένος (οι μονάδες ειναι μεγαλύτερες) και συγκεντροποιημένος (οι μονάδες είναι λιγότερες). Οι τεχνολογικές αλλαγές είναι τμήμα αυτής της διαδικασίας. Ας δώσουμε μερικά παραδείγματα: η Φορντ αφού εξουδετέρωσε τον ανταγωνισμό κάθε άλλης αυτοκινητοβιομηχανίας, όντας πρωτοπορία στη γραμμή-αλυσίδα παραγωγής, ξαφνικά άρχισε να υστερεί απέναντι στην Τζένεραλ Μότορς στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Το αποτέλεσμα ήταν σκληρές διαμάχες στα πλαίσια των διευθυντικών δομών της(23). Στη δεκαετία του 1970 ήταν η σειρά της Τζένεραλ Μότορς να ανακαλύψει ότι το ίδιο το μέγεθός της συγκάλυπτε το βαθμό της καθυστέρησής της απέναντι στους ανταγωνιστές της. Η ιστορία της βρετανικής βιομηχανίας τα τελευταία χρόνια είναι η ιστορία τέτοιων διαδοχικών απότομων ανακαλύψεων -που οδήγησαν στο θάνατο της Ίνγκλις Ηλέκτρικ, της Ωστιν Μόρρις, των ναυπηγοεπισκευαστικών επιχειρήσεων στο Κλάιντ και τόσων άλλων.

Για τον καθένα που επιδιώκει μια καριέρα πανεπιστημιακών σπουδών στο management υπάρχει πολλή θεματογραφία για το ζήτημα, και στην πραγματικότητα μοιάζει πολύ με το φιλο-περεστροϊκικό υλικό που έρχεται από τη Ρωσία. Δίνει έμφαση στο πώς οι επιχειρήσεις χρειάζεται να ανασυγκροτούνται συνεχώς για να εκμεταλλεύονται την εργατική δύναμη με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Αυτό απαιτεί περιοδική αναδιοργάνωση των διευθυντικών δομών και της πολιτικής των τιμών καθώς και επενδύσεις για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των εργατών.

Αυτά τα προβλήματα έγιναν πολύ αιχμηρά μετά το 1945. Οι γιγαντιαίες εταιρείες, που είχαν αναπτυχθεί στα προστατευμένα σύνορα των εμπόλεμων οικονομικών αυτοκρατοριών (της βρετανικής και γαλλικής αυτοκρατορίας, της περιοχής του δολαρίου, της ιαπωνικής ζώνης) αντιμετώπισαν το πρόβλημα της προσαρμογής μέσα σε μια επεκτεινόμενη παγκόσμια οικονομία. Πώς έπρεπε να οργανωθούν; Δυο πράγματα ήταν απαραίτητα. Πρώτα, τα κεντρικά γραφεία των επιχειρήσεων έπρεπε να αντύξουν μια στρατηγική για τον ανταγωνισμό. Ήταν ζωτικός ο εκ των προτέρων σχεδιασμός για μερικά χρόνια -κάτι που ήταν άγνωστο για πολλές επιχειρήσεις μέχρι τότε.

Δεύτερο, οι ξεχωριστές μονάδες των πολυεθνικών επιχειρήσεων έπρεπε να λειτουργήσουν όσο αποτελεσματικά ήταν δυνατόν. Αλλιώς, το μέγεθος των πολυεθνικών μπορούσε να δράσει σαν ένας παράγοντας που θα παρήγαγε μεγαλύτερη αναποτελεσματικότητα, καθώς οι ανίκανες μονάδες θα στηρίζονταν στην μητέρα εταιρεία για να τις βγάλει απ'τα αδιέξοδα.

Όλες οι πολυεθνικές περιοδικά εξετάζουν τις δυνατότητες διαφόρων ειδών ανασυγκρότησης -για τους ίδιους βασικούς λόγους όπως και ο Γκορμπατσώφ. Επιδιώκουν να συνδυάσουν τον κεντρικό σχεδιασμό με την αποτελεσματικότητα των υποδιαιρέσεων των πολυεθνικών. Πολύ συχνά τα παράπονα από και σχετικά με τους διευθυντές των διαφορετικών μονάδων των επιχειρήσεων ακούγονται σαν κάτι που θα μπορούσε να είχε λεχθεί από τον Άμπελ Αγκανμπεγκιάν ή την Τατιάνα Ζασλάγσκαγια (οι δυο πιο γνωστοί ακαδημαϊκοί θεωρητικοί της μεταρρύθμισης της αγοράς). Για παράδειγμα, ένας Αμερικανός διοικητικός υπάλληλος ιδιωτικής επιχείρησης στην Ταϋλάνδη φέρεται να έχει πει:

αυτά τα άτακτα παιδιά παίζουν με νούμερα, αλλά αλήθεια δεν ξέρουν τι να κάνουν με τα δεδομένα... όσο περισσότερα προσφέρονται, τόσο περισσότερο ζητούν... οι δυο βοηθοί μου κι εγώ περνούμε το 60% του χρόνου μας δημιουργώντας αναφορές και δεδομένα που ξέρουμε ότι κάποιος τα χρησιμοποιεί σαν κωλόχαρτο...(24)

Κάτω από τέτοιες συνθήκες το κόστος παραγωγής των επιχει-

ρησεων ειναι δυνατο να απομακρυνθεί πολύ από εκείνο που ό-φειλε να έχει επιτευχθεί. Το αποτελεσμα μπορεί να είναι αυτό που ένας οικονομολόγος αποκάλεσε "χ-αναποτελεσματικότητα" -ένα βαθμό αναποτελεσματικότητας στην εταιρεία που αντιστοιχεί στο 30 ή 40% του παραγωγικού κόστους(25). Το κόστος παραγωγής και οι τιμές που θα κυριαρχούσαν σε μια "τέλεια αγορά" απέχουν πάρα πολύ μεταξύ τους. Χρησιμοποιώντας μαρξιστική ορολογία, υπάρχουν τεράστιες κοντοπρόθεσμες παραβιάσεις του νόμου της αξίας. Ένα άλλο κοινό πρόβλημα για τις μεγάλες επιχειρήσεις είναι ο διαχωρισμός των κερδοφόρων μονάδων. Μια περιγραφή του 1979 για τον τρόπο διαχείρισης της Βόλβο αναφέρει:

> *τα τμήματα των προϊόντων πρέπει να διαπραγματεύονται με τους διευθυντές παραγωγής για μεταποιητικές υπηρεσίες σε μια τιμή που θα τους επιτρέψει να πουλούν τα αυτοκίνητα, τα λεωφορεία και τα φορτηγά τους στους "πελάτες" τους μ'ένα κέρδος. Οι μονάδες αγοράς είναι επίσης μονάδες κέρδους εφόσον διαπραγματεύονται με τα τμήματα προϊόντος σε μια βάση ποσότητας και τιμής μονάδας.*

Η ίδια μελέτη αναφέρεται σε διαφορετικούς τρόπους υποδιαίρεσης μιας πολυεθνικής. Έτσι, υπάρχουν "λειτουργικές" οργανώσεις (όπως μεταποίηση, χρηματοδότηση, αγορές, μάρκετινγκ), τομεακές οργανώσεις ή τμήματα προϊόντος. Συχνά υπάρχει ένας συνδυασμός ποικίλων τύπων υποδιαίρεσης.

Διαφορετικές επιχειρήσεις αυτοοργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους. Στην ίδια μελέτη αναφέρεται ότι ένας εκπρόσωπος από άλλη σκανδιναβική χώρα αντιτίθεται με μια τέτοιου τύπου "λειτουργοποίηση" -"πάρα πολλά προβλήματα ανεβοκατεβαίνουν σε πάρα πολλά επίπεδα πριν πάρεις τις αποφάσεις. Αυτό υπερφορτώνει την ανώτερη διεύθυνση και εμποδίζει την παραπέρα ανάπτυξη της εταιρείας"(26).

Δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι οι νέες μορφές οργάνωσης που υιοθετούν οι εταιρείες είναι επιτυχείς, και σε πολλές περιπτώσεις εγκαταλείπονται. Τότε, λοιπόν, γιατί τις υιοθετούν; Η απάντηση βρίσκεται στην ασταμάτητη πίεση του ανταγωνισμού. Όσο περισσότερα προβλήματα υπάρχουν με την ικανότητα για κέρδη, τόσο περισσότερο ο καπιταλιστής θα ανατρέξει στην αναδόμηση της οργάνωσης και τόσο σημαντικότερη γίνεται αυτή η αναδόμηση.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ανασυγκρότηση σπάνια είναι εύκολη για τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις. Μπορεί να οδηγήσει σε σκληρές συγκρούσεις ανάμεσα σε κείνους τους διευθυντές που πιέζουν προς αυτή την κατεύθυνση και σ'αυτούς που βλέπουν τις θέσεις τους να απειλούνται. Κάθε πλευρά επιδιώκει τη χρήση προσωπικής επιρροής -παλιές φιλίες, υποσχέσεις για προαγωγές, λαδώματα- για να επικρατήσει πάνω σε ζητήματα κλειδιά μέσα στην επιχείρηση. Σαν αποτέλεσμα, οι αλλαγές στην διευθυντική κορυφή των μεγαλύτερων επιχειρήσεων συχνά μπορεί να μοιάζουν με στρατιωτικά πραξικοπήματα: η μια πλευρά προωθεί στα κρυφά την επιρροή της και ξαφνικά καλεί για μια μάζωξη κορυφής για να ξεφορτωθεί τους αντιπάλους πριν προλάβουν να αντιδράσουν -και σε ακραίες περιπτώσεις να τους κλειδώσει έξω από τα γραφεία στα οποία δούλευαν επί δεκαετίες(27). Και όταν η ανασυγκρότηση συνοδεύεται από εξαγορά της μιας επιχείρησης από μια άλλη, τότε στη μάχη για τον έλεγχο χρησιμοποιούνται όλα τα ανέντιμα μέσα και οι προσπάθειες και από τις δυο πλευρές να κερδίσουν την κρατική υποστήριξη.

Οι δυσκολίες της ανασυγκρότησης φτάνουν στο ανώτερο σημείο τους όταν υπάρχει μια λίγο πολύ ολοκληρωτική συγχώνευση του έλεγχου της βιομηχανίας με τον έλεγχο του κράτους, δηλαδή στον κρατικό καπιταλισμό. Η ανασυγκρότηση έχει συνέπεια το χάσιμο της θέσης πολλών διευθυντών. Όπως υποστηρίζει ο Γκορμπατσώφ στο βιβλίο του Περεστρόικα(28), "αποσκοπούμε σε μεγάλες περικοπές στο διευθυντικό μηχανισμό". Το 1987 οι διευθύνσεις της βιομηχανίας πετρελαίου περικόπηκαν κατά το ένα τρίτο και σύμφωνα με ένα υπολογισμό συνολικά απολύθηκαν 200.000 αξιωματούχοι(29). Όμως, οι διευθυντές που διακινδυνεύουν να χάσουν τα προνόμιά τους έχουν στη διάθεσή τους κάτι που δεν θα είχαν στον "ιδιωτικό" καπιταλισμό -ένα βαθμό άμεσου ελέγχου στις δυνάμεις του κράτους. Η ανασυγκρότηση περιλαμβάνει πολιτικές καθώς και διαχειριστικές μάχες.

Έτσι, σε κράτη που έχουν έναν μερικό κρατικό καπιταλισμό, όπως η Βραζιλία ή ακόμα και η Ιταλία, οι διαμάχες πάνω στην οικονομική πολιτική εξελλίσονται σε πολιτικούς ελιγμούς στο εσωτερικό των κύριων αστικών κομμάτων και της γραφειοκρατίας της κρατικής μηχανής. Αυτό είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που εμπόδισαν την μαζική ανασυγκρότηση των γιγαντιαίων ελεγχόμενων από το κράτος επιχειρήσεων και στις δυο χώρες.

Η συγχώνευση ανάμεσα στον έλεγχο του κράτους και τον έλεγχο της βιομηχανίας έφτασε στο ζενίθ της στην ΕΣΣΔ. Σε κάθε επίπεδο, η παλιά μέθοδος "σχεδιασμού" είχε συνέπεια την επανειλημμένη πίεση από την μεριά αυτών που βρίσκονταν στον πολιτικό μηχανισμό προς τους διευθυντές να ολοκληρώσουν τις προτεραιότητες που αποφάσισαν οι σχεδιαστές. Και πίεση από τους διευθυντές προς τους πολιτικούς γραφειοκράτες να βρεθούν οι πηγές που χρειάζονταν για να επιτευχθούν αυτές οι προτεραιότητες. Η αλληλεπίδραση του πολιτικού και του οικονομικού μηχανισμού φαίνεται από το γεγονός ότι ηγετικά μέλη του Πολιτικού Γραφείου έχουν κατά διαστήματα λειτουργήσει σε οικονομικές θέσεις στην καριέρα τους. Αυτή η αλληλεπίδραση συμβαίνει σε κάθε επίπεδο της ιεραρχίας έτσι ώστε ακόμα και όταν φτάσουμε στον τοπικό πυρήνα του κόμματος βλέπουμε ότι η συντρηπτική πλειοψηφία αυτών που ελέγχουν έχουν οικονομικές διευθυντικές θέσεις(30). Άρα η ανασυγκρότηση συνεπάγεται τεράστιες πολιτικές μάχες μέσα στη γραφειοκρατία. Αυτές οι μάχες δεν συμβαίνουν απλά σε εθνικό επίπεδο, αλλά επαναλαμβάνονται καθ' όλο το μήκος της ιεραρχίας σε κάθε βιομηχανία και σε κάθε κοινότητα, οπουδήποτε η πολιτική και η βιομηχανική εξουσία αγκαλιάζονται σαν το αποτέλεσμα 60 χρόνων κρατικοκαπιταλιστικής συσσώρευσης.

Ο Γκορμπατσώφ δεν είναι ο πρώτος που επιχειρεί να ανασυγκροτήσει μια γραφειοκρατική κρατικοκαπιταλιστική οικονομία. Τον θάνατο του Στάλιν ακολούθησαν παρόμοιες προσπάθειες. Η νέα ηγεσία σχεδόν αμέσως άρχισε να καταργεί τα τεράστια στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας -εν μέρει επειδή ήθελε να εξουδετερώσει την απειλή για μεμονωμένα μέλη της γραφειοκρατίας, αλλά ακόμα και γιατί ήθελε να αντικαταστήσει την αναποτελεσματική καταναγκαστική εργασία με την περισσότερο αποδοτική "ελεύθερη" εργασία. Ο νέος πρωθυπουργός, ο Μαλένκωφ, υποσχέθηκε ότι θα πέσει έμφαση στα καταναλωτικά παρά στα παραγωγικά αγαθά. Ο Χρουτσώφ σύντομα τον γκρέμισε από την πολιτική εξουσία, μόνο και μόνο για να ξεκινήσει τις δικές του προσπάθειες ανασυγκρότησης. Αρχικά προώθησε την αποκέντρωση μέσα από ένα τοπικά βασισμένο σύστημα, το "σοβναρχόζυ"), μετά έκανε στροφή για να επαναφέρει τη συγκεντροποίηση.

Στην Ανατολική Ευρώπη υπήρξαν προσπάθειες μεγάλης ανασυγκρότησης στην Ουγγαρία το 1953-55, στην Πολωνία το 1956-57, στη Γιουγκοσλαβία στα μέσα της δεκαετίας του '60, στην Τσεχοσλοβακία το 1963-68. Στην κάθε περίπτωση αυτές οι προσπάθειες αντιμετώπισαν πολιτικά εμπόδια και είχαν σαν απο-

τέλεσμα, σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό, πολιτικές αναταραχές. Έτσι, π.χ. στη Ρωσία οι μετασταλινικές μεταρρυθμίσεις είχαν σαν συνέπεια μια φυσική σύγκρουση ανάμεσα στην πλειοψηφία του Πολιτικού Γραφείου και τον επικεφαλή της Γκε-Πε-Ου, τον Μπέρια, που λύθηκε με την εκτέλεση του Μπέρια. Οι μεταρρυθμίσεις του Χρουτσώφ οδήγησαν σε επανειλημμένες διαμάχες με άλλους κομματικούς ηγέτες μέχρις ότου ο Χρουτσώφ κινητοποίησε τους στρατιωτικούς εναντίον τους και τους ανάγκασε να παραιτηθούν (και να μισοεξορισθούν σαν διευθυντές εργοστασίων παραγωγής ρεύματος στην Ανατολική Ρωσία). Οι ουγγρικές μεταρρυθμίσεις οδήγησαν σε μια ατμόσφαιρα εμφύλιου πόλεμου μέσα στην ιεραρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος ανάμεσα στους υποστηριχτές του πρωθυπουργού Ίρμε Νάγκυ και του Γραμματέα του κόμματος Ρακόσι, που προετοίμασαν τελικά το έδαφος για την Ούγγρικη Επανάσταση του 1956. Οι γιουγκοσλαβικές μεταρρυθμίσεις των μέσων της δεκαετίας του '60 μπόρεσαν να ολοκληρωθούν μόνο όταν ο ηγέτης του κόμματος, Τίτο, στράφηκε ξαφνικά ενάντια στον αρχηγό ασφαλείας, Ράνκοβιτς, και τον απόλυσε. Οι τσεχοσλοβάκικες μεταρρυθμίσεις κατέληξαν στους άγριους καβγάδες στην ηγεσία του κόμματος που παρήγαγαν την "Άνοιξη της Πράγας" το 1968.

Τα παραδείγματα της Ουγγαρίας και της Τσεχοσλοβακίας δείχνουν το πώς οι διασπάσεις στη γραφειοκρατία μπορούν να έχουν σαν συνέπεια να χάσει το κράτος συνολικά την ικανότητά του να ελέγχει την υπόλοιπη κοινωνία. Και στις δυο περιπτώσεις, μόνο η επέμβαση του ρώσικου στρατού μπόρεσε τελικά να επαναφέρει αυτό τον έλεγχο. Αυτά τα παραδείγματα δείχνουν ακόμα και κάτι άλλο: ένας τομέας της γραφειοκρατίας για να νικήσει σ'αυτή τη διαμάχη επιχειρεί μια περιορισμένη κινητοποίηση άλλων κομματιών της κοινωνίας -ιδιαίτερα τους διανοούμενους. Αυτό σημαίνει ότι τους ενθαρρύνει να προβληματιστούν πάνω στην παλιά γραμμή της γραφειοκρατίας και τα άτομα που την υποστηρίζουν ακόμα. Κάτι τέτοιο προηγουμένως ήταν τελείως απαγορευμένο. Ο Χρουτσώφ αρχικά απομόνωσε τους εχθρούς του στην ηγεσία με τη μυστική ομιλία του για τα εγκλήματα του Στάλιν στο 20ο Συνέδριο του Κόμματος, το Φεβρουάριο του 1956, αλλά μετά δεν μπορούσε να αποφασίσει πόσο πολύ θα προχωρήσει. Αν και η ομιλία τυπώθηκε, μετά ολόκληρο το τιράζ πολτοποιήθηκε(32). Στο 22ο Συνέδριο του Κόμματος αποφάσισε τελικά να προχωρήσει σε ανοιχτή σύγκρουση. Η ομιλία του δεν αποτέλεσε ένα σοκ για το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, όπως η ομιλία του 1956, αλλά προχώρησε το ζήτημα περισσότερο. Οι άλλοι πρώην ηγέτες μαζί με τον Χρουτσώφ στο Πολιτικό Γραφείο -ο Μολότωφ, ο Μαζένκωφ, ο Καγκάνοβιτς και ο Βοροσίλωφ- κατηγορήθηκαν ότι στήριξαν και υποκίνησαν τον Στάλιν. Το πτώμα του Στάλιν μετακινήθηκε απ'τη θέση που ήταν δίπλα σ'αυτό του Λένιν στο μαυσωλείο του Κρεμλίνου. Ο Χρουτσώφ αναφέρθηκε σε εκατομμύρια θανάτους εξαιτίας του Στάλιν, όχι σε χιλιάδες όπως το 1956. Επέτρεψε την επίσημη έκδοση διαφόρων έργων που περιέγραφαν την πραγματικότητα της ζωής επί Στάλιν, όπως την "Μια μέρα στη ζωή του Ιβάν Ντενίσοβιτς" του Σολτζενίτσιν. Την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1956 στην Ουγγαρία, οι υποστηριχτές του Ίρμε Νάγκυ μέσα στο κόμμα και τον κρατικό μηχανισμό χρησιμοποίησαν τα περιοδικά που έλεγχαν για να αμφισβητήσουν τις απόψεις των οπαδών του Ρακόσι και πρόσφεραν επίσημη κάλυψη σε ομάδες ανοιχτής συζήτησης, όπως ο Κύκλος Πετόφι. Στην Τσεχοσλοβακία τους πρώτους μήνες του 1968 οι υποστηριχτές του Ντούμπτσεκ, σαν τον Σμρκόφσκι και τον Γκολντστούκερ, χρησιμοποίησαν την επιρροή τους αγνοώντας τους λογοκριτές και αποκηρύσσοντας τα εγκλήματα της παλιάς ηγεσίας. Ένα ντοκουμέντο προοπτικών των Διεθνών Σοσιαλιστών (σ.τ.μ. International Socialists, το προηγούμενο όνομα του Socialist Workers Party), το οποίο προσπαθούσε να συνοψίσει τις προηγούμενες προσπάθειες ανασυγκρότησης, εμφανίστηκε σ'αυτό το περιοδικό το 1970:

Η αποτυχία της οικονομίας να πετύχει μια ισορροπία συνεπάγεται μια διάσπαση στον μηχανισμό. Ένα κομμάτι αρχίζει ν'απαιτεί ολικές μεταρρυθμίσεις... Η μεταρρυθμιστική γραφειοκρατία δεν μπορεί να κερδίσει τον έλεγχο χωρίς να ακινητοποιήσει τους εχθρούς της, που συνήθως ελέγχουν τον μηχανισμό αστυνόμευσης. Συνεπώς, απαιτεί το δικαίωμα να οργανώνεται μέσα στα πλαίσια του κόμματος και ψάχνει για συμμάχους που θα την υποστηρίξουν.

Φτάνει κάποια στιγμή που η μεταρρυθμιστική γραφειοκρατία αποτείνεται σε συγκεκριμένα μεσαία στρώματα (διανοούμενους, δημοσιογράφους, φοιτητές) καλώντας τα να την βοηθήσουν να ακινητοποιήσει τον μηχανισμό και να τον κατακτήσει. Αλλά αυτό επιτρέπει, μέχρι και ενθαρρύνει, εξω-γραφειοκρατικές τάξεις (πάνω απ'όλα τους εργάτες) να κινητοποιηθούν. Αρχικά πίσω από τα κομμάτια της μεταρρυθμιστικής γραφειοκρατίας, αλλά μετά όλο και περισσότερο, από μόνοι τους μέσα από τα εργατικά συμβούλια κλπ. Η επανάσταση γίνεται διαρκής και τα αιτήματά της αποκτούν μια νέα σημασία.

Οι μεταρρυθμιστές, έχοντας πάρει την εξουσία, προσπαθούν να χαλιναγωγήσουν την καταιγίδα. Αλλά, ο μόνος τρόπος για να το κάνουν είναι να ξαναεπιβάλουν τη βασική ταξική δομή της κοινωνίας. Αυτό συνεπάγεται τη διάλυση όλων των κατακτήσεων που κέρδισαν οι εργάτες. Αρχικά επιχειρείται η "ψυχρή" μέθοδος της ιδεολογικής ηγεμονίας (από τον Γκομούλκα με επιτυχία, όχι όμως και από τον Νάγκυ το 1956, και από τον Ντούμπτσεκ το 1968). Όταν αυτό αποτύχει τότε ακολουθεί η "θερμή" μέθοδος της ένοπλης καταστολής (ο Καντάρ το 19565, ο Χούσακ το 1969).

Σε κάθε περίπτωση, η μεταρρυθμιστική πτέρυγα του μηχανισμού αναγκάζεται να συνθηκολογήσει με τους εχθρούς της, εσωτερικούς και εξωτερικούς, και με τις μεθόδους τους, αν θέλει να αποφύγει την πλήρη διάλυσή της από τις δυνάμεις που η ίδια έχει απελευθερώσει. Εξαναγκάζεται να επιβάλει ξανά τις σχέσεις παραγωγής που παρά τις τροποποιήσεις, βρίσκονται σε αντίφαση με την όσο το δυνατό μεγαλύτερη ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

Η ΓΚΛΑΣΝΟΣΤ

Ο Γκορμπατσώφ, όπως ο Ίρμε Νάγκυ και ο Αλεξάντρ Ντούμπτσεκ πριν απ'αυτόν, δεν ήταν αναγκασμένος καταρχήν να δώσει καμιά μεγάλη μάχη για να βρεθεί στην κορυφή της ιεραρχίας. Ο Γκορμπατσώφ κληρονόμησε την εξουσία μετά τους ξαφνικούς θανάτους του Αντρόπωφ και μετά του Τσερνιένκο. Ούτε είχε καμιά μεγάλη φήμη σαν μεταρρυθμιστής. Καθώς τον περιγράφει ο εξόριστος διαφωνούντας, ο Ζόρες Μεντβέντεφ, "δεν ήταν ούτε φιλελεύθερος, ούτε ξεκάθαρα μεταρρυθμιστής"(33α). Όμως, ανήκε σε μια γενιά γραφειοκρατών που μπορούσαν να δουν την εξόφθαλμη ανάγκη για μετρρυθμίσεις, χωρίς τις οποίες η ρώσικη

οικονομία θ'αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα. Ακριβώς αυτή η γενιά ήταν που συντάχτηκε και με ελιγμούς εξετόπισε εκείνους που, όντας 10 ή 20 χρόνια μεγαλύτεροι, αρνιόταν να υποστηρίξουν την οποιαδήποτε πραγματική οικονομική αλλαγή.

Αυτές οι μανούβρες δεν πήραν βασικά τη μορφή της ανοιχτής σύγκρουσης με εκείνους που ήταν αντίθετοι. Αντίθετα, ο Γκορμπατσώφ χρησιμοποίησε την εξουσία του σαν γενικός γραμματέας για να προωθήσει συγκεκριμένους ανθρώπους και να συνταξιοδοτήσει άλλους, ενώ οι σύμμαχοί του πάτησαν πάνω στο ζήτημα της διαφθοράς για να αντικαταστήσουν άλλους αντιτιθέμενους (για παράδειγμα, τον τότε κομματικό ηγέτη της Μόσχας Γκρισίν και τον γραμματέα του Κ.Κ. Καζακστάν, Κουνάεφ). Ένας απ'αυτούς τους συμμάχους ήταν ο γραμματέας της Κ.Ε. που ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση του κόμματος, ο Λιγκατσώφ.

Αυτός προώθησε πολλές απ'τις αλλαγές σε πρόσωπα και σαν συχνός επισκέπτης στο Συνδικάτο των Συγγραφέων ενθάρυνε ένα βαθμό φιλελευθεροποίησης στον τύπο της Μόσχας το 1985-86. Στο τέλος αυτής της περιόδου, ο Λιγκατσώφ ήταν γενικά αναγνωρισμένος σαν το νούμερο δύο πιο δυνατό πρόσωπο στην κομματική ιεραρχία.

Δεν υπήρχε διαφωνία ανάμεσα στη νέα γενιά του Πολιτικού Γραφείου και των μελών της Γραμματείας, όσον αφορά την ανάγκη για ανασυγκρότηση. Ούτε επίσης όσον αφορά την ανάγκη να ξεφορτωθούν τους μπρεζνιεφικούς προκειμένου να το πετύχουν. Όμως, σήμερα πια είναι καθαρό ότι από τα μέσα του 1986 υπήρχαν διαφωνίες σχετικά με τον χαρακτήρα των οικονομικών μέτρων που έπρεπε να προωθηθούν και τις πολιτικές συνέπειες που θα ακολουθούσαν.

Στην κορυφή της εξουσίας φάνηκε ότι παρουσιάστηκαν δυο ριζικά αντιτιθέμενες θέσεις. Η πρώτη, που γενικά πιστεύτηκε ότι ξεκίνησε από τον Λιγκατσώφ, υποστήριξε ότι οι αλλαγές στα πρόσωπα είχαν εξουδετερώσει την διαφθορά και τα ανίκανα στοιχεία που συνδέονταν με την περίοδο Μπρέζνιεφ και ότι αυτό που χρειαζόταν τώρα ήταν σε μεγάλο βαθμό συγκεντρωτική καμπάνια από την κορυφή του κόμματος για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Οι αλλαγές στους μηχανισμούς οικονομικού ελέγχου ήταν απαραίτητες, αλλά ήταν δυνατό να βασιστούν στην φόρμουλα της συγκεντροποίησης που επικράτησε στην Ανατολική Γερμανία, παρά στο μοντέλο της αγοράς που υιοθετήθηκε από την Ουγγαρία και την Γιουγκοσλαβία.

Η αντίπαλη θέση υποστήριζε ότι η ανασυγκρότηση θα μπορούσε να λειτουργήσει μόνο αν άλλαζε η παλιά μορφή οικονομικής οργάνωσης απ'την κορυφή ως τα νύχια. Έπρεπε να γίνουν κινήσεις προς την κατεύθυνση της Ουγγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας. Αλλά αυτό σήμαινε ότι οι απαγορεύσεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης έπρεπε να αποσυρθούν προκειμένου να κατορθώσουν να επιτεθούν σ'αυτούς τους αντιπάλους των μεταρρυθμίσεων. Καθώς είπε πρόσφατα και ένας οικονομολόγος με ηγετική θέση στην ρώσικη τηλεόραση, η μεταρρύθμιση στα μέσα της δεκαετίας του '60 απέτυχε γιατί "εντοπίστηκε μόνο στην οικονομία".

> *Θέλαμε να ανασυγκροτήσουμε την οικονομία ριζικά χωρίς να προχωρήσουμε σε αλλαγές πέρα από τη σφαίρα της οικονομίας. Χωρίς να αγγίξουμε τη σφαίρα της πολιτικής ή της πνευματικής και ιδεολογικής ζωής... Μόνο ένα πακέτο μετασχηματισμών σ'όλες τις σφαίρες της ζωής μπορεί να φέρει πρωτεύουσες και καθοριστικές αλλαγές στην οικονομία.(34)*

Οι πιο δημοφιλείς απολογισμοί τού τι συμβαίνει στην ΕΣΣΔ ταυτίζουν τον Γκορμπατσώφ με τις πιο έντονες επικλήσεις για γκλασνόστ (διαφάνεια) και εκδημοκρατισμό. Όμως, στην πραγματικότητα ο Γκορμπατσώφ μοιάζει να κινείται ανάμεσα σε δυο προσεγγίσεις. Συχνά χρησιμοποίσε μεθόδους καμπάνιας από την κορυφή προς τα κάτω, κάτι που ταιριάζει με την προσέγγιση του Λιγκατσώφ. Αυτό ισχύει π.χ. για την εκστρατεία ενάντια στο αλκοολισμό, που στηρίχτηκε σε δικτατορικού τύπου ποινικοποίηση από τα πάνω που αύξησε την τιμή του αλκοόλ, περιόρισε τα μαγαζιά όπου μπορούσε να αγοραστεί και έστειλε την αστυνομία να κατασχέσει τα μηχανήματα σ'αυτούς που παρασκεύαζαν ποτά στο σπίτι τους. (Πέρισυ έγιναν περίπου 800.000 τέτοιες κατασχέσεις!) Ακόμα ισχύει και για εκστρατείες λιγότερο γνωστές, όπως η έκκληση προς τον κόσμο να μιμηθεί το σταχανοβίτικο κίνημα της σταλινικής εποχής(35) και την προτροπή του σε μια συγκέντρωση στο Χαμπαρόσκ. "Αυτό που κύρια χρειάζεται τώρα είναι δουλειά, δουλειά, δουλειά."(36) Ακόμα σημαντικότερο, η αυξανόμενη έμφαση στον ποιοτικό έλεγχο -κάτι που τώρα αγγίζει πολλά από τα μεγαλύτερα εργοστάσια της χώρας- στηρίζεται πάνω στην αυξανόμενη συγκεντροποίηση. Η αποδοχή του προϊόντος ενός βιομηχανικού κλάδου εξαρτάται από την κρατική επιτροπή προδιαγραφών (Γκόσστανταρτ). Από την 1η Γενάρη 1987, 1500 μεγάλες επιχειρήσεις και οργανισμοί έχουν περάσει κάτω από αυστηρότατους ποιοτικούς ελέγχους(37).

Στην πραγματικότητα, η γκλασνόστ "από τα πάνω" έχει περάσει από δυο διαφορετικές φάσεις. Η πρώτη, από την άνοδο του Γκορμπατσώφ στο 27ο Συνέδριο το 1986 ως το τέλος αυτού του χρόνου, αποτελούσε μια ενιαία προσπάθεια όλων των υποστηριχτών της ανασυγκρότησης, τους Λιγκατσωφικούς καθώς και τους πιο δηλωμένους μεταρρυθμιστές, για να ανατρέψουν τους μπρεζνιεφικούς. Η δεύτερη φάση, από τα τέλη του 1986 μέχρι σήμερα, έχει τουναντίον αποτελέσει ένα πεδίο σκληρών συγκρούσεων ανάμεσα στους προηγούμενους σύμμαχους. Το πρώτο εξάμηνο του 1987 οι ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές προσπάθησαν να επιβάλουν τον έλεγχό τους, πιστεύοντας ότι είχαν τουλάχιστον την μερική υποστήριξη του Γκορμπατσώφ. Αυτή ακριβώς την εποχή προωθήθηκε πραγματικά η ιδέα της γκλασνόστ, ο Γκορμπατσώφ έγραψε το βιβλίο του Περεστρόικα, με τη θαρραλέα (αν και γελοία δήλωση) ότι "η περεστρόικα είναι μια επανάσταση και μάλιστα μια επανάσταση από τις πιο δυναμικές και δημοκρατικές"(38) και έγιναν σχέδια για μια έκτακτη κομματική συνδιάσκεψη (την πρώτη μετά από 47 χρόνια!), που θα εξασφάλιζε την τελική ήττα των αντιπάλων της ανασυγκρότησης.

Όμως, την ίδια ακριβώς εποχή άρχισε να δυναμώνει και η αντίσταση στην περεστρόικα μέσα στην ηγεσία του κόμματος. Αυτοί που συνδέονταν με τον Λιγκατσώφ αποφάσισαν ότι, τώρα που εκτοπίστηκαν οι μπρεζνιεφικοί από την ηγεσία, ήταν καιρός για την αποκατάσταση του συγκεντρωτικού εξουσιαστικού ελέγχου. Οι καβγάδες ανάμεσα στις δυο πλευρές φάνηκε ότι είχαν σχεδόν παραλύσει την ηγεσία. Η προγραμματισμένη για τον Οκτώβρη του 1987 σύσκεψη της Κ.Ε. αναβλήθηκε τρεις φορές εξαιτίας των παραπάνω και τελικά έγινε το Γενάρη του 1988. Ακόμα και τότε υπήρξε μια απογοήτευση για τον Γκορμπατσώφ. Σύμφωνα με το μέλος του Π.Γ. Λεφ Ζάικωφ, ο εναρκτήριος λόγος του Γκορμπατσώφ ακολουθήθηκε από "παγερή σιωπή" και μερικές από τις ομιλίες που ακολούθησαν διεφώνησαν με τον γενικό γραμματέα(39). Πρότεινε συγκεκριμένες αλλαγές "στην πολιτική στελεχών" που απορριφθηκαν. Ένα παράδειγμα ήταν η συνταξιοδότηση των αξιωματούχων σε όλα τα επίπεδα μετά από μια ορισμένη ηλικία. Η αναγκαστική επανεκλογή των μελών των κομματικών επιτροπών περιορίστηκε μόνο στα κατώτερα επίπεδα. Ήδη από την άνοιξη ο Γκορμπατσώφ παραπονιόταν ότι "υπάρχουν συγκεκριμένοι φορείς αντίστασης στην περεστρόικα στην Κεντρική Επιτροπή και στην κυβέρνηση"(40).

Οι περισσότερο ριζοσπαστικοί μεταρρυθμιστές ήταν βιαστικοί και ανησυχούσαν από την ξαφνική ανάπτυξη αυτής της αντίστασης. Τυπικό παράδειγμα των αντιδράσεων τους ήταν αυτό του

Ανατόλυ Στρελιάνι που είπε στην Κομσομόλ του Κρατικού Πανεπιστήμιου της Μόσχας ότι "υπάρχουν δυο κόμματα μέσα στο κόμμα. Είναι επιτακτικό να διαλέξουμε με ποια πλευρά είμαστε απ'την κορυφή ως τη βάση... Ο Γκορμπατσώφ είναι πολύ αργός όσον αφορά την επέκταση της βάσης για την περεστρόικα και αυτό θα οδηγήσει στην ήττα των στόχων μας και του ίδιου του Γκορμπατσώφ".

Στο μεταξύ οι αντίπαλοι της μεταρρύθμισης άρχισαν να επιβάλλονται ακόμα πιο έντονα. Χαρακτηριστική ήταν η κατευθυντήρια γραμμή ενός λόγου του Ιβάν Λάπτεφ, αρχισυντάκτη της Ισβέστια, προς την ολομέλεια του Συνδικάτου των Ρώσων Δημοσιογράφων τον Ιούνιο. 'Εκανε κριτική στον τρόπο με τον οποίο οι δημοσιογράφοι ερμηνεύουν την γκλασνόστ. "Μερικές φορές", είπε, "πέφτουν σε γενικεύσεις, αρχίζοντας να κάνουν κριτική στο ...σοσιαλισμό *σαν σύστημα*" και "να κριτικάρουν υπερβολικά, τρέφοντας σε φοβερό βαθμό τους αναγνώστες με συναισθηματικό υλικό"(41).

Σ'αυτό το σημείο το μέλος της κομματικής ηγεσίας που ήταν περισσότερο προσκείμενο στους ριζοσπαστικούς μεταρρυθμιστές φάνηκε ότι ήταν ο Μπόρις Γέλτσιν, που μετατάχθηκε από το Σβερντλόφσκ για να γίνει γραμματέας της Κ.Ε. σχετικά με την ανοικοδόμηση τον Ιούλιο του 1985 και έξι μήνες αργότερα στάλθηκε για να "ξεκαθαρίσει" την οργάνωση Μόσχας, μετά την αναγκαστική απομάκρυνση του Βίκτωρ Γκρισίν. Ο Γέλτσιν φάνηκε ότι προοριζόταν για μια από τις κορυφαίες θέσεις στο Π.Γ. και ανέλαβε να δώσει μια κατευθυντήρια ομιλία στην σύσκεψη της Κ.Ε. τον Οκτώβρη του 1987. 'Αρπαξε την ευκαιρία να ξεκινήσει μια επίθεση ενάντια στους αντίπαλους της περεστρόικα, και επιτιθέμενος προσωπικά στον Λιγκατσώφ "για έλλειψη συμμετοχής στην προσπάθεια". Αν, όμως, περίμενε ότι ο Γκορμπατσώφ θα τον υποστήριζε έμελλε να απογοητευθεί. Είκοσι έξι ομιλητές, συμπεριλαβμανομένου του Λιγκατσώφ και του επικεφαλής της Κα-Γκε-Μπε, Τσεμπρίκωφ, αποκήρυξαν την ομιλία του και η σύσκεψη πέρασε ομόφωνα ένα ψήφισμα όπου δηλωνόταν ότι οι απόψεις του ήταν "πολιτικά λάθος". Ο ξένος τύπος πληροφορήθηκε τη διαμάχη που συνέβαινε, όχι όμως και ο ρώσικος λαός. Για πρώτη φορά μαθεύτηκε κάτι στη Ρωσία τρεις βδομάδες αργότερα όταν μια έκτακτη σύσκεψη της κομματικής επιτροπής Μόσχας καθαίρεσε τον Γελτσίν.

Τον τόνο στη σύσκεψη της Μόσχας τον έδωσε ο ίδιος ο Γκορμπατσώφ. Υποστήριξε ότι ο Γελτσίν "από την αρχή είχε εμφανίσει υπερφίαλες απόψεις και δηλώσεις οι οποίες δυνάμωσαν από την ανεξέλεγκτη φιλοδοξία του και την τάση του να βρίσκεται πάντα στο φως της επικαιρότητας". Ο Γελτσίν ανταποκρίθηκε με μια πολυσυζητημένη δήλωση μετάνοιας που έμοιαζε να είχε βγει κατευθείαν από τη σταλινική εποχή:

> *Πρέπει να πω ότι δεν μπορώ να αντικρούσω αυτή την κριτική. Είναι πολύ ένοχος μπροστά στην κομματική οργάνωση Μόσχας, είμαι πολύ ένοχος μπροστά στην Επιτροπή Πόλης, μπροστά στο Γραφείο και φυσικά μπροστά στον Μιχαήλ Γκορμπατσώφ που το κύρος του είναι τόσο ψηλό μέσα στην οργάνωσή μας, στη χώρα μας και σ'όλο τον κόσμο"(42).*

Η καθαίρεση του Γελτσίν αποτέλεσε μια ουσιαστική νίκη των αντίπαλων της μεταρρύθμισης. Οι συνέπειές της φάνηκαν στην ομιλία που έδωσε ο Γκορμπατσώφ στην επέτειο της επανάστασης του 1917. Ενώ προπαγανδίστηκε εκ των προτέρων σαν μια σημαντική πολιτική ομιλία, στην πραγματικότητα ήταν μια αξιοσημείωτη υποχώρηση από την συνεπή πλατιά μεταρρυθμιστική κατεύθυνση του βιβλίου του "Περεστρόικα". Αποκήρυξε τόσο εκείνους που ήταν "υπερβολικά ανυπόμονοι" για αλλαγή μέσα σε μια στιγμή, όσο και εκείνους που αντιστέκονταν σ'αυτήν, δίνοντας έμφαση στο ότι "είναι απολύτως ουσιαστικό να ελέγχει κανείς την ικανότητα του επαναστατικού αυτοπεριορισμού". Οι μήνες που ακολούθησαν υποτίθεται ότι θα προετοίμαζαν την έκτακτη συνδιάσκεψη του κόμματος όπου θα λύνονταν οι διαμάχες μια και καλή.

'Ομως, αυτό απαιτούσε ικανοποιητικό βαθμό ενότητας στο Πολιτικό Γραφείο, ώστε να υπάρχει συμφωνία πάνω στα μέτρα που θα προτείνονταν στη σύσκεψη της Κεντρικής Επιτροπής και από κει στη συνδιάσκεψη. 'Εξι μήνες αργότερα μια τέτοια συμφωνία δεν είχε επιτευχθεί. Αντίθετα, η Κ.Ε. συζήτησε ένα κείμενο του Λιγκατσώφ πάνω στην εκπαιδευτική πολιτική. Στο μεταξύ, οι τοπικές συνδιασκέψεις, που συγκλήθηκαν για να δώσουν έναν απολογισμό πάνω στην πρόοδο της περεστρόικα και να εκλέξουν αντιπροσώπους για την εθνική συνδιάσκεψη προχώρησαν χωρίς να παράγουν τίποτα ριζοσπαστικές αλλαγές: 57.000 άτομα μετακινήθηκαν από τις θέσεις τους σε κομματικά όργανα κατωτέρου επιπέδου, πράγμα που δεν ακούγεται και πολύ σημαντικό, αν σκεφτεί κανείς ότι τέτοιες θέσεις κατέχουν 1.300.000 άτομα. Και σε επίπεδο επιτροπών πόλης ή περιοχής μετακινήθηκαν μόνο 200 αξιωματούχοι. Πραγματικά, τέτοια ήταν η αντίσταση σε οποιαδήποτε αλλαγή, ώστε 340 συσκέψεις έπρεπε να επαναληφθούν, όταν αποκαλύφθηκε ότι έγιναν αρχικα με τη μορφή "σόου", χωρίς καθόλου συζήτηση(43).

Η κομματική ηγεσία μπορεί να είχε παραλύσει από τον Οκτώβρη του 1987 και μετά, αλλά την ίδια περίοδο οι ζυμώσεις από τα κάτω στη ρώσικη κοινωνία βρισκόντουσαν σε ανάπτυξη.

'Οπως στην Ουγγαρία και την Πολωνία το 1956 και στην Τσεχοσλοβακία το 1968, ένα κομμάτι των διανοούμενων έπαιξε σημαντικό ρόλο. Η γκλασνόστ από τα πάνω του Γκορμπατσώφ άναψε το πράσινο φως σε οικονομολόγους, δημοσιογράφους και συγγραφείς να κάνουν κριτική στην μπρεζνιεφική εποχή και σ'αυτούς που έδρασαν σ'αυτή. Τους επιτράπηκε να ανοίξουν ζητήματα που προηγούμενα θεωρούντο ταμπού. Οι αντίπαλοι της μεταρρύθμισης επιχείρησαν να αμυνθούν δοξάζοντας την εποχή του Στάλιν. Ακόμα και αυτοί που "απαλά" προωθούσαν την μεταρρύθμιση, όπως ο Γκορμπατσώφ, ήταν αναγκασμένοι να ανοίξουν συζήτηση σ'αυτό το ζήτημα μαζί τους -αν και ο Γκορμπατσώφ ακόμη δικαιολογεί τη γενική γραμμή που προώθησε ο Στάλιν.

Μερικά από τα καλύτερεα παραδείγματα της χαλαρότητας με την οποία αφέθηκε ο τύπος να λειτουργήσει σχετίζονται με τις μη-ρώσικες δημοκρατίες. Εκεί ο Γκορμπατσώφ συνάντησε αξιοσημείωτη δυσκολία στο να εκτοπίσει κάποιους της γενιάς του Μπρέζνιεφ, ιδιαίτερα τον Στσερμπίτσκι στην Ουκρανία και τον Ντεμιρτσιάν στην Αρμενία. 'Ετσι ο τύπος της Μόσχας συχνά λειτούργησε σαν ένα μεγάφωνο των αντίπαλων σ'αυτούς απόψεων μέσα στον τοπικό κομματικό μηχανισμό. Π.χ. η Ισβέστια τον Γενάρη αναφέρθηκε σε ένα αίτημα προς τον Ντμιρτσιάν να παραιτηθεί και σε ισχυρισμούς μελών της Κ.Ε. του Αρμενικού Κ.Κ. ότι είχαν συμβεί "εκτεταμένες δωροδοκίες σε κρατικούς οργανισμούς". Η Πράβδα επιτέθηκε "στην διαφθορά, τα ρουσφέτια και τη μαύρη αγορά" στην ίδια δημοκρατία. Στη σύνοδο της Κ.Ε. του Ουκρανικού Κ.Κ. στο Κίεβο, ένας ομιλητής έκανε ανοικτή κριτική στον Στσερμπίτσκι απαιτώντας να "αναπροσανατολίσει το στυλ ζωής του".

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

Αλλά κάθε κυβέρνηση που ανάβει το πράσινο φως στους διανοούμενους να κριτικάρουν τους προκατόχους της αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα. Είναι πολύ δύσκολο να εμποδίσει την κριτική να πάρει μια δική της ορμητικότητα και να αντανακλάσει άλλα συμφέροντα εκτός απ'αυτά της κυβέρνησης. Φυσικά σε κάθε κοινωνία υπάρχει ένας αρκετά μεγάλος αριθμός διανοουμένων

που σαν πληρωμένοι απολογητες είναι έτοιμοι να παίξουν τον καθαρά "λειτουργικό" ρόλο της υπεράσπισης του στάτους κβο με αντάλλαγμα μια άνετη διαβίωση. Όμως όταν η κοινωνία βρίσκεται σε βαθιά κρίση μερικοί τουλάχιστον διανοούμενοι θα προσπαθήσουν να εκφράσουν τα συναισθήματα του πληθυσμού γενικά, ακόμα και αν επιχειρούν να συμφιλιώσουν αυτά τα συναισθήματα με την επικρατούσα τάξη πραγμάτων. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, μια χαλάρωση του ελέγχου πάνω στα μέσα μαζικής ενημέρωσης οδηγεί σε μια ξαφνική άνθιση όλων των ιδεών και επιχειρηματολογιών. Τα πράγματα είναι έτσι, ώστε ζητήματα που πριν τρία χρόνια μπορούσαν να τεθούν μόνο από τον παράνομο τύπο, τα σαμιζντάτ, τώρα συζητιούνται σε νόμιμα περιοδικά και εφημερίδες με τιράζ χιλιάδων ή ακόμα και εκατομμυρίων φύλλων. Πέρισυ για πρώτη φορά εμφανίστηκαν επίσημες παραδοχές ότι υπάρχει πορνεία στη Ρωσία, καθώς και διαφθορά σε μεγάλη κλίμακα, ότι η πείνα σκότωσε εκατομμύρια στην Ουκρανία τη δεκαετία του '30, ότι η ομοφυλοφιλία είναι κάτι άλλο από ένα πρόβλημα για χειρισμό από τα ψυχιατρικά ιδρύματα. Ακόμα εμφανίστηκε για πρώτη φορά από την πτώση του Χρουστσώφ μια συζήτηση για την άνοδο του σταλινισμού, με αναφορές στις απόψεις του Μπουχάριν και σε μικρότερο βαθμό του Τρότσκι.

Αυτή η συζήτηση ήταν μια από τις βασικές αιτίες που αυτοί, όπως ο Λιγκατσώφ, που συνεργάστηκαν με τον Γκορμπατσώφ για να διώξουν τους μπρεζνιεφικούς έχουν στραφεί τώρα ενάντια σε παραπέρα μεταρρυθμίσεις. Μπόρεσαν να απευθυνθούν σε όλους εκείνους τους φόβους που οι γραφειοκράτες σε κάθε επίπεδο νιώθουν γύρω από τις συνέπειες μιας απεριόριστης διαφάνειας.

Ακόμα υπάρχουν πολύ σφιχτά όρια στο τι μπορεί να λεχτεί από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Π.χ. δεν επιτράπηκε στον τύπο της Μόσχας να δημοσιεύσει τον μιάμισης ώρα λόγο του Γκορμπατσώφ στην αρμένικη τηλεόραση στην διάρκεια των μεγάλων διαδηλώσεων. Αντιπρόσωποι του επίσημου τύπου παρακολούθησαν μια συνάντηση εκδόσεων παράνομου τύπου τον Οκτώβρη στο Λένινγκραντ, αλλά δεν δημοσιεύτηκαν ρεπορτάζ. Ένας συντάκτης του Αγκανιόκ απολύθηκε όταν δημοσίευσε λεπτομέρειες για ένα γκάλοπ για το πόσο δημοφιλής είναι η περεστρόικα. Στα μέσα Γενάρη το ίδιο περιοδικό δημοσίευσε ένα άρθρο της βετεράνου συγγραφέως Ιλλίνα που έκανε επίθεση στον τρόπο με τον οποίο οι εκδοτικοί οίκοι εξαγόραζαν ευνοια συγκεκριμένων συγγραφέων δημοσιεύοντας σε μεγάλα τιράζ τα έργα τους ανεξάρτητα από το πόσο δημοφιλείς ήταν. Η Πραβδα επιτέθηκε ενάντια στο άρθρο και ο γραμματέας του Συνδικάτου Συγγραφέων δήλωσε ότι τέτοια άρθρα δεν θα έπρεπε να επιτρέπεται να δημοσιεύονται. Ο ανταποκριτής της Πράβδα στην Αρμενία απολύθηκε, όταν διαμαρτυρήθηκε ότι η υπογραφή του μπήκε κάτω από εντελώς αναληθή ρεπορτάζ.

Όμως μια διαιρεμένη ηγεσία έχει ένα πολύ πραγματικό πρόβλημα βάζοντας τέτοιους περιορισμούς. Ποιος θα αποφασισει ποιοι είναι αυτοί οι περιορισμοί; Οι ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές ή οι συντηρητικοί; Το μέγεθος του προβλήματος φάνηκε στην πιο πρόσφατη εσωτερική διαμάχη στην ηγεσία. Στις 13 Μάρτη η εφημερίδα Σοβιέτσκαγια Ροσίγια δημοσίευσε ένα μακροσκελές γράμμα με τίτλο "Δεν μπορώ να εγκαταλείψω τις αρχές", που υποστηρίχτηκε ότι ήταν μιας καθηγήτριας χημείας από το Λένινγκραντ, της Νίνα Αντρέγιεβα. Στην ουσία του, το γραμμα, ήταν ένα μανιφέστο της αντιρρυθμιστικής τάσης. Παραπονιόταν για την ανάπτυξη "αρνητικών τάσεων", για τη δυσφήμηση των "επιτευξεων του παρελθόντος", για τις επιθέσεις στον Στάλιν (επιστρατεύοντας δηλώσεις του Τσώρτσιλ υπέρ του Στάλιν!) και για τις απόψεις που κυριαρχούν ανάμεσα στη νεολαία. Υποστήριζε ότι "απομεινάρια των τάξεων που ανατράπηκαν τον Οκτώβρη είναι ζωντανά και έχουν καλώς", μαζί με "τους πνευματικούς κληρονόμους του Νταν, του Μαρτώ και των άλλων Ρώσων σοσιαλδημοκρατών, τους πνευματικούς οπαδούς του Τρότσκι ή του Γιαγκόντα και τα υπολείμματα των Νέπμαν, των Μπασμάτσι και των κουλάκων". Έλεγε ότι ανάμεσα στους διανοούμενους υπάρχουν όλα τα είδη "αγωνιστικού μοντερνισμού" και "αβάσιμοι ισχυρισμοί ότι υπάρχει ένα είδος αριστερού, φιλελεύθερου διανοουμενίστικου σοσιαλισμού". Προειδοποιούσε δυσοίωνα, σ'ένα ύφος παρόμοιο με αυτό που χρησιμοποιήθηκε από τον ρώσικο και ανατολικογερμανικό τύπο για την Τσεχοσλοβακία της Άνοιξης του '68, ότι "οι άνθρωποι της εξουσίας" ίσως να πρέπει να "διασώσουν το σοσιαλισμό".

Το γράμμα ήταν το σινιάλο για τους αντίπαλους της μεταρρύθμισης να κινηθούν. Σύμφωνα μ'ένα συγγραφέα στην Ισβέστια, το γράμμα,

> *με πολλή σπουδή αναδημοσιεύτηκε σε μερικές μεγάλες και μικρές εφημερίδες, σε μερικά μέρη με εντολές από τα ντόπια αφεντικά, σε άλλα μέρη με πρωτοβουλία των ίδιων των εφημερίδων, σπρωγμένες από την επιθυμία να μην υπολειφθούν ή την επιθυμία να ικανοποιήσουν... Μερικές ακτιδικές κομματικές επιτροπές άρχισαν να διοργανώνουν μεγάλης κλίμακας συζητήσεις πάνω στο άρθρο και συνόδους που θα εξέφραζαν την υποστήριξη των ιδεών που περιέχονταν στο άρθρο...(44)*

Στο μεταξύ οι υποστηριχτές της ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης είχαν εντελώς παραλύσει:

> *Τι κάναμε για να προστατεύσουμε και να υποστηρίξουμε την περεστρόικα; Μήπως υπήρξε ένα κύμα άμεσων και οργισμένων συνεδριάσεων για να δώσει ένα χαστούκι στην Σοβιέτσκαγια Ροσίγια; Τίποτα αυτού του είδους. Στο Λένινγκραντ, κάλεσαν κομματικές συνδιασκέψεις υποστήριξης αυτου του άρθρου. Μια από αυτές την έδειξε ακόμα και η τηλεόραση(45).*

Παρόμοιες συνεδριάσεις συγκροτήθηκαν στην Μόσχα και πάνω από 40 εφημερίδες σ'όλη τη χώρα αναδημοσίευσαν το άρθρο. Η Κομσομόλσκαγια Πράβδα αργότερα παραδέχτηκε ότι γράμματα "αναγνωστών έφταναν στη σύνταξη, όπου διαφωνούσαν με το άρθρο και επιτίθονταν στις απόψεις των δυνάμεων ενάντια στην περεστρόικα. Δεν δημοσιεύτηκαν"(46).

Και τότε, τρεις βδομάδες μετά την αρχική εμφάνιση του άρθρου στις 5 Απρίλη, ένα κεντρικό άρθρο της σύνταξης της Πράβδα,πιθανώς γραμμένο από κάποιον του Πολιτικού Γραφείου, ξεκίνησε μια μαζική αντεπίθεση. Αποκήρυξε

> *την επιθυμία, όχι να προχωρήσει η υπόθεση της περεστρόικα, αλλά αντίθετα να επιβραδυνθεί με την επίκληση στα συνηθισμένα ξόρκια:"προδίδουν τα ιδανικά", "εγκαταλείπουν τις αρχές", "υποσκάπτουν τα θεμέλια"... Μια τέτοια στάση έχει τις ρίζες στις γραφειοκρατικές μεθόδους διαχείρισης του "αποφασίζουμε και διατασσουμε". Συνδέεται ακόμα με την ηθική κληρονομιά των καιρών, καθώς και με απογυμνωμένα πραγματικά συμφέροντα και βλέψεις και την επιθυμία να διαφυλαχθούν τα προνόμια κάποιου με οποιοδήποτε κόστος... Η συντηρητική αντιπολίτευση στην ανασυγκρότηση συντίθεται από ...εγωιστικά συμφέροντα αυτών που έχουν συνηθίσει να ζουν σε βάρος των άλλων.*
>
> *Το μακροσκελές άρθρο "Δεν μπορώ να εγκαταλείψω τις αρχές" ...ήταν μια αντανάκλαση αυτών των συναισθημάτων... Τα ζητήματα που προκύπτουν ...διατυπώνονται με μια ματαοδοξία που μπορεί να περιγραφεί μόνο σαν μανιφέστο για τις δυνάμεις ενάντια στην περεστροικα... Το άρθρο αποβλέπει κύρια στο να βάλει κάποιες κατηγορίες του ρώσικου λαού να αντιμάχονται μεταξυ*

τους...

Καισυνέχιζε:

Ο τύπος έχει ανάγκη να περιέχει "διαμάχες, συζητήσεις και πολεμικές" αλλα φαίνεται ότι υπάρχουν και όρια. Επανειλλημένα έχει λεχθεί στις συνεδριάσεις της Κεντρικής επιτροπής ότι ο σοβιετικός τύπος δεν αποτελεί μια ιδιωτική υπόθεση... Στη συγκεκριμενη περίπτωση η εφημερίδα Σοβιετσκαγια Ρωσίγια παρέκλινε από αυτή την αρχή...

Η ανταπόκριση στο άρθρο της Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια δείχνει το πώς η εσωτερική διαμάχη στην ηγεσία ανοίγει την πορεία σε επιχειρηματολογίες που ξεπερνούν αυτο που θέλει η καθε μια φράξια της ηγεσίας. Το άρθρο της Πράβδα ξεκινά αντιμετωπίζοντας το ζήτημα σαν κάτι περισσοτερο από μια απειλή για τη στρατηγική της μεταρρύθμισης.

Μερικοί τη βλέπουν σαν μια ακόμα διακοσμητική εργασία επιδιόρθωσης. Αλλοι έχουν δει την ανασυγκρότηση σαν μια ευκαιρία ενός ειδους "διάλυσης" όλου του συστήματος... Ακόμα άλλοι χρησιμοποιούν ριζοσπαστική φρασεολογία, και τρέφουν στον εαυτό τους και στους άλλους την αυταπάτη ότι αναγκαία στάδια μπορούν να υπερπηδηθούν.

Με άλλα λόγια η μεταρρυθμιστική ηγεσία αντιμετώπιζε εχθρούς και στ'αριστερά και στα δεξιά της. Παρακάτω επαναλαμβάνει αυτό το σημείο αναγνωρίζοντας ότι μερικοί διανοούμενοι βάζουν ζητήματα που θα ήταν προτιμότερο να μην έβαζαν:

Μερικοί συγγραφείς, σαν να είναι απόστολοι της αλήθειας, δίνουν οδηγίες σ τον καθένα τι να κάνει και πώς. Υπαρχουν πολλές προσπάθειες από κάποιους να αποκτήσουν φήμη, προκαλώντας τα συναισθήματα και διασκεδάζοντας "γεγονότα" και "σκανδαλάκια", όχι για χάρη της αλήθειας, αλλά όπως ταιριάζει στην ακόρεστη δική τους φιλοδοξία. Αυτό οδηγεί σε δόλια χρήση των γεγονότων, κακή ερμηνεία τους και -πάνω απ'όλα- υποκαθιστά την ιστορία του λαού με την ιστορία των λαθών της ηγεσίας...

Αλλού, επιμένει στην ανάγκη να ειδωθούν

από τη μια μεριά οι αναμφισβήτητες συνεισφορές του Στάλιν στον αγώνα για το σοσιαλισμό και την υπεράσπιση των σοσιαλιστικών κατακτήσεων και από την άλλη τα κατάφωρα πολιτικά του λάθη και η διοικητική διακυβέρνησή του ίδιου και του περιβάλλοντός του, την οποία ο λαός μας πλήρωσε ακριβά...

Αλλά η αναγκαιότητα να συγκρουστεί με την συντηρητική δεξιά σήμαινε για τους μεταρρυθμιστές ότι ο συγκρατημένος τόνος δεν μπορούσε να καθορίσει τις άμεσες ενέργειές τους. Ετσι το συνολικό μήνυμα του άρθρου ήταν ότι οι διανοούμενοι θα πρέπει να συνεχίσουν να αμφισβητούν τα περιχαρακωμένα γραφειοκρατικά συμφέροντα.

Η δημοκρατία είναι αδύνατη χωρίς την ελευθερία της σκέψης και του λόγου, χωρίς την ανοιχτή, πλατιά διαμάχη των απόψεων και χωρίς διατήρηση μιαας κριτικής γωνίας στη ζωή μας. Η ιντελιγκέντσιά μας έκανε πολλά για να προετοιμάσει το δημόσιο ενδιαφέρον για την κατανόηση της ανάγκης για βαθιές, κυριαρχικές αλλαγές. Αυτή η ίδια έχει συμμετάσχει ενεργά στην ανασυγκρότηση.(47)

Το μήνυμα πάρθηκε γρήγορα από τα μέσα μαζικής ενημερωσης. Η Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια αναδημοσιευσε το άρθρο της Πράβδα. Η Ισβέστια δημοσίευσε δικές της επιθέσειες στο αρχικό "γράμμα" της Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια, η Πράβδα τύπωσε τη μια στήλη μετά την άλλη με γράμματα αποκήρυξης. Αλλά αυτοί που συμμετείχαν στην επίθεση, συχνά προχωρούσαν πολύ περισσότερο από τον δημοσιογράφο της Πραβδα.

Ενα καλό παράδειγμα ειναι η ομιλία του δραματουργου Αλεξαντρ Γκέλμαν που έκανε στο άνοιγμα της κομματικής συνελευσης της ηγεσίας του Συνδικάτου Κινηματογραφιστών Ρωσίας, που έχει σπουδαιότητα και γιατί δίνει τη γενική γραμμή μέσα στην οποία λειτουργούν οι κινηματογραφιστές, αλλά και γιατί δημοσιεύτηκε στην Σοβιέτσκαγια Κουλτούρα και αναφέρθηκε ευμενώς στο ραδιόφωνο.

Υποστήριξε ότι το άρθρο της Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια "εξυπηρετει τα ζωτικα συμφέροντα της γραφειοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης και της κομματικής γραφειοκρατίας..." Προειδοποίησε ότι η συνδιάσκεψη του κόμματος "μπορούσε να γίνει το γεφύρι που θα πατούσαν για να δώσουν μια αποφασιστική μάχη με την ανασυγκρότηση" και κατεληξε οτι "οι κομμουνιστές της βασης δεν θα έπρεπε να κάθονται ανέμελοι και να περιμένουν τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης... Το ενδιαφέρον μας για το μέλλον της ανασυγκρότησης πρέπει να μετασχηματιστεί σε πραγματική δράση. Οχι μόνο στα βιβλία, τα σενάρια, τα θεατρικά και κινηματογραφικά έργα, αλλά σε πραγματική, άμεση, πολιτική δράση. Η πρόοδος της προετοιμασίας για τη συνδιάσκεψη δεν πρέπει να αφεθεί ολοκληρωτικά στα στελέχη του κομματικού μηχανισμού..."

Συνέχισε ζητώντας, όχι μόνο τη ραδιοφωνική αναμετάδοση των συζητήσεων της συνδιάσκεψης "χωρίς περικοπές", αλλά και την επέκταση αυτής της αρχής στις συνόδους της Κεντρικής Επιτροπής. Τέλος, έκανε μια έμμεση αναφορα στην υπόθεση Γιέλτσιν:

Δεν μπορούμε να επιτρέψουμε, οπως συνέβαινε συχνά στο παρελθόν, η κοινωνία και το κόμμα να μαθαίνουν ξαφνικά για τα λάθη μιας συγκεκριμένης κομματικής φυσιογνωμίας. Τέτοια σοκ πληροφόρησης, τέτοιες "σφαλιάρες", έχουν υπάρξει αρκετές, όταν κάποιος αρχικά και για πολύ καιρό θεωρείται πραγματικά καλός άνθρωπος και ξαφνικά -μπανγκ!- αποδεικνύεται ότι είναι ένας τυχοδιώκτης ή εξτρεμιστής ή υπέρμαχος της "γκλασνόστ χωρίς όρια". Ενας από τους αναγνώστες μου έγραψε ένα γράμμα για να μου πει, "για περίμενε λιγάκι και ο Γκορμπατσώφ σας θα εκδιωχθεί σαν υποστηρικτής της γκλασνόστ χωρίς όρια".

Αυτή η ομιλία, πρέπει να τονίσουμε ότι ανήκει σε έναν μεταρρυθμιστή που δεν θέλει να πάνε τα πράγματα και πολύ μακριά. Προειδοποίησε ότι:

Σε πολλά κεφάλια το κάθε τι είναι συγχυσμένο. Παράλληλα με τις τίμιες, δικαιολογημένες, αναγκαίες διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες παρατηρούμε -και θα βλέπουμε ακόμα περισσότερες στο μέλλον- διαμαρτυρίες που συνδέονται με απερισκεψία, λαθεμένες βεβαιότητες και εξτρεμιστικά συναισθήματα. Επιπρόσθετα στον κίνδυνο ότι η περεστρόικα μπορεί να ανακοπεί από τους άμεσους αντιπάλους της υπάρχει ακόμα ένας κίνδυνος από τις εξτρεμιστικές δυνάμεις που υποστηρίζουν την ανασυγκρότηση.

Ομως έτσι κι αλλιώς, αυτή η τελευταία προειδοποίηση ήταν περισσότερο μια υπενθύμιση για το μέλλον παρά ένας οδηγός δράσης για το παρόν. Οι κινηματογραφιστές που παρακολουθούσαν θα έβγαλαν το συμπέρασμα ότι πρέπει να είναι περισσότερο και όχι λιγότερο ριζοσπαστικοι. Το γεγονός ότι η τηλεόραση της Μόσχας έχει από τότε δείξει βίντεο με τις διαδηλώσεις στην Αρμενία δείχνει το βαθμό στον οποίο κομμάτια των μέσων μαζικής ενημέρωσης πήραν το μήνυμα στα σοβαρά.(48α)

Αλλες συνεισφορές στην επίθεση κατα της συντηρητικής δεξιάς προχώρησαν σημαντικά περισσότερο απ'ότι ο Γκέλμαν. Ενα γράμμα του καθηγητή ιστορίας Ντασίτσεφ στην Ισβεστια υπο-

στηριξε οτι "εκατομμυρια επεσαν θύματα της σταλινικής καταστολής! Ηταν το ανθος των διανοούμενων, των στρατιωτικών και τεχνικών ειδικών και επιστημόνων. Και οι αγρότες; Παίρνει υπόψη της η συγγραφέας του γράμματος στη Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια το πόσοι χάθηκαν σαν αποτέλεσμα της αναγκαστικής κολλεκτιβοποίησης;"(49) Σ'αυτό το νέο κλίμα ένας εκφωνητής στο ραδιόφωνο μπορούσε να αναφερθεί στο πώς "ο πατέρας μου, σημαντικός αξιωματούχος του κόμματος χτυπήθηκε από την καταστολη το 1937. Η μητέρα μου υπέφερε επίσης. Εχοντας πολεμήσει στον πόλεμο, εγώ ο ίδιος αντιμετώπισα την καταστολή το 1949..."(50) Σε μια συζήτηση στρογγυλής τραπέζης στην τηλεόραση για το γράμμα της Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια, ο Φέντορ Μπουρλάτσκι της Λιτερνατούρναγια Γκαζέτα μπόρεσε να υποστηρίξει ότι σ'όλη την ιστορία του κόμματος υπήρξαν δυο συνθετικές τάσεις, μια που ενσωματώνεται στον "πολεμικό κομμουνισμό" όπως μεταφράστηκε από τον Στάλιν και η άλλη της Νέας Οικονομικής Πολιτικής.(51) Σ'ένα προηγούμενο τηλεοπτικό πρόγραμμα ο Αμπαλκίν, διευθυντής του Οικονομικού Ινστιτούτο της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ "αρνήθηκε ότι το σύστημα επί Στάλιν και Μπρέζνιεφ ήταν έστω και ελάχιστα σοσιαλιστικό. Ηταν ένα σύστημα αλλοτρίωσης που παραμόρφωσε τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις".(52)

Η ΓΚΛΑΣΝΟΣΤ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ

Η γκλάσνοστ από τα πάνω έχει εξαπλώσει τη μάχη για την μελλοντική πολιτική που θα ακολουθήσει η κορυφή της ηγεσίας του κομματος στις γραμμές εκείνων που ελέγχουν τους μηχανισμους της πνευματικής ζωής, εκείνων που καθορίζουν το περιεχομενο των εφημεριδων, του ραδιοφώνου και της τι-βι, των ταινιών, του θεατρου, της λογοτεχνίας, των εκπαιδευτικών προγραμμάτων κλπ. Όμως από τη στιγμή που ανοίγονται ζητήματα σε τόση μεγάλη κλίμακα, δεν μπορούν να περιοριστούν με τον τρόπο που τα βάζουν οι αντίπαλες ομάδες της ηγεσίας. Η γκλασνοστ από τα πάνω ανοίγει την πόρτα για κάτι πολύ πιο σημαντικό -την γκλάσνοστ από τα κάτω.

Από τις πλέον σημαντικές εξελίξεις των τελευταίων δεκα οχτώ μηνών ήταν το ότι ενώ η ηγεσία ήταν μπλοκαρισμένη σε εσωτερικές διαμάχες, "αυτόνομες" ή "ανεπίσημες" ομαδοποιήσεις άρχισαν να ξεφυτρώνουν σε τεράστια κλίμακα. Τέτοιες ομαδοποιήσεις υπάρχουν εδώ και μερικα χρόνια. Ακόμα και την εποχή του Μπρέζνιεφ υπήρχαν ομάδες για τον έλεγχο των συμφωνιών του Ελσίνσκι. Όμως ο αριθμός τους έχει πολλαπλασιαστεί απο την εποχή που ο Γκορμπατσώφ εκφώνησε το λόγο του περί γκλασνόστ στη σύνοδο της Κ.Ε. τον Γενάρη του 1987. Τον Δεκέμβρη υπολογιζόταν ότι υπήρχαν 30.000 ομάδες σε όλη τη χώρα(53).

Οι ομάδες αυτές δεν είναι ανεξάρτητες από το κράτος. Είναι αναγκασμένες να καταγραφούν από τις τοπικές αρχές, νά υποβάλουν λίστες μελών και να δηλώσουν τους σκοπούς της οργάνωσής τους. Αυτό δεν είναι πλήρης ανεξαρτησία. Παρόλα αυτά η ύπαρξη αυτών των ομάδων υπηρξε το κεντρικό στοιχείο της έκρηξης της σημερινής αναταραχής. Υπάρχει μια τεράστια ποικιλία από ανεπίσημες ομάδες. Για παράδειγμα, ένα πρόσφατο αρθρο στην Πράβδα κύρια αφορούσε ομάδες που δημιουργήθηκαν περισσότερο ή λιγότερο αυθόρμητα, από νέους ανθρώπους, επειδή τους άρεσε το ίδιο είδος μουσικής (Μπητλς ή χέβυ μέταλ) εκείνων που έχουν χίπικο προσανατολισμό ή εκείνων που ενδιαφέρονται για οικολογικά προβλήματα. Για τον αρθρογράφο της Πράβδα το σημαντικό ειναι ότι αυτές οι ομάδες κατα κάποιο τρόπο προσελκύουν τους αγωνιστές οι οποίοι 30 ή 40 χρονια πριν θα οργανωνόντουσαν στην Κομσομόλ, τον καιρό δηλαδή που τα μέλη της θεωρούσαν τον εαυτό τους αφοσιωμένους στο σκοπο του οικονομικού μετασχηματισμού μιας καθυστερημένης χώρας. Σαφώς ένας από τους σκοπούς της νομιμοποίησης αυτών των ομάδων είναι η προσπάθεια επιρρεασμού του προσανατολισμού τους.

Μερικές απασό τις ομάδες είναι ξεκάθαρα πολιτικές. Μια συνδιάσκεψη κάποιων από αυτές, με τίτλο "Κοινωνικές Πρωτοβουλίες για την Περεστρόικα" έγινε στη Μόσχα το καλοκαίρι. Η πρόταση για συνδιάσκεψη ήταν της λέσχης Κοινωνικών Πρωτοβουλιών. Στην βδομαδιάτικη εφημερίδα της Κομσομόλ, Σομποσέντνικ γράφτηκε ότι: "η κομματική επιτροπή της Μόσχας βοήθησε ώστε να λυθούν όλα τα τεχνικά προβλήματα της συνδιάσκεψης"(54). Στην αρχή 40 ομάδες αντιπροσωπευόντουσαν από 250 αντιπροσώπους. Στο τέλος της συνδιάσκεψης, καθώς ολοένα και περισσότεροι έφταναν από τις επαρχίες , ο αριθμός τους έφτασε τους 600 αντιπρόσωπους που εκπροσωπούσαν 50 ομάδες.

Μετά το τέλος της συνδιάσκεψης, υπάρχουν πληροφορίες ότι αναπτύχθηκαν γρήγορα διάφορες ανεπίσημες ομάδες σε κάθε μέρος της Ρωσίας. Στην Γεωργία έχουν δημιουργηθεί "πολυάριθμες ανεπίσημες ομάδες"(55). Στην Λευκορωσια υπαρχει "ένας πολλαπλασισμός των ανεπισημων νεολαιίστικων ομάδων", 30 ομάδες παρακολούθησαν ένα συνέδριο του "Πατριωτικού Συνδέσμου Λευκορωσίας", και ο πρώτος γραμματέας της Κομσομόλ Λευκορωσίας είχε έναν "διάλογο πολεμικής " μ'αυτές τις ομάδες παρόλο που το κεντρικό όργανο της Κομσομόλ, η Κομσομολσκαγιά Πράβδα, εξαπέλυσε επίθεση εναντίον αυτών των ομάδων(56). Η ουκρανική Πολιτιστική Λέσχη δημιουργήθηκε το περασμένο καλοκαίρι από μια ομάδα στο Κίεβο, περιλαμβάνει πρώην πολιτικούς κρατούμενους και έγινε στόχος πολεμικής από την ημερίσια εφημερίδα του Κιεβου Βερτσιρνικιεβ, τον Οκτώβρη. Η πολεμική ακολουθήθηκε από αποστολές γραμμάτων στην εφημερίδα μεταξύ των οποίων τέσσερις υποστήριζαν την ομάδα, και έγινε μια "ανεπιτυχής συνάντηση" μεταξύ της ομάδας και του εκδότη(57).

Οι λέσχες δεν ακολουθούν καμιά συγκεκριμένη πολιτική γραμμή. Αυτό φαίνεται καθαρά και από το γεγονός ότι μία από τις πιο γνωστές ανεπισημες οργανώσεις στο Παμιάτ που ασχολείται έντονα με το να αποδίδει τιμές στα ρωσικά εθνικά μνημεία, στην πραγματικότητα ενοποιεί όλους εκείνους που επιδιώκουν την επιστροφή σ'ένα αυταρχικό, συγκεντρωτικό ρωσικό εθνικισμό με σταλινικές αποχρώσεις. Τα εθνικά μνημεια στα οποια αναφέρονται είναι αφιερωμένα στη νίκη της ρωσικής αυτοκρατορίας πάνω στους διάφορους μη ρωσικούς λαούς που ενσωμάτωσε, και μοιάζουν πολύ με το τοίχος του Ντέρι που συμβολίζει για τα μέλη του τάγματος της Οράγγης στην Βόρεια Ιρλανδία την επικράτηση τους πάνω στους Καθολικούς.

Υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση απόψεων μεταξύ των λεσχών που υποστηρίζουν την αλλαγή. Αυτο φάνηκε στη συνδιάσκεψη της Μόσχας. Υπήρξαν μεγάλες διαφωνίες ανάμεσα στις λέσχες που ασχολούνται κύρια με την περεστρόικα και εκείνες που δραστηριοποιούνται κύρια για τα ανθρώπινα δικαιώματα. "Οι διαφωνιες εκφράστηκαν με θυελώδη τρόπο στις πολιτικές λέσχες στις οποιες πήραν μέρος αντιπρόσωποι του λεγομενου κινήματος για τα ανθρώπινα δικαιώματα και όπου το θεμα ηταν "δημοκρατία και ανθρωπισμός". Υπήρξε σκληρη πολεμκή με αυτούς πάνω στο ζητημα τι είναι γενικα δημοκρατική ελευθερία"(58).

Αν εξετάσει κανείς τις ομάδες και τα αποτελέσματα της συνδιάσκεψης καταλαβαίνει γιατί το κράτος επέτρεψε αυτη τη συνάντηση. Η πιο γνωστή απ'αυτές τις ομάδες, η λέσχη Κοινωνικών Πρωτοβουλιών της Μόσχας, δημιουργήθηκε στα τελη του 1986 από τους κοινωνιολόγους Ο. Πέλμαν και Καγκαρλιτσκι, τον δημοσιογραφο Παβλόφσκι και τον φιλόσοφο Μαλιούτιν. Η ομάδα ήταν στενά συνδεδεμένη με την κρατικά ελεγχόμενη Κομσολ-

σκάγια Πράβδα, αργότερα όμως έγινε ανεξάρτητη. Ο Καγκαρλίτσκι είχε συνδεθεί με τις Σοσιαλιστικές Ομάδες, μια ημιπαράνομη οργάνωση και έμεινε κάποιο διάστημα φυλακή. Ο Παβλόφσκι εξέδωσε μια παράνομη εφημερίδα, την Πόισκι (αναζητήσεις) και επίσης φυλακίστηκε. Ο Μαλιούτιν είναι μέλος του κόμματος. Αν και υπήρξε "εχθρός του κράτους" ο Καγκαρλίτσκι, ηγετική φυσιογνωμία της ομάδας, περιγράφει τους σκοπούς της ομάδας "να υποστηρίξει την αριστερή πτέρυγα της περεστρόικα". Τον Μάη του 1987 η λέσχη διασπάστηκε στα δυο όταν ιδρύθηκε το ταμείο για τις κοινωνικές πρωτοβουλίες. Ένα μήνα αργότερα διασπάστηκε, όμως τα δυο μέρη σύντομα αναπτύχθηκαν περισσότερο απ'ό,τι η αρχική ομάδα -δείχνοντας έτσι την γρήγορη ανάπτυξη των αυτόνομων ομάδων(59). Υπάρχουν ομάδες που δεν έχουν επίσημα δηλώσει την ύπαρξή τους στις αρχές, όπως το Επίκεντρο που περιγράφεται από τον Σεβερούκιν σαν ένα "πολιτιστικό πολιτικό κίνημα". Βγάζει ένα Σαμιζντάτ (σ.τ.μ. έτσι λέγονται οι ημιπαράνομες εφημερίδες) το Μέρκουρ -όμως πλέον δεν είναι και τόσο ημιπαράνομη και επί πλέον απέσπασε ευνοϊκά σχόλια από τον επίσημο τύπο.

Ο Σεβερούκιν αναφέρει ότι και σε πολλές άλλες πόλεις σχηματίζονται αυτό που αποκαλεί "αριστερές" ομάδες. Με το "αριστερές" εννοεί "αριστερές που υποστηρίζουν την περεστρόικα". Η πλέον ριζοσπαστικοποιημένη από αυτές τις ομαδοποιήσεις διακηρύσσει ότι "δεν συνεργάζεται με τις αρχές" και ότι σκοπός της είναι "η επαναστατική αυτοδιαχείριση των μαζών". Ονομάζονται Πανενωσιακό Δίκτυο Κοινωνικοπολιτικών Λεσχών (VZSPK). Το συνέδριό τους έγινε στη Μόσχα το Μάη του 1987. Δυστυχώς, σύμφωνα με ανακοίνωσή τους, διασπάσεις εμπόδισαν την ομάδα να φέρει σε πέρας τις εργασίες της. Η συνδιάσκεψη του Αυγούστου τελείωσε με τον Καγκαρλίτσκι να διαβάζει τη διακήρυξη των Σοσιαλιστικών Πολιτικών Λεσχών την τελευταία ημέρα. Η διακήρυξη περιορίζει τις λέσχες σε συνταγματική αντιπολίτευση μέσα στα πλαίσια του υπάρχοντος συντάγματος. Δεν καλεί για ίδρυση ανεξάρτητων συνδικάτων ή για το δικαίωμα των εθνών να αποσπαστούν από τη Ρωσία.

Η διακήρυξη αναγγέλει τη δημιουργία της Ομοσπονδίας Σοσιαλιστικών Πολιτικών Λεσχών, "των οποίων ο κύριος σκοπός είναι η υποστήριξη της περεστρόικα". Οι ομάδες αναφέρονται στο συνταγματικό τους δικαίωμα για έκφραση και υποστήριξη των συμφερόντων τους ανεξάρτητα και χωρίς παρεμβάσεις και απαιτεί το δικαίωμά της να έχει υποψήφιους στις εκλογές σε όλα τα επίπεδα στα σοβιέτ των Αντιπροσώπων του Λαού, με δικαίωμα πρόσβασης στα μαζικά μέσα ενημέρωσης.

Οι λέσχες αυτές αυτό που πραγματικά θέλουν είναι η συνέχιση του υπάρχοντος συστήματος αλλά με περισσότερη δημοκρατία σ'ένα είδος "αυτοδιαχειριζόμενου" συστήματος στυλ Γιουγκοσλαβίας. Η διακήρυξη απαιτεί την "αλλαγή της οικονομίας προς ένα σύστημα αυτοδιαχείρισης, τον έλεγχο του διευθυντικού προσωπικού από τα κάτω" για να βοηθηθεί ο επαναπροσανατολισμός "του συστήματος κρατικού σχεδιασμού και διεύθυνσης από τις επικρατούσες διοικητικές μεθόδους προς την κατεύθυνση οικονομικών μεθόδων", στην ουσία δηλαδή αποδέχονται την υπεροχή της οικονομίας της αγοράς.

Η σπουδαιότητα των ανεπίσημων οργανώσεων πάντως δεν βρίσκεται κατά κύριο λόγο στις νεφελώδεις πολιτικές απόψεις τους, αλλά στο γεγονός ότι σε μια κατάσταση όπου η κομματική ηγεσία είναι διασπασμένη μπορούν να εμφανίζονται τριγύρω δυνάμεις έξω από τη γραφειοκρατία και να οργανώνονται χωρίς τον άμεσο φόβο της Κα Γκε Μπε. Με αυτήν την έννοια μπορούν να παίξουν ένα ρόλο παρόμοιο μ'αυτόν που έπαιξε ο Κύκλος Πετόφι στην Ουγγαρία του 1956, παρέχοντας ένα πόλο συσπείρωσης γι'αυτούς που θέλουν να πάνε πέρα από τους περιορισμούς που τους επιβάλουν οι επίσημοι μεταρρυθμιστές. Η παρούσα πολιτική ποικιλομορφία των ομάδων, είναι έκφραση του πως συσπειρώνονται αδιαμόρφωτες, παράξενες και υπέροχες ιδέες όταν μια ποικιλία από διαφορετικές κοινωνικές δυνάμεις αρχίζουν να βρίσκουν κανάλια νόμιμης ελεύθερης έκφρασης, ύστερα από έξι δεκαετίες επιβολής του ιδεολογικού μονολιθισμού. Τις υπάρχουσες ομαδοποιήσεις πρόκειται μάλλον να τις διαδεχτούν νέοι και διαφορετικοί σχηματισμοί αν το κίνημα πάρει πραγματικά μαζικό χαρακτήρα -όπως ο Κύκλος Πετόφι έπαψε να υπάρχει όταν οι Ούγγροι εργάτες εξεγέρθηκαν το 1956.

Προς το παρόν, πάντως, οι λέσχες μπορούν να αποτελέσουν μια πολύ σημαντική γέφυρα προς τους διανοούμενους που αρχίζουν να πηγαίνουν πιο πέρα από τα όρια του διαλόγου που επιβάλει η κομματική ιεραρχία. Αυτό φαίνεται πιο χαρακτηριστικά με ότι συμβαίνει σε μερικές μη ρωσικές δημοκρατίες.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Ο μισός πληθυσμός της Ρωσίας δεν είναι ρωσικής εθνικότητας. Η επίσημη θέση και των δυο πλευρών της ηγεσίας της χώρας είναι ότι οι εθνότητες είναι ενσωματωμένες στην υπάρχουσα κοινωνία χωρίς προβλήματα. Ο Γκορμπατσώφ γράφει για τις εθνότητες με ζέση(60).

> *"Σε αντίθεση με ένα παρελθόν εθνικών προστριβών, το οποίο συναντάται και στις πλέον ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, η ΕΣΣΔ αντιπροσωπεύει ένα πραγματικά μοναδικό παράδειγμα στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού. Το ρωσικό έθνος έπαιξε εξέχοντα ρόλο στην λύση του εθνικού προβλήματος".*

Συνεχίζει με παρόμοιο ζήλο.

> *"Συναντώντας πολλούς ανθρώπους στις περιοδείες μου στις δημοκρατίες και τις εθνικές περιοχές της ΕΣΣΔ, διαπίστωσα ξανά και ξανά ότι είναι ευχαριστημένοι και περήφανοι από το γεγονός ότι τα έθνη τους ανήκουν σε μια μεγάλη διεθνή οικογένεια(61).*

Όμως, η σκληρή πραγματικότητα για πολλές εθνικότητες είναι τελείως διαφορετική από τα παραπάνω. Η άρχουσα γραφειοκρατία αποτελείται συντριπτικά από Ρώσους και σε πολύ μικρότερο βαθμό από άλλους Σλάβους. Έτσι από τα 12 μέλη του Πολιτικού Γραφείου μόνο 2 (ο Στσερμπίτσκι και ο Σεβαρνάτζε) είναι άλλης εθνότητας. Οι Ρώσοι αποτελούν λίγο πιο κάτω από το μισό του πληθυσμού, παρόλα αυτά είναι το 59,7% των μελών του κόμματος που έχει 18 εκατομμύρια μέλη. Αν και ο πρώτος γραμματέας του Κόμματος των εκτός Ρωσία εθνοτήτων προέρχεται συνήθως (αν και όχι πάντα) από την τοπική εθνότητα, ο ισχυρός δεύτερος γραμματέας είναι συνήθως Ρώσος. Και όσοι επιζητούν να δημιουργήσουν καριέρα και δεν ανήκουν στη ρωσική εθνότητα πρέπει να προσπαθήσουν γι αυτό με το να προσκολληθούν στην κυρίαρχη εθνότητα και να μιλούν τη ρωσική γλώσσα.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι υπάρχει μια ποικιλία διακρίσεων σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας ενάντια στο μισό μη ρωσικό πληθυσμό. Το 1984 κυκλοφόρησαν στα ρωσικά 4.218 περιοδικά, ενώ μόνο 736 για όλες τις υπόλοιπες γλώσσες. Στο Κίεβο, την πρωτεύουσα της Ουκρανίας, 23% των παιδιών διδάσκονται στα ουκρανικά(63) αν και το 58,7% του πληθυσμού ομιλεί την τοπική γλώσσα σύμφωνα με την απογραφή του 1979. Περίπου 4.5% των μαθητών της πόλης δεν διδάσκονται ουκρανικά καθόλου. Το πρόβλημα είναι πολύ πιο οξύ για αυτούς που μεταναστεύουν από την επαρχία προς τις πόλεις. Στην Κιρκισία 52% του πληθυσμού ομιλεί κιρκισιανά, όμως τα ρωσικά κυριαρχούν στις πόλεις. Στις αγροτικές περιοχές, όπου κατοικούν εγχώριοι πληθυσμοί δεν υπάρχοι ούτε ένα νηπιαγωγείο,όπου να χρησιμοποιείται

ΔΙΚΑΙ ΩΜΑ ΛΟΓΟΥ
ΕΝΤΑ. ΤΙΚΟ ΠΟΙΗ ΣΗ
ΑΠΟ ΔΥ ΞΕΙΣ

η τοπική γλώσσα -με άλλα λόγια, οι διακρίσεις γλώσσας αρχίζουν από την ηλικία των 3!(64).

Ο ψηλότερος δείκτης γεννήσεων σήμερα παρατηρείται στην Ασία. Όμως, η κύρια βιομηχανική ζώνη βρίσκεται στις περιοχές με ρωσικό πληθυσμό, και οι ασιάτες που θάθελαν για παράδειγμα να εργαστούν στην περιοχή Μόσχας, πρέπει να αποδεχτούν μια κατάσταση προσωρινότητας σαν μετανάστες εργάτες (όπως περίπου και οι μετανάστες στη δυτική Γερμανία).

Οι μη ρωσικές εθνότητες, στην αρχή, βρέθηκαν κάτω από τη ρωσική κυριαρχία με την επέκταση της τσαρικής αυτοκρατορίας τον 18ο και 19ο αιώνα.Η τσαρική γραφειοκρατία επέβαλε μια αδίστακτη πολιτική εκρωσισμού ενθαρρύνοντας Ρώσους αποίκους να εγκαθίστανται στις κατακτημένες περιοχές, και προσπάθησε να καταστρέψει τις τοπικές γλώσσες και τα έθιμα. Η ρωσική επανάσταση του 1917 για λίγο άλλαξε τα πράγματα. Οι Μπολσεβίκοι μπόρεσαν να καταπολεμήσουν την αντεπανάσταση και την ξένη επέμβαση με το να συνδυάσουν την πάλη των εργατών ενάντια στους καπιταλιστές, και των αγροτών εναντια στους γεωκτήμονες με την πάλη για τα εθνικά δικαιώματα των καταπιεσμένων εθνοτήτων -συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος για απόσπαση (ένα δικαίωμα που έγινε πράξη για τη Φιλανδία και τις Βαλτικές χώρες). Δόθηκαν σκληρές και αιματηρές μάχες, καθώς κομμάτια της τοπικής μπουρζουαζίας μηχανορραφούσαν με τους Λευκούς, Γερμανούς, Βρετανούς, Γάλλους και Πολωνούς εισβολείς. Όμως, ακριβώς επειδή οι μπολσεβίκοι προσέφεραν πλήρη δικαιώματα στις διαφορετικές εθνοτητες για πρώτη φορά στις αρχές του '20 ήταν ικανοί να ριζώσουν σε κάθε εθνικό σύνολο και να διατηρούν μια πολυεθνική ένωση σε εθελοντική βάση(65).

Όμως, η γραφειοκρατικοποίηση του επαναστατικού καθεστώτος δημιούργησε τις συνθήκες ώστε να ξαναρχίσει η εθνική καταπίεση. Καθώς το κόμμα όλο και περισσότερο συνεργαζότανε με κομμάτια της παλιάς τσαρικής γραφειοκρατίας, άρχισε να υποκύπτει και στις μεθόδους τους. Αυτό ήταν ήδη σαφές το 1922 όταν προκαλώντας την οργή του ετοιμοθάνατου Λένιν, ο Στάλιν χρησιμοποίησε τις χειρότερες μεθόδους, συμπεριλαμβανομένης και της βίας ενάντια στους Γεωργιανούς μπολσεβίκους(66). Στα μέσα της δεκαετίας του '20 άνθρωποι σαν τον Ρακόφσκι, που σαν μπολσεβίκος ηγέτης στην Ουκρανία αγωνίστηκε γιά την διατήρηση της ενότητας των εθνοτήτων, διαμαρτύρονταν για την αυξανόμενη τάση της κεντρικής γραφειοκρατίας να αγνοεί τις εθνικές ιδιαιτερότητες(67).

Η στροφή της γραφειοκρατίας προς τη βίαιη κρατικοκαπιταλιστική συσσώρευση το 1928, συνοδεύτηκε από την πλήρη επιστροφή της εθνικής καταπίεσης. Η γραφειοκρατία έπρεπε να οχυρωθεί πίσω από ένα μονολιθικό κράτος ικανό να επιβάλει την βίαιη βιομηχανοποίηση και κολεκτιβοποίηση, άσχετα από το πόσο κόστιζε αυτό στους εργάτες και αγρότες των διαφόρων εθνοτήτων, με τους οποίους έπρεπε να σπάσει κάθε δεσμός. Η εκρωσοποίηση του μηχανισμού σε όλες τις μη ρωσικές περιοχές επιτεύχθηκε. Την ίδια στιγμή που στην γραφειοκρατία και στο κόμμα γινόταν εκκαθάριση από εκείνα τα μέλη που θα μπορούσαν να είναι "μαλακοί" με τους εργάτες ή τους αγρότες, γινόταν επίσης εκκαθάριση από όλους εκείνους που θα μπορούσαν να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των Ουκρανών, Γεωργιακών, Λευκορώσων, Αζέρων κλπ. Για τον Στάλιν ο εκρωσισμός περιείχε ... ένα πρόσθετο πλεονέκτημα καθώς με το να εξοντώνεται ένα ολόκληρο κομμάτι στελεχών, δινόντουσαν αυξημένες δυνατότητες σε Ρώσους που ήθελαν να ανέβουν στη γραφειοκρατία. Τέλος δημιουργούσε μια ιδεολογία για τη ρωσική υπεροχή η οποία μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την πρόσδεση στο καθεστώς ρώσων διανοούμενων και εργατών.

Η καταπίεση των εθνοτήτων ήταν μέρος της γενικότερης ισχυροποίησης της αυταρχικής ιδεολογίας. Το 1934 η ομοφυλοφιλία τιμωριόταν με 5 ως 8 χρόνια φυλακή. Ήταν επίσης η χρονιά όπου εκδόθηκε ένα διάγγελμα για τη διδασκαλία της ιστορίας. Ο τσαρικός επεκτατισμός των προηγούμενων αιώνων εξυμνήθηκε σαν προοδευτικός και προς το συμφέρον των υποταγμένων λαών.

Πολλά διατάγματα επιβλήθηκαν για να ενισχύσουν τη ρωσική υπεροχή. Η διδασκαλία της ρωσικής έγινε υποχρεωτική στα σχολεία στις 13 Μάρτη 1938. Οι γλώσσες των λαών της κεντρικής και ανατολικής Ρωσίας εκρωσίστικαν -το κυριλικό αλφάβητο επιβλήθηκε (ενώ στη δεκαετία του 1920 είχε γίνει προσπάθεια για να χρησιμοποιηθεί το λατινικό αλφάβητο) και ρώσικες λέξεις αντικατέστησαν αραβικές, τουρκικές ή περσικές λέξεις. Στην μια εθνότητα μετά την άλλη, η αφρόκρεμα των τοπικών διανοουμένων ρίχτηκε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ή στα εκτελεστικά αποσπάσματα. Στην μεγαλύτερη από τις μη ρωσικές δημοκρατίες, στην Ουκρανία, το ίδιο πράγμα συνέβη καθώς ο λιμός εξαφάνιζε εκατομμύρια ανθρώπων, γύρω στα 7 εκατομμύρια σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις. Καθώς Ρώσοι γραφειοκράτες και ο ρωσικός στρατός άρπαζε τις σοδειές από τους πεινασμένους αγρότες, η εθνική δυσαρέσκεια μεγάλωνε μαζικά.

Με τη συμφωνία Χίτλερ Στάλιν το 1939, η επανεμφάνιση των μεθόδων της τσαρικής εποχής προχώρησε παραπέρα. Η Λιθουανία, η Εσθονία, Λετονία και η Μολδαβία (η περιοχή όπου μιλιέται η ρουμανική, γνωστή και σαν Βεσσαραβία) ενσωματώθηκαν στη Ρωσία. Το ίδιο και η ανατολική Πολωνία, όπως ήταν τότε γνωστή. Αλλά ο Στάλιν ήταν πιο αδίσταχτος στο να επιβάλλει τις "λύσεις" του στο εθνικό ζήτημα απ'ό,τι οι Τσάροι. Ολόκληροι πληθυσμοί ξεριζώθηκαν για να εμποδιστεί ο κίνδυνος εξέγερσης ενάντια στους νέους κυρίαρχους. Τη νύχτα της 14ης-15ης Ιουνίου του 1941 γύρω στις 60.000 Εσθονοί, 34.000 Λετονοί και 38.000 Λιθουανοί εξορίστηκαν. Ρώσοι άποικοι στάλθηκαν να καταλάβουν τα χωράφια τους.

400.000 Γερμανοί του Βόλγα, όπως επίσης και γύρω στο εκατομμύριο γερμανόφωνων που ζούσαν σε διάφορα μέρη της Ρωσίας εξορίστηκαν στην Ανατολή το 1941. Ένα διάταγμα που εκδόθηκε το Δεκέμβρη του 1943 εξόριζε κάθε πολίτη της δημοκρατίας του Καλμίκ στη Σιβηρία, κάπου 250.000 άνθρωποι. Ολόκληρα έθνη ξεριζώθηκαν το 1944 -700.000 Τσετσένοι, 250.000 Τάταροι της Κριμαίας, 190.000 Καράτσιοι. Οι Μπαλκάριοι επίσης εκτοπίστηκαν. Όλες οι αυτόνομες δημοκρατίες και περιοχές αυτών των λαών εξαφανίστηκαν από τον χάρτη.

Στον περίφημο λόγο του στο 20ο συνέδριο, ο Χρουτσώφ είπε: "Οι Ουκρανοί απέφυγαν αυτή τη μοίρα μόνο γιατί ήταν πάρα πολλοί... Διαφορετικά ο Στάλιν θα τους είχε εκτοπίσει κι αυτούς".

Μετά τον θάνατο του Στάλιν οι χειρότερες υπερβολές της πολιτικής του έπαψαν να υπάρχουν. Ο Χρουτσώφ επιτέθηκε στον Στάλιν για τις εκτοπίσεις στην μυστική ομιλία του και σε κάποιες από τις εκτοπισμένες εθνότητες επιτράπηκε να επιστρέψουν στις περιοχές τους (αν και όχι στους Γερμανούς τους Βόλγα και στους Τατάρους της Κριμαίας). Κάποιοι από την ηγεσία των μη ρωσικών δημοκρατιών, συνεργάτες της σταλινικής πολιτικής καθαιρέθηκαν, ενώ άλλοι που παλιότερα είχαν καταδικαστεί για "αστικό εθνικισμό" αποκαταστάθηκαν(68). Όμως, όπως υπογραμμίζει ο Τόνυ Κλιφ λίγο πριν την εκδίωξη του Χρουτσώφ από την εξουσία:

> *"Η κύρια πολιτική γραμμή για τις εθνότητες δεν άλλαξε ριζικά... Στις κυβερνήσεις των ασιατικών δημοκρατιών που ορίστηκαν το 1959 από τους 118 υπουργούς όχι λιγότεροι από 38 ήσαν Ευρωπαίοι και αυτοί συνήθως κατέχουν τα σημαντικότερα χαρτοφυλάκια, όπως αυτό της κρατικής ασφάλειας, του προγραμματισμού ή του προέδρου ή αντιπροέδρου του υπουργικού συμβουλίου.*

Η ωραιοποιηση των τσαρικών προσαρτήσεων συνεχίστηκε και η ρωσική γλώσσα συνέχιζε να εκτοπίζει τις άλλες εθνικές γλώσσες, ακόμα και στα σχολεία των εθνικών δημοκρατιών... Αν και οι μη ρώσοι αντιπροσωπεύουν περίπου το μισό πληθυσμό της ΕΣΣΔ, η κυκλοφορία εφημερίδων σε μη ρωσικές γλώσσες αντιπροσώπευε το 1958 μόνο το 18% της συνολικής κυκλοφορίας"(69).

Μέρος της "στασιμότητας" της μπρεζνιεφικής εποχής συνίσταται και στο ότι αφέθηκε η ίδια κατάσταση στις μη ρωσικές δημοκρατίες. Η τάση προς τον εκρωσισμό συνεχίστηκε. Έτσι σήμερα για παράδειγμα, η αναλογία των μαθητών στην Ουκρανία που διδάσκονται στα ουκρανικά έπεσε κατά 20% στις τελευταίες δυο δεκαετίες(70), και οι νίκες των τσαρικών στρατευμάτων συνεχίζεται να εξυμνούνται. Την ίδια στιγμή στους πρώτους γραμματείς επιτρεπότανε να χτίζουν μια συναίνεση για τον εαυτό τους με μια παράξενη αναφορά σε εθνικές παραδόσεις ενώ ταυτόχρονα επέτρεπαν στην διαφθορά να ανθίζει. Η διανόηση των μη ρωσικών δημοκρατιών ήταν ανεχτή, σαφώς όμως δεν ενθαρρυνότανε σε εκείνα τα χρόνια.

Άλλο ένα στοιχείο πρέπει επίσης να προσθέσουμε για να κατανοηθεί το πολύπλοκο εθνικό ζήτημα στη Ρωσία. "Διαίρει και βασίλευε" δεν σήμαινε απλώς ότι ο Στάλιν ενθάρρυνε τις διακρίσεις ενάντια στις μη ρωσικές εθνότητες. Σήμαινε επίσης διακρίσεις και μέσα στους μη ρωσικούς πληθυσμούς. Οι περισσότερες εθνικές δημοκρατίες έχουν εθνικές μειονότητες -Μολδαβοί, Λευκορώσοι και Πολωνοί στην Ουκρανία, Αρμένιοι και Αζέριοι στη Γεωργία, Αρμένιοι και Γεωργιανοί στο Αζερμπαϊτζάν και παντού φυσικά Ρώσοι. Ενώ η πλειοψηφία του τοπικού πληθυσμού αντιμετωπίζει διακρίσεις προς όφελος των Ρώσων, συχνά υπάρχουν διακρίσεις ενάντια στις μειονότητες. Έτσι για τους 300.000 Αρμένιους του Καραμπάχ στο Αζερμπαϊτζάν, δεν υπάρχει οποιοδήποτε τηλεοπτικό πρόγραμμα στην γλώσσα τους.

ΠΕΡΕΣΤΡΟΙΚΑ, ΓΚΛΑΣΝΟΣΤ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Το εθνικό ζήτημα είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τη μεταρρυθμιστική πτέρυγα της ηγεσίας, γιατί η περεστρόικα και η γκλασνόστ έχουν αντίθετα αποτελέσματα στις εθνότητες. Ανασυγκρότηση της οικονομίας σημαίνει περικοπές στην αναποτελεσματικότητα και τη διαφθορά. Σύμφωνα με τη σημερινή ηγεσία μερικές από τις χειρότερες περιπτώσεις των παραπάνω συνέβησαν κατά την μπρεζνιεφική περίοδο μεταξύ των διάφορων μη ρωσικών κυβερνήσεων -στο Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν, την Αρμενία και τη Γεωργία. Ανασυγκρότηση επίσης σημαίνει να κατευθύνονται οι επενδύσεις για να ενταθεί η ανάπτυξη στις πιο κερδοφόρες επιχειρήσεις, το οποίο συνακόλουθα σημαίνει προς τις πιο αναπτυγμένες περιοχές της χώρας, παρά να επεκτείνουν την ανάπτυξη προς νέες βιομηχανίες. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος βοηθάει τις επιχειρήσεις να απαλλαγούν από τους περιορισμούς που τους επιβαλλόντουσαν στο επίπεδο των διάφορων δημοκρατιών, για χάρη των συμφερόντων της τοπικής γραφειοκρατίας. Οι γκορμπατσωφικοί βάζουν σαν προϋπόθεση για όλα αυτά το χτύπημα της εξουσίας πολλών παλιών ηγεσιών στις διάφορες δημοκρατίες.

Έτσι ο Γκορμπατσώφ αντικατέστησε τον κομματικό ηγέτη του Καζακστάν Κουνάεφ, τον Κοταντζιάν στο Ουζμπεκιστάν, και έπεισε τον ηγέτη των Αζέρων Αλίεφ να παραιτηθεί, ενώ άσκησε κριτική στο αφεντικό της Αρμενίας τον Ντεμιρτσιάν ότι δεν υποστηρίζει επαρκώς την περεστρόικα, και λέγεται ότι θέλει το κεφάλι του 70χρονου πρώτου γραμματέα της Ουκρανίας Σκερμπίτσκι. Όμως βάζοντάς τα με αυτούς ο Γκορμπατσώφ μπορεί εύκολα να προκαλέσει εθνικές ταραχές. Η διαφθορά συχνά χρησιμοποιήθηκε για να αποκτηθούν τοπικές προσβάσεις ανάμικτες με ασαφή εθνικιστικά αισθήματα. Το τι μπορεί να συμβεί φάνηκε όταν ο Γκορμπατσώφ απέλυσε τον Κουνάεφ, τον Κοζάκο πρώτο γραμματέα, και επέβαλε στη θέση του ένα Ρώσο στα τέλη του 1986. Εκατοντάδες χιλιάδες Κοζάκοι ξεχύθηκαν στην τοπική πρωτεύουσα, Άλμα Άτα, από την επαρχία για να διαμαρτυρηθούν. Η εξέγερση αυτή σταδιακά καταπνίγηκε στο αίμα με την επέμβαση του στρατού. Σε μια προσπάθεια να συκοφαντήσει τις διαδηλώσεις, ο μοσχοβίτικος τύπος ισχυρίστηκε ότι οι διαδηλώσεις οργανώθηκαν από στοιχεία προσκείμενα στον απολυμένο ηγέτη, και χρησιμοποιώντας φρασεολογία που δύσκολα έκρυβε το ρατσισμό, υποστήριξε ότι ο κόσμος βγήκε στους δρόμους χασισωμένος.

Αντίθετα, η γκλάσνοστ δίνει την ευκαιρία στην τοπική ιντελιγκέντσια κάθε εθνότητας, να οργανωθεί ανοιχτά και μερικοί που κατά το παρελθόν είχαν καταδικαστεί για ανορθόδοξες απόψεις αποκτούν κάποια τοπική επιρροή. Γι'αυτό ανεπίσημες ομάδες έχουν εξαπλωθεί γρήγορα σε όλες τις δημοκρατίες. Συχνά μπόρεσαν να βρουν υποστήριξη σε τοπικό επίπεδο από εκατοντάδες αν όχι χιλιάδες υποστηριχτές. Στη Λετονία στις 14 Ιουνίου 1987 γύρω στα 5.000 άτομα διαδήλωσαν στην επέτειο της εξορίας των Λετονών στη Σιβηρία το 1941. Η διαδήλωση τελείωσε ανενόχλητη από την αστυνομία. Μια διαδήλωση 300 Λετονών στο μνημείο της ελευθερίας στις 27 Δεκέμβρη ακολουθήθηκε από μια μεγαλύτερη διαδήλωση μια βδομάδα αργότερα. Μια επίσημη αναφορά στον τύπο δήλωνε ότι: στη διαδήλωση συμμετείχαν νεαροί με στιλέτα και γκλομπς(71). Τον Αύγουστο του 1987 η επέτειος της συμφωνίας Χίτλερ Στάλιν ήταν αφορμή για διαδηλώσεις σε όλες τις Βαλτικές χώρες.

Έγιναν πέρσυ πολλές διαδηλώσεις Τατάρων από την Κριμαία. Στις 2 Αυγούστου 5.000 υπολογίζεται ότι διαδήλωσαν στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν όπου οι περισσότεροι είχαν εξοριστεί. Στις 6 Ιουνίου 1987, 80 Τάταροι διαδήλωσαν στην Κόκκινη Πλατεία. Η διαδήλωση διαλύθηκε από την αστυνομία. Μεταξύ 23 και 26 Ιουλίου κάπου 300 Τάταροι έκαναν καθιστική διαδήλωση στα τείχη του Κρεμλίνου. Το ΤΑΣ εξέδωσε μια ανακοίνωση όπου παραδεχόταν ότι οι Τάταροι ήθελαν να αποκατασταθεί η "ιστορική δικαιοσύνη". Μια αντιπροσωπεία επισκέφτηκε τον πρόεδρο Γκρομύκο και μετά ακολούθησε μια άλλη διαδήλωση στις 3 Αυγούστου. Το Γενάρη του 1988 διαδηλώσεις Τατάρων αναφέρθηκαν σε πολλές πόλεις της δημοκρατίας του Ουζμπεκιστάν. Στη δημοκρατία του Κιργκιστάν ο Τοκομπάγιεφ, ένας 82χρονος ποιητής, είπε στην Πράβδα ότι η αναταραχή μπορεί να οδηγήσει σε μια νέα Άλμα Άτα(72). Σε μερικές ισλαμικές περιοχές υπάρχει μια σαφής άνοδος του ισλαμισμού που αναμφίβολα επηρεάζεται από τον πόλεμο του Αφγανιστάν και ίσως από τα γεγονότα της Περσίας. Στο Τατζικιστάν, στην κεντρική Ασία, ένα ρεπορτάζ περιγράφει τη σύλληψη ενός μουλά, του Αμπντούλο Σαϊντωφ: "Αμέσως ο μουλάς απηύθυνε εκκληση προς τους οπαδούς του να εξεγερθούν... Τυχοδιώκτες και άεργοι που συνωστίζονται γύρω του διαταράσσουν την κοινωνική τάξη στους δρόμους και διαταράσσουν τη λειτουργία της κοινωνικής ζωής"(73). Άλλα ρεπορτάζ παραπονιόντουσαν για το ότι κομμουνιστές πηγαίνουν στα τζαμιά ή αναφέρονται στον αριθμό αυτοκτονιών νεαρών κοριτσιών που δεν ήθελαν να παντρευτούν με προκαθορισμένους γάμους.

Οι περισσότερες από τις τοπικές ομαδοποιήσεις δεν έχουν ακόμα κινητοποιηθεί στους δρόμους, όμως η επιρροή τους αυξάνεται ιδιαίτερα ανάμεσα στη νεολαία. Έτσι, ομάδες έχουν αναπτυχθεί στην Μολδαβία. Στη Λευκορωσία μια συγκέντρωση στη λαϊκή αίθουσα του Μινσκ μετατράπηκε σε διαδήλωση καθώς την ανάγνωση ποιημάτων ακολούθησε συζήτηση για τις σταλινικές

εκκαθαρίσεις Λευκορώσων διανοουμένων και έκλεισε με τον εθνικό ύμνο των Λευκορώσων(74). Στο Κιεβο η ουκρανική πολιτική λέσχη εξανάγκασε την τοπική εφημερίδα σε διάλογο για τη μοίρα των Ουκρανών διανουμένων την εποχη του Στάλιν και κυρίως για τον λιμό του 1932-33. Στη Γεωργία ο σύνδεσμος Σαβατζαβτζε οργάνωσε μια διαδήλωση 2000 ατόμων στο νεκροταφείο όπου είναι θαμμένα τα θύματα των εκκαθαρίσεων του '30 και ξεκίνησε μια καμπάνια ενάντια στον υπό κατασκευή καυκασιανό σιδηρόδρομο συγκεντρώνοντας χιλιάδες υπογραφές και προκαλώντας την επίθεση του τύπου(75).

Ακόμα και όπου οι ομαδοποιήσεις βρίσκονται σε πολύ χαμηλό επίπεδο προκαλούν έντονη ανησυχία στην κομματική ηγεσία. Εξήντα χρόνια εθνικής καταπίεσης έχουν συσσωρεύσει μαζική αγανάκτηση και πικρία. Οι διασπάσεις τοσο στη κεντρική κομματική ηγεσία στη Μόσχα όσο και μεταξύ της μοσχοβίτικης ηγεσίας και των τοπικών γραφειοκρατών χαλαρώνει τον στενό έλεγχο που υπήρχε στα τοπικά μέσα μαζικής επικοινωνίας και επιτρέπει σε μερικές εθνικιστικές ιδέες να εκφραστούν. Οι τοπικοί κομματάρχες δεν διστάζουν σε μερικές περιπτώσεις, να παίξουν το εθνικιστικό παιχνίδι, με στόχο την αυτοπροστασια τους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι τοπικοί εθνικισμοί -και οι ανεπίσημες ομαδοποιήσεις που τους εκφράζουν- μπορούν συσπειρώνοντας ένα μεγάλο φάσμα δυσαρεσκειών να κινητοποιήσουν μάζες σε σύγκρουση με την κεντρική κρατική μηχανή. Αυτό φαίνεται πιο καθαρά στα γεγονότα της Αρμενίας τον Φλεβάρη, Μάρτη και Απρίλη του 1988.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ

Η πρώτη διαδήλωση έγινε στο Εριβαν πρωτεύουσα της Αρμενίας,το 1987. Διακόσια άτομα συγκεντρώθηκαν έξω απο ένα χημικό εργοστάσιο την 1η Σεπτέμβρη 1987 στην Ναϊρέτ για να διαμαρτυρηθούν για την τοξική μόλυνση και την επίπτωση της στην υγεία του πληθυσμού. Της συγκέντρωσης προηγήθηκε, τον προηγούμενο χρόνο, ανοιχτή επιστολή στον Γκορμπατσώφ την οποία υπέγραφαν 350 Αρμένιοι διανοούμενοι και είχε σχέση με την μόλυνση και τις διαρροές απο το πυρηνικό εργοστάσιο στο Μεντζανώφ. Μια δεύτερη διαδήλωση έγινε στις 17 του Οκτώβρη.

Σ'αυτήν συμμετείχαν 2.000 - 4.000 διαδηλωτές. Αρκετά μεγάλη ώστε να προκαλέσει αίσθηση σε μια πόλη ενος εκατομμυρίου, τελείωσε με ομιλίες μεταξύ των οποίων και του δημοσιογράφου Ζόρι Μπαλαγιάν. Ταυτόχρονα μια μικρή ομάδα Αρμενίων απο το Καραμπάχ κυκλοφορούσε μια έκκληση που ζητούσε την ένωση με την Αρμενική Δημοκρατία. Συγκέντρωσε 90.000 υπογραφές, σε σύνολο πληθυσμού του Καραμπάχ 125.000 (76).

Αυτές οι κινητοποιήσεις γινοντουσαν με φόντο την αυξανόμενη διαμάχη στην τοπική γραφειοκρατία, καθώς οι οπαδοί του πρώτου γραμματέα Ντεμιρκιάν, πάλευαν να τον υπερασπιστούν απο επιθέσεις που προκαλούσαν οι μεταρρυθμιστές της Μόσχας. Ο μοσχοβίτικος τύπος δημοσίευε κάποια αρθρα κριτικής προς το Αρμενικό Κόμμα. Για παράδειγμα μια ομιλία που καταδίκαζε τη διαφθορά στην Αρμενική Κεντρική Επιτροπή και απαιτούσε την παραίτηση του Ντεμιρκιάν και μια άλλη που αποκάλυπτε οτι το Ινστιτούτο Ιστορίας της Αρμενικής Ακαδημίας Επιστημών ετοίμαζε μελέτες πάνω σε ζητήματα οπως "προστατευτισμός και δωροδοκίες στην πολιτική ζωή, σοβαρά οικολογικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η δημοκρατία και το σαμποτάρισμα της ανανέωσης ακόμα και σε κατωτερα στελέχη"(77). Στην αρχή του χρόνου ο λογοτέχνης Πετροσιάν καθαιρέθηκε απο προεδρος της Ενωσης Αρμενίων Συγγραφέων γιατί υπερασπίστηκε το τοπικό κόμμα απο τις κατηγορίες για παρεμπόδιση της περεστρόικα.

Αυτή ήταν η κατάσταση στα μέσα Φρεβάρη, όταν οι μαζικές εκκλήσεις αναγκασαν το Σοβιέτ του Καραμπάχ να ψηφίσει τον αποχωρισμό απο το Αζερμπαϊτζάν και την ένωση με την Αρμενία. Διαδηλωτές που διαμαρτύρονταν για ένα υπό κατασκευή χημικό εργοστάσιο μόλις το άκουσαν πήγαν και ενώθηκαν με μια συγκεντρωση πάνω στο ζήτημα, στο κέντρο του Εριβάν.(78) Μέσα σε μια βδομάδα, καθημερινές διαδηλώσεις συγκέντρωναν εκατοντάδες χιλιάδες στο ίδιο κέντρο. "Ολόκληρη η Δημοκρατία, όλος ο αρμενικός λαός είναι στους δρόμους" γράφει ο Σεργκέι Γκριγκόριανς εκδότης του Σαμιζντάτ Γκλάσνοστ(79). "Δεν θα μπορούσαμε ποτέ να πιστέψουμε σε κάτι τέτοιο" δήλωσε ο νεαρός οικονομολόγος Μούριαντιν.(80) Οι διαδηλωτές μετέφεραν φωτογραφίες του Γκορμπατσώφ και πανώ, όπως "Το Καραμπάχ είναι η δοκιμή για την περεστρόικα", ενώ υπάρχουν κάποιες υπόνοιες οτι το τοπικό κόμμα υποστήριξε κάπως τις διαδηλώσεις(81). Ομως:

> *"Σύμφωνα με πληροφορίες απο το Εριβάν, ο Αρμένιος κομματικός ηγέτης Ντεμικιάν, σφυρίχτηκε απο το πλήθος που ήταν συγκεντρωμένο στην Οπερα στο κέντρο της πόλης μόλις απηύθυνε έκκληση για επιστροφή στην ομαλότητα. Ποιος πρόκειται να σας πληρώσει για τέσσερις μέρες απεργίας; φώναξε στους διαδηλωτές" (82).*

Ο Γκορμπατσώφ εμφανίστηκε για μιάμιση ώρα στην αρμενική τηλεόραση και μέλη του πολιτικού γραφείου στην Μόσχα πηγαινοερχόντουσαν στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν ενω στρατεύματα συγκεντρωνόντουσαν και αναπτύσονταν στην πόλη. Ομως οι διαδηλώσεις συνεχίστηκαν για αρκετές μέρες έως ότου ο Γκορμπατσώφ συμφώνησε σε χωρίς προηγούμενο διαπραγματεύσεις με αντιπροσώπους που εκλέχτηκαν άμεσα σε μαζικές συγκεντρώσεις, οπως η ποιητρια Καπουτικιάν και ο δημοσιογράφος Μαλαγιάν. Τοτε μονον σταμάτησαν τις διαμαρτυρίες για ένα μήνα. Εντωμεταξύ, ξέσπασαν ανεξήγητες ταραχές στο βιομηχανικό λιμάνι Σουμγκατ στο Αζερμπαϊτζάν, στην Κασπία Θάλασσα κοντά στο Μπακού. Πλήθη Αζέρων έστησαν στην ουσία ενα πογκρόμ Αρμενίων σκοτώνοντας τουλάχιστον 31.(83) Στο Μπακού οπου οι Αρμένιοι αποτελούσαν πάντοτε ενα σημαντικό κομμάτι της εργατικής τάξης "οι Αρμένιοι έβγαζαν τα ονοματά τους απο τα κουδούνια των σπιτιών τους απο το φόβο μην υποστούν επιθεση".

Οι αυταπάτες των Αρμενίων διαδηλωτών για τον Γκορμπατσώφ δεν διάρκεσαν πολύ. Το ζήτημα του εάν το Καραμπάχ θα ανήκει στο Αζερμπαϊτζάν η την Αρμενία μπορεί να φαίνεται ασήμαντο. Ομως ο Γκορμπατσώφ σύντομα συνειδητοποίησε οτι αν έκανε συμβιβασμούς πάνω στο θέμα αυτό όχι μόνο μπορούσε να εξαγριώσει πιθανούς συμμάχους του στην γραφειοκρατία του Αζερμπαϊτζάν αλλά θα άνοιγε τον δρόμο για παρόμοιες απαιτήσεις σε όλο το μήκος της ΕΣΣΔ γιατί 60 χρόνια "διαίρει και βασίλευε" δημιουργούν πολύπλοκους εθνικούς ανταγωνισμούς. Το πολιτικό γραφείο εκμεταλλεύτηκε την διακοπή των διαδηλώσεων για ένα μήνα για να προετοιμάσει την καταστολή. Το Σαββατοκύριακο που οι διαδηλώσεις θα ξανάρχιζαν η Αρμενία και το Καραμπάχ αποκλείστηκαν, στρατιώτες γέμισαν τους δρόμους των πόλεων και τουλάχιστον ένας ηγέτης των διαδηλωτών συνελήφθη, ο Πιρουίρ Ερικιάν, της Ενωσης για την Αυτοδιάθεση.

Η Πράβδα δημοσίευσε ενα διάλογο του ανταποκριτή της με τον Αρμένιο ιστορικό Γκαριμπζανιάν. Ο ανταποκριτής επέμενε οτι οι απεργίες δεν είναι μέρος της γκλάσνοστ. "Δεν μπορώ να καταλάβω ένα τέτοιου είδους διάλογο μέσα στα πλαίσια της περεστρόικα " είπε και υποστήριξε οτι οι διαδηλώσεις οργανώθηκαν "απο καρριερίστες και τυχοδιώκτες, σ'αυτούς που θάθελαν την Αρμενία μια δημοκρατία χωρίς το κόμμα." Ο ιστορικός απάντησε ότι "η τεράστια πλειοψηφία του κόσμου πίστευε οτι ότι έκανε ήταν στο πνεύμα της περεστρόικα όμως στο τέλος του κόλλησαν τις ίδιες παλιές ταμπέλες"(84).

Η καταστολή εμπόδισε διαδηλώσεις στό Εριβάν. Ομως δεν μπορεσε να σταματήσει μια γενική απεργία στο Καραμπάχ. Η πόλη Στεπάνακερτ είχε παραλύσει για δυο βδομάδες(85). Εννέα μέρες αφ'ότου ξεκίνησε η απεργία, ή Ισβέστια το μόνο που μπορούσε ήταν να ισχυριστεί οτι "πάνω απο τους μισούς εργάτες στην ηλεκτρική βιομηχανία και επεξεργασίας μετάξης και το ενα τρίτο των εργατών της παπουτσοβιομηχανίας και των επιπλων δουλεύουν". Η εφημερίδα παραπονιοταν γιατί τους "αγκιτάτορες που πήγαν στα εργοστάσια για να πείσουν τους εργάτες να επιστρέψουν την επόμενη μέρα τους αποκαλούσαν κατάμουτρα προδότες".(86)

Τα γεγονότα της Αρμενίας δείχνουν ξεκάθαρα πως το εθνικό ζήτημα μπορεί ξαφνικά να πάρει εκρηκτικές διαστάσεις για την ρωσική ηγεσία και να εμφανίσει καταστάσεις ανεξέλεγκτες. Μπορεί σταδιακά να πέτυχαν να ξαναπάρουν την πρωτοβουλία στην Αρμενία και στο Αζερμπαϊτζάν όμως χρειάστηκαν πολύ περισσότερο χρόνο και προσπάθεια απ'ότι η προηγούμενη μαζική έκρηξη στο Καζακστάν πριν 18 μήνες. Πρέπει να ζουν στον φόβο μιας ενδεχόμενης έκρηξης όχι στους περιπου ενα εκατομμύριο Κοζάκους ή στα τρια εκατομμύρια Αρμένιους αλλά στα πενήντα εκατομμύρια Ουκρανών.

Καθώς φαίνεται τα γεγονότα στην Αρμενία περιέπλεξαν τα πράγματα για τον Γκορμπατσώφ στην πορεία για την συνδιάσκεψη. Εγινε πολύ πιο δύσκολο γι'αυτόν να απαλλαγεί απο τους αντιπάλους της περεστρόικα που έχουν την βάση τους στις εθνικές δημοκρατίες και ενισχυσαν τις συντηρητικές δυνάμεις μέσα στην ρωσική γραφειοκρατία που βλέπουν την γκλάσνοστ σαν απειλή του γραφειοκρατικού ελέγχου και που στηρίζονται στον μεγαλορώσικο σωβινισμό σαν όπλο προάσπισης τους. Δεν πρέπει να είναι συμπτωματικό ότι η Σοβιετσκαγια Ρωσίγια επιτέθηκε στους μεταρρυθμιστές στις 13 Μάρτη αμέσως μόλις άρχισαν οι διαδηλώσεις στο Εριβάν ή ότι οι ανανεωτές δεν κατώρθωσαν να απαντήσουν πριν απο την 6η Απριλίου στην Πράβδα αφου πρώτα έδειξαν οτι μπορούσαν να σταματήσουν τις διαδηλώσεις και τις απεργίες.

ΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ

Μακροπρόθεσμα η εργατική τάξη μπορεί να είναι πολύ πιο επίφοβο πρόβλημα και για τις δυο πτέρυγες της γραφειοκρατίας απ'ότι το εθνικό ζήτημα. Κάθε εκσυγχρονισμός της βιομηχανίας, είτε διεκπαιρεωθεί με τον συγκεντρωτικό αυταρχικό τρόπο του Λιγκατσώφ είτε στηριζόμενος στην αγορά που επιζητούν οι ριζοσπαστικοί μεταρρυθμιστές είτε τέλος σαν συνδυασμός των δύο περιέχει επιθέσεις στις συνθήκες ζωής και στους μισθούς σημαντικού κομματιού της εργατικής τάξης. Αυτό πρόκειται να προκαλέσει αντίσταση. Ομως οι διαμάχες μεταξύ των διαφόρων τάσεων της γραφειοκρατίας μπορεί να παραλύσουν τους παλιούς μηχανισμούς καταστολής. Μια εργατική παραλλαγή της γκλασνοστ απο τα κάτω είναι δυνατόν να ακυρώσει την περεστρόικα με τους όρους της γραφειοκρατίας. Το πιο επικίνδυνο σύνθημα για την γραφειοκρατία σαν σύνολο μπορεί να ριζώσει ανάμεσα στα 100.000.000 των Ρώσων εργατών: "Ναι στην γκλασνόστ. Οχι στην περεστρόικα".

Η γραφειοκρατία έχει ανάγκη οι εργάτες να αισθάνονται ότι έχουν κάποια συμμετοχή στο υπάρχον σύστημα. Δεν μπορούν να αυξήσουν την παραγωγικότητα εκτός εάν αυξήσουν την αίσθηση της ταύτισης των άμεσων παραγωγών με την παραγωγική διαδικασία. Μόνο τότε μπορούν να αρχίσουν να έχουν τις πληροφορίες που είναι αναγκαίες για να κρίνουν ποιές πραγματικά πλουτοπαραγωγικές πηγές έχουν στην διαθεσή τους. Και μόνον τότε μπορούν πραγματικά να βρουν τους αναποτελεσματικούς μάναντζερς και να τους καθαιρέσουν. Γι αυτόν τον σκοπο εισάγουν κάποιους νεους μηχανισμούς.

Πρώτα είναι η εκλογική μεταρρύθμιση. Η παλιά διαδικασία δεν επέτρεπε στην ουσία καμιά δυνατότητα εκλογής ανάμεσα σε πολλούς υποψήφιους. Η μόνη εναλλαχτική δυνατότητα ηταν να ψηφίσει κάποιος μ'ένα ψηφοδέλτιο πού έγραφε όχι. Τον Ιούνιο του 1987 αλλαξε η παλιά νομοθεσία για τα τοπικά σοβιέτ -939 υποψήφιοι για 740 θέσεις. Η μεταρρύθμιση αφορούσε μόνον το 5% των εδρών, και ούτε λόγος στο να επιτρέπεται στους υποψήφιους να έχουν άλλη πολιτική. Δεύτερον η εκλογή των διευθυντών στα εργοστάσια έγινε με μεγάλη δημοσιότητα στην Ρωσία. Ομως οι κανονισμοί των εκλογών αποτρέπουν τους εργάτες απο το να έχουν οποιονδήποτε πραγματικό έλεγχο. Οι εργάτες δεν καθορίζουν ποιοί θα είναι στη μικρή λίστα των υποψηφιων και ο επιτυχών υποψήφιος πρέπει να εγκριθεί απο το "Ανώτερο Οργανο" που είναι υπεύθυνο για την επιχείριση.(87) Δεν είναι μόνον οι εργάτες αλλά όλοι οι υπάλληλοι (συμπεριλαμβανομένων και των διευθυντών και επιστατών) που ψηφίζουν και τέλος, για τις εκλογες που θα γινουν έστω και έτσι, στους εργάτες δεν επιτρέπεται να υποστηρίξουν ή να κριτικάρουν κάποιον υποψηφιο.όπως παραπονέθηκαν οι εργάτες του εργοστασίου RAF στην Λετονία. Είναι εύκολο λοιπόν να καταλάβει κανείς πως κάτω απο τέτοιες συνθήκες το μόνο όργανο που του επιτρέπεται να λειτουργήσει νόμιμα μεσα στο εργοστάσιο, ο κομματικός πυρήνας, μπορεί σχεδόν πάντα να καθορίζει το αποτέλεσμα των εκλογών, χρησιμοποιώντας τες σαν μέθοδο για να ξεφορτώνεται τους διευθυντές που χαρακτηρίζονται "ανεπαρκείς" απο τους αντιπάλους στην γραφειοκρατική ιεραρχία.

Δίπλα στις εκλογές των διευθυντών, στέκονται οι εκλεγμένες εργοστασιακες επιτροπές. Ομως και πάλι οι εκλογικές διαδικασίες καθιστούν ξεκάθαρο ότι δεν αποτελούν παράδειγμα πραγματικής εργατικής δημοκρατίας. Το πρωταρχικό καθήκον των επιτροπών είναι ο έλεγχος των εργατων και η προαγωγή της παραγωγικότητας:

> *"Η επιτροπή συγκεντρώνει την κύρια προσοχη της στην ανάπτυξη της πρωτοβουλίας του εργαζόμενου και της συμβολής του κάθε εργάτη στον κοινό στοχο και εφαρμόζει μέτρα για την επίτευξη υψηλών στοχων...και για την απόκτηση του συλλογικά αναλογουντως οικονομικού εισοδήματος".(88)*

Οι πρώτες εκλογικές καμπάνιες στηρίχτηκαν αποκλειστικά σχεδόν στις διακηρύξεις των υποψηφίων για προαγωγή της αποτελεσματικότητας και παραγωγικότητας και της πίστης τους" στα ιδεώδη της σοσιαλιστικής νομιμότητας και ηθικής"(89). Αυτά τα όργανα είναι ξεκάθαρα πολύ πιο κοντά στις επιτροπές ελέγχου ποιότητας παρά σε πραγματικά εργατικά συμβούλια. Και δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία γι'αυτό -το άρθρο 6 του νόμου ορίζει οτι οι κομματικές οργανώσεις "κατευθύνουν την δουλειά των οργάνων συλλογικής αυτοδιεύθυνσης".

Ο ίδιος ο Γκορμπατσώφ δεν έχει καμιά αμφιβολία γιά το τι θέλει απο τους εργάτες. Τον Γενάρη του 1987 μίλησε για το ρόλο των συνδικάτων:

> *"Κατά την διάρκεια της ανασυγκρότησης βλέπω το νέο ρόλο των συνδικάτων να είναι, πρώτα και κύρια η αποτροπή των αποτυχημένων τεχνοκρατικών προσπάθειών στην οικονομία, οι οποίες πρέπει να πω ήταν πολύ διαδεδομένες τα τελευταία χρόνια, και την αύξηση του κοινωνικού ελέγχου των αποφάσεων που υιοθετούνται"(90).*

Είναι ήδη εμφανές απο πληροφορίες στην Ρωσία ότι οι εργάτες έχουν πολύ λιγότερες αυταπάτες για την γκλασνόστ και την περεστρόικα απ'οτι η μεσαία τάξη. Μια ερευνα που έγινε σε 1.000

εργοστάσια στα Ουράλια έδειξε οτι το 1/4 των εργατών πιστεύει οτι η περεστρόικα θα μπορούσε να είχε επίδραση στην ζωή τους μετά απο 5 χρόνια, και 70% πιστεύει οτι θα σημάνει εντατικοποίηση της εργασίας. Οπως είπε και ο διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνιολογικών Ερευνών της Μόσχας, μετά απο μια έρευνα που έγινε με παρόμοια αποτελέσματα τον Μάη του 1987 "οσο κοντύτερα είσαι στην παραγωγή τόσο λιγώτερο συμφωνείς με την περεστρόικα". Ο κυνισμός απέναντι στην περεστρόικα δεν αποτελεί έκπληξη γιατί, όπως η ορθολογικοποίηση και ο εκσυγχρονισμός στην Δύση, σημαίνει ανεργία για σημαντικό αριθμό εργατών. Οι έλεγχοι ποιότητας οδήγησαν ήδη σε περικοπές μισθών σε ορισμένα εργοστάσια. Οι μεταρρυθμιστές θέλουν η εντατικοποίηση της εργασίας να είναι ο κύριος τρόπος της αύξησης της παραγωγικότητας, ενώ πολλοί διανοούμενοι, υποστηριχτές των μεταρρυθμίσεων, ισχυρίζονται σε μια γλώσσα που θα μπορούσε να προέρχεται και απο την Νταίηλυ Τέλεγκραφ ότι "κανείς δεν δουλεύει στα ρωσικά εργοστάσια". Στην πραγματικότητα όλοι οι μετερρυθμιστές οικονομολόγοι πιστεύουν ότι είναι αναγκαία μια μαζική αύξηση των τιμών. Πολλοί υπονοούν οτι η ανοικοδόμηση απαιτεί περικοπές και ανεργία. Ο χαμηλός δείκτης οικονομικής ανάπτυξης σημαίνει ότι οι μεταρρυθμίσεις δεν πρόκειται να επιβληθούν αν το βιοτικό επίπεδο των εργατών ανεβαίνει όπως συνέβη σε παλιότερες προσπάθειες μεταρρύθμισης στην Α. Ευρώπη στα μέσα της δεκαετίας του 50 και στην ίδια την Ρωσία στα μέσα της δεκαετίας του 60.

Πώς πρόκειται να αντιδράσουν οι εργάτες στις επιθέσεις των συνθηκών διαβίωσης τους; Η συντηρητική πτέρυγα της γραφειοκρατίας θα προσπαθήσει να προσαιτεριστεί τους εργάτες ισχυριζόμενη οτι υπερασπίστηκε τα συμφέρονται της εργατικής τάξης στο παρελθόν. Κάποιοι αριστεροί αναλυτές της Ρωσίας, που κατά ενα μέρος αποδέχονται τον ισχυρισμό υποστηρίζουν, οτι οι εργάτες αντιστάθμιζαν την έλλειψη πολιτικών η συνδικαλιστικών δικαιωμάτων με ενα είδος συνεννοήσεων με τους διευθυντές που τους έδινε μια προνομιακή θέση στο σύστημα. Αυτό είχε σαν συνέπεια την αλλοτρίωση της εργατικής συνειδησης και έτσι εξηγείται η έλλειψη απεργιών απο την εποχή που ο Στάλιν κατέλαβε την εξουσία.

Για παράδειγμα, υπάρχει η πριπίσκα (καταγραφή εργασίας που δεν έχει γίνει και προϊόντων που δεν έχουν παραχθεί) για να ξεγελάνε τους κεντρικούς σχεδιαστές. Ο Ντ. Σέπο αναφέρει μια ρωσική μελέτη η οποία ισχυρίζεται οτι η "πριπισκα αναλογεί στο 40% του εργατικού μισθού"(91). Αλλοι συγγραφείς αναφέρουν το χαμηλό επίπεδο της ανεργίας ισχυριζόμενοι οτι είναι μέρος ενος ανεπίσημου "κοινωνικού συμβολαίου" μεταξύ της γραφειοκρατίας και των εργατών. Και ο Φ.Φουρέντι(92) πάει ακόμα μακρύτερα λέγοντας οτι οι εργάτες "επιδοτούνται" απο το σύστημα.

Στην πραγματικότητα η γέννηση της σταλινικής περιόδου συνοδεύτηκε απο μεγάλες απεργίες.(93) Ομως η βιομηχανοποίηση σήμαινε για την παλιά εργατική τάξη με τις αγωνιστικές της παραδόσεις μια ανάμειξη με πρώην αγρότες που μαζικά έμπαιναν στα εργοστάσια. Εκείνοι οι εργάτες που προσπάθησαν να αμυνθούν σύρθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης εαν δεν εκτελέστηκαν, ενω ο Στάλιν προσεχτικά χρησιμοποίησε τις στημένες δίκες για να μεταθέσει την αγανάκτηση στα μεσαία στελέχη και όχι στο ίδιο το καθεστώς. Κάτω απο αυτές τις συνθήκες οποιαδήποτε απεργία απομονωνότανε και εύκολα καταστελόταν. Ακόμα και στην λιγότερο καταπιεστική μετασταλινική περίοδο εκείνοι που οργανωναν απεργίες στέλνονταν στα στρατόπεδα εργασίας και όσοι, όπως ο ανθρακωρύχος Γκλεμπάνωφ, προσπάθησαν να ιδρύσουν ανεξάρτητα συνδικάτα κλείστηκαν στην φυλακή για χρόνια (κι είναι ακόμα κλεισμένοι, χωρίς να επωφελούνται απο το φιλελεύθερο κλίμα που υπάρχει για τους διαφωνούντες διανοούμενους). Με μικρές δυνατοτητες συλλογικής δράσης, ο εξατομικοποιημένος εργάτης στρέφεται προς ατομικές μεθόδους για να βελτιώσει την θέση του -οπως το να μετακινείται απο την μια επιχείριση στην άλλη σε αναζήτηση μεγαλύτερου μισθού (οι μάναντζερς μπορούσαν να δίνουν αυξήσεις αλλάζοντας τους βαθμούς). Η πλήρης απασχόληση δεν ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας της γραφειοκρατίας να προσαιτεριστεί τους εργάτες, αλλά μάλλον αποτέλεσμα της έλλειψης εργατικών χεριών που δημιουργήθηκε απο την εκτατική επέκταση μιας οικονομίας με πολύ υψηλές στρατιωτικές δαπάνες (σε κάθε πεντάχρονο πλάνο απορροφιόνται πολλά περισσότερα εκατομμύρια απο ό,τι είχαν προγραμματιστεί.) Αυτό φαίνεται απο την υπάρχουσα ανεργία σε περιοχές χωρίς μεγάλη οικονομική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, μια αστυνομική αναφορά στην πόλη Οσετίν αποκαλύπτει ανεργία 7,5%.

Αυτό που πράγματι συνέβη είναι οτι ο φόβος μήπως προκληθεί μαζική αυθόρμητη έκρηξη της εργατικής τάξης, εμπόδισε την γραφειοκρατία στην μετασταλινική περίοδο να πάρει συγκεκριμένα μέτρα για να κάνει την οικονομία πιο αποτελεσματική, και γενικότερα να προκαλέσει μια γενική αύξηση τιμών. Χωρίς αυτό όμως δεν μπορεί να σταματήσει η αναποτελεσματική χρήση της εργασίας σε πολλούς τομείς της οικονομίας και συνακόλουθα η επιδείνωση της έλλειψης εργατικών χεριών. Και όπου υπάρχει έλλειψη εργατικών χεριών, παγκόσμια, εμφανίζονται κάποιες μορφές συναίνεσης μεταξύ των διευθυντών και των εργατών των οποίων η εργασία είναι απαραίτητη. Μια τέτοια "συνεννόηση" μπορεί να σημαίνει οτι κάποιων εργατών το βιοτικό επίπεδο είναι ελαφρά πιο ανεκτό απ'ό,τι θα ήταν διαφορετικά, οπωσδήποτε όμως δεν σημαίνει οτι βρίσκονται πέρα απο την πραγματικότητα της σκληρής εργασίας και εκμεταλλευσης. Αυτός είναι και ο λόγος γιατί αν και οι Ρώσοι εργάτες είναι πολύ καχύποπτοι απέναντι στην περεστρόικα εντούτοις είναι απίθανο πολλοί απ'αυτούς να ταυτιστούν με τους συντηρητικούς γραφειοκράτες τους οποίους γνωρίζουν πολύ καλά.

Οπωσδήποτε είναι πολύ δύσκολο να έχουμε ακριβή εικόνα των ρωσικών απεργιών. Το καθεστώς πάντοτε εμπόδιζε τις πληροφορίες σχετικά μ'αυτές, ακόμη και αν τις τερμάτιζε με παραχωρήσεις. Απέκλειε τις περιοχές οπου γινόντουσαν απεργίες και την ίδια στιγμή αύξανε την παροχή τροφίμων για να κατευνασει τους εργάτες. Ετσι ακόμα και η γιγαντιαία απεργία στο Νοβοτσερκασκ της Ουκρανίας στις αρχές της δεκαετίας του '60 έγινε γνωστή στη Δύση δύο η τρια χρόνια αργότερα. Η απεργία είχε γίνει όταν διπλασιάστηκαν οι τιμές στο κρέας και τα γαλακτοκομικά προϊόντα και οι 20.000 εργάτες στο εργοστάσιο ηλεκτρικών τρένων στο Μπάντενι έκαναν στάση εργασίας. Η αστυνομία πυροβόλησε διαδηλωτές στο κέντρο της πόλης όταν ξεδιπλώθηκαν πανώ που ζητούσαν την ανάκληση των αυξήσεων. Δεκάδες σκοτώθηκαν. Η απεργία διαδόθηκε και σε άλλες 15 πόλεις και διάρκεσε τρεις μέρες, 1-3 Ιουνη. Αυτή η έκρηξη της εργατικής αγανάκτησης εξηγεί γιατί οι τιμές τροφίμων εξακολουθούν να επιδοτούνται στην Ρωσία και να είναι χαμηλές. Πρόσφατα υπήρξε έκρηξη αγανάκτησης για αυξήσεις τιμών τροφίμων στο Μίνσκ, όπου σημειώθηκαν ταραχές όταν αυξήθηκε η τιμή του κρέατος στα συνεταιριστικά καταστήματα το καλοκαίρι του 1986.

Μια ερευνα της Λουντμίλα Αλεξέγιεβα καταγράφει δυο απεργίες μεταξύ 1953-1959, 17 στην δεκαετια του '60, 25 στην δεκαετία του '70 και 31 στα χρόνια 1981-1983. Ομως αυτά δεν σημαίνουν αναγκαστικά μια αύξηση των απεργιών όσο την αύξηση των σαμιζντάτ που τις καταγράφουν(95).

Η ίδρυση της Αλληλεγγύης στην Πολωνία το 1980-81 άσκησε κάποια επιρροή πάνω στο δυτικό τμήμα της Ρωσίας ειδικά τους πρώτους μαχητικούς μήνες. Σ'ένα ρεπορτάζ(96) αναφέρεται:

"στην περιοχή των Καρπαθίων οι έφεδροι λιποταχτούσαν μαζικά. Η επιστράτευση χρειάστηκε δυο εβδομάδες για να ολοκληρωθεί γιατί οι συνεχιζόμενες λιποταξίες ήταν τέτοιας κλίμακας που ήταν αδύνατο να τιμωρηθούν". Σύμφωνα με την Αλεξέγιεβα υπήρξε μια στάση εργασίας μισής ώρας στην Εσθονία τον Δεκέμβρη του 1980 που κυρηχτηκε απο μια οργάνωση που λεγόταν "Δημοκρατικό Εθνικό Μέτωπο της Σοβιετικής Ενωσης". Η απεργία μεταξύ άλλων αιτημάτων είχε και την μη επέμβαση στα εσωτερικά της Πολωνίας. Τα "εθνικά αισθήματα" κάνουν την εμφάνιση τους σε πολλές απεργίες στην Ρωσία. Ενας Σουηδός ρεπόρτερ ρώτησε κάποιους εργάτες που δούλευαν στο δρόμο γιατί έκαναν ημίωρη στάση εργασίας: "Είμαστε Εσθονοί" ήταν η απάντηση. (Ο Σουηδός ήταν ο μόνος ρεπόρτερ που του επιτράπηκε η είσοδος στην περιοχή). Εξ αιτίας της ανησυχίας που προκάλεσε η κήρυξη της απεργίας, οι αρχές επέβαλλαν σε πολλά εργοστασια ένα έξτρα διάλειμμα για καφέ στις δεκα, την ώρα της απεργίας. Οι τηλεφωνικές γραμμές διακόπηκαν εκείνη την μέρα και έφτασαν αστυνομικες ενισχύσεις.

Η Αλληλεγγύη ήταν επίσης υπεύθυνη για την μεγάλη αύξηση της αρθρογραφίας στον επίσημο ρωσικό τύπο που έχει σχέση με συνδικαλιστικά θέματα. Τα συνδικάτα έχουν συχνά κριτικαριστεί οτι δεν αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα των εργατών επαρκως. Απο τότε που ο Γκορμπατσωφ εδωσε εμφαση στην γκλασνόνστ απεργίες έχουν εμφανιστεί στον τύπο. Η πρώτη απεργια που αναφέρθηκε στον επισημο τύπο ήταν αυτή που έγινε στον Ναρβα τον Ιούνιο του 1983 και καλύφτηκε εκτεταμένα απο την Ισβέστια στις 11 Ιούλη. Τόσο οι εργάτες όσο και η διεύθυνση καταγγέλθηκαν αν και η λέξη απεργία δεν χρησιμοποιήθηκε. Προφανώς οι εργάτες "είχαν χαλάσει". Το άρθρο εμφανίστηκε μετά τον θάνατο του Μπρεζνιεφ το 1982 και ήδη δείχνει μια ελαφρά αλλαγή στο τι μπορεί να δημοσιευτεί.

Το μεγαλύτερο κύμα που συνέβη με τον Γκορμπατσώφ ήταν όταν επιβλήθηκαν τα νέα μέτρα ελεγχου ποιότητας του 1987. Ενα άρθρο στην Ισβέστια(97) αναφέρει "μια άγρια διαδήλωση" στο εργοστάσιο ντηζελομηχανών του ποταμού Κάμα γιατί η παραγωγή απορρίφτηκε σαν χαμηλής ποιότητας. Πολλές παρόμοιες απεργίες έγιναν όταν επιβλήθηκε πρόστιμο στους εργάτες για κακή ποιότητα που παρήγαγαν.(98)

Οδηγοί φορτηγών στο Τσεκώφ, 45 μίλια απο την Μόσχα, απήργησαν όταν ο όγκος δουλειάς αυξήθηκε εξ αιτίας της περεστρόικα το 1987(99) και υπήρξε διαμαρτυρία που διάρκεσε μια βδομάδα στο εργοστάσιο τρακτερομηχανών στο Γιαροσλάβ σε σχέδια που ήθελαν να εργάζονται τα Σάββατα τον Δεκέμβρη(100).

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Αυτό το άρθρο γράφτηκε πριν την έκτακτη κομματική συνδιάσκεψη του Ιουνίου η οποία υποτίθεται θα αποφασίσει τα επομενα βήματα της μεταρρύθμισης. Αυτό το τεύχος του International Socialism δεν πρόκειται να βγεί παρά μετά την συνδιάσκεψη. Ετσι γίνεται αδύνατη η αναφορά σε λεπτομέρειες της διαμάχης στην κομματική ηγεσία. Ομως, λιγα πράγματα μπορούν να ειπωθούν με μια σχετική επιφύλαξη.

Οι μεταρρυθμιστές δεν μπορούν παρά να επιτύχουν ενα μικρο μέρος αυτών που έλπιζαν ενα χρόνο πριν. Η δύναμη της συντηρητικής πτέρυγας της γραφειοκρατίας φάνηκε απο την υπόθεση της Σοβιέτσκαγια Ρωσίγια: για τρεις βδομάδες πολλοί μεταρρυθμιστές στα μέσα μαζικής ενημέρωσης θεωρούσαν οτι η άλλη πλευρά κέρδιζε, έψαχναν για κάλυψη. Οι μεταρρυθμιστές απο τότε ξαναπόκτησαν την πρωτοβουλία, αλλά είναι αμφίβολο αν το κατόρθωσαν σε τέτοια κλίμακα ώστε να ισοπεδώσουν τους, ανοιχτά, αντίπαλους της περεστρόικα αλλά και ένα μεγάλο μέρος της γραφειοκρατίας που ενω φραστικά υποστηρίζει την περεστρόικα στην πραγματικότητα ελπίζει να σταματήσει. Ο συγγραφέας απο το Λένιγκραντ και υποστηριχτής του Γκορμπατσώφ, Γιούρι Αντριέγιεφ, είχε πιθανον δίκιο όταν υποστήριζε στην Σοβιεσκαγια Κουλτούρα:

> *"Ολες οι προηγούμενες εμπειρίες εγγυώνται οτι καρριερίστες κομματικοί αξιωματούχοι,οι βετεράνοι του κομματικού μηχανισμού θα κάνουν το παν για να σχηματιστεί μια δική τους πλειοψηφία στους αντιπροσώπους για την κομματική συνδιάσκεψη."* (101).

Κάτω απο αυτές τις συνθήκες, αν και ο Γκορμπατσώφ πιθανως να μπορεσει να αποκρούσει καθε αμφισβήτηση της θέσης του απο την συντηρητική δεξιά, και ισως να είναι ικανός να απομακρύνει κάποιους απο τους πιο γνωστούς του αντιπάλους, εντούτοις θα μπορεσει να το κάνει αυτό συμμαχώντας με συγκεκριμένες πτέρυγες των συντηρητικών. Το οτι μια τέτοια συμμαχία δεν είναι μακριά θα μπορούσε να υπονοείται και σε μια δήλωση του Σεβαρνάντζε "σαν μέλος της ηγεσίας μπορω να πω οτι δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ του Γ.Γ. Γκορμπατσώφ και του Λιγατσωφ. Δεν υπάρχουν συγκρούσεις"(102). Το αποτέλεσμα τότε θα ήταν μια σούπα, που θα έστελνε την περεστρόικα να κολλήσει στην γραφειοκρατική λάσπη. Δεν πρεπει να ξεχνιέται οτι η συντηρητική δεξιά έχει μια πλατιά βάση υποστήριξης. Τα ιδεολογήματα της αναμειγνύουν τα ιδιαίτερα συμφέροντα της γραφειοκρατίας, τον Μεγαλορώσικο σωβινισμό και την αγανάκτηση απο την παρακμή της ρώσικης κοινωνίας. Η νόμιμη μηνιάτικη Μολόνταγια Γκβάρντιγια (που κυκλοφορεί σε 650.000 αντίτυπα) συνδυάζει την Σταλινοφιλία με τον ρατσισμο (επιτίθεται στο ρόκ "γιατί χρησιμοποιεί λέξεις απο την νέγρικη αργκώ με ανώμαλα σεξουαλικά υπονοούμενα), τον μεγαλορώσικο σωβινισμό και υποστηρίζει τις "παραδοσιακές αξίες" (καταγγέλει "την καταστροφή της Ρώσικης Οικογένειας και του Εθνους απ το σεξ, το αλκοόλ και τα ναρκωτικά")(103). Τέτοιο μείγμα μπορεί να απευθυνεται όχι μονο στα παλιά στελέχη του μηχανισμού αλλά και σε κομματια της διαννόησης σε Ρώσους που ζουν σε μη ρωσικές περιοχές ακόμα και σε νεαρούς των μεγάλων πόλεων (υπάρχουν ανοιχτά ναζιστικές νεανικές ομάδες και έγιναν άγριες ρατσιστικές ταραχες απο εκατοντάδες νεαρούς Ρώσους ενάντια σε μετανάστες εργάτες απο την Ασια σ'ενα προάστιο της Μόσχας το Φλεβάρη όπου λέγεται οτι σκοτώθηκαν 10 άτομα)(104). Την ίδια στιγμή μπορούν να στηρίζονται στον αρχηγό της Κα Γκε Μπε Τσεμπρίκωφ (που οι λόγοι του έχουν τόνο αυταρχικό και συντηρητικό) και σε πολλούς διοικητές του στρατού(105) την κύρια δύναμη που επέτρεψε στον Χρουτσώφ να νικήσει τους αντιπάλους του για την ηγεσία στα τέλη του 50 και στον Μπρέζνιεφ να ξεφορτωθεί τον Χρουτσώφ στα 1964.

Ομως η δεξια αντιμετωπίζει ενα κεντρικό πρόβλημα. Ακόμα και αν η επιρροή της της επιτρέψει να απαλλαγεί απο τους μεταρρυθμιστές δεν θα μπορεσει μετά να λύσει τα οικονομικα προβλήματα της χώρας. Γιατί αν και ο Λιγκατσώφ έχει ενα πρόγραμμα ορθολογικοποίησης της οικονομίας που θα ήθελε να το επιβάλλει με συγκεντρωτικό τρόπο, εντούτοις η μάζα των συντηρητικών γραφειοκρατών, που θα έπρεπε να στηριχθεί για να απαλλαγεί απο τον Γκορμπατσώφ, θα σαμποτάριζε ενα τέτοιο πρόγραμμα σίγουρα, οπως και κάθε άλλο. Αυτό δεν σημαίνει οτι

ενα δεξιό πραξικόπημα μπορεί να αποκλειστεί. Ειναι μια εγκενής πιθανότητα της συγκυρίας. Ομως απλώς θα ξανάφερνε τις συνθήκες της κρίσης που οδήγησαν στην περεστρόικα. Οπως το πραξικόπημα του Γιαρουζέλσκι στην Πολωνια, μπορεί προσωρινά να επέτρεψε στους συντηριτικούς να ξαναπάρουν την εξουσία στα χέρια τους, ομως δεν σταμάτησε την συσσώρευση των οικονομικών δυσκολιών και μαζί με αυτές την αύξηση της μαζικής δυσαρέσκειας η οποία, με τον ενα ή τον άλλο τρόπο βρήκε έκφραση. Ενας που έβλεπε στον Γιαρουζέλσκι τον σωτήρα το 1981 ήταν ο Πολωνός πρωθυπουργός εκείνη την εποχή ο Ρακόφσκι. Ειχε πρόσφατα προαχθεί στο πολιτικό γραφείο του Γιαρουζέλσκι παραδεχόταν οτι η κυβέρνηση απέτυχε "να ανακουφίσει απο τις καθημερινές ελλείψεις που κάνουν την ζωή μίζερη και οι οποίες τρέφουν την αντιπάθεια και ακόμα και το μίσος προς τις αρχές.. Ζωγράφισε την εικόνα μιας ηγεσιας κουρασμένης απο 7 χρόνια πάλης με τόσο μικρή επιτυχία για την οικονομική ανακούφιση και που έχει χάσει πια την πίστη οτι θα ειναι ποτέ δυνατή".

Εαν καμιά απο τις πτέρυγες της γραφειοκρατιας δεν μπορεί να επιβάλλει αποφασιστικές αλλαγές, τότε η οικονομική στασιμότητα και η γενική οικονομική κρίση θα συνεχιστούν. Αυτό αναπόφευκτα σημαίνει ιδεολογική κρίση καθώς οι διανοούμενοι χάνουν την πίστη τους στην ικανότητα της γραφειοκρατιας να λύσει τα κοινωνικά προβλήματα, και άλλες εξεγέρσεις των καταπιεσμένων εθνοτήτων, περισσότερες εξεγέρσεις μειονοτητων μέσα στις ίδιες τις εθνότητες, περισσότερες απεργιες, και την πάντα επίκαιρη πιθανότητα μιας εργαιτκης εξέγερσης του τύπου της Αλληλεγγύης. Κάτω απο αυτές τις συνθήκες κομμάτια της γραφειοκρατίας θα επιχειρήσουν να βγούν απο το αδιεξοδο απευθυνόμενα για υποστηριξη σε ομάδες έξω απο την γραφειοκρατία σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα απ ο,τι σήμερα, δινοντας μια μαζική, έστω και προσωρινή, άνθιση για την γλασνόστ απο τα κάτω - οπως η τσεχοσλοβάκικη ηγεσία έκανε την άνοιξη του 68. Και αυτα μπορούν να οδηγησουν τους αντιμεταρρυθμιστές να πάρουν τα μέτρα τους, όπως οι στρατηγοί που υποστήριζαν τον παλιό Τσέχο ηγέτη Νοβότνι στις αρχες του 68 σχεδίαζαν να κινήσουν τα τάνκς στην Πράγα και να συλλάβουν 1.000 αντιπάλους τους.

Πόσο γοργές μπορεί να ειναι οι εξελίξεις εξαρτάται απο εναν αριθμό αστάθμητων παραγόντων -την ικανότητα του καθεστώτος να απαλλαγεί απο τον πολεμο που χάνει στο Αφγανιστάν, κατά πόσο η αμερικάνικη κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να προχωρήσει σε νέες συμφωνίες για τους εξοπλισμούς, κατά πόσο οι μεταρρυθμιστές έχουν δικιο λέγοντας οτι η οικονομική κατάσταση είναι εντελώς φρικτή, πως η κρίση στην Ρωσια μεταφερεται στα αντιστοιχα καθεστώτα, της Α.•Ευρώπης, και πάνω απ'ολα πως δεκάδες εκατομμύρια εργατών και καταπιεσμένων εθνοτήτων αντιδρουν.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στους αριστερούς κύκλους της Δύσης η σημερινή κρίση στην Ρωσία παρουσιάζεται συνήθως σαν πρόβλημα υποστήριξης ή όχι του Γκορμπατσώφ. Απο την μια πλευρά υπάρχουν αυτοί που βλέπουν στον Γκορμπατσώφ την απαντηση για τα προβλήματα της ανθρωπότητας. Απο την άλλη πλευρά είναι εκείνοι που εστιάζουν στην απειλή για τις θέσεις εργασίας απο την ανασυγκρότηση και συμπλέουν με την παλιά γραφειοκρατία. Και οι δύο προσεγγίσεις στηρίζονται σε εντελώς λανθασμένη αντίληψη για τα γεγονότα και τις πιθανότητες. Η κρίση στην Ρωσία είναι μέρος μιας πολύ γενικότερης κρίσης του κρατικοκαπιταλιστικου μοντέλου συσσώρευσης. Το μοντελο αυτο εμφανιστηκε με την μια ή αλλη μορφή σαν μια απάνηση στην οικονομική κρίση στα χρόνια του μεσοπολέμου, και συχνά λανθασμένα ταυτίστηκε με τον "σοσιαλισμό" τόσο απο τους σοσιαλδημοκράτες όσο και απο τους σταλινικούς. Αλλα στα μέσα της δεκαετίας του 70 η διεθνοποίηση της οικονομικής παραγωγής σήμαινε οτι η παρέμβαση του εθνικού κράτους δεν μπορούσε πλέον να αποτρέψει την κρίση η το κατρακύλισμα στην οικονομική στασιμότητα. Το μοντέλο περιέπεσε σε ανυποληψία. Ειδωμένη κάτω απο αυτο το πρίσμα, η κρίση στην Ρωσία και την Α.Ευρώπη είναι παράλληλη με την κρίση του Κεϋνσιανισμού στις αναπτυγμένες δυτικές χώρες και του λαϊκιστικού μοντέλου ανάπτυξης των χωρών του Τρίτου Κόσμου με τον προστατευτισμό στις εισαγωγές.

Οι σοσιαλιστές δεν μπορούν να συνταχτούν με αυτούς που φαντάζονται οτι το μοντέλο μπορεί να επιδιορθωθεί. Γιατί αυτό οχι μονον σημαίνει το φρενάρισμα της αναπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, την οικονομικη στασιμότητα και την αύξηση της ανθρώπινης φτώχειας, αλλα και γιατι το μοντέλο αυτό δεν ήταν ποτέ το δικό μας μοντέλο. Ο Κεϋνσιανισμός ήταν το πρόγραμμα μιας πλούσιας φιλελεύθερης μπουρζουαζίας που επιζητούσε την εναλλαχτική λύση πέρα απο την σοσιαλιστική επανάσταση και μπόρεσε να εφαρμοστεί μονο στην βάση των διαρκών πολεμικών δαπανών. Ο σταλινικός κρατικος καπιταλισμός αναδείχτηκε μεσα απο την φυσική εξόντωση των επαναστατών που παρέμεναν στα οράματα του 1917, και οδήγησε στην χειροτερευση της θεσης των εργατών και αγροτών. Το να ταυτιστεί κανείς με την αντιμεταρρυθμιστική πτέρυγα της γραφειοκρατίας στην Ρωσία σήμερα σημαίνει να ταυτιστεί με την συντηρητική ρατσιστική και αυταρχική πτέρυγα της γραφειοκρατίας που προσπαθεί να παγώσει την αναπτυξη των κοινωνικών δυναμεων και που μπορεί να οδηγήσει μονο σε επιδείνωση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Ρώσοι εργάτες. Σημαίνει να συνταχτεί με εκεινους των οποίων η αστυνομία η ασφάλεια και οι ένοπλες δυνάμεις έχουν χρησιμοποιηθεί για να καταπνιξουν κάθε προσπάθεια των εργατών στο ρωσικό μπλοκ να οργανωθούν ανεξάρτητα τα τελευταία 60 χρόνια.

Ομως δεν πρέπει να υπάρξει και καμια υποστηριξη στον Γκορμπατσώφ. Γιατί σκοπός του είναι η μεταρρύθμιση αυτού του μοντέλου εκμετάλλευσης και συσσωρευσης, οχι με σκοπό να ελαφρώσει το βαρος για τους εργάτες αλλά για να το κάνει πιο αποτελεσματικό. Και στις παρούσες συνθήκες αυτό σημαίνει εντατικοποιηση περικοπές μισθών και ενδεχομένως ανεργία. Ούτε προτείνει την διάλυση των καταπιεστικών μηχανισμών. Μπορεί εν μέρει να χαλαρώσει την λογοκρισία για μια περίοδο για να επιτρεψει στους διανοούμενους να επιτεθούν στους εχθρούς του της κομματικής ηγεσίας αλλά όλες οι εμπειριες του παρελθοντος βεβαιώνουν οτι θα ξαναεπιβάλλει την λογοκρισια όταν θα έχει στα χέρια του τους μοχλούς της εξουσιας. Θυμηθείτε, ήταν ο μεταρρυθμιστής Χρουτσώφ που έστειλε τα τανκς και δολοφόνησαν 20.000 Ούγγρους εργατες, και ο μεταρρυθμιστής Γκομούλκα που επέτρεψε την αστυνομική κτηνωδία ενάντια στους φοιτητές τον Μάρτη του 1968 και ενάντια στους εργάτες τον Δεκέμβρη του 1970.

Επιπλέον δεν υπάρχει εγγύηση οτι το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Γκορμπατσώφ θα έχει κάποια επιτυχία, ακόμα και με τους δικούς του όρους. Η αποτυχία της κρατικοκαπιταλιστικής συγκεντροποίησης της οικονομιας έχει οδηγήσει πολλούς οικονομολόγους σε όλη την Α.Ευρώπη

να ασπαστούν την αγορα σαν την μαγική απάντηση σε όλα τους τα προβλήματα. Ομως οι δυο ανατολικοευρωπαϊκές οικονομίες -Γιουγκοσλαβίας και Ουγγαρίας- με τον λεγόμενο σοσιαλισμό της αγοράς δεν βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση απο την ρωσική οικονομία. Και οι δυο υποφέρουν απο βιομηχανική στασιμότητα, μεγάλο πληθωρισμό και μεγάλο εξωτερικό χρέος. Και οι δυο έχουν επιχειρήσει να επιβάλλουν περικοπές μισθών και ανεργία στους εργάτες τους. Στην Κίνα, οπου οι συνθήκες ήταν πολύ πιο ευνοϊκές για μεταρρύθμιση απ'ό,τι στην Ρωσια (γιατι η βιομηχανια είναι ενα πολυ πιο μικρό κομμάτι της συνολικής οικονομίας και γιατί κατορθώθηκε να μειωθούν δραστικά οι στρατιωτικές δαπάνες) το επίπεδο του πληθωρισμού και οι ελλείψεις τροφίμων στις πόλεις έχουν οδηγήσει το καθεστώς στο να φοβάται ξαφνικά ξεσπάσματα σε στυλ Αλληλεγγύης. Ο λόγος είναι οτι οι μεταρρυθμίσεις δεν μπόρεσαν να επιδράσουν στην αιτία της αποτυχίας των ανατολικών κρατικών οικονομιών. Και αυτή οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο η άρχουσα γραφειοκρατία υποτάσσει ολόκληρη την οικονομία στον στρατιωτικό και οικονομικό ανταγωνισμό με την δύση (και στην περίπτωση της Ρωσίας και με την Κίνα). Αυτό επιβάλλει ενα επιπεδο συσσωρευσης που δεν μπορεί να επιτευχθεί με τις υπαρχουσες πηγές. Και αυτό με την σειρά του οδηγεί τις μάζες του πληθυσμού, τους εργάτες και τους αγρότες των κολλεκτίβων, σε τόσο βαθιά αλλοτρίωση απο την ίδια τους την εργασία ώστε αδιαφορούν για την ποιότητα των προϊόντων τους.

Εξυγείανση μέσω των δυνάμεων της αγοράς σημαίνει οτι επιχειρήσεις που ειναι αναποτελεσματικές θα κλείσουν αφήνοντας χώρο σε άλλες ισχυροτερες επιχειρήσεις. Ομως στην πραγματικότητα αυτό σπάνια συμβαίνει ακόμα και στην "ελεύθερη αγορά" της Δύσης. Οι μονάδες στον συγχρονο καπιταλισμό είναι τόσο μεγάλες που το να τις αφήσεις στην μοίρα των δυνάμεων της αγοράς σημαίνει οτι ολοκληρα κομμάτια της οικονομίας απειλούνται με αφανισμό, μαζί και κερδοφόρες εταιρίες. Γι αυτό το κράτος σχεδόν αναπόφευκα επεμβαίνει όταν μεγάλες εταιριες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της χρεοκοπίας, ακόμα και "αντικρατικές κυβερνήσεις" οπως της Θάτσερ και του Ρηγκαν. Κάτω απο αυτές τις συνθήκες οι αναποτελεσματικές εταιρίες εαν κλεισουν, κλείνουν σε διάστημα αρκετών χρόνων οχι αμέσως. Κι ετσι η σπατάλη και η αναποτελεσματικότητα συνεχίζουν να αυξανουν.

Η ρωσική οικονομία εχει το μισό μέγεθος του κύριου ανταγωνιστή της, των ΗΠΑ. Ομως πρεπει να πλησιάζει το μέγεθος των ξεχωριστών μονάδων παραγωγής των ΗΠΑ. Το αποτέλεσμα είναι οτι η συγκεντροποίηση της παραγωγής είναι αναλογικά μεγαλύτερη, και η επίδραση συγκεκριμένων περιπτώσεων αναποτελεσματικοτητας και σπατάλης πολύ μεγαλύτερη. Δεν είναι απάντηση σε αυτά τα προβλήματα, φυσικά, απλά να αφήσουν την αγορα να εξυγειανει αυτές τις μοναδες την στιγμή που αυτο θα προκαλέσει τέτοιας έκταση καταστροφή που θα απειληθεί η ανταγωνιστικότητα συνολικά της οικονομίας.

Απο τα μέσα της δεκαετίας του 70 τα σημάδια της κρίσης έχουν πολλαπλασιαστεί σε ανατολη και δύση. Το ποσοστό του κέρδους έχει πέσει (οπως γράφει ο Αγκανμπεκιαν στις αρχές του 80 "η απόδοση του κεφαλαίου έχει πέσει"). Οι συνθήκες παγκόσμια δεν επιτρέπουν την αποτελεσματική αναδιάρθρωση παρά μόνο το μερικό μπάλωμα. Γι αυτό και η συνεχιζόμενη αδυναμία στην δυτική οικονομία 14 χρόνια μετά την εμφάνιση της κρίσης. Για αυτό και οι τελευταιες εκτιμήσεις για την ανάπτυξη της Ρωσίας δείχνουν οτι, παρά το λαχάνιασμα του Γκορμπατσώφ, ήταν τον προηγούμενο χρόνο 0,5% ενω το 86 ηταν 3,9%.

Το 1859 ο Μαρξ έγραφε οτι "οι παλιές σχέσεις παραγωγής μετατρέπονται απο μεσα για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων σε δεσμά. Τότε αρχίζει μια εποχή κοινωνικής επανάστασης". Οι σχεσεις παραγωγής που εγκαθιδρύθηκαν απο το σταλινικό κρατικό καπιταλισμό πριν 60 χρόνια έχουν σαφώς μετατραπεί σε τέτοια δεσμά. Αυτός είναι ο λόγος που κάποιος που θα παλευε μέχρι τέλους για την υπεράσπιση του συστήματος οπως ο Ρακόφσκι μέλος του πολωνικού πολιτικού γραφείου προειδοποιεί οτι χωρίς μεταρρυθμίσεις "το σύστημα μας θα δει αναταραχές και επαναστατικές εκρήξεις.

Το καθήκον των σοσιαλιστών σε μια τέτοια κατάσταση δεν είναι να υποστηρίξουν αυτούς που επιζητούν την επιδιόρθωση του συστήματος. Αντίθετα πρέπει να καταδείξουν οτι η πηγή της αναποτελεσματικότητας και σπατάλης βρίσκεταί στο γεγονός οτι η εργασία η οποία τρέφει το σύστημα είναι αλλοτριωμένη εργασια μακριά απο τον έλεγχο των άμεσων παραγωγών και υποταγμένη στις απαιτήσεις μιας ανταγωνιστικής συσσώρευσης σε παγκόσμια κλίμακα. Ειναι αυτή η αιτια που οδηγεί ανατολή και δύση στην μαζική παραγωγή προϊόντων που οι άνθρωποι δεν έχουν ανάγκη, στην μετατροπή της ανθρώπινης παραγωγικής ικανότητας σε όπλα για την καταστροφή της ανθρωπότητας, σε μαζικές και σπάταλες γραφειοκρατίες για να επιβλέπουν την εκμετάλλευση, και σε τεράστιες σπατάλες καθώς οι αμεσοι παραγωγοί δεν δειχνουν κανένα ενδιαφέρον για το κόστος ή την ποιότητα της παραγωγής. Οι ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές ισχυρίζονται οτι μόνον αφήνοντας τις επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται μεταξύ τους εσωτερικά αλλά και στην παγκόσμια αγορά, θα εξαναγκαστούν να έχουν τέτοιες τιμές που να ανταποκρίνονται σε πιο αποτελεσματικούς τρόπους παραγωγής. Η εφαρμογή τέτοιων μεθόδων σημαίνει ότι εργάτες που δεν δουλευουν σε αποδοτικές επιχειρήσεις θα πεταχτούν στον κάλαθο των αχρήστων. Η αντίδραση δηλαδή στην αναποτελεσματικότητα του συστήματος της αλλοτριωμένης εργασίας είναι η αύξηση της αλλοτριωσης σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό. Υπάρχει ενας πολύ πιο αποτελεσματικός τρόπος για να αντιμετωπιστούν οι αιτίες της σπατάλης και αναποτελεσματικότητας. Είναι οι εργάτες "οι συνεταιρισμένοι παραγωγοί" να αναλάβουν τον έλεγχο της παραγωγής και να την υποτάξουν συνειδητά στις δικες τους συλλογικές ανάγκες. Μόνον τότε εκείνοι που προσφέρουν την εργατική τους δύναμη με την μια ή την άλλη μορφή έχουν κίνητρο για μια δικαιη κατανομη της παραγωγής ανάλογα με την εργασία του καθένα, αλλά και το κίνητρο για την όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματική χρήση της εργασίας.

Οι μόνες εναλλαχτικές λύσεις δεν είναι ούτε η συγκεντροποιημένη αναρχία της κρατικοκαπιταλιστικής συσσώρευσης ούτε η αποκεντρωμένη αναρχία της "αγοράς". Υπάρχει ο γνήσιος σοσιαλισμος, αυτό που έχει περιγραφεί κατά την διαρκεια εξεγέρσεων στην Α.Ευρώπη σαν η "κοινωνικά αυτοδιαχειριζόμενη οικονομία". Υπαρχουν λίγοι υποστηριχτές τέτοιων ιδεών στην Ρωσία και στην Α.Ευρώπη. Αυτό δεν εκπλήσσει. Οι επαναστάτες σοσιαλιστές αντίπαλοι του σταλινισμού ήταν αυτοί που πάντα αντιμετώπιζαν την χειρότερη καταστολή. Ενας ικανος αριθμός ατόμων με φιλελεύθερες ή και δεξιές απόψεις επιβίωσαν των σταλινικών στρατοπέδων εργασίας. Στην πραγματικότητα ολόκληρη η αριστερή αντιπολίτευση δολοφονήθηκε. Η νέα γενιά των διαφωνούντων στην Ρωσια και στην Α.Ευρώπη

δραστηριοποιούνται πολιτικά σε μια εποχή οπου το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο οικονομίας σύμφωνα με τις Κεϋνσιανές απόψεις βρίσκεται σε ανυποληψία στην δύση όπως το σταλινικό μοντέλο στην Α.Ευρώπη. Καθόλου δεν εκπλήσει λοιπόν το γεγονός ότι βρίσκονται κάτω από την επίδραση ιδεών που θεωρούν οτι το μέλλον βρίσκεται στην αγορά.

Όμως η κατασταση αυτή δεν θα διαρκέσει. Η επιδίωξη της γκλασνοστ απο τα πάνω ανοίγει ενα πολιτικο πεδίο στο οποίο υπάρχει χώρος για τις επιδιώξεις της γκλάσνοστ απο τα κάτω. Και όσο κι αν είναι δημοφιλείς οι ιδέες να αυξηθούν οι τιμές και να απολυθούν εργάτες στα προνομιούχα κομμάτια της μοσχοβίτικης διαννόησης, δεν πρόκειται να αποχτήσουν οποιαδήποτε απήχηση στους εργάτες που δραστηροποιούνται. Στην διαδικασία για την γκλάσνοστ απο τα κατω κάποιοι σίγουρα θα προσπαθήσουν να αντιταχτούν σε τέτοιες αποψεις βάζοντας τα ζητηματα απο τη πλεύρά της εργατικής τάξης. Σταδιακα μπορει να τραβηχτούν προς επαναστατικές ιδέες -ξεκόβοντας με τα σκουπίδια 60 χρόνων σταλινισμού και ανακαλύπτοντας τι πραγματικά είναι ο μαρξισμός.

Σαράντα χρόνια πριν στην πρώτη έκδοση της μελέτης του για τον κρατικό καπιταλισμό στην Ρωσία ο Τόνυ Κλιφ υποστήριξε την αδυναμία κτισίματος ακόμα και στοιχειωδών μαρξιστικών επαναστατικών οργανώσεων σε συνθήκες σταλινικού ολοκληρωτισμού. Οπως στον καπιταλιστικό στρατό, εξηγούσε, η στυγνή καταπιεση δεν επέτρεπε τίποτα άλλο εκτος απο μαζικές αυθόρμητες εξεγέρσεις:

> *"Η ταξική πάλη στην σταλινική Ρωσία αναπόφευκτα εκφράζεται με γιγαντιαίες αυθόρμητες εξεγέρσεις εκατομμυρίων. Στα διαλείματα η παντοδυναμία της μυστικής αστυνομίας θα καθιστά αδύνατον για ενα επαναστατικό κόμμα να οργανώσει συστηματική δράση."*.

Σήμερα για πρώτη φορά απο τότε οι πιθανότητες για την αναγέννηση του επαναστατικού μαρξισμού στην γη της Οκτωβριανής Επανάστασης υπάρχουν ξανά. Η σκληρή διαπάλη μεταξύ των αντιπάλων ομάδων της άρχουσας τάξης αρχίζει να δημιουργεί τις συνθήκες όχι μόνο στην Ρωσία αλλά σε ολόκληρη την Α.Ευρώπη στις οποίες μερικοί μπορούν να τραβηχτούν προς τις επαναστατικές ιδέες και να αρχίσουν να αναζητούν τρόπους να τις εφαρμόσουν. Η ζωή δεν πρόκειται να είναι εύκολη γι αυτούς. Ομως η Πολωνία του 1980-81 και η Αρμενία αυτήν την χρονιά δείχνουν πως η κρίση του γραφειοκρατικού κρατικού καπιταλισμού μπορεί ξαφνικά να δημιουργησει ενα μαζικο ακροατήριο για τις ομάδες διαφωνούντων που προηγουμενως ήτανε απομονωμένες. Ελπίζουμε οτι οταν στην Ρωσια θα γίνονται μεγάλοι εργατικοι αγώνες οι ομάδες αυτές θα έχουν στις γραμμές τους επαναστάτες σοσιαλιστές.

Η Ρωσία μπαίνει σε μια περίοδο μεγάλης κρίσης. Αυτή η περίοδος δεν θα είναι απλα μια περιοδος ανερχομενων αγώνων. Θα υπάρχουν όλων των ειδών οι ανατροπές και οι ήττες (οπως υπήρξε η μεγάλη ηττα στην Πολωνία το 81). Ούτε οι επαναστατικές ιδέες θα είναι οι μοναδικές που θα επιζητούν μαζική υποστήριξη. Θα υπάρξουν οι ιδέες της οικονομίας της αγοράς οι οποίες θα προσπαθήσουν να προσδέσουν τους εργάτες στην περεστρόικα, θα υπάρξουν οι εθνικισμοί των μη Ρώσων που θα προσπαθήσουν να στρέψουν το μίσος προς την κεντρική εξουσια και να κερδίσουν τους εργάτες με το μέρος της τοπικής γραφειοκρατίας, θα υπάρξουν οι ιδέες του μεγαλορώσικου σωβινισμού, θα υπάρξουν αυτοί που θα προσπαθήσουν να στρέψουν την μια εθνότητα ενάντια στην άλλην. Η συσσώρευση της καταπίεσης στην Ρωσία είναι τέτοια που μπορεί να προκαλέσει μια σειρά εκρήξεων πολλών και αντιτιθεμένων αιτιών.

Σ αυτές τις συνθήκες αυτοί που παλεύουν για τον επαναστατικό σοσιαλισμό θα πρέπει να παλέψουν να υπερασπιστουν το δικαίωμα τους να εκφράζουν τις ιδέες τους -που σημαίνει να παλεύουν για την γκλάσνοστ απ τα κάτω, να υποστηρίζουν τους διανοούμενους που παλεύουν για το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης, και να υποστηρίζουν την πάλη των καταπιεσμένων εθνοτήτων ενάντια στο κράτος και τον μεγαλορώσικο σωβινισμό. Πρέπει ομως να παλέψουν σκληρά και εναντίον εκείνων των ιδεων που υποστηρίζουν πολλοί απ αυτούς που αγωνίζονται για την γκλασνοστ απ τα κατω -ενάντια στην πιστη στην αγορά ενάντια στην αντίληψη οτι το γραφειοκρατικό κόμμα μπορεί να αλλάξει, ενάντια στους εθνικιστές που αντιτάσσονται στην ενιαια δράση των Ρώσων και μη Ρώσων εργατών, ενάντια σε κάθε αυταπάτη που οδηγεί στην ανάκληση των αγώνων μήπως ενοχληθούν οι μεταρρυθμιστές ηγετες.

Το σύστημα του γραφειοκρατικού κρατικού καπιταλισμού που στήθηκε απο το Στάλιν βρίσκεται σε κρίση σ'ολόκληρη την Α.Ευρώπη. Το καθήκον των σοσιαλιστών δεν είναι να υποστηρίξουν αυτούς που επιζητούν μεταρρυθμίσεις για να διατηρήσουν το σύστημα, αλλα να εποφεληθούν απο την κρίση για να παλέψουν για την πραγματική εργατική εξουσία.

Κρις Χάρμαν
Αντι Ζεμπρόφσκι

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.Ν.Ρίζκοφ. Αναφορά πάνω στις κατευθυντηριες γραμμές για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, δόθηκε στο 27ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ τον Μάρτη του 1986.

2.Πράβδα, 5 Απρίλη 1988.

3.Υπάρχουν διάφορες εκτιμήσεις. Για παράδειγμα, Σμίτ-Χάουερ, "Γκορμπατσώφ, ο δρόμος προς την εξουσία" (Λονδίνο 1986, σελ.72-73).

4.Ομιλία του Γκορμπατσώφ, αναφέρεται στους Φαϊνάνσιαλ Τάιμς, 12 Ιουνίου 1986.

5.Στοιχεία του Ρουσάνωφ δείχνουν οτι ενώ στις αρχές του '50 μια αύξηση μισθών κατά 0,3% προκαλούσε αύξηση της παραγωγικότητας κατά 1%, στα τέλη του '70 έπρεπε να υπάρξει αύξηση μισθού κατά 0,9% για να έχει το ίδιο αποτέλεσμα πάνω στην παραγωγικότητα. Αναφέρεται στο "Η γκορμπατσωφική πρόκληση" του Γκόλτμαν (Οντάριο 1987, σελ.23.

6.Economist 9 Απρίλη 1988.

7.Κονγκρεσο των ΗΠΑ, Ενιαία Οικονομική Επιτροπή, "ΕΣΣΔ: Μέτρα οικονομικής ανάπτυξης" (Ουάσινγκτον 1982).

8.Τα στοιχεία δίνονται από τον Γκολτμάν, ό.π.
9.Στοιχεία από τον Ναροντνοε Χοζιαϊστβο, ΕΣΣΔ, διάφορα έτη.
10.Τα στοιχεία δίνονται από τον Κ.Φιτσλαϊον, "Σοβιετικές σπουδές", 1969
11.Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Κονορ,"Προβλήματα Κομμουνισμού", Μάρτης-Απρίλης 1973.
12.Σύμφωνα με εκτιμήσεις των ΗΠΑ, ό.π.
13.Στοιχεία από τον Ναροντνοε Χοζιαϊστβο, ΕΣΣΔ, διάφορα έτη.
14.Ν.Ριζκοφ, ό.π.
15.Αγκαμπεγιαν, "Η πρόκληση, τα οικονομικά της περεστρόικα" (Λονδίνο 1988).
16.Πράβδα, 5 Απρίλη 1988.
17.Ε.Μαντέλ, Τετάρτη Διεθνής 14, 1956.
18.Μ.Ραϊμαν, "Η γέννηση του σταλινισμού" (Λονδίνο 1987).
19.Μ.Ραϊμαν, ό.π.
20."Ρωσία, μια μαρξιστική ανάλυση", Λονδίνο 1964
21.Γκονφρεϊ, "Ο καπιταλισμός στον πόλεμο: η βιομηχανική πολιτική στη Γαλλία 1914-18", 1987
22.Λένιν "Ιμπεριαλισμός"
23.Είναι ενδιαφέρον ότι ένας από τους Τσεχοσλοβάκους οικονομικούς μεταρρυθμιστές αναφέρθηκε σ' αυτή την περίσταση πηγαίνοντας προς το '68.
24.Νεγκαντι και Βελγγε, "Πέρα από τη θεωρία Ζ: παγκόσμιες στρατηγικές ορθολογικοποίησης πολυεθνικών εταιρειών" (Λονδίνο 1984)
25.Λιμπενστάιν, "Επιμερισμένη αναποτελεσματικότητα ενάντια στην "Χ-αναποτελεσματικότητα"", Ιούνης 1960
26.Ντέϊβις, "Διοίκηση και οργάνωση πολυεθνικών οργανισμών", Οξφόρδη 1979.
27.Αυτό συνέβη, για παράδειγμα, όταν η διοίκηση της "Read International" απομάκρυναν τον Σεσιλ Κινγκ από τη διοίκηση της επιχείρησης το 1960.
28."Περεστρόικα", Λονδίνο 1987
29.Χαλιντει, στο Marxism Today, Νοέμβρης 1987.
30.Ο Μάθιους έδειξε ότι "εκλέξιμα" πόστα στις κομματικές επιτροπές βρίσκονται κατά αποκλειστικότητα στα χέρια των "εργαζομένων" (σε αντιδιαστολή με "εργατες" και "αγρότες").
31.Ιμρε Ναγκι.
32.Μεντβεντεφ, ό.π.
33.Κρις Χάρμαν, International Socialism 1:42
33α.Μεντβεντεφ, ο.π.
34.Τηλεοπτικό πρόγραμμα της Μόσχας, 6 Απρίλη 1988
35.Πράβδα, 12 Δεκέμβρη '74, 22 Αυγούστου '85.
36.Γκολντμαν, ό.π.
37.Labour Focus on Eastern Europe, Ιούλιος-Οκτώβριος 1987.
38."Περεστρόικα"
39."Το στοίχημα του Γκορμπατσώφ", Προβλήματα Κομμουνισμού 7,8/1987
40.Πράβδα, 17 Απρίλη 1987
41.Ράδιο Ελευθερία, 8 Ιουλίου 1987
42.Διάφορες πηγές, π.χ. Γκάρντιαν 12/11/1987
43.Ράδιο Ελευθερία 27/1/1988
44.Ισβέστια 10/4/1988
45.Κομσολσκαγια Πράβδα, αναφέρεται στο Γκαρντιαν 22/4/1988
46.ό.π.
47.Πράβδα, 5/4/1988
48.Σοβιέτσκαγια Κουλτούρα, 9/4/1988
48α.Νέα του BBC, 26/4/1988
49. Ισβέστια, 13/4/1988
50.BBC, 8/4/88
51.BBC, 17/4/88
52.BBC, 6/4/88
53.Γκαρντιαν, 28/12/87
54.Τα Νέα της Μόσχας 13/9/87
55.Ράδιο Ελευθερία, 27/1/88
56.Ράδιο Ελευθερία, 31/1/88
57.Ράδιο Ελευθερία, 8/2/88
58.Ε.Παβλένκο, Πρακτορείο Νοβόστι, LFEE
59.Σεβεριουκιν, Περιοδικό Προφίλ (Αυστρία)
60."Περεστρόικα"
61.ό.π.
62.Vestnik statistiki, Φεβρουάριος '86
63.Λιτερατούρνα Ουκράνια, Κίεβο, 9/4/87
64."Το εθνικό ζήτημα στην Κιρκιζία", 29/1/88
65.Καρ, "Ιστορία της ΕΣΣΔ", τ.1
66.Μοσε Λεβιν, "Η τελευταία μάχη του Λένιν"
67.Ρακόφσκι, "Διαλλεχτά εργα"
68.Τόνι Κλιφ, "Ρωσία, μια μαρξιστική ανάλυση"
69.ό.π.
70.Λιτερατούρνα Ουκράνια, ό.π.
71.Λιτερατούρνα ουν Μαξλα, 1/5/87
72. Πράβδα, 19/5/87
73.Τραγικιστάν-ι Σοβιέτι, 14/2/87
74.Ράδιο Ελευθερία, 18,31/1/88
75.Μοντ, 2/4/88
76.Συνέντευξη με τον Ι.Μουραντιαν, μέλος της ομάδας.
77.Σοβιέτσκαγια Κουλτούρα, Ιούλιος 1987
78.Φαϊνανσιαλ Ταϊμς, 26/2/88
79.Γκαρντιαν 27/2/88
80.Συνέντευξη με τον Μουραντιαν.
81.Γκαρντιαν 26/2/88
82.Ιντιπεντεντ, 27/2/88
83.Ιντιπεντεντ, 5/3/88
84.Ιντιπεντεντ, 3/4/88
85.Ιντιπεντεντ, 31/3/88
86.Ισβέστια, 6/4/88
87.Ισβέστια, 1/7/87
88, ό.π.
89.Πράβδα, 15/2/87
90.Πράβδα, 9/1/87
91.LFEE, Νοέμβρης '87 - Φεβρουάριος '88
92.Φ.Φουρέντι, "Η Σοβιετική Ένωση απομυθοποιημένη"
93.Ράιμαν, ό.π.
93α.Γκαρντιαν, 10/7/87
94."Αυτοδιαχείριση", A.Neimanas-Buchvertrieb
95."Απεργίες στη Ρωσία στην μετασταλινική περίοδο" στο Vnutrene Protivorechiya v. SSSR No15
96.Φαϊνανσιαλ Ταϊμς, 13/2/81
97.4/12/86
98.ΤΑΣ, 27/1/87
99.Τα Νέα της Μόσχας, 20/9/87
100.Ισβέστια, 26/1/87
101.Γκαρντιαν, 22/4/88
102.Γκαρντιαν, 23/4/88
103.Μολονταγια Κβαρτνιγια 1987, Νο3
104.Λεφ Τομιφερεφ, του ανεπίσημου τύπου "Γκλασνοστ".

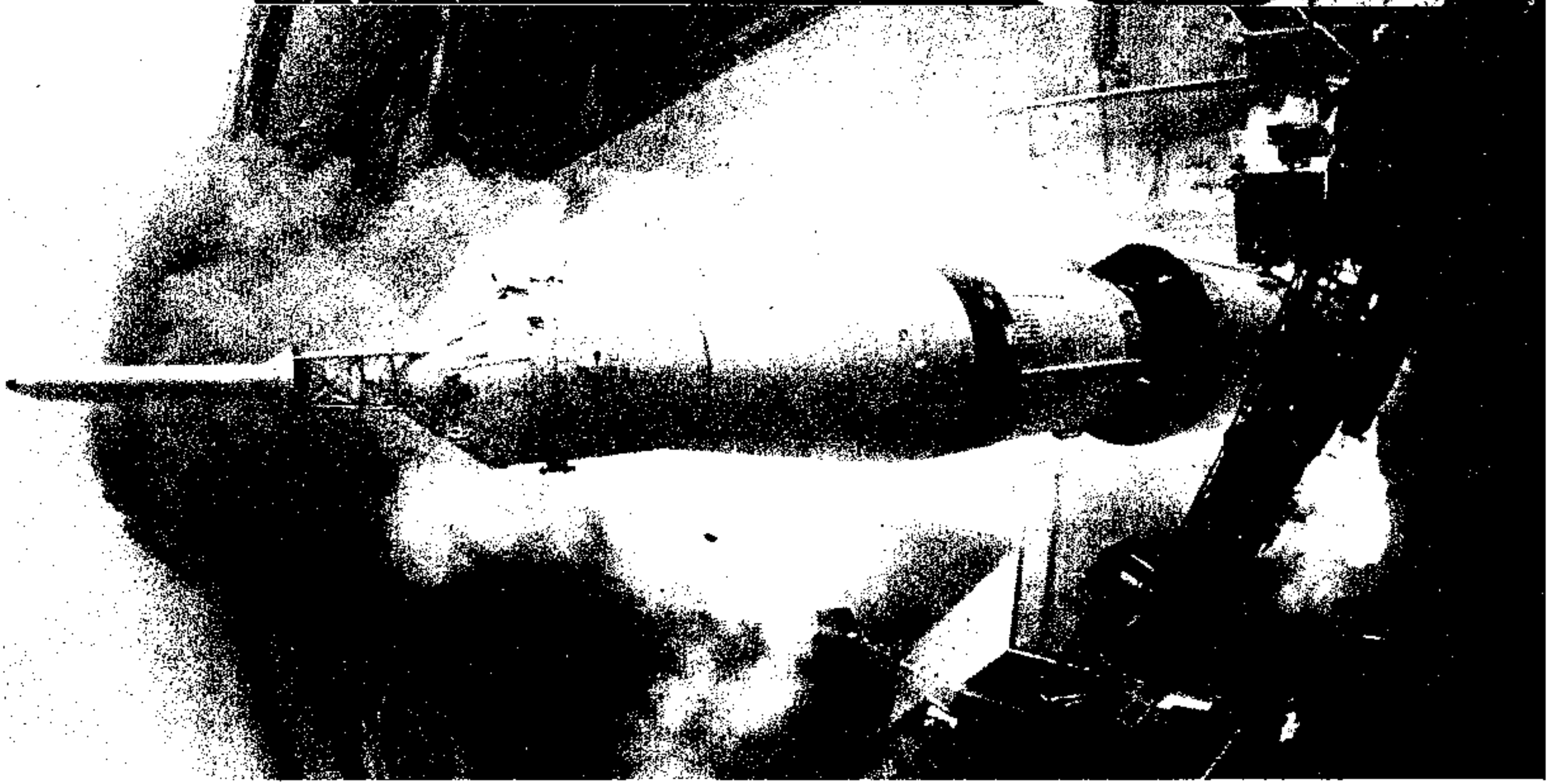

Ο ιμπεριαλισμός σήμερα

Μέσα από τη μακρόχρονη ηγεμονία του σταλινισμού, ιδιαίτερα στην αριστερά στην Ελλάδα, η ανάλυση του ιμπεριαλισμού έχει ταυτιστεί πλατιά με την έννοια της εξάρτησης και τη στρατηγική του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα σαν ξεχωριστό στάδιο. Ολόκληρα κινήματα, κόμματα και καθεστώτα οδηγήθηκαν στην ήττα ή στην ενσωμάτωση ακολουθώντας αυτό το δρόμο.

Στη δεκαετία του '60 ο αντιιμπεριαλισμός σαν ξεχωριστο στάδιο από τον αντικαπιταλισμο ήταν η κυρίαρχη ιδεολογία και στρατηγική στα κινήματα του "Τρίτου Κόσμου", στα ρεφορμιστικά κόμματα των χωρών αυτών, ακόμα και σε κομμάτια της επαναστατικής αριστεράς που αναπτυχθηκε τότε μέσα στις ίδιες τις ιμπεριαλιστικες χώρες.

Είκοσι χρόνια μετα η εικονα εχει αλλάξει. Το Βιετναμ, η Κουβα, η Αλγερια μετατράπηκαν σε κρατικούς καπιταλισμους. Στις χώρες του "Τριτου Κόσμου" εμφανιζονται εργατικα κινηματα πολυ διαφορετικά απο τα παλιά αντιιμπεριαλιστικα (Ν.Κορέα, Φιλιππινες, Ν.Αφρικη, Βραζιλια, Χιλή). Τα ρεφορμιστικα κομματα, οι κατεξοχήν ιδεολόγοι της "εθνικης αναπτυξης" αναγκάζονται πρόσφατα σ'ανατολή και δύση να μιλήσουν για τη στρατηγική ενσωμάτωσης στη διεθνή αγορά.

Και όλη αυτή η εικόνα θα ηταν ένα αφιέρωμα στο παρελθον αν δεν είχαμε ακομα και σήμερα την τραγική επαλήθευση μιας αδιέξοδης στρατηγικης. Η αποδοχή από την Νικαράγουα και τα αντιιμπεριαλιστικά κινήματα των χωρων της Κεντρικης Αμερικης του Σχεδίου Αριας (που σημαινει αφοπλισμο των κινηματων και διαπραγματεύσεις με τα αντιδραστικα καθεστώτα της περιοχής) μέχρι τον ηρωικο αλλα αδιεξοδο αγώνα του IRA στην Β.Ιρλανδία, μαρτυρουν και επιβεβαιωνουν την αναγκη αυτου που γράφει ο Λένιν στον προλογο της γαλλικης και γερμανικής εκδοσης της μπροσούρας του για τον ιμπεριαλισμό:

> *"Εάν δεν κατανοηθουν οι οικονομικες ρίζες αυτου του φαινομενου (του ιμπεριαλισμου) αν δεν εκτιμηθεί η πολιτική και κοινωνική του σημασία, δεν μπορει να γινει ούτε βημα στον τομέα της λυσης των πρακτικών καθηκοντων του κομμουνιστικού κινηματος και της επερχόμενης κοινωνικης επαναστασης."*

Οι κλασικοί

Τη μαρξιστική ανάλυση του ιμπεριαλισμού σαν φαινόμενο των αρχών του αιώνα τη χρωστάμε στους επαναστατες που συγκρούστηκαν με τη Δεύτερη Διεθνή πάνω στα προβλήματα αντιμετώπισης του αυξανόμενου μιλιταρισμου και του επερχόμενου τότε Πρώτου Παγκόσμιου Πολεμου.

Το δρόμο είχε ανοιξει η Ρόζα Λούξεμπουργκ στη διαμαχη της με τη Γερμανική Σοσιαλδημοκρατία. Απο κει ξεκινάει η παράδοση της ανάλυσης του ιμπεριαλισμού με βαση τη δυναμική της συσσώρευσης του κεφαλαιου σε παγκόσμια κλίμακα.

Οι πολεμοι, οι κατακτησεις, οι εξοπλισμοι δεν ηταν ενα τυχαιο φαινομενο ή μια πολιτική δυστροπια οπως υποστηριζε η Σοσιαλδημοκρατία στις παραμονες του Πρωτου Παγκοσμιου Πολεμου. Για τον θεωρητικο της, τον Καουτσκι, ο καπιταλισμος δεν είναι από τη φυση του επεκτατικός. Ο επεκτατισμος είναι απλα και μόνο μια συγκεκριμενη πολιτικη επιλογη του. Ο Καουτσκι στο εργο του για τον "Υπεριμπεριαλισμο" υποστηριζει οτι η δυναμική του καπιταλισμου ειναι να προχωρησει σε μια παγκοσμια συμφωνια, στη συνενωση των ιμπεριαλισμών όλου του κοσμου και όχι της παλης αναμεσα τους, στη φαση δηλαδη της "απο κοινου εκμεταλλευσης του κοσμου απο το διεθνικό -ενωμενο χρηματιστικο κεφάλαιο".

Η αποψη αυτη ήταν η θεωρητικοποίηση της πολιτικης της Γερμανικής Σοσιαλδημοκρατιας τοσο απεναντι στον πόλεμο οσο και απέναντι στα ζητηματα εξουσιας. Η θεωρια του Καουτσκι της εδινε κάλυψη για την υποστήριξη του γερμανικού μιλιταρισμού απέναντι στους ανταγωνιστές του αλλά και για τη στρατηγική της μεταρρύθμισης του καπιταλισμού: αυτό που χρειαζό-

ταν ήταν η προσπάθεια για να αλλάξουν οι επιλογές του και όχι ένας αγώνας για την ανατροπή του.

Σε αντίθεση μ'αυτή την αντίληψη και στρατηγική, οι επαναστάτες που διαχωρίστηκαν από τη Δεύτερη Διεθνή πάνω στο ζήτημα του πόλεμου, αποφάσισαν να δώσουν μια μαρξιστική ανάλυση για τον ίδιο τον ιμπεριαλισμό, όπου στο κέντρο του δεν βρισκονταν οι κακές επιλογές -απέναντι σε κάποιες άλλες- αλλά η δυναμική του κεφάλαιου για συσσώρευση και για κέρδη πράγμα που το αναγκάζει να ξεπερνάει τα εθνικά του σύνορα, να διεθνοποιείται, να συγκρούεται με τους ανταγωνιστές του, να χρησιμοποιεί τη βία, τις κατακτήσεις, τον πόλεμο.

Αυτή η δυναμική, στη συγκεκριμένη φάση του καπιταλισμού στο τέλος του περασμένου αιώνα και στις αρχές του 20ου, βρίσκεται στο κέντρο της ανάλυσης για τον ιμπεριαλισμό που έκανε η Ρόζα Λούξεμπουργκ στο βιβλίο της "Η συσσώρευση του κεφάλαιου, μια συμβολή στην οικονομική εξήγηση του ιμπεριαλισμού" (Βερολίνο 1913), ο Μπουχάριν στον "Ιμπεριαλισμός και παγκόσμια οικονομία" (με πρόλογο του Λένιν. Ποτέ δεν εκδόθηκε στα ελληνικά) και ο "Ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού" του Λένιν.

Και για τους τρεις η δυναμική του κεφάλαιου για επέκταση και διεθνοποίηση στη συγκεκριμένη περίοδο είναι δεμένη με την εμφάνιση των μονοπωλίων:

"Οικονομικά, το βασικό σ'αυτή τη διαδικασία είναι η αντικατάσταση του καπιταλιστικού ελεύθερου ανταγωνισμού από τα καπιταλιστικά μονοπώλια... Αν θα χρειαζόταν να δοθεί ένας όσο το δυνατό πιο σύντομος ορισμός του ιμπεριαλισμού, θα έπρεπε να πούμε ότι ο ιμπεριαλισμός είναι το μονοπωλιακό στάδιο του καπιταλισμού..." (Λένιν, Ιμπεριαλισμός).

Ο ιμπεριαλισμός, λοιπόν, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, είναι το αποτέλεσμα μιας από τις πιο βασικές τάσεις του καπιταλισμού που περιγράφει ο Μαρξ στο Κεφάλαιο, της τάσης για συσσώρευση και για συγκεντροποίηση. Κι αυτό γιατί η δυναμική της συγκέντρωσης δεν οδηγεί μόνο στο να απορροφηθούν τα πιο καθυστερημένα κομμάτια του κεφάλαιου από τα πιο μεγάλα και τα πιο σύγχρονα, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί και την ανάγκη να επεκταθούν σε άλλες χώρες είτε σαν εμπορεύματα (εξαγωγές) είτε και σαν κεφάλαια (επενδύσεις).

Η Ρόζα στο βιβλίο της για τη "Συσσώρευση" δίνει πολύ καθαρά αυτή την τάση, όταν μιλάει για τις αποικίες και πώς διευκολύνουν το κεφάλαιο στη συσσώρευση, δίνοντάς του τη δυνατότητα να επεκταθεί και σε μη-καπιταλιστικές οικονομίες κι έτσι να φεύγει η πίεση από τις ίδιες τις καπιταλιστικές χώρες.

Αυτό που υποστηρίζει η Λούξεμπουργκ είναι πως οι αποικίες λειτουργούν σαν διέξοδο στις κρίσεις υπερπαραγωγής του κεφάλαιου, επειδή ακριβώς δίνουν τη δυνατότητα είτε μέσα από τις εξαγωγές εμπορευμάτων είτε, πολύ περισσότερο, μέσα από τις εξαγωγές κεφαλαίου να περιορίζουν τις πιέσεις της υπερσυσσώρευσης και να σταματάνε την πτωτική τάση του κέρδους που εμφανίζεται μαζί τους.

Με άλλα λόγια αυτό που βάζει στο βιβλίο της είναι η δυνατότητα του καπιταλισμού μέσα από τον ιμπεριαλισμό να περιορίζει προσωρινά τις κρίσεις του κρατώντας ταυτόχρονα τα κέρδη του σε ψηλά επίπεδα.

Σε σχέση με τη σημασία των αποικιών, ο Λένιν -αυτός που κατεξοχήν έχει κακοποιηθεί από τους "αντιιμπεριαλιστές" επιγόνους- στην πολεμική του με τον Κάουτσκι διευκρινίζει ότι είναι λάθος ο ιμπεριαλισμός να εμφανίζεται σαν τάση για προσαρτήσεις ιδιαίτερα δε μόνο αγροτικών περιοχών.

"Για τον ιμπεριαλισμό είναι χαρακτηριστική η τάση ακριβώς για προσαρτήσεις όχι μόνο αγροτικών περιοχών, αλλά ακόμα και των πιο βιομηχανικών (γερμανικές βλέψεις στο Βέλγιο, γαλλικές στη Λωραίνη)... Δεύτερο το ουσιαστικό για τον ιμπεριαλισμό είναι ο ανταγωνισμός μερικών μεγάλων δυνάμεων που τείνουν προς την ηγεμονία, δηλαδή προς το άρπαγμα εδαφών, όχι τόσο άμεσα για τον εαυτό τους, όσο για την εξασθένιση του αντιπάλου και την υπόσκαψη της ηγεμονίας του (για τη Γερμανία το Βέλγιο έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα σαν σημείο στήριξης ενάντια στην Αγγλία. Για την Αγγλία η Βαγδάτη σαν σημείο στήριξης ενάντια στη Γερμανία κλπ)". (Λένιν, Ιμπεριαλισμός).

Πολλές φορές γίνονται προσπάθειες να τονιστούν οι διαφορές ανάμεσα στη Ρόζα και τον Λένιν σβήνοντας μ'αυτόν τον τρόπο το βασικό νήμα που συνδέει τις αναλύσεις τους: ο ιμπεριαλισμός αντιμετωπίζεται όχι σαν σχέση μητρόπολης-περιφέρειας, όχι σαν πρόβλημα ανάπτυξης-υπανάπτυξης, ούτε σαν αυτοκρατορική μεγαλομανία της κρατικής εξουσίας, αλλά από τη σκοπιά της δυναμικής της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Ο καπιταλισμός σαν παγκόσμιο σύστημα και οι εξελίξεις στα πιο δυναμικά κομμάτια του στην καρδιά του συστήματος είναι η αφετηρία για την ερμηνεία των φαινόμενων του ιμπεριαλισμού. Οι πιέσεις της ανταγωνιστικής συσσώρευσης, η συγκεντροποίηση του κεφάλαιου και η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους σπρώχνουν στη διεθνοποίηση και στον επεκτατισμό, στις προσαρτήσεις και στον στρατιωτικό ανταγωνισμό σε παγκόσμια κλίμακα.

Εχει σημασία να κρατήσουμε στο μυαλό μας αυτή την αντιμετώπιση, γιατί στα εβδομήντα χρόνια που πέρασαν από τότε ο ιμπεριαλισμός έχει σίγουρα γνωρίσει πολλές αλλαγές. Για να καταλάβουμε τον κόσμο γύρω μας δεν αρκεί να σταθούμε στην περιγραφή του Λένιν και των άλλων κλασικών. Χρειάζεται να χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδό τους, να βλέπουμε τις τάσεις της δυναμικής του συστήματος και όχι κάποιες στατικές φωτογραφίες του.

Ο Μπουχάριν δουλεύοντας με τον ίδιο τρόπο για να εξηγήσει τη φύση των ανταγωνισμών και του πόλεμου ανάμεσα στις διάφορες χώρες, και να απαντήσει στη σοσιαλδημοκρατία για το εάν τελικά ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένα απλό ατύχημα, προσπαθεί να περιγράψει στο βιβλίο του τις δυο αντιφατικές τάσεις που υπάρχουν μέσα στον καπιταλισμό: από τη μια η τάση για διεθνοποίηση, για το σπάσιμο δηλαδή οποιωνδήποτε εθνικών περιορισμών και από την άλλη η τάση για κρατικό καπιταλισμό, δηλαδή τη λειτουργία ολόκληρων εθνικών οικονομιών σαν ενιαίων μονάδων (κάτω απο τον συντονισμό του κρατους) στο διεθνή ανταγωνισμό.

Και οι δυο αυτές τασεις για τον Μπουχαριν δένονται διαλλεκτικά και εξηγούνται μέσα απο τους ανταγωνισμούς των διαφορων κεφαλαίων και τη μάχη που δίνει το καθενα απ'αυτά να επικρατήσει απέναντι στους αντιπάλους του.

Στο κέντρο πια του ορίζοντα του κάθε κεφάλαιου, δεν είναι η χώρα του, αλλά η διεθνής αγορά η οποία υπάρχει, λειτουργεί και επιβάλει τους νόμους της σαν ξεχωριστή ενότητα και όχι απλά σαν το άθροισμα των επιμέρους εθνικών οικονομιών.

Αυτό σημαίνει ότι το ποια κεφάλαια είναι κερδοφόρα και μπορούν να επικρατήσουν και το ποια είναι απαρχαιωμένα και πρέπει να κλείσουν δεν κρίνεται στο εσωτερικό κάθε χώρας αλλά έξω απ'αυτήν, εκεί που τα διάφορα κεφάλαια ανταγωνίζονται για το ποιο απ'όλα θα καταφέρει να αποσπάσει μεγαλύτερο μερίδιο για τον εαυτό του.

Επειδή όμως αυτή η διαδικασία δεν καταλήγει σε μια γραμμική ανάπτυξη αλλά σε κρίσεις, καταστροφές και σκληρότερους ανταγωνισμούς, γι'αυτό και τα διάφορα κεφάλαια ξαναγυρίζουν στο κράτος-ορμητήριο απ'όπου ξεκίνησαν για να ζητήσουν προ-

στασια (έλεγχος της εσωτερικής αγοράς, προϋποθέσεις για ε-ξάπλωση, σε νέες αγορες, προϊόντων ή πρώτων υλών, δάνεια για επενδύσεις κλπ). Αυτή η τάση οδηγεί στο δυνάμωμα του κράτους όχι μόνο σαν προστάτη αλλά και σαν καπιταλιστή που αναλαμβάνει ένα μεγάλο κομμάτι της παραγωγής και ο Μπουχάριν ονόμασε σαν τάση για "κρατικό καπιταλισμό".

Η παρεμβαση του κράτους έχει σαν αποτέλεσμα όχι το σταμάτημα των ανταγωνισμών αλλά αντίθετα τη μεταφορά τους σε διακρατικά επίπεδα σε ανταγωνισμούς δηλαδή ανάμεσα στα ίδια τα κράτη, πράγμα που οδηγεί στην ένταση των εξοπλισμών και τέλος στον ίδιο τον πόλεμο. Σε τελική ανάλυση ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα κεφάλαια την περίοδο του ιμπεριαλισμού μετατρέπεται σε ανταγωνισμούς εξοπλισμών ανάμεσα στα διάφορα κράτη. Γι'αυτό και οι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι, υποστήριζε ο Μπουχάριν, είναι οργανικά δεμένοι με το χαρακτήρα του καπιταλισμού στη φάση της διεθνοποίησής του.

Η ανάλυση του Μπουχάριν για τον ιμπεριαλισμό και την τάση για κρατικό καπιταλισμό σε μια περίοδο διεθνοποίησης του κεφάλαιου, αποδείχτηκε πολύ διορατική για τις εξελίξεις την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Ο μεσοπόλεμος

Το σκαμπανέβασμα ανάμεσα στις αντίφατικές τάσεις της διεθνοποίησης και της κρατικοποίησης της οικονομίας φάνηκε δραματικά στις δεκαετίες που μεσολάβησαν ανάμεσα στον Πρώτο και στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ενώ στη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πόλεμου η έκταση της κρατικής παρέμβαση είχε αναγκάσει τον Λένιν να μιλάει για "κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό" και τον Μπουχάριν για "κρατικό καπιταλισμό", μετά το τέλος του πολέμου η παρουσια του κράτους στην οικονομία υποχωρεί και οι λειτουργίες της ανοιχτής αγοράς ρυθμίζουν ξανα τις κινήσεις των καπιταλιστών μέσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες. Ο κρατικός καπιταλισμός φαινόταν σαν ένα προσωρινό φαινόμενο που εγκαταλείφθηκε από το βιομηχανικό και χρηματιστικό κεφάλαιου αμέσως μόλις τελείωσε η πολεμική σύγκρουση με τους ανταγωνιστές τους.

Η διεθνοποίηση, αντίθετα, γνωρίζει πρωτοφανή άνθιση στις αρχές του Μεσοπόλεμου. Η διείσδυση του κεφάλαιου είναι ραγδαία όχι μόνο στην περιφέρεια αλλά και στο κέντρο. Η ενσωμάτωση των αποικιών συμβαδίζει με εξελίξεις όπως η πρώτη διείσδυση του αμερικάνικου κεφάλαιου στην Ευρώπη με τα τεράστια δάνεια των αμερικάνικων τραπεζών στη Γερμανία. Ομως η πορεία αυτή δεν είναι καθόλου ευθύγραμμη. Η άνθιση της διεθνούς επέκτασης του κεφάλαιου εγκυμονεί τα προβλήματα που θα την ανακόψουν.

Η καπιταλιστική ενσωμάτωση των αποικιών περιορίζει τα όρια εξάπλωσης σε χώρες με προ-καπιταλιστικές οικονομίες. Ταυτόχρονα εμφανίζονται στη διεθνή αγορά νέες αναπτυγμένες χώρες (π.χ. η Ιαπωνία) που σαν αναδυόμενες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις οξύνουν τον ανταγωνισμό.

Παράλληλα μέσα στις πιο αναπτυγμενες χώρες που κυριαρχούσαν τότε στον παγκόσμιο καπιταλισμό εμφανίζονται τα σημάδια της υπερσυσσώρευσης και της κρισης. Το κραχ του 1929 σημάδεψε την αφετηρία μιας νέας ανάδειξης του κρατικού παρεμβατισμού στο προσκήνιο.

Αρχικά, αμέσως μετά την κριση του '29, οι κυριότερες καπιταλιστικές χώρες πίστευαν ότι αρκούσε ο μηχανισμος της αγοράς για να ξαναφέρει την ανάκαμψη. Ομως με τη συνέχιση της ύφεσης και μπροστά στον κίνδυνο η κατάσταση να χειροτερέψει, σε μια σειρά χώρες το κράτος πήρε την πρωτοβουλία και μπήκε το ίδιο στο να καθορίσει και να ελέγξει τη διαδικασία της συσσώρευσης. Αυτό προσπάθησε να το πετύχει με διάφορους τρόπους: με το να κατευθύνει τις ιδιωτικές επενδύσεις προς τομείς κερδοφόρους, με το να εθνικοποιήσει τις "προβληματικές" βιομηχανίες και τέλος με το να βάλει περιορισμούς στις τράπεζες και στην ελευθερια που είχαν μέχρι τότε να μετακινούν τα κεφάλαιά τους σε άλλες χώρες.

Αυτή η διαδικασία ήταν μια εμπειρία που δεν αφησε ανέπαφο κανένα καπιταλισμό και που μόνο ο βαθμός επέμβασης διέφερε: από το Νιου Ντηλ του Ρούσβελτ στις ΗΠΑ, μέχρι την πολεμική οικονομία του Χίτλερ στη Γερμανία και του Τόγιο στην Ιαπωνία και μέχρι τη σταθεροποίηση του σταλινισμού και το δυνάμωμα του κρατικού καπιταλισμού στη Ρωσία, παντού ήταν το κράτος αυτό που ανάλαβε να περιορίσει τις συνέπειες της κρίσης πάνω στα κεφάλαια των δικών του καπιταλιστών.

Αυτή η εξέλιξη δεν περιόρισε τους ανταγωνισμούς όπως θα νόμιζε κανένας αλλα τους όξυνε ακόμα περισσότερο. Τα προστατευτικά τείχη που ύψωσε κάθε κράτος γύρω του δεν καταλήξαν στην "αυτάρκεια" και την απομόνωση των επιμέρους κρατών, αλλά στον αγώνα δρόμου για τη δημιουργία μιας ζώνης "αυτάρκειας" στον ανταγωνισμό των μπλοκ, που στο καθένα επικεφαλής βρισκόταν και ένα ισχυρό καπιταλιστικό κράτος: η Αγγλία στο μπλοκ της στερλίνας, η Γαλλία στου φράγκου, και η Αμερική στου δολάριου (οι αυτοκρατορίες καθορίζονταν από το νόμισμα που κυριαρχούσε στις διεθνείς συναλλαγές).

Ο μόνος τρόπος για να διεισδύσουν οικονομικά κι άλλες χώρες στη σφαίρα επιρροής κάποιας από τις ήδη υπάρχουσες αυτοκρατορίες, ήταν ξανά ο στρατιωτικός. Οποιαδήποτε οικονομική επέκταση του κεφάλαιου (τουλάχιστον για τις χώρες χωρίς σφαίρα επιρροής) θα περνούσε μέσα από την πολεμική σύγκρουση.

Αυτό σήμαινε την επιβεβαίωση της πρόβλεψης του Μπουχάριν ότι οι οικονομικοί ανταγωνισμοί στην περίοδο του ιμπεριαλισμού μετατρέπονται αναπόφευκτα σε στρατιωτικούς. Αυτό το έδειξε η κατάληψη της Μαντζουρίας από την Ιαπωνία, η προσάρτηση της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας από τη Γερμανία, οι στρατιωτικές αψιμαχίες ανάμεσα στις ήδη υπάρχουσες αυτοκρατορίες και τελικά η κατάληψη της δυτικής Πολωνίας από τη Γερμανία και η επίθεση του Περλ Χαρμπορ από την Ιαπωνία. Η ενίσχυση του κρατικού καπιταλισμού το '30 και η ανάπτυξη των εξοπλισμών αναπόφευκτα οδήγησε στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο ιμπεριαλισμός των εξοπλισμών

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η όψη του καπιταλισμού είναι διαφορετική απ'αυτή που ήταν πριν και αμέσως μετά τον Πρώτο. Η κρίση του Μεσοπόλεμου, η ενίσχυση του κρατικού καπιταλισμού σε όλες σχεδόν τις χώρες, παρόλες τις διαφορές μεταξύ τους, και η ανάπτυξη των στρατιωτικών ανταγωνισμών που κατάληξαν στον πόλεμο του '39 ήταν τα στοιχεία που καθόρισαν τις εξελίξεις αμέσως μετά.

Τα καινούργια χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής περιόδου ήταν βασικά τρία:

Το πρώτο ήταν η εμφάνιση των δυο μπλοκ, του Δυτικού και του Ανατολικού με επικεφαλής τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ σαν τις δυο χώρες που βγαίνουν οι πιο δυνατές στρατιωτικά μέσα από τον πόλεμο. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα δυο μπλοκ είναι για μια μεγάλη χρονική περίοδο κύρια στρατιωτικός, κι αυτό γιατί η Ρωσία οικονομικά ήταν αρκετά αδύνατη για να συναγωνιστεί τη Δύση στη διεθνή αγορά.

Το δεύτερο είναι ότι μέσα στο κάθε μπλοκ κυριαρχεί η αλληλοδιεισδυση των κεφαλαίων ανάμεσα στις διάφορες χώρες, χωρίς αυτό να καταλήγει σε πόλεμο -όπως συνέβαινε παλιότερα- αλλά και χωρίς να έχουν σταματήσει οι ανταγωνισμοί μεταξύ τους.

Το τρίτο είναι η αποαποικιοποίηση και η καπιταλιστική ενσωμάτωση χωρών που μέχρι πριν από λίγο ανήκαν στην "περιφέρεια". Το πιο τρανταχτό παράδειγμα ήταν η εμφάνιση των Νέων Βιομηχανικών Χωρών (από τις τέσσερις της Απω Ανατολής -Ν.Κορέα, Ταϊβάν, Χονγκ Κονγκ, Σιγκαπούρη- μέχρι τη Βραζιλία και την Αργεντινή, Πολωνία και Κίνα από τις χώρες του κρατικού καπιταλισμού).

Το κλειδί στις παραπάνω αλλαγές βρίσκεται στη σημασία που αποκτησε κατά τη διάρκεια του πολέμου και αμέσως μετά για διάφορες χώρες αλλά κύρια για ΗΠΑ και Ρωσία, το κομμάτι εκείνο της οικονομίας που ήταν δεμένο με τους εξοπλισμούς και όπου ο έλεγχος του ανήκε αποκλειστικά στο κράτος.

Το ρόλο που έπαιζαν μια προηγούμενη περίοδο οι αποικίες για το κεφάλαιο, δηλαδή τη δυνατότητα της διεξόδου σε μη-καπιταλιστικές οικονομίες, τον έπαιξε από μια στιγμή και πέρα η πολεμική βιομηχανία. Οπως δηλαδή η ανάγκη επέκτασης του κεφάλαιου, σε προκαπιταλιστικές οικονομίες, λειτουργούσε σαν διέξοδο από την κρίση, με τον ίδιο τρόπο λειτουργούσε για τον καπιταλισμο η πολεμική βιομηχανία. Κι αυτό γιατί οι επενδύσεις σ'αυτήν με το να μειώνουν το ποσοστό που πάει για επένδυση στο παραγωγικό κεφάλαιο, εμποδίζουν την αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου μέσα στην οικονομία και επιβραδύνουν έτσι την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους.

Με άλλα λόγια η υπεραξία που κάτω από άλλες συνθήκες θα επενδύονταν σε παραγωγικό κεφάλαιο, τώρα κατευθύνεται στην παραγωγή εξοπλισμών, που από άποψη συνόλου οικονομίας θεωρούνται σαν εμπορεύματα που δεν ξαναμπαίνουν σε κυκλοφορία.

Ετσι ενώ μ'αυτό τον τρόπο κρατιέται ένα ψηλό επίπεδο απασχόλησης μέσα στην οικονομία, με όλες τις θετικές συνέπειες που έχει αυτό για την αγορά, από την άλλη η δυνατότητα να υπάρχει αυτό στηρίζεται μόνο στην παραγωγή "άχρηστων" πραγμάτων. Δηλαδή εμπορευμάτων που δεν λειτουργούν ούτε για άμεση κατανάλωση ούτε για επανεπένδυση στον παραγωγικο τομέα της οικονομίας.

Ποτέ άλλοτε στην ιστορία του καπιταλισμού δεν είχε διατηρηθεί τόσο υψηλό επίπεδο πολεμικής παραγωγής σε καιρό ειρήνης (έστω ένοπλης ειρήνης, της ειρήνης που μεσολαβεί ανάμεσα στις συρράξεις). Η έκταση του κρατικού παρεμβατισμού όπως διαμορφώθηκε από τη δεκαετία του '30 και το συντρηπτικό βάρος της πολεμικής βιομηχανίας μέσα σ'αυτόν όπως προεκυψε από τον πόλεμο του '40, έδωσε στον μεταπολεμικό ιμπεριαλισμό τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

Αν ο "κλασικός" καπιταλισμός της εποχής του Μαρξ στηριζόταν στη λογική της εκμετάλλευσης των εργατών με στόχο τη συσσώρευση όλο και περισσότερων μέσων παραγωγής έτσι ώστε να μπορεί το κάθε κεφάλαιο να υπερασπίζει τη δυνατότητά του να εκμεταλλεύεται όλο και περισσότερους εργάτες, η λογική του νέου κρατικοκαπιταλιστικού ανταγωνισμού ήταν πιο στρατιωτικοποιημένη: εκμετάλλευση των εργατών με στόχο τη συσσώρευση μέσων καταστροφής με τα οποία κάθε ανταγωνιστής υπερασπίζει τη δυνατότητά του να εκμεταλλεύεται όλο και περισσότερους εργάτες.

Αυτή η μονιμοποίηση της πολεμικής βιομηχανίας στο κέντρο κάθε οικονομίας επιρρέασε τη μεγάλη διάρκεια της μεταπολεμικής καπιταλιστικής άνθισης (αλλά και το μακρόσυρτο χαρακτήρα της κρίσης όταν ξέσπασε), το χαρακτήρα των ανταγωνισμών ανάμεσα στα δυο κυρίαρχα μπλοκ (αλλά και μέσα σ'αυτά) και τις σχέσεις των αναπτυγμένων χωρών με τον "Τρίτο Κόσμο".

Οι ΗΠΑ και η Ρωσία βγήκαν από τον πόλεμο σαν οι δυο πιο ισχυροί κρατικοί καπιταλισμοί, τόσο στο οικονομικό όσο και στο στρατιωτικό επίπεδο, με πρώτο μέλημα το μοίρασμα του κόσμου σε σφαίρες επιρροής όπου θα εξασκούσε η κάθε μια την κυριαρχία της. Το με ποιο τρόπο όμως εξαρτιόταν από την οικονομική κατάσταση της κάθε υπερδύναμης.

Η Ρωσία του Στάλιν βγήκε η πιο δυνατή στρατιωτικά χώρα της Ευρώπης, όμως με διάφορα οικονομικά προβλήματα που δεν της έδιναν δυνατότητα να προχωρήσει σε στρατιωτικές επεκτάσεις έξω από τη συμφωνημένη σφαίρα επιρροής της.

Ο ιμπεριαλισμός της, άρα, περιοριζόταν στην εκμετάλλευση των χωρών της Α.Ευρώπης, όπου στην αρχή χρησιμοποίησε καθαρά ληστρικές μεθόδους ('45-'48) και αργότερα υποχρέωσε τις διάφορες χώρες σε ρυθμούς και μορφές εκβιομηχάνισης (βαριά βιομηχανία, συμπίεση κατανάλωσης) σύμφωνα με τις ανάγκες του μπλοκ σαν σύνολο ώστε να αυξήσει τη στρατιωτική και βιομηχανική δυνατότητά του. Το 1949-'61 προσπάθησε να επιβάλει αντίστοιχες σχεσεις και σε άλλες χώρες αλλά χωρίς επιτυχία (ρήξη με Γιουγκοσλαβία και Κίνα).

Η Αμερική μετά τον πόλεμο ήταν όχι μόνο στρατιωτικά αλλά και οικονομικά παντοδύναμη. Αυτό της έδωσε τη δυνατότητα να δέσει στη σφαίρα επιρροής της χώρες από την Ευρώπη μέχρι την Ασία, όχι μόνο μέσα από στρατιωτικές επεμβάσεις αλλά και μέσα από οικονομικές

συναλλαγες. Η καταστραμενη Ευρώπη κτίζεται από τα αμερικάνικα κεφάλαια και το γνωστό σχέδιο Μάρσαλ εξασφαλίζει την οικονομική της ανασυγκροτηση. ***Η Διεθνής Τράπεζα χρηματοδοτεί κρατικά έργα και επενδύσεις στις χώρες του "Τρίτου Κόσμου", ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αναλαμβάνει να εξασφαλίσει την κυριαρχία του δολάριου σαν νόμισμα των διεθνών συναλλαγών.***

Το οικονομικό μπουμ που ακολούθησε την μεταπολεμική περιοδο ήταν χωρίς προηγούμενο, και δεν περιορίστηκε μόνο στην Αμερική αλλά αγκάλιασε το σύνολο σχεδόν των χωρών του αναπτυγμένου καπιταλισμού. Το 1970 το ακαθαριστο εθνικό προϊόν της Αμερικής ήταν τρεις φορές πάνω απ'αυτο που ήταν το 1940. Σε σύγκριση με το τέλος του πολεμου η Γερμανικη βιομηχανία είχε μεγαλώσει κατά πεντε φορες, η Γαλλικη είχε γίνει τετραπλάσια ενω η Γιαπωνέζικη έσπαγε καθε ρεκόρ, δεκατρείς φορες μεγαλύτερη.

Το αποτέλεσμα αυτής της ανάπτυξης ήταν η φανταστική σε έκταση διεθνοποίηση και αλληλοδιείσδυση του κεφάλαιου ανάμεσα στις κύριες καπιταλιστικές χώρες. Σε αντίθεση με μια προηγούμενη περίοδο όπου η κίνηση των επενδύσεων πήγαινε από την "μητρόπολη" στην "περιφέρεια", τώρα η αγορα των ίδιων των αναπτυγμένων χωρών ήταν ο στόχος αυτής της κίνησης.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ήταν η μορφή που πήρε η παραγωγή διάφορων προϊόντων που απαιτούσαν πολλά κεφαλαια και μεγάλη αγορα. Το χρηματιστικό κεφάλαιο δεν ήταν πια αυτό που περιέγραφε ο Λένιν στον Ιμπεριαλισμό, δηλαδή ο βασικος χρηματοδότης της βιομηχανίας, αλλά ακολουθώντας τη διεθνοποίηση της παραγωγής συσσώρευε χρηματικά κεφάλαια από τη διεθνή αγορά και τα ανακατένειμε στις διάφορες χώρες (π.χ. Μεξικό, Βραζιλία, Αργεντινή κλπ.) είτε σαν αγορά αξιόγραφων και παιξιμο στα διάφορα χρηματιστήρια από την Ν.Υόρκη ως το Τόκυο. Οπως το βιομηχανικό κεφάλαιο κινιόταν "ελεύθερα" έτσι και το τραπεζικό είχε προ πολλού σπάσει τους κρατικούς περιορισμούς.

Οι συναλλαγές ανάμεσα στις βιομηχανικές χώρες αποτελούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό του διεθνούς εμπορίου και την κυριότερη αιχμή της μεταπολεμικής έκρηξής του. Στη δεκαετία του '50 ο όγκος των βιομηχανικών εισαγωγών ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες αυξανόταν με ρυθμό 9,5% ενώ στη δεκαετία του '60 με 13,5%. Την ίδια περίοδο το μερίδιο των φτωχών ή υπανάπτυκτων χωρών στις εισαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αυξανόταν αρχικά με ετήσιο ρυθμό 2% που αργότερα ανέβηκε στο 9%. Αυτό δηλαδή που βλέπουμε είναι πως όχι μόνο η καρδιά των καινούργιων επενδύσεων βρισκόταν στις βασικές καπιταλιστικές χώρες (στο τέλος του 1970 μόνο το 1/4 των επενδύσεων των βιομηχανικών κρατών προς άλλες χώρες πήγαινε προς τον "Τρίτο Κόσμο", ενώ τα υπόλοιπα 3/4 κατευθύνονταν προς τα άλλα αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη), αλλά και το μεγαλύτερο κομμάτι του διεθνούς εμπορίου ήταν περιορισμένο ανάμεσά τους.

Εστω, όμως, και αν η αμερικάνικη πολεμική βιομηχανία ήταν η "ατμομηχανή" που έβαλε σε κίνηση όλη αυτή την καπιταλιστική ανάκαμψη και έστω κι αν οι εξαγωγές κεφαλαίων και εμπορευμάτων συγκεντρώθηκαν σε μεγάλα ποσοστά στην αλληλοδιείσδυση στις ίδιες τις μητροπόλεις του καπιταλισμού, αυτό δεν σήμαινε ότι έβγαιναν όλες το ίδιο κερδισμένες.

Αναφέραμε ήδη τη διαφορά ρυθμών ανάπτυξης ΗΠΑ, Γερμανίας, Ιαπωνίας. Η διαφορά Βρετανίας-Ιαπωνίας ήταν ακόμα πιο μεγάλη. Μέσα στο δυτικό στρατόπεδο η "άνθιση" προχωρούσε με διαφορετικές ταχύτητες ξανανοίγοντας έτσι τους ανταγωνισμούς που είχε γεφυρώσει η αμερικάνικη ηγεμονία και η αλληλοδιείσδυση. Οι χώρες που για ιστορικούς λογους διεθεταν τη λιγότερη στρατιωτική δύναμη (Γερμανία, Ιαπωνία -οι ηττημένοι του Β'Παγκόσμιου Πολέμου) κατάφερναν να αποσπάσουν τα μεγαλύτερα οφέλη σε σύγκριση με τις χώρες που σήκωναν τα βάρη του πυρηνικού οπλοστάσιου της Δύσης (ΗΠΑ, Βρετανια, Γαλλία). Από μια στιγμή και πέρα αυτες οι ανισορροπίες μέσα στο δυτικό μπλοκ παίρνουν τις διαστάσεις μιας κρισης της αμερικάνικης ηγεμονίας, μιας κρίσης που σήμερα βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη.

Οι αλλαγές του καπιταλισμού μετά τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο, η αλληλοδιείσδυση του κεφάλαιου ανάμεσα στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, η τεράστια σημασια της διεθνους αγοράς και τέλος ο περιορισμός των επενδύσεων και του εμποριου ανάμεσα στο τρίγωνο Αμερική-Ευρώπη-Ιαπωνία ειχαν τις συνεπειές τους και στο μέτωπο των χωρών του λεγομενου "Τρίτου Κόσμου".

Ο τρόπος με τον οποίο έγινε η διάλυση των προπολεμικών αυτοκρατοριών και η "ανεξαρτητοποίηση" μιας σειράς χωρών που ανήκαν σ'αυτές έδειξε από την αρχή τις αλλαγές στη σημασία που είχαν αυτές οι χώρες για τις "μητροπόλεις".

Οικονομικά, η σημασία αυτών των χωρών για ενα ολοκληρο διάστημα περιορίζεται, ενώ αντίθετα η στρατηγική σημασία τους στο στρατιωτικό ανταγωνισμό ανατολής-δύσης κλιμακώνεται. Το κόστος της αμερικάνικης επέμβασης στο Βιετνάμ ποτέ δεν θα μπορούσε να ξεπληρωθεί από την οικονομική καταλήστευση του ίδιου του Βιετνάμ. Οι αμερικάνικοι στολοι αστυνομεύουν κάθε σπιθαμή του πλανήτη που βρίσκεται εξω από το ανατολικο μπλοκ, αλλά ο κύριος όγκος των αμερικάνικων εξαγωγών κεφαλαίων και εμπορευμάτων δεν στρέφεται προς τις πρώην αποικιες της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιαπωνιας αλλά στις ίδιες τις παλιές μητροπόλεις. Στις δεκαετίες του '50 και του '60, μέχρι που ν'αρχίσουν να ξεχειλίζουν τα ευρωπαϊκά και ασιατικά "οικονομικά θαύματα" στις γύρω περιοχές, οι χώρες του "Τρίτου Κόσμου" είναι πεδίο οικονομικής στασιμότητας και ξένης στρατιωτικής επίδειξης δύναμης.

Ο "τριτοκοσμισμός" ήταν η ιδεολογία που αναδείχτηκε μέσα σ' αυτή τη συγκυρία και το καθοριστικό της στοιχείο ήταν ότι έβλεπε σαν κύρια αντίθεση στον καπιταλισμό την αντίθεση ανάμεσα στα πλούσια και στα φτωχά κράτη, στα αναπτυγμένα και στα υπανάπτυκτα. Σύμφωνα μ'αυτή την αντίληψη η στρατηγική γι'αυτές τις χώρες θα έπρεπε να είναι μια οικονομική ανάπτυξη που θα στηριζόταν στην αυτάρκεια και στην απομόνωση από τον υπόλοιπο κόσμο.

Στόχος ήταν οι δομικές αλλαγές στην εθνική οικονομία που θα διευκόλυναν την κάθε χώρα να παράγει εσωτερικά η ίδια οτιδήποτε της χρειαζόταν. Ετσι η κάθε χώρα θα μετατρεπόταν σε έναν μικρόκοσμο της παγκόσμιας οικονομίας σπάζοντας την εξάρτηση από την εξειδίκευση που της είχε επιβληθεί (π.χ. "μονοκαλιέργειες" όπως το ζαχαροκάλαμο, που υπήρχαν σε διάφορες απ'αυτές τις χώρες).

Οι υποστηριχτές αυτής της άποψης έλπιζαν ότι ήταν δυνατό να υπάρχει ανάπτυξη στηριγμένη στην εσωτερική αγορα, ανεξάρτητα από το τι συνέβαινε στη διεθνή οικονομία. Η άποψη αυτή στηριζόταν σε μια αντίληψη του καπιταλισμού που εξηγούσε τα φαινόμενα της υπανάπτυξης όχι σαν αποτέλεσμα του μοντέλου της μεταπολεμικής συσσώρευσης αλλά σαν αποτέλεσμα μιας άνισης ανταλλαγής όπου οι καπιταλιστικές χώρες τραβούσαν και αρμυζούσαν τον πλούτο των υπανάπτυκτων συνεχώς μέσα από το εμπόριο. (Οι θεωρητικοί αυτής της άποψης στη δεκαετία του '60 ήταν ο Α.Εμμανουέλ, ο Γκούντερ Φρανκ, οι Μπαράν και Σουήζυ, ο Σαμίρ Αμίν κλπ.).

Οι πρακτικές συνέπειες αυτής της άποψης είχαν την **ανταπα-**

κλασή τους όχι μόνο μέσα στα διάφορα αντιιμπεριαλιστικά κινήματα αλλά και στις "ριζοσπαστικές" κυβερνήσεις εκείνη την περίοδο σε διάφορες χώρες της Λ.Αμερικής και της Αφρικής. Από τις πιο συντηρητικές απόψεις, που υποστήριζαν την ανάπτυξη των βιομηχανιών υποκατάστασης των εισαγωγών, μέχρι τις πιο επαναστατικές, που υποστήριζαν την ανατροπή της κομπραδόρικης αστικής τους τάξης σαν εξάρτημα του δυτικού ιμπεριαλισμού, η λύση στο πρόβλημα ήταν μία:

Το μοντέλο της σταλινικής ανάπτυξης της Ρωσίας του '30 όπου το κράτος ελέγχει τη διαδικασία της πρωτόγονης συσσώρευσης στηριγμένο στον εξαναγκασμό των αγροτών και την εκμετάλλευση της εργατικής τάξης. Τα πρότυπα που δανείζονταν χώρες και κινήματα σαν αναφορά τους ήταν από τη Ρωσία του Στάλιν μέχρι την Κίνα του Μάο και την Κούβα του Κάστρο.

Η τριτοκοσμική ιδεολογία και στρατηγική της αυτάρκειας γνωρίζει κρίση όταν στο διεθνές προσκήνιο κάνουν την ορμητική εμφάνισή τους μια σειρά από χώρες που μολονότι βρίσκονται έξω από το κλαμπ των πλουσίων χωρών έρχονται να τις ανταγωνιστούν και να διεκδικήσουν για τους εαυτούς τους ένα μερίδιο από τη διεθνή αγορά (Ν.Κορέα, Ταϊβάν, Βραζιλία κλπ).

Η εμφάνιση των "Νέων Βιομηχανικών Χωρών" όπως ονομάστηκαν έδειξε ότι τα κέντρα καπιταλιστικής συσσώρευσης έχουν απλωθεί και πέρα από τις χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού όχι μόνο σαν παραγωγή εξαρτημάτων και προϊόντων κατανάλωσης, αλλά και με επενδύσεις σε βιομηχανίες αιχμής όπως ηλεκτρονικά, αυτοκίνητα, χημικά κλπ.

Οι αιτίες αυτών των εξελίξεων είναι συνάρτηση τριών βασικά παραγόντων: της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που εμφανίστηκε κύρια στα παλιά κέντρα συσσώρευσης και όχι στις χώρες της περιφέρειας, του ρόλου του κράτους σαν κέντρου συσσώρευσης σε διάφορες απ'αυτές και τέλος της πετρελαϊκής κρίσης του '73-'74 με τις επιπτώσεις της στην ανακύκλωση των πετροδολαρίων και στα τραπεζικά δάνεια. Το βασικό δεν είναι να δει κανένας μέσα από ποια διαδρομή κατάφερε η κάθε μια χώρα να βιομηχανοποιηθεί γιατί οι διαδικασίες ήταν διαφορετικές, όσο να διαπιστώσει ότι η εμφάνιση των "Νέων Βιομηχανικών Χωρών" στην παγκόσμια αγορά υπογραμμίζει την έκταση των αλλαγών στον ίδιο τον ιμπεριαλισμό σαν αποτέλεσμα της διεθνοποίησης του κεφάλαιου και της ενοποίησης της παγκόσμιας αγοράς.

Διεθνισμός

Οι αλλαγές μέσα στον καπιταλισμό, η εμφάνιση των Ν.Β.Χ., η ενοποίηση της παγκόσμιας αγοράς μπορεί να δημιούργησαν κρίση στον τριτοκοσμισμό και στη στρατηγική της "αυτοδύναμης ανάπτυξης και της αυτάρκειας" αλλά δεν οδηγούν αυτόματα και σε κρίση του εθνικισμού πάνω στον οποίο στηριζόταν αυτή η στρατηγική.

Η περιγραφή των Μαρξ και Ενγκελς στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο ότι:

> *"Οι εθνικές διαφορές και οι ανταγωνισμοί ανάμεσα στους λαούς εξαφανίζονται μέρα με τη μέρα όλο και πιο πολύ χάρη στις εξελίξεις μέσα στον καπιταλισμό, την ελευθερία του εμπορίου, την ανάπτυξη της διεθνούς αγοράς, την ομογενοποίηση του τρόπου παραγωγής και των αντίστοιχων συνθηκών διαβίωσης"*

μπορεί να εκφράζει την τάση που υπάρχει, όμως αυτό δεν σημαίνει ούτε ότι οι ανταγωνισμοί πάνω στους οποίους στηρίζονται οι εθνικισμοί έχουν ξεπεραστεί ούτε ακόμα και ότι ο ρεφορμισμός που τους ακολουθεί έχει πάψει να εξασκεί την επιρροή του μέσα στο εργατικό κίνημα.

Οταν ο Κάουτσκι, ο "πάπας" της μαρξιστικής ορθοδοξίας μέσα στην Δεύτερη Διεθνή προσπάθησε να γενικεύσει αυθαίρετα αυτή την τάση και στις παραμονές του 1914 υποστήριζε ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού σαν παγκόσμιο σύστημα θα υπονομεύσει σταδιακά την ύπαρξη ξεχωριστών εθνικών κρατών, τα γεγονότα μετά από λίγο τον διέψευσαν οικτρά.

Μια τέτοια άποψη ειρηνικού ξεπεράσματος των εθνικισμών δεν παίρνει υπόψη της ότι η τάση του κεφάλαιου για διεθνοποίηση, που μετά τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο είναι ακόμα πιο γενικευμένη, δεν καταργεί τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στα επιμέρους καπιταλιστικά κράτη.

Η "συνδυασμένη και άνιση ανάπτυξη" που περιέγραφε τόσο καθαρά ο Τρότσκι στη "Διαρκή Επανάσταση" δεν τους σταματάει, αλλά τους οξύνει, έστω κι αν αλλάζουν μορφή. Η ατελείωτη διαμάχη των καπιταλιστών για να μοιράσουν και να ξαναμοιράσουν μεταξύ τους τα μέσα παραγωγής αναπαράγει έστω και με νέες μορφές τους ανταγωνισμούς.

Στη σημερινή περίοδο οι ανταγωνισμοί έχουν βγάλει στην επιφάνεια διαφόρων ειδών εθνικισμούς, από τον πιο δεξιό (το σωβινισμό των Ράμπο, του Ρήγκαν και της Θάτσερ) μέχρι τον πιο αριστερό (τον εθνικισμό των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων). Ανέσα στο σωβινισμό των μεγάλων ιμπεριαλιστικών χωρών που θέλουν να μοιράσουν τον κόσμο μεταξύ τους και στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα που αντιστέκονται (από την Νικαράγουα μέχρι την Αρμενία) ξεπροβάλουν και μια σειρά άλλοι αρπακτικοί εθνικισμοί: στις χώρες-κεφαλοχώρια, τοπικούς υπο-ιμπεριαλισμούς που διεκδικούν λυσσαλέα μια ανώτερη θέση στο διεθνή καταμερισμό και την παγκόσμια αγορά. Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ, οι συγκρούσεις μιας προηγούμενης περιόδου ανάμεσα σε Ινδία και Πακιστάν και οι τωρινές επεμβάσεις της Ινδίας στη Σρι Λάνκα, αλλά και πιο κοντά μας η ελληνοτουρκική διαμάχη, είναι καθαρά παραδείγματα όχι μόνο της οξύτητας τέτοιων ανταγωνισμών αλλά και της προσπάθειας των αστικών τάξεων να χρησιμοποιήσουν τον εθνικισμό για να προσδέσουν την εργατική τάξη της χώρας τους στην ουρά τους.

Το χειρότερο όμως είναι ότι η ρεφορμιστική αριστερά, αφού γνώρισε τη χρεωκοπία της στρατηγικής της αυτάρκειας έχει τώρα κάνει στροφή -αναγνωρίζοντας το λάθος της από τα δεξιά- και προχωράει στην προσαρμογή. Σε μια προσαρμογή που λέει: μαζί με τους δικούς μας καπιταλιστές για να βγούμε ανταγωνιστικοί στην διεθνή αγορά. Στη θέση του ξεπερασμένου εθνικισμού της αυτάρκειας και της αυτοδύναμης ανάπτυξης η ρεφορμιστική αριστερά προβάλει τώρα τον εκσυγχρονισμένο εθνικισμό του ανταγωνισμού στην ανοιχτή διεθνοποιημένη αγορά.

Για τους επαναστάτες μαρξιστές το πρόβλημα που μπαίνει απέναντι σ'αυτή την εικόνα του κόσμου που δημιουργεί ο ιμπεριαλισμός σήμερα, είναι να βρουν τους δρόμους για να γίνει πράξη η πρωταρχική προτροπή του Κομμουνιστικού Μανιφέστου: Προλετάριοι όλων των χω-

ρών ενωθείτε! Το ζήτημα είναι πώς, με ποιον τρόπο.

Για τους επαναστάτες της Τρίτης Διεθνούς της προσταλινικής περιόδου ο αντιιμπεριαλισμός ήταν διεθνιστική πολιτική, αυτή που ένωνε αντί να διαιρεί την παγκόσμια εργατική τάξη. Γι'αυτό άλλωστε, και το "εθνικό ζήτημα" είχε αποκτήσει τέτοιες διαστάσεις στη συζήτηση των επαναστατών εκείνης της περιόδου, από τη συζήτηση του Λένιν με την Λούξεμπουργκ απ'αφορμή την Πολωνία, μέχρι την επίθεση και των δυο ενάντια στους ρεφορμιστές του "αυστρο-μαρξισμού". Η συζήτηση για το "εθνικό ζήτημα" ήταν η επεξεργασία μιας τακτικής που να ξεκόβει την εργατική τάξη των ιμπεριαλιστικών χωρών από την επιρροή του σωβινισμού και να αποδεσμεύει την εργατική τάξη των καταπιεσμένων εθνών από την ουρά του ντόπιου εθνικισμού.

Στηριγμένη στην ίδια παράδοση η επαναστατική αριστερά σήμερα μπορεί να αντιμετωπίσει την πάλη ενάντια στον ιμπεριαλισμό από ταξική διεθνιστική σκοπιά. Σήμερα αυτή η παράδοση σημαίνει ότι:

***Δεν μπαίνουμε στο δίλλημα καπιταλισμός ή κρατικός καπιταλισμός, με το ένα μπλοκ ή με το άλλο. Το σύνθημά μας είναι "Ούτε ΝΑΤΟ, ούτε Βαρσοβία -Διεθνισμός και Εργατική Εξουσία" σε Ανατολή και Δύση.**

***Σε κάθε εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα που συγκρούεται με τις μεγάλες δυνάμεις ή τους τοπικούς χωροφύλακες (στην Παλαιστίνη, στη Νικαράγουα, στην Ιρλανδία αλλά και στο αρμενικό Καραμπάχ) δίνουμε υποστήριξη χωρίς όρους έστω κι αν κριτικάρουμε τη στρατηγική της ηγεσίας του, τους συμβιβασμούς του Αραφάτ ή τα αδιέξοδα του IRA.**

***Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των εθνών δεν το φυλάμε μόνο για μέρη μακρινά και εξωτικά, αλλά και για τις μειονότητες που καταπιέζονται από "δικούς μας" καπιταλιστές, π.χ. για τους Τουρκοκύπριους.**

***Πάνω απ'όλα, στις εθνικές εξορμήσεις του ελληνικού καπιταλισμού που μας καλεί να τον στηρίξουμε για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των διεθνών ανταγωνισμών (του 1992, του κίνδυνου από την Ανατολή ή πρόσφατα και από το Βορρά -Μακεδονικό), η απάντησή μας είναι "Ο εχθρός βρίσκεται στην ίδια μας τη χώρα". Δεν παλεύουμε ούτε για την αυτάρκεια του ελληνικού καπιταλισμού ούτε για την προσαρμογή του στις διεθνείς συγκυρίες, αλλά για την ανατροπή του.**

Μαρία Στύλλου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ρόζα Λούξεμπουργκ:
Η Συσσώρευση του Κεφάλαιου
Ν.Μπουχάριν:
Ιμπεριαλισμός και Παγκόσμια Οικονομία
Β.Λένιν:
Ο Ιμπεριαλισμος, Ανώτατο Στάδιο του Καπιταλισμού
Κρις Χάρμαν:
Η Ερμηνεία της Κρίσης: Μια μαρξιστική επανεκτίμηση
(αγγλική έκδοση Bookmarks)
Μ.Κίντρον
Ο Δυτικός Καπιταλισμός μετά τον Πόλεμο
(αγγλική έκδοση)
Ν.Χάρρις
Τα Όπλα και το Ψωμί: Η παγκόσμια οικονομία σε κρίση
(αγγλική έκδοση Pelican)
Το Τέλος του Τρίτου Κόσμου
(αγγλική έκδοση Pelican)
Α.Καλλίνικος
Ο Ιμπεριαλισμός, ο Καπιταλισμός και το Κράτος σήμερα
(άρθρο στο περιοδικό του S.W.P., International Socialism No35)
Η ΜΑΜΗ Νο2, Γενάρης-Φλεβάρης '84:
Ο Ιμπεριαλισμός σήμερα και η Ελληνοτουρκική Διαμάχη
Η ΜΑΜΗ Νο4, Μάης-Ιούνης '84:
Η Κρίση των Τραπεζών και η Λατινική Αμερική
Η ΜΑΜΗ Νο5, Οκτώβρης '84:
Η Αγορά του αιώνα -Εξοπλισμοί και Καπιταλιστική Συσσώρευση
Η ΜΑΜΗ Νο6, Γενάρης-Φλεβάρης '85:
Επανάσταση και Τρίτος Κόσμος
Η ΜΑΜΗ Νο9, Νοέμβρης-Δεκέμβρης '85:
Μπροστά στην Κρίση -Μόνη Λύση η Επανάσταση
Εργατική Αλληλεγγύη Νο15, Μάρτης '87:
Γκορμπατσώφ: Η Διαχείριση της Κρίσης τους Κρατικού Καπιταλισμού
Εργατική Αλληλεγγύη Νο18, Ιούλης '87:
Οικονομικοί Πόλεμοι και Νέοι Εξοπλισμοί
Εργατική Αλληλεγγύη Νο20, Νοέμβρης '87:
Το Τέλος του Τριτοκοσμισμού
Εργατική Αλληλεγγύη Νο21, Δεκέμβρης '87:
Το Κραχ: Η Εκρηξη της Κρίσης
Εργατική Αλληλεγγύη Νο22, Φλεβάρης '88:
Μπουχάριν: Ο θεωρητικός του Κρατικού Καπιταλισμού που έπεσε θύμα του
Εργατική Αλληλεγγύη Νο25, Ιούνης '88:
Μαρξισμός και Εθνικισμός
Εργατική Αλληλεγγύη Νο27, Σεπτέμβρης '88:
ΕΟΚ: Το Εργατικό Κίνημα Μπροστά στην Καπιταλιστική Πρόκληση του 1992

ΕΙΡΗΝΙΚΕΣ ΟΥΤΟΠΙΕΣ

Ρόζα Λούξεμπουργκ, Μάης 1911

Το κείμενο αυτό της Ρόζας Λούξεμπουργκ δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (SPD) της Λειψίας (Leipziger Volkszeitung) στις 6 Μάη 1911, σε μια περίοδο όπου ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος πλησίαζε και η ηγεσία της Σοσιαλδημοκρατίας γλιστρούσε προς τον αστικό "φιλειρηνισμό", προς τις διπλωματικές πρωτοβουλίες για "πρακτικά" σχέδια αμοιβαίου αφοπλισμοσύ, σε έναν κατήφορο που έμελλε να οδηγήσει στην ανοιχτή υποστήριξη του γερμανικού μιλιταρισμού όταν ξέσπασε ο πόλεμος.

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ πάλεψε ενάντια σ' αυτό το κατρακύλισμα, πρώτη και για αρκετό καιρό μόνη. Ακόμα και ο Λένιν δεν συγκρούστηκε με τον Κάουτσκι πριν από την ανοιχτή προδοσία του Αυγούστου 1914. Στην πάλη ενάντια στον μιλιταρισμό ("και με τις δυο του μορφές") η παράδοση της Ρόζας Λούξεμπουργκ είναι απαραίτητος οδηγός για κάθε επαναστάτη.

Ρόζα Λούξεμπουργκ: «Ειρηνικές ουτοπίες»

Ποιο είναι το καθήκον μας στο ζήτημα της ειρήνης; Το καθήκον μας δεν είναι απλά και μόνο να δηλώνουμε σε κάθε στιγμή την αγάπη μας για την ειρήνη. Αλλά, πρώτα και κύρια, να ξεκαθαρίζουμε στις μάζες τη φύση του μιλιταρισμού και να προβάλουμε καθαρά και έντονα τις διαφορές αρχών ανάμεσα στη δική μας άποψη σαν σοσιαλδημοκράτες (έτσι ονομάζονταν τότε οι μαχητές του εργατικού κινήματος - Σ.τ.Μ.) και στην άποψη των αστών φίλων της ειρήνης.

Σε τι έγκειται αυτή η διαφορά; Ασφαλώς όχι απλά και μόνο στο γεγονός ότι οι αστοί ευαγγελιστές της ειρήνης στηρίζονται στην επίδραση των ωραίων λόγων, ενώ εμείς δεν στεκόμαστε μόνο στα λόγια. Οι ίδιες οι αφετηρίες μας είναι διαμετρικά αντίθετες. Οι φίλοι της ειρήνης στους αστικούς κύκλους πιστεύουν ότι η παγκόσμια ειρήνη κι ο αφοπλισμός μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσα στα πλαίσια του σημερινού κοινωνικού συστήματος, ενώ εμείς που στηριζόμαστε στις υλιστικές αντιλήψεις της ιστορίας και στον επιστημονικό σοσιαλισμό είμαστε πεισμένοι ότι ο μιλιταρισμός μπορεί βα καταργηθεί μόνο με την καταστροφή του καπιταλιστικού ταξικού κράτους. Από αυτή τη διαφορά ξεκινούν οι αντίθετες τακτικές που ακολουθούμε για τη διάδοση της ιδέας της ειρήνης. Οι αστοί φιλειρηνιστές προσπαθούν να ανακαλύψουν κάθε λογής "πρακτικά" σχέδια για το σταδιακό περιορισμό του μιλιταρισμού -και αυτό είναι τελείως λογικό και κατανοητό από τη σκοπιά τους- και έχουν φυσικά την τάση να θεωρούν κάθε επιφανειακό δείγμα μιας κίνησης προς την ειρήνη σαν γνήσιο σημάδι, να παιρνουν τοις μετρητοίς κάθε τέτοια έκφραση της κυρίαρχης διπλωματίας, να τη μεγαλοποιούν και να την μετατρέπουν σε βάση της δραστηριότητάς τους. Οι σοσιαλδημοκράτες, από την άλλη πλευρά, πρέπει να θεωρούν καθήκον τους και σ'αυτό το ζήτημα, όπως και σε άλλα θέματα κοινωνικής κριτικής, να ξεσκεπάζουν τις αστικές απόπειρες συγκράτησης του μιλιταρισμού σαν αξιοθρήνητα ημίμετρα και τις αντίστοιχες κινήσεις των κυβερνητικών κύκλων σαν διπλωματικά παραμύθια και να αντιπαραθέτουν στις αστικές υποκρισίες και ισχυρισμούς μια δυναμική ανάλυση της καπιταλιστικής πραγματικότητας.

Από την ίδια αυτή σκοπιά τα καθήκοντα των σοσιαλδημοκρατών όσον αφορά διακηρύξεις σαν αυτή που έκανε η βρετανική κυβέρνηση δεν μπορούν παρά να είναι: το ξεσκέπασμα της ιδέας ενός μερικού περιορισμού των εξοπλισμών σαν ημίμετρο χωρίς πρακτική εφαρμογή και η προσπάθεια να ξεκαθαρίσουμε στο λαό ότι ο μιλιταρισμός είναι στενά δεμένος με την αποικιακή πολιτική, με τη δασμολογική πολιτική και τη διεθνή πολιτική και ότι, επομένως, τα σημερινά έθνη -αν πραγματικά θέλουν τίμια και σοβαρά να βάλουν τέρμα στον ανταγωνισμό των εξοπλισμών- θα έπρεπε να ξεκινήσουν με τον αφοπλισμό τους στο εμπορικό πολιτικό πεδίο, να σταματήσουν τις αρπακτικές αποικιακές εξορμήσεις και τη διεθνή πολιτική των σφαιρών επιρροής στα διάφορα σημεία του κόσμου. Με δυο λόγια, θα έπρεπε να κάνουν τόσο στην εξωτερική όσο και στην εσωτερική πολιτική τους ακριβώς το αντίθετο από όλα όσα απαιτεί ο χαρακτήρας της σημερινής πολιτικής ενός καπιταλιστικού ταξικού κράτους. Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να εξηγηθεί με σαφήνεια ο πυρήνας της σοσιαλδημοκρατικής αντίληψης, δηλαδή ότι ο μιλιταρισμός και με τις δυο του μορφές -και σαν πόλεμος και σαν ένοπλη ειρήνη- είναι γνήσιο τέκνο, λογικό αποτέλεσμα του καπιταλισμού, το οποίο μπορεί να ξεπεραστεί μόνο με την καταστροφή του καπιταλισμού και επομένως όποιος πραγματικά επιθυμεί την παγκόσμια ειρήνη και απελευθέρωση από το τρομακτικό βάρος των εξοπλισμών πρέπει να επιθυμεί και το σοσιαλισμό. Μόνο μ'αυτό τον τρόπο μπορεί να γίνεται πραγματική σοσιαλδημοκρατική διαφώτιση και στρατολογία γύρω από το θέμα των εξοπλισμών.

Αυτό το έργο, όμως, θα γίνει κάπως δύσκολο και η στάση των σοσιαλδημοκρατών θολή και ταλαντευόμενη αν, από κάποια παράξενη αντιστροφή των ρόλων, το κόμμα μας προσπαθήσει -σε αντίθεση με όλη αυτή την αντίληψη- να πείσει το αστικό κράτος ότι είναι δυνατόν να περιορίσει τους εξοπλισμούς και να φέρει την ειρήνη και μάλιστα ενεργώντας από τη δική του σκοπιά, δηλαδή του καπιταλιστικού ταξικού κράτους (...) Ο περιορισμός των εξοπλισμών, η αναδίπλωση του μιλιταρισμού δεν συμβαδίζει με την παραπέρα ανάπτυξη του διεθνούς καπιταλισμού. Μόνο όσοι πιστεύουν στην άμβλυνση των ταξικών ανταγωνισμών και στον μετριασμό της οικονομικής αναρχίας του καπιταλισμού μπορούν να πιστεύουν ότι είναι δυνατή η χαλάρωση, ο περιορισμός και η εξάλειψη των διεθνών συγκρούσεων. Γιατί οι διεθνείς ανταγωνισμοί δεν είναι παρά το συμπλήρωμα των ταξικών ανταγωνισμών και η παγκόσμια πολιτική αναρχία δεν είναι παρά η άλλη όψη του αναρχικού συστήματος παραγωγής του καπιταλισμού. Αυτά τα δυο αναπτύσσονται μαζί και μπορούν να ανατραπούν μόνο μαζί. Το σύνθημα, λοιπόν, για "λίγη ταξική ειρήνη" είναι ανέφικτο, μια μικροαστική ουτοπία τόσο στον τομέα της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς όσο και στον τομέα της παγκόσμιας πολιτικής, τόσο στο θέμα του περιορισμού των οικονομικών κρίσεων όσο και στο θέμα του περιορισμού των εξοπλισμών (...)

Να εξηγούμε όλα αυτά στις μάζες, να διαλύουμε χωρίς δισταγμό όλες τις ψευδαισθήσεις για κάθε φιλειρηνική απόπειρα της αστικής τάξης και να διακηρύχνουμε την προλεταριακή επανάσταση σαν το πρώτο και μόνο βήμα προς την παγκόσμια ειρήνη - αυτό είναι το καθήκον των σοσιαλδημοκρατών απέναντι σε όλα τα κόλπα περί αφοπλισμού, είτε προέρχονται από την Πετρούπολη και το Λονδίνο, είτε από το Βερολίνο.

Νταβός – Η απάντηση είναι διεθνισμός, όχι εθνικισμός

Στις αρχές Μάρτη 1988, λίγες βδομάδες μετά τη συνάντηση Παπανδρέου Οζάλ στο Νταβός, η Οργάνωση Σοσιαλιστική Επανάσταση οργάνωσε μια σειρά διεθνιστικές εκδηλώσεις στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα με συμμετοχή Κύπριων συντρόφων από την ομάδα Εργατική Δημοκρατία και Τούρκων συντρόφων από την εφημερίδα Sosyalist Isci (Σοσιαλιστής Εργάτης).

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η τοποθέτηση της ΟΣΕ σ'αυτές τις εκδηλώσεις. Πιστεύουμε ότι οι μήνες που μεσολάβησαν έχουν προσθέσει μάλλον παρά αφαιρέσει από την αξία του, γιατί οι εξελίξεις επιβεβαιώνουν την ορθότητα της προσέγγισής μας στο καίριο αυτό ζήτημα. Το δημοσιεύουμε χωρίς προσθήκη ή αλλαγές.

Σύντροφοι,

Απο την στιγμή που έγινε στο Νταβός η συνάντηση ανάμεσα στον Αντρέα Παπαντρέου και στον Οζάλ, το γεγονός αυτό κυριαρχεί μέσα στην πολιτική ζωή και την πολιτική σκηνή μέσα στην Ελλάδα. Καθημερινά και στον τύπο και στην δραστηριότητα των κομμάτων έρχεται και ξανάρχεται η τοποθέτηση και η αντιμετώπιση απέναντι στο Νταβός. Αυτό είναι πολύ φυσιολογικό, γιατί η συζήτηση γύρω απο το τι έγινε ή δεν έγινε στο Νταβός είναι μια συζήτηση που έχει να κάνει με τις ίδιες τις προοπτικές του ελληνικού καπιταλισμού. Και είναι πολύ φυσιολογικό και η αστική τάξη και η εργατική τάξη και όλα τα στρώματα μέσα στην ελληνική κοινωνία να έχουν την προσοχή τους συγκεντρωμένοι πάνω σε ένα τέτοιο γεγονός που βρίσκεται στην καρδιά της στρατηγικής και της της προοπτικής του ελληνικού καπιταλισμού.

Απ'αυτήν την άποψη, το πρώτο στοιχείο που πρέπει να βάλουμε είναι ότι θα ήταν φοβερός στρουθοκαμηλισμός να αντιμετωπίσει κανείς το Νταβός σαν ένα γεγονός που έχει βγάλει την ελληνοτουρκική διαμάχη απο την ημερήσια διάταξη. Πραγματικά μόνο στρουθοκαμηλοι (του τύπου π.χ. διαφόρων παραγόντων μέσα στις φοιτητικές συσπειρώσεις) μπορούν να λένε ότι μετά το Νταβός τα ελληνοτουρκικά έπαψαν να αποτελούν θέμα μέσα στην ελληνική πολιτική ζωή. Πρέπει πραγματικά να ζούνε σε άλλο πλανήτη.

Το θέμα, ομως, δεν είναι εκεί. Το Νταβός είναι καυτό θέμα, κεντρικό, καίριο και η αριστερά πρέπει να έχει ουσιαστική αντιμετώπιση, πολύ περισσότερο αν θέλει να λέγεται επαναστατική αριστερά. Το ζήτημα είναι προς τα πού θα στραφούνε οι αντιδράσεις απέναντι στο Νταβός. Γιατί είναι σίγουρο οτι καθώς απομακρυνόμαστε απο τις πρώτες πανηγυρικές μέρες όπου κυριαρχήσαν οι εκδηλώσεις απο την μεριά της κυβερνησης, αρχίζουν σιγά σιγά να εκδηλώνονται οι αντιδράσεις. Και όταν υπάρχει μέσα στη χώρα η συσσωρευμένη αγανάκτηση απο μια κυβέρνηση, η οποία, χρόνια τώρα, διαχειρίζεται μια πολύ άγρια καπιταλιστική επίθεση ενάντια στην εργατική τάξη, αυτή η αγανάκτηση δεν εκτονώνεται με κάποια πυροτεχνήματα ότι ο Αντρέας υπόσχεται να μας βαλει στην "λεωφορο της Ειρήνης", της "ειρηνικής ανάπτυξης" που οδηγεί στην "Ευρώπη του 1992". Υπάρχει δυσπιστία απέναντι σ'όλες αυτές τις υποσχέσεις και καλά κάνει και υπάρχει. Το ζήτημα είναι προς τα πού θα στραφεί.

Και εδώ υπαρχει έντονος ο κίνδυνος οτι αυτή η αγανάκτηση θα στραφεί προς εθνικιστικές κατευθύνσεις. Γιατί προς τα κει την οδηγούν οι αντιδράσεις των κομμάτων από δεξιά και αριστερά που συγκεντρώνουν την κριτική τους στο μοτίβο ότι η κυβέρνηση ειναι υποχωρητική. Απο τον Μητσοτάκη, που φωνάζει "Τι είναι αυτά;Που είναι η υφαλοκρηπίδα; Δεν κάνετε ερευνες για πετρέλαιο. Υποχωρείτε απο δυνατότητες που είχε κατοχυρώσει ο Καραμανλής τότε που έκανε αυτός διάλογο, δηλαδή την δυνατότητα να κάνουμε ερευνες σε όλη την ελληνική υφαλοκρηπίδα". Μέχρι τους "ανησυχούντες" του ΠΑΣΟΚ που ζητάνε πιο σθεναρή στάση ενάντια στην Τουρκία σε όλο το φάσμα, απο την Κύπρο μέχρι την Ιμβρο, την Τένεδο και το

Πατριαρχείο! Δίπλα στους εθνικιστές του ΠΑΣΟΚ στέκεται ο Κύρκος και λίγο πιο πέρα το ΚΚΕ που εμφανίζεται να μιλάει για βάθαιμα της εξάρτησης, για το πώς "μέσα απο το Νταβός ένας ολόκληρος κόσμος του ΠΑΣΟΚ κατανοεί τα όρια της η-γεσίας του στα θέματα εθνικής ανεξαρτησίας", δηλαδή οτι ο Παπανδρέου σύρθηκε στον διάλογο κάτω απο τις πιεσεις Η-ΠΑ-ΝΑΤΟ-ΕΟΚ σε βάρος των "εθνικών συμφερόντων".

Το γενικό κλίμα, λοιπόν, που διαμορφώνεται είναι προς μια εθνικιστική κριτική του Νταβός. Θα χρειαστεί μια έντονη προσπάθεια για να υπάρξει μια απάντηση απο διεθνιστική σκοπιά. Για να δείξουμε ότι το Νταβός είναι μια προσπάθεια του ελληνικού καπιταλισμού να αναβαθμίσει το ρόλο του στην περιοχή μέσα στις νέες διεθνείς συνθήκες. Μια προσπάθεια που είναι πολύ επικίνδυνο να βαφτίζεται εθνική μειοδοσία και να προσδένεται το εργατικό κίνημα στις εξορμήσεις του ελληνικού κεφάλαιου πλειοδοτώντας σε εθνική αδιαλλαξία. Θα προσπαθήσουμε, λοιπόν, να δείξουμε τους στόχους και τις επιδιώξεις του ελληνικού καπιταλισμού μέσα απο το Νταβός και να προτείνουμε μια διεθνιστική γραμμή απάντησης απο το εργατικό κίνημα.

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ

Σαν αφετηρία για μια τέτοια προσπάθεια πρέπει να δούμε ότι τόσο ο ελληνικός όσο και ο τούρκικος καπιταλισμός μέσα στα προηγούμενα χρόνια έχουν δει τις προσδοκίες τους να διαψεύδονται και έχουν αναγκαστεί να κάνουν αναπροσαρμογή στην στρατηγική τους ανάλογα με τις εξελίξεις της διεθνούς συγκυρίας.

Αν γυρίσουμε ορισμενα χρόνια πίσω θα δούμε οτι εδώ στην Ελλάδα σε σχέση με το τι συνέβαινε στην Τουρκία κυριαρχούσαν οι αναλύσεις οτι η Τουρκία έχει κληρονομησει το ρόλο του Σάχη σαν ο ισχυρός χωροφύλακας του ιμπεριαλισμού στην περιοχή, οτι είναι ενας ανερχομενος και επεκτατικός καπιταλισμός, ο οποίος έχει αρχίσει να κατακτά τις αγορες της Μέσης Ανατολής, και έχει την ταση να επεκταθεί και εδαφικα και στρατιωτικά και γι'αυτό απειλεί και την Ελλάδα προς τα δυτικά του. Αυτές οι αναλύσεις στηρίζονταν σε μια πραγματικοτητα, την οποία έχουν περιγράψει οι Τούρκοι σύντροφοι. Εχουμε δει πώς ο Οζάλ έκανε μια ολοκληρη προσπάθεια αναδιαρθρωσης του τούρκικου καπιταλισμού, να του δώσει έναν προσανατολισμο εξαγωγών και πώς αυτος ο προσανατολισμός είχε ορισμένες επιτυχίες επωφελούμενος απο τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ και την αναγκη των δυο εμπόλεμων για προμήθειες (που καλύφθηκε με την αύξηση των τούρκικων εξαγωγών). Αυτές οι επιτυχιες, όμως, εφτασαν σε πολύ συγκεκριμένα όρια.

Οι αγορές της Μέσης Ανατολής στην δεκαετία του 1970 εμοιαζαν ανεξάντλητες καθώς η τιμή του πετρέλαιου ανέβαινε απο την μια πετρελαϊκή κρίση στην άλλη ανεβάζοντας και τα εισοδήματα των πετρελαιοπαραγωγικών καθεστώτων. Η ανακύκλωση των πετρεδολαρίων φαινοταν να ανοίγει απέραντες δυνατότητες για εξαγωγές και επενδύσεις προκαλώντας έναν αγώνα δρομου για το ποιός θα αποσπασει πρώτος τις καλύτερες ευκαιρίες. Ολη αυτή η εικόνα, όμως, ανήκει στην προηγούμενη διεθνή συγκυρία. Αντίθετα, απο τις αρχές της δεκαετιας του 1980 βρισκόμαστε μάρτυρες μιας διαδικασίας όπου το κεντρο βάρους της καπιταλιστικής ανάκαμψης έχει μετατοπιστεί σε άλλες περιοχές. Ουσιαστικά η Μέση Ανατολή σαν "παραμυθένια" αγορά υποβαθμίστηκε μέσα απο το γεγονός πρώτα της κατάρρευσης των τιμών του πετρέλαιου (την περίοδο που επικράτησε η διεθνής ύφεση) και στην συνέχεια μέσα απο την πτώση του δολάριου.

Από αυτές τις διεθνείς ανακατατάξεις αναδείχτηκε μια διαφορετική εικόνα. Μια εικόνα όπου το κέντρο της προσοχής και των προσδοκιών των καπιταλιστών για το απο πού θα έρθει η ανακαμψη πέρασε στα χέρια της Ευρώπης. Σαν διεθνής "ατμομηχανή" αναδείχτηκε η Γερμανία και γύρω απ'αυτήν οι υπόλοιπες μεγάλες χώρες της ΕΟΚ και γύρω απ'αυτον τον κεντρικό πυρήνα όλη η καπιταλιστική περιφέρεια της Ευρώπης, που ήδη απο το προηγούμενο διάστημα ειχε αρχίσει να ενσωματωνεται.

Αυτές οι αλλαγές στην διεθνή συγκυρία εκφραστηκαν με την ιδια την διεύρυνση της ΕΟΚ, δηλαδή οτι η Ελλάδα που πρώτη έβαλε ένα τέτοιο προσανατολισμό εγινε γρηγορα μέλος της Κοινότητας και ακολούθησαν η Ισπανία με την Πορτογαλία. Σήμερα πια έχουμε φτάσει σ'ενα σημείο όπου δεν υπάρχει κανένας καπιταλισμός γύρω γύρω απο τις χώρες της ΕΟΚ που να μην επιδιώκει κάποια μορφή σύνδεσης, ένταξης ή ολοκληρωτικής ενσωμάτωσης μέσα στην ΕΟΚ που αναδεικνύεται σαν ισχυρός πόλος της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Μιλάμε για χώρες οπως η Αυστρία, παραδοσιακά ουδέτερη που ποτέ δεν είχε τίποτε να κάνει με προσπάθειες ένταξης στην ΕΟΚ και ομως αυτή την στιγμή ζητάει να μπει. Μιλάμε για τις Σκανδιναβικές χωρες, ισχυρούς καπιταλισμούς που διαθέτουν μεγάλο πολυεθνικο κεφάλαιο (Βόλβο, SKF, Saab, κλπ) και που παρ'όλα αυτα διαμορφώνουν μια στρατηγική με κέντρο την ΕΟΚ. Πολύ περισσότερο η αναγκη μιας πιό "ευρωποκεντρικής" στρατηγικής μπαίνει για καπιταλισμούς οπως η Ελλάδα και η Τουρκία.

Ειδαμε πιο πάνω τα ορια των αναζητήσεων του τούρκικου καπιταλισμού. Πολύ πιο νωρίς τις ίδιες ελπίδες ειχε και ο ελληνικος καπιταλισμός. Την περιοδο απο το 1974 μεχρι το 1980, όλη η διαχείριση της Καραμανλικής εφταετιας της μεταπολίτευσης ειχε στηριχθεί σε παρόμοιο προσανατολισμό. Και πραγματικά ο ελληνικός καπιταλισμός είχε καταφέρει να εχει μια ισχυρή παρουσία στην Μέση Ανατολή. Το 1981, με την νίκη του ΠΑΣΟΚ, οι ελπίδες για μια ακόμα πιο αναβαθμισμένη προώθηση αυτού του προσανατολισμού είχαν αναπτερωθεί και όλοι θυμομαστε τις προσπάθειες τότε του ΠΑΣΟΚ για νέες σχέσεις με τον Αραφάτ, τον Καντάφι κλπ. Πανω σ' εκείνα τα ανοίγματα της εξωτερικης πολιτικής διαμορφωνοταν τοτε ένα ολοκληρο προγραμμα για το πώς προσδοκούσαν οι καπιταλιστές και ο Παπανδρέου να στηρίξουν την ανακαμψη τα επόμενα χρόνια.

Το ότι αυτές οι προσδοκίες διαψεύστηκαν και για τον ελληνικο καπιταλισμό (όπως και για τον τούρκικο) μας είναι σε όλους παρα πολύ γνωστό. Το έχουμε ζήσει όλα τα προηγούμενα χρόνια: το μαρτυράει η ιστορία με τις προβληματικές, το μαρτυραει η κρίση του 1985 που οδήγησε το ΠΑΣΟΚ να εφαρμοσει το περιβόητο πρόγραμμα σταθεροποίησης , το μαρτυράει η ιδια η αναπροσαρμογή του ΠΑΣΟΚ που ανακαλυψε τον βαρύνοντα ρόλο της ΕΟΚ και διαμόρφωσε μια νεα ευρωποκεντρική πολιτικη και το ίδιο σαν κόμμα, αλλά και σαν κυβέρνηση.

Ενα πρώτο στοιχείο, λοιπόν, που πρεπει να σημειώσουμε είναι ότι και στις δύο όχθες του Αιγαίου περάσαμε μια περιοδο οπου οι στρατηγικές μιας προηγούμενης συγκυρίας οδηγησαν σε προβλήματα, διαψεύσεις προσδοκιών και πιεσεις πάνω και στις δύο χώρες. Και οι δυό καπιταλισμοί αναγκάζονται να κάνουν αναπροσαρμογές και να στραφούν με πολύ μεγαλύτερη έμφαση προς την κατεύθυνση της Ευρώπης.

Αν, όμως, μέχρι εδώ τα πράγματα είναι κάπως συμμετρικά, υπάρχει μια σημαντική διαφορά. Ο ελληνικός καπιταλισμός ήταν πολύ πιο γρήγορος σ'αυτην την αναπροσαρμογή. Αν ο τούρκικος καπιταλισμός σήμερα διαμορφώνει μια στρατηγική που αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί να στηρίξει τις ελπίδες του απλά και μόνο στην κληρονομιά του θρόνου του Σάχη -γιατί αυτή η κληρονομιά κουβαλάει μαζί με τον

θρόνο και την κρίση του- ο ελληνικός καπιταλισμός αυτή την στροφή είχε αρχίσει να την κάνει πολύ νωρίτερα. Ηδη τα στοιχεία υπήρχαν απο την περιοδο του Καραμανλή και απο μια στιγμή και πέρα πολυ πιο οργανωμένα την περίοδο του ΠΑΣΟΚ. Αυτό δεν είναι απλά ζήτημα χρονικού προβαδίσματος της ελληνικής μεριάς. Είναι περισσότερο θέμα της αλλαγής των συσχετισμών ανάμεσα στις δυο χώρες. Εστω και αν οι δυο καπιταλισμοί περνάνε κρίση και προβλήματα, έστω και αν κανένας απο τους δυο δεν βρίσκεται σε ορμητική ανάπτυξη ώστε να επιβάλλει την ηγεμονία του σαν η τοπική υπο-ιμπεριαλιστική δύναμη, παρόλα αυτά η αναπροσαρμογή στην κρίση γινεται με διαφορετικούς ρυθμούς και γι αυτό οι συσχετισμοι μεταξύ τους μεταβάλονται και μάλιστα σε όφελος του ελληνικού καπιταλισμού.

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΥΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

Εδώ βρίσκεται ένα δεύτερο στοιχείο που πρέπει να υπογραμμιστεί. Σε πείσμα όλων των "αναλύσεων" που βλέπουν τις δυσκολίες και την κρίση που αντιμετωπίζει η ελληνική κυβέρνηση και καταλήγουν στο συμπέρασμα οτι γι αυτό ενδίδει στις πιέσεις των "διεθνών κέντρων", βυθίζεται στην εξάρτηση και την μειοδοσία, πρέπει να υπογραμμίσουμε την άλλη όψη του νομίσματος: τις εξορμήσεις του ελληνικού καπιταλισμού για να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες πιο γρήγορα απο τον ανταγωνιστή του, μεταβαλλοντας τους ελληνοτουρκικούς συσχετισμούς υπέρ του, σε σημείο ώστε μέσα απο το "διάλογο" του Νταβός να είναι αυτός που προσδοκεί να πάρει ανταλλάγματα και όχι να δώσει.

Ποιά είναι τα στοιχεία που δείχνουν αλλαγή των συσχετισμών στην νέα συγκυρία;

Πρώτο και προφανές το γεγονός οτι ο ελληνικός καπιταλισμός βρίσκεται μέσα στην ΕΟΚ, ενω η Τουρκία τώρα χτυπάει την πόρτα για να μπει. Αυτό είναι μια σημαντική διαφορά, όχι μόνο απο άποψη διπλωματικών διασυνδέσεων που διαθέτουν οι ελληνες καπιταλιστές με το ότι βρίσκονται μέσα στα διαβούλια της ΕΟΚ και έχουν το περιβόητο βέτο, αλλά και με την έννοια ότι οι απαραίτητες αναδιαρθρώσεις και εξορθολογισμοί για την προσαρμογή του ελληνικού κεφάλαιου στις διεργασίες της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και τους αντίστοιχους μηχανισμούς συσσωρευσης έχουν ξεκινήσει πιο νωρις σε σύγκριση με την Τουρκία. Υπάρχει ένα προβάδισμα του ελληνικού καπιταλισμού που ο Οζάλ τρέχει τώρα να καλύψει.

Δευτερο στοιχείο είναι το πόσο οι εξελίξεις στη διεθνή πολιτική και διπλωματική συγκυρία δικαίωσαν κάποιες επιλογές του ελληνικού καπιταλισμού, που κατω απο τη διαχείριση του ΠΑΣΟΚ, ποντάρισε σε μια συμφωνία αναμεσα στα δύο μπλοκ, στην προσέγγιση Ρήγκαν-Γκορμπατσώφ, στην επιστροφή της "διεθνούς ύφεσης" στην ημερίσια διάταξη. Ολα αυτά τα χρόνια που ο Παπανδρέου προωθούσε την "πρωτοβουλία των Εξι" οι περισσότεροι πολιτικοί αναλυτές θεωρούσαν οτι όλα αυτά είναι "θέατρο" για εσωτερική κατανάλωση, για να κερδίζει ψήφους το ΠΑΣΟΚ σε βάρος της αριστεράς. Τώρα, όμως, που οι δυο υπερδυνάμεις έφτασαν στο σημείο να εξαπολύσουν "επιδημία ειρήνης" στον πλανήτη, γίνεται φανερό πόσο πιο έγκαιρα είχε στραφεί η ελληνική διπλωματία πρός αυτή τη κατεύθυνση,πόσο πιο ευέλικτη αποδείχτηκε απέναντι στην τούρκικη κατακτώντας άλλο ένα προβάδισμα απέναντί της. Σήμερα, για παραδειγμα, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ έχει τη δυνατότητα να καμαρώνει ότι έσυρε τη Τουρκία στην Διαβαλκανική Συνδιάσκεψη, μια πρωτοβουλία που προωθούσε η Αθηνα και φρενάριζε η Αγκυρα.

Τέτοιες επιτυχίες δεν είναι μόνο θέμα "γόητρου". Είναι δείγματα του πώς ο ελληνικός καπιταλισμός μπορεί να παίρνει το πράσινο φως για τις δικές του πρωτοβουλίες σε πολύ συγκεκριμένους τομείς του ελληνοτουρκικού συσχετισμού δυνάμεων. Οι συμφωνίες Ρήγκαν-Γκορμπατσώφ έχουν μετατοπίσει το κέντρο της προσοχής του ΝΑΤΟ προς το πεδίο των συμβατικών εξοπλισμών καθώς οι πυρηνικοί πύραυλοι αποσύρονται. Η προσφορά της Τουρκίας να δεχτεί πυραύλους Κρούζ έχασε την αξία της ενω η εληνική πρωτοβουλία να στρατωτικοποιήσει τα νησιά του Αιγαίου και να προβάλει σαν "Δευτερη Γραμμή Αμυνας" του ΝΑΤΟ αναβαθμίζεται. Γι'αυτό βλέπουμε το τουρκικό βέτο κατά της Λήμνου στο ΝΑΤΟ να εξασθενίζει, νομιμοποιώντας το πιο ισχυρό ατού του ελληνικού μιλιταρισμού για τον επιχειρισιακό έλεγχο του Αιγαίου.

Αντίστοιχες παρατηρήσεις μπορούμε να κάνουμε και για τις επιλογές της Αγκυρας και της Αθήνας στο άλλο καίριο διπλωματικό πεδίο της περιοχής: το Μεσανατολικό. Και εκεί οι εξελίξεις διαψεύδουν τις προσδοκίες της Τουρκίας (το περιβόητο σενάριο της παρέμβασης του τουρκικού στρατού σε περίπτωση κατάρρευσης του Ιρακ) ενώ αντίθετα οι μανούβρες του Παπούλια αποδεικνύονται πιο εναρμονισμένες με τις εξελίξεις. Οι δυσκολίες του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού να επιβάλει την PAX AMERICANA όπως παλιά και οι προτωβουλίες των ευρωπαίων να καλύψουν τα κενά διευρύνοντας το δίκτυο των συμμαχιών τους στη περιοχή, δημιουργούν ευκαιρίες για την ελληνική (και την ελληνοκυπριακή) κυβέρνηση να παίξει το ρόλο γέφυρας με το αζημίωτο.

Ολες αυτές οι αλλαγές τα προηγούμενα χρόνια συσσωρεύονταν προς την κατεύθυνση μεταβολής των συσχετισμών Ελλάδας-Τουρκίας. Αυτός είναι ο λόγος γιατί φτάσαμε στο Νταβός με τη ελληνική πλευρά να είναι αυτή που προσδοκά να πάρει ανταλλάγματα, να βγεί κερδισμένη.

ΤΟ ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΩΝ

Απο αυτή τη σκοπιά μπορούμε να κατανοήσουμε και την κρίση του Μάρτη του 1987 που προηγήθηκε απο το Νταβός. Ακούγονται ξανά και σε αυτό το ζήτημα οι αντιλήψεις ότι όλα εκείνα ήταν "θέατρο". Είναι η εύκολη εξήγηση του καφενείου που προτιμάει και ο Μητσοτάκης, ο οποίος φυσικά θέλει όλα να τα ανάγει στην στην προσωπικότητα του πολιτικού του αντιπάλου (Ανδρέας=αλλοπρόσαλος, Μητσοτάκης=σοβαρός). Απο τη πλευρά της ρεφορμιστικής αριστεράς που τότε μιλούσε για "πράσινο φώς στην τουρκική επιθετικότητα απο τους αμερικάνους", τώρα ακούμε για "πράσινο φως" των αμερικάνων που προετοίμασαν το Νταβός. Καμιά εξήγηση όμως, δε δίνεται γιατί πέρυσι ο αμερικάνικος "δάκτυλος" έσπρωχνε στον πόλεμο και φέτος στην ειρήνη.

Στην πραγματικότητα η κρίση του Μάρτη ήταν μια δοκιμασία των συσχετισμών, μια αναμέτρηση για να κριθούν οι όροι με τους οποίους η κάθε πλευρά περίμενε να φτάσει στο παζάρι. Η τούρκικη ηγεσία είχε ελπίδες ότι μπορούσε να βαδίσει προς την Ευρώπη αγνοώντας ή παρακάμπτοντας την Αθήνα. Να θυμίσουμε ότι ο προηγούμενος υπουργός εξωτερικών του Οζάλ (ο Χαλέφογλου) είχε ξεκινήσει τη διαδικασία αναθέρμανσης της σύνδεσης Τουρκίας-ΕΟΚ στέλνοντας επιστολές σε όλα τα άλλα μέλη της ΕΟΚ εκτός απο την ελληνική κυβέρνηση. Χρειάστηκε να μεσολαβήσει η κρίση που προκάλεσε η ελληνική πλευρά τον Μάρτη, ώστε να ξεκαθαρίσουν οι όροι του "διαλόγου", να γίνει δηλαδή καθαρό ότι ο Οζαλ έπρεπε να περάσει απο το Ντα-

βος προσφεροντας ανταλαγματα στην Ελλάδα για να μπορέσει να προωθήσει τη νέα ευρωποκεντρική στρατηγική του Τουρκικού καπιταλισμού.

Αυτός είναι ο κεντρικός πυρηνας της πορείας προς το Νταβός. Δεν πρόκειται για παραίτηση του ελληνικού καπιταλισμού απο τη προσπάθεια να κερδίσει την πρωτοκαθεδρία στην περιοχή, για την "εθνική μειοδοσια" όπως τη λενε οι πιο ακραίοι σωβινιστές, αλλά για συνέχιση του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού με άλλα μέσα και με καλύτερους όρους για την ελληνική πλευρα.

Ενα ακόμη στοιχείο που πρέπει να πάρουμε υπόψη για την εκτιμηση των αλλάγων στους συσχετισμούς δύναμης είναι οι εξελιξεις στη Κύπρο. Αν κοιτάξουμε προς τα πίσω, η οικονομική υπεροχή του ελληνοκυπριακού κεφάλαιου απέναντι στους Τουρκοκύπριους επιβεβαιώθηκε ξανά μέσα στα χρόνια που ακολούθησαν τον πόλεμο του 1974: οι ελληνοκύπριοι καπιταλιστές με το "οικονομικό θαύμα" τους, με την προλεταριοποίηση των προσφύγων με τις διεθνείς επιτυχίες τους, με τις εξορμήσεις των εφοπλιστών τους αλλά και τον οικονομικό αποκλεισμό των τουρκοκυπρίων έχουν πετύχει ρυθμούς αναπτυξης που -συγκριτικά- κάνουν το τουρκοκυπριακό κρατίδιο να μοιάζει με υπαναπτυκτη αποικια. Οι οποιεσδήποτε ελπίδες της Τουρκίας ότι στη Κύπρο διαθέτει την υπεροχή αποδείχτηκαν αβάσιμες. Ιδιαιτερα στη σημερινή φάση της στροφής προς την Ευρώπη, η δύναμη του ελληνοκυπριακού κεφάλαιου μετράει. Η Ελληνοκυπριακή κυβέρνηση, που εμφανίζεται σαν η μόνη νόμιμη κυβέρνηση σε όλο το νησί, έχει υπογράψει μια τελωνιακή συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ που είναι πολύ πιο προχωρημένη ακόμα και απο τη σχέση που τώρα επιδιώκει η Τουρκία. Ετσι, ένα κομματι του Νταβός, ένα μέρος των ανταλλαγμάτων που πρέπει να καταλάβει ο τούρκικος καπιταλισμός αφορά τις προσδοκίες της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης να αποκαταστήσει τον ελεγχό της σε όλο το νησί.

ΤΑ ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑΤΑ

Απο αυτή την ενισχυμένη θέση, λοιπόν, η ελληνικη κυβέρνηση μπήκε στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων που άνοιξε το Νταβος. Οι εθνικιστές επικριτές της την κατηγορούν ότι με το ξεκίνημα του "διαλόγου" περιόρισε τις ελληνικές διεκδικήσεις, με άλλα λόγια ότι δεν ζητάει αρκετά. Ας δούμε όμως, ποιές είναι συγκεκριμένα οι προσδοκίες των Ελλήνων καπιταλιστών που η εθνικιστική αντιπολίτευση τις θεωρεί "λίγες":

Πρώτα απ'όλα υπάρχουν προσδοκίες και απαιτήσεις για οικονομική διείσδυση στην Τουρκία. Αυτό είναι το πραγματικό ζήτημα πίσω απο τις υποκριτικές διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα του ελληνισμού της πόλης. Στο διπλωματικό παιχνίδι γύρω απο τα Διατάγματα για τις περιουσίες των Κωνσταντινουπολιτών αυτό που παίζεται είναι ο έλεγχος κεφαλαίων ύψους μισού δισεκατομμυρίου σε δολλάρια, που μπορούν να μετατραπούν σε οικονομικό προγεφύρωμα μέσα στη Τουρκία. Σε μια περίοδο που όλη η Ευρώπη συζητάει ότι η προσέγγιση Τουρκίας-ΕΟΚ σημαίνει ευκαιρίες για εισβολή σε μια αγορά 50 εκατομμυρίων κατοίκων, για εξαγωγές, άμμεσες επενδύσεις, τοποθέτηση δανείων κλπ, πρέπει να καταλάβουμε ότι οι ευκαιρίες αυτές δεν αφορούν μόνο τις μεγάλες γερμανικές, άγγλικές, γαλλικές τράπεζες και επιχειρήσεις αλλά και τον μικρό συνέταιρό τους, τον ελληνικό καπιταλισμό. Οι ελληνικές τράπεζες ετοιμάζονται απο τώρα. Η Ιονική έχει ήδη έτοιμα τα σχέδια για κοινή συμετοχή με την HILTON στην τουριστική αναπτυξη της Τουρκίας. Δεν είναι τυχαίο ότι ένας απο τους πρώτους επισκέπτες της Αθήνας μετά το Νταβός ήταν ο κύριος Μπουλέτ Σεμιλέρ, πρόεδρος της τρίτης σε μέγεθος τράπεζας της τουρκίας (Turkiye Emlak Bankasi), που ήρθε να συζητήσει με τις ελληνικες τραπεζες τρόπους συνεργασίας για την κοινή αξιοποίηση των περιουσιών των Ελλήνων της Ισταμπούλ που αποδεσμεύονται απο το τουρκικο δημόσιο. Αυτό είναι γενικότερα το νόημα των "επιτροπων οικονομικής συνεργασίας" που συγκροτήθηκαν μετά το Νταβος.

Υπάρχαν, βέβαια, "ανυσηχούντες" που θεωρουν οτι στο ονομα κάποιων οικονομικών ανταλλαγμάτων η ελληνική κυβερνηση διακυβεύει υψιστα στρατιωτικα "εθνικά δικαιώματα" στο Αιγαίο. Στη πραγματικότητα και στον τομέα αυτό ο ελληνικός μιλιταρισμός περιμενει να βγεί κερδισμένος. Ο διάλογος για τα "μέτρα εμπιστοσύνης στο Αιγαίο" που ξεκίνησε μετά το Νταβός και ιδιαίτερα μετά τη δευτερη συναντηση Παπανδρέου-Οζάλ στις Βρυξέλλες, είναι μια διαδικασία νομιμοποίησης της στρατωτικοποίησης των νησιών του Αιγαίου, που ανοίγει το δρόμο για μεγαλύτερο στρατιωτικό ρολο της Ελλάδας μεσα στο ΝΑΤΟ.

Τα "τετελεσμένα" του Καραμανλή, του Αβέρωφ και του Παπανδρέου στη Λήμνο (και στα άλλα νησιά που μετατράπηκαν σε στρατιωτικές βάσεις) νομιμοποιούνται, ενώ αντίθετα τα "τετελεσμένα" των Τούρκων στρατηγών και του Ντενκτάς στη βόρεια Κύπρο μπαίνουν σε αμφισβήτηση. Οσο και αν διαμαρτύρεται ο στρατηγός Ματαφιάς, τα δικά του στρατιωτικά έργα και ημερες στο Αιγαίο και στη Κύπρο νομιμοποιούνται και συνεχίζονται μέσα από το Νταβός. Αυτός πραγματικά που έχει λόγους να ανησυχεί ότι θα αναγκαστεί να κάνει υποχωρήσεις είναι ο Ντενκτάς, που βλέπει στον ορίζοντα του Νταβός την προοπτική να πάψει να είναι πρόεδρος της Τουρκικής δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου και να γίνει αντιπρόεδρος σε μια κυπριακή κυβέρνηση ελεγχόμενη απο τους ελληνοκύπριους αστούς. Εστω και αν είναι πρόωρο να μιλάμε για κάτι τέτοιο αυτή τη στιγμή, πάντως ο στόχος της ενσωμάτωσης των Τουρκοκυπρίων σε μια "ενιαία" Κυπριακή Δημοκρατία κάτω απο τον έλεγχο των Ελληνοκυπρίων καπιταλιστών είναι γραμμένος στον κατάλογο των ανταλλαγμάτων που προσδοκά η ελληνική πλευρά.

Τέλος στο θέμα της υφαλοκρηπίδας όπου εκφράζονται και οι περισσότερες εθνικιστικές αντιδράσεις επειδή έμεινε στο "ράφι", τα σενάρια που κυκλοφορούν για εγκατάλειψη της διαδικασίας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και διευθέτηση με άμεση συμφωνία κατά τα πρότυπα ΕΣΣΔ-Σουηδίας (δηλαδή με αναλογία 75%-25%) δίνουν και πάλι τη μερίδα του λέοντος στους Ελληνες καπιταλιστές. Είναι μήπως εθνικό ξεπούλημα μια τέτοια μοιρασιά; Είναι άραγε καθήκον του εργατικού κινήματος να παλέψει για να ανεβάσει τα ποσοστά του ελληνικού κεφαλαίου στα πετρέλαια του Αιγαίου κατά μερικές μονάδες;

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ "ΔΙΑΛΟΓΟΥ"

Ολα αυτά δεν σημαίνουν ότι η αναλυσή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ελληνικός καπιταλισμός έχει εξασφαλίσει την επίτευξη αυτών των στόχων δια της ειρηνικής οδού. Μια τέτοια πρόβλεψη θα ήταν λαθεμένη. Αυτή τη στιγμή η ελληνική κυβέρνηση και οι καπιταλιστές διαβλέπουν μια τέτοια ευκαιρία και γι'αυτό προχωράνε σε μια τέτοια κατεύθυνση. Τίποτα, όμως, δεν εγγυάται την ομαλή εξέλιξη των διαπραγματεύσεων ή τη σταθερότητα των σημερινών συσχετισμών. Υπάρχουν πολλές στροφές και ανατροπές που μπορούν να αλλάξουν την κατάσταση. Πρώτα απ'όλα στη διεθνή συγκυρία. Οι ευρωποκεντρικοί προσανατολισμοί στηρίζονται σε μια οικονομική ανάκαμψη που ήδη απειλείται ματά το κραχ του περασμένου Οκτώβρη. Η πορεία προς το 1992 μπορεί να ανακοπεί απο τους κλυδωνι-

σμούς μιας νέας οικονομικής ύφεσης. Επίσης πρέπει να διευκρινίσουμε ότι δεν πατάνε σε σταθερό έδαφος οι δύο κυβερνήσεις που έβαλαν μπροστά τις διαπραγματεύσεις. Ο Οζάλ είναι πρωθυπουργός μιας κυβέρνησης μειοψηφίας μέσα στα πλαίσια μιας διαδικασίας ελεγχόμενης μεταπολίτευσης απο τη χούντα της Τουρκίας. Το πόσο θα παραμείνει ελεγχόμενη αυτή η διαδικασία είναι ένα ερωτηματικό. Η τουρκική εργατική τάξη με το κινημά της και την επαναστατική αριστερά της πριν απο το πραξικόπημα είχε δείξει πόσο δυναμικά μπορεί να μπει στο προσκήνιο. Ενας τέτοιος επικίνδυνος αντίπαλος για τα σχέδια της τουρκικής αστικής τάξης μπορεί να προβάλει ξανά αν η ελεγχόμενη μεταπολίτευση αρχίσει να στραβοπατάει και κάτι τέτοιο ασφαλώς θα βάλει σε αμφισβήτηση τις διαδικασίες του Νταβός. Αυτή είναι και η μόνη αμφισβήτηση του Νταβός που καλωσορίζουμε και ευχόμαστε απο τη μεριά μας. Τον μόνο αντίπαλο του Οζάλ που θέλουμε να ενισχύσουμε είναι η τούρκικη και η κούρδικη επαναστατική αριστερά και όχι τους ανταγωνιστές του στην απο δω όχθη του Αιγαίου.

Απο αυτή τη σκοπιά τοποθετούμαστε απέναντι στις αντιδράσεις των ελληνικών πολιτικών κομμάτων για το Νταβός. Είμαστε κάθετα διαχωρισμένοι απο όλες εκείνες τις δυνάμεις που επιχειρούν να πιέσουν ή να συμβουλέψουν την ελληνική κυβέρνηση να διαμορφώσει καλύτερη διαπραγματευτική τακτική ώστε να "ενισχυθεί η θέση της χώρας".

Η ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Οι επικρίσεις της Νέας Δημοκρατίας, αλλά και τις ρεφορμιστικής αριστεράς, έστω και αν προσπαθούν να ξεπεράσουν την εθνική πλειοδοσία του ΠΑΣΟΚ, ξεκινούν απο μια συναινετική βάση: οι διαπραγματεύσεις μπορούν να κατοχυρώσουν τα "εθνικά δικαιώματα" και συμφέροντα, αρκεί να γίνουν οι κατάλληλοι χειρισμοί για τη βελτίωση της διαπραγματευτικής θέσης "μας". Ο Μητσοτάκης επικρίνει την προηγούμενη αδιαλλαξία του ΠΑΣΟΚ γιατί καθυστέρησε το διάλογο και δυσαρεστούσε τους δυτικούς συμμάχους. Η Νέα Δημοκρατία διαβλέπει τις ευκαιρίες και υπόσχεται να συνεχίσει το Νταβός με καλύτερη διαχείριση, με καλύτερη υποστήριξη των ελληνικών θέσεων απο ΗΠΑ και ΕΟΚ. Το ΚΚΕ απο τη μεριά του διαμορφώνει και αυτό μια θέση κριτικής υποστήριξης για το Νταβός και προτείνει τρόπους για την ενίσχυση των ελληνικών θέσεων. Αυτό που κύρια προτείνει το ΚΚΕ είναι τη "θωράκιση" του διαλόγου Παπανδρέου-Οζάλ απο τις ξένες επεμβάσεις, γιατί η ΕΟΚ και το ΝΑΤΟ μπορεί να προδόσουν τα ελληνικά συμφέροντα υποστηρίζοντας τη Τουρκία όπως και στο παρελθόν.

Αυτού του είδους ο "αντιιμπεριαλισμός", που μετράει τους εχθρούς και τους φίλους της εργατικής τάξης με κριτήριο το κατά πόσο είναι φιλότουρκοι ή μη δεν έχει καμιά σχέση με ταξική πολιτική. Το μόνο που έχει να προτείνει στους εργάτες είναι να μπουν στην ουρά του ΠΑΣΟΚ κάνοντας δεκτούς τους "εθνικούς" στόχους της κυβέρνησης και πλειοδοτώντας σε σκληρή διαπραγματευτική τακτική. Ισως ο Χαρίλαος Φλωράκης να κερδίζει μερικούς πόντους στην εκτίμηση του διπλωματικού σώματος και του σώματος Ελληνων αξιωματικών για την "εθνικά υπεύθυνη" στάση του. Ακόμα, όμως, και απο τη σκοπιά μιας ρεφορμιστικής πολιτικής που θέλει να αποκτήσει ερείσματα στους μηχανισμούς του αστικού κράτους, η τακτική αυτή δεν μπορεί να αμφισβητήσει την ηγεμονία του ΠΑΣΟΚ. Οι αστοί ξέρουν πολύ καλά πόσο σκληρά παζαρεύει ο Παπανδρέου για λογαριασμό τους, ξέρουν ότι τα όρια των συσχετισμών του σημερινού ελληνοτουρκικού διαλόγου χαράχτηκαν με σκληρές διπλωματικές (και όχι μόνο) μάχες. Γι'αυτό ούτε οι κριτικές του Μητσοτάκη ούτε οι συμβουλές του Κύρκου και του Φλωράκη δεν έχουν βάλει σε αμφισβήτηση την πολιτική πρωτοκαθεδρία του Παπανδρέου στον χειρισμό των εθνικών θεμάτων. Το ΠΑΣΟΚ κρατάει στην ουρά του και την δεξιά και την αριστερή κοινοβουλευτική εθνικιστική αντιπολίτευση.

Ταυτοχρονα, όμως, με τις (αποτυχημένες έστω) προσπάθειες εθνικής πλειοδοσίας το ΚΚΕ επιχειρεί να διεκδικήσει και δάφνες διεθνιστικής και αντιπολεμικής στάσης. Ξεχνώντας τη θέση που είχε κρατήσει τον Μάρτη του 1987, όταν ο Φλωράκης ανέβαινε στο Πεντάγωνο για να εκφράσει την ικανοποιησή του για την πολεμική ετοιμότητα των ελληνικών ενοπλων δυμάμεων των ώρα της πιο θερμής κρίσης στο Αιγαίο, το ΚΚΕ σήμερα ισχυρίζεται ότι είναι το κόμμα που πάντοτε υποστήριζε τη φιλία των δύο λαών, την ειρηνική επίλυση των διαφορών και ότι κατά κάποιο τρόπο τώρα δικαιώνεται.

Εμείς που εκείνες τις ημέρες είχαμε διαδηλώσει στους δρόμους την αντιθεσή μας στη παπανδρεϊκή πολεμοκαπηλεία δεν ξεχνάμε πόσο γρήγορα είχε εξαερωθεί τότε ο αφηρημένος διεθνισμός των ρεφορμιστών. Δεν ξεχνάμε ότι είχαν φροντίσει να δώσουν "αντιμπεριαλιστικά" εύσημα στην επιστράτευση που είχε κυρήξει η κυβέρνηση, χειροκροτώντας το συμβολικό κλείσιμο της αμερικάνικης βάσης στη Νέα Μάκρη με το επιχείρημα ότι έτσι εχισχύεται η επιχειρισιακή δυνατότητα των ελληνικών αεροπλάνων και πλοίων.

ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η δική μας πάλη για μια διεθνιστική απάντηση του εργατικού κινήματος δεν έχει τίποτα να κάνει με τον αφηρημένο διεθνισμό που υπόσχεται ειρήνη και φιλία σε ήρεμες περιόδους και συμπαρατάσσεται με τον μιλιταρισμό την ώρα της κρίσης. Διεθνισμός σημαίνει πρώτα απ'όλα αντιμιλιταριστική πάλη μέσα στη δική μας χώρα. Δεν έχουμε καμιά εμπιστοσύνη στις υποκριτικές διακυρήξεις των αστών για "μη πόλεμο", "διάλογο", "αμοιβαίο αφοπλισμό" και τα παρόμοια. Η "αμοιβαιότητα" που βάζουν οι αστοί σαν προϋπόθεση για κάθε μείωση των εξοπλισμών είναι το άλλοθι για ένα ατέλειωτο παζάρι μεταξύ τους, ενώ οι εξοπλισμοί στη πράξη συνεχίζονται γιατί η εξασφάλιση της ειρήνης απαιτεί υποτίθεται ισορροπία δυνάμεων. Σε αντίθεση με όλα αυτά, η επαναστατική παράδοση του εργατικού κινήματος προβάλει σαν μόνη αντιπολεμική προοπτική την αντιμπεριαλιστική πάλη για τον μονομερή αφοπλισμό των στρατοκρατών μέσα στην ίδια μας την χώρα.

Απο αυτή την αφετηρία μπορούμε να διατυπώσουμε μια διεθνιστική ταξική απάντηση στην "ειρηνική" καπιταλιστική εξόρμηση του Νταβός. Απέναντι στον εξοπλισμένο σαν αστακό "μη πολεμικό" Παπανδρέου και ενάντια στους σωβινιστες επικριτές του εμείς παλεύουμε εδώ και τώρα σε μια σειρά αντιμιλιταριστικά και αντισωβινιστικά μέτωπα:

Πρώτα πρώτα ενάντια στην ένταξη της Λήμνου στο σχεδιασμό του ΝΑΤΟ, για να σταματήσει η στρατωτικοποίηση των νησιών. Σήμερα είναι ανοιχτή κοροϊδία να συνεχίσουν να υπάρχουν όλα αυτά τα στρατόπεδα που έγιναν μαρτυρικό πεδίο για τόσες αυτοκτονίες στρατιωτών μόνο και μόνο για να μπορούν οι ελληνες στρατοκράτες να κερδίζουν πόντους στην ιεραρχία των Βρυξελλών.

Διεκδικούμε να σταματήσουν "οι αγορές του αιώνα". Πάρα τις διακυρήξεις για "ανακούφιση" της οικονομίας

και της Ελλάδας και της Τουρκίας απο τους εξοπλισμούς, μετά το Νταβός το κινήγι των εξοπλισμών συνεχίζεται αδιάκοπα. Μετά τα Μιραζ και F-16 έρχονται τώρα οι φρεγάτες του Ναυτικού και ακολουθούν τα τανκς του στρτού ξηράς. Το νέο πρόγραμα συμβατικών εξοπλισμών του ΝΑΤΟ συμβαδίζει με τις ελπίδες αναβάθμισης του ελληνικού μιλιταρισμού. Η πάλη ενάντια στους εξοπλισμούς είναι τώρα πιο επίκαιρη απο πότε.

Τρίτο μέτωπο είναι η μείωση της θητείας. Εδώ η κυβέρνηση προσπαθεί να δημαγωγήσει με το αζημίωτο. Ο νέος νόμος για τη στρατολογία με το κόψιμο των αναβολών εξασφαλίζει την αύξηση του αριθμού των στρατευμένων. Επίσης οι νέες σειρές "εθελοντών" εξασφαλίζουν 5.000 νέους στρατιώτες. Ετσι η κυβέρνηση λογαριάζει ότι μπορεί να προσφέρει σαν "φιλειρηνική" και "φιλονεολαϊστική" χειρονομία τη μείωση της θητείας κατά ένα μήνα χωρίς να μειωθεί καθόλου η δύναμη του στρατού. Ενάντια στη λογική αυτού του άθλιου παζαριού εμείς παλεύουμε για 12 μήνες θητεία χωρίς περικόπες των αναβολών. Το περιβόητο σύνθημα των Επιτροπών Στρατιωτών, Ναυτών και Σμηνιτών "Στο στρατό 12μηνη θητεία, συνδικαλισμό" μπορεί και πρέπει να ξαναζωντανέψει μετά το Νταβός.

Ολα αυτά είναι άμεσα, ζωντανα μέτωπα πάλης όπως δείχνουν οι καταλήψεις των μαθητών ενάντια στο νέο νόμο περί στρατολογίας που ζητάνε την ανακλησή του για να μην περάσει το κόψιμο των αναβολών.

Παραπέρα υπάρχουν και άλλα μέτωπα σύγκρουσης με τις καπιταλιστικές εξορμήσεις μετά το Νταβός, έστω και αν είναι πιο δύσκολα, πιο "μειοψηφικά".

Τέτοιο μέτωπο είναι η αντιθεσή μας σε οποιοδήποτε ελληνικό βέτο ενάντια στην ένταξη της Τουρκίας στην ΕΟΚ. Δεν είναι το ελληνικό κράτος αυτό που θα "σώσει" τους λαούς της Τουρκίας απο τα νύχια της ΕΟΚ, ούτε αναγνωρίζουμε το δικαίωμα στους έλληνες καπιταλιστές να χύνουν κροκοδείλια δάκρυα για τα "ανθρώπινα δικαιώματα" στην Τουρκία για να εξασφαλίζουν καλύτερα διαπραγματευτικά ατού στο παζάρι τους με τους Τούρκους συνεργάτες/ανταγωνιστές τους. Είμαστε υπέρ της ελεύθερης διακίνησης των Τούρκων εργατών στη Ευρώπη και στην Ελλάδα, ενάντια στους "λόγους ασφάλειας" που επικαλείται η ελληνική κυβέρνηση συμπλέοντας με όλους τους ρατσιστές τύπου Λεπέν και Στράους.

Στις υποκρισίες των αστών απαντάμε με την αλληλεγγύη μας στους αγώνες της εργατικής τάξης και της επαναστατικής αριστεράς στην Τουρκία.

Υπερασπίζουμε τους Τούρκους πολιτικούς πρόσφυγες στην Ελλάδα, οι οποίοι ξαφνικά -μετά το Νταβός- κινδυνεύουν να χαρακτηριστούν "ανεπιθύμητοι τρομοκράτες". Οι Τούρκοι αγωνιστές βρήκαν άσυλο στην Ελλάδα μόνο ύστερα απο σκληρούς αγώνες που δώσαμε για να μην μπορεί η τότε κυβέρνηση Ράλλη να τους στέλνει πακέτο πίσω στη Χούντα. Τώρα ο Παπανδρέου με την προσεγγισή του με τον Οζάλ απειλεί και πάλι να γυρίσει σε εκείνη την πολιτική. Οι κινητοποιήσεις των προσφύγων στο Λαύριο δείχνουν πρός τα που μπαίνουν οι πιέσεις. Αυτό είναι άλλο ένα δικό μας διεθνιστικό καθήκον: οι Τούρκοι και Κούρδοι επαναστάτες, με όποιο τρόπο και αν δρούν, πρέπει να είναι ελεύθεροι να αναπτύξουν τη δράση τους στην Ελλάδα.

Αντίστοιχα προβάλουμε τα διεθνιστικά μας καθήκοντα στην Κύπρο, όπως πολύ καθαρά τα προσδιορίζουν οι συντροφοί μας εκεί. Ζητάμε να σταματήσει ο οικονομικός και διπλωματικός αποκλεισμός των Τουρκοκυπρίων, ανεξάρτητα απο την πορεία του ελληνοκυπριακού "διαλόγου". Δεν εξαρτούμε το δικαίωμα των Τουρκοκυπριων να ζούν στην Κυπρο και να αναπτύσουν ελεύθερα την οποιαδήποτε οικονομικη, πολιτική, πολιτιστική ή έστω αθλητική δραστηριότητά τους απο τις διαπραγματευσεις Παπανδρέου-Οζάλ και τις σκοπιμότητες της Ελληνικής κυβέρνησης. Βέβαια αυτό το δικαίωμα δεν μπορούμε να το επιβάλουμε εμείς απο εδώ, απο την Ελλάδα. Το βάρος πέφτει στην ελληνοκυπριακή εργατική τάξη. Μπορούμε όμως να βοηθήσουμε την αναπτυξη της ταξικής πάλης στη Νότια Κύπρο διεκδικώντας την απομάκρυνση των Ελλήνων καραβανάδων. Πριν απο το Νταβός σε στιγμές έντασης, είχαμε προβάλει το σύνθημα να μην πάει ελληνικός στρατός στη Κύπρο. Τώρα που οι ελληνοτουρκικές σχέσεις μπαίνουν σε φάση "διαλόγου", η συζήτηση περί ελληνικής μεραρχίας στη Κύπρο έχει σταματησει και προβάλει η φιλολογία της "αποστρατιωτικοποίησης". Σήμερα διοικητής της ΕΛΔΥΚ είναι ο περιβόητος αρχιχαφιές Αλεξάκης, ο πρωταγωνιστής τόσων σκευωριών όταν βρισκόταν στην ΚΥΠ. Αυτό είναι ένα δείγμα για το πραγματικό πρόσωπο της "αποστρατιωτικοποίησης". Εμείς διεκδικούμε να γυρίσει πίσω η ΕΛΔΥΚ, να πάψουν να διοικούν την εθνοφρουρά Ελληνες αξιωματικοί που τόσες φορές έχουν εγκληματίσει σε βάρος των Τουρκοκύπριων αλλά και της ελληνοκυπριακής εργατικής ταξης.

Ολα μαζί αυτά τα μέτωπα αναδείχνουν πολύ χειροπιαστά τι σημαίνει διεθνιστική απάντηση στη νέα φάση της ελληνοτουρκικής διαμάχης. Για τη διαμόρφωση αυτής της απάντησης, για αναπτυξη αυτών των αγώνων θα δώσουμε τις δυνάμεις μας σαν οργάνωση και καλούμε όλους τους διεθνιστές να κινηθούν στην ίδια κατεύθυνση.

Πάνος Γκαργκάνας

Επαναστατικός Μαρξισμός και Συνδικαλιστική Γραφειοκρατία

Τα τελευταια χρόνια το εργατικό κίνημα έχει δώσει αμέτρητες μάχες ενάντια στις επιλογές του ελληνικού καπιταλισμού, είτε πρόκειται για το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985-87 είτε για την σύνδεση μισθού παραγωγικότητας, είτε για αυξήσεις πάνω από την γελοία ΑΤΑ, είτε τέλος, για τα κλεισιματα των προβληματικών.

Είναι εξίσου αναμφισβήτητο γεγονός οτι η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των κινητοποιήσεων έχει λήξει με μιά ήττα για το εργατικό κίνημα. Μήπως για αυτό φταιει η έλλειψη αγωνιστικότητας των εργατριών και εργατών; Οι μεγάλες πορείες του 1985, οι απεργιακές φρουρές των εργατών Δήμων, της ΔΕΗ,των ναυτεργατών της Coca Cola και τόσων άλλων μέχρι τους καθηγητές σήμερα είναι η φανερή απόδειξη οτι ο "φταίχτης" δεν είναι η εργατική βάση.

Τις πιο κρίσιμες στιγμές του αγώνα, και μάλιστα ακριβώς, στην πιο μαχητική φάση του, οι ηγεσίες των συνδικάτων φρόντιζαν πάντα να έρχονται σε μια γρήγορη συμφωνία με την κυβέρνηση ή τους εργοδότες,αφήνοντας ξεκρέμαστη την βάση να βυθίζεται στην,απογοήτευση και την ηττοπάθεια.

Αυτή η εντυπωσιακή "απόσταση" ανάμεσα στην βάση του εργατικού κινήματος και την ηγεσία των συνδικάτων είναι το κλειδί στην απάντηση πολλών ερωτημάτων που εύλογα γεννιούνται σε πρωτοπόρους αγωνιστές εργάτες μέσα απο τις απανωτές "υποχωρήσεις" του κινήματος.

Πως είναι δυνατόν η σχετική πλεοψηφία των τραπεζουπαλλήλων να ψηφίζει απεργία διαρκείας και το ΓΣ της ΟΤΟΕ να ψηφίζει αποδοχή των κυβερνητικών προτάσεων; Γιατί η απεργία τής ΔΕΗ σταματάει ακριβώς πριν να αρχίσουν οι καθηγητές, η απεργία της ΕΑΣ και του ΗΛΠΑΠ πριν ψηφίσουν στις τράπεζες για απεργία και του ΔΣ της ΟΙΕΛΕ στέλνει τους ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς στα σπίτια τους, αφήνοντας μαζί με την ΔΟΕ τους καθηγητές του δημοσίου απομονωμένους στον αγώνα τους;

Το εργατικό κίνημα δεν ξεπουλιέται μόνο στην Ελλάδα από την ηγεσία των συνδικαλιστικών του οργανώσεων, ούτε πρόκειται για ένα συγκυριακό χρονικά φαινόμενο. Αυτό το "έργο", έχει παιχτεί και ξαναπαιχτεί απο τότε που υπάρχει καπιταλισμός μέχρι σήμερα.

Το να μιλάει κανείς απλοϊκά για "πουλημένους εργατοπατέρες" δεν προσφέρει καμμιά λύση στο ερώτημα του πως αυτοί οι "πουλημένοι" μπορούν να εξασκούν τόση επιρροη μέσα στο εργατικό κίνημα. Μήπως αρκει να τους "ξεσκεπάσει" κανείς στα μάτια της βάσης καταγγέλοντας τους; 'Η χρειάζεται να διαβρωθεί αυτή η ηγεσία απο τα μέσα πιεσμένη απο αγωνιστές που θα κατορθώσουν να εκλεγούν μέχρι την κορυφή της ιεραρχίας;

Στα παραπάνω ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο άρθρο που ακολουθεί, στηριγμένοι στην εμπειρία του εργατικού κινήματος,και στην προσφορά των κλασικών του Μαρξισμού, επιδιώκοντας να δώσουμε εξηγήσεις,αλλά και προτάσεις για μια επαναστατική στρατηγική και ταχτική απέναντι στον εσωτερικό εχθρο του εργατικού κινήματος που λέγεται συνδικαλιστική γραφειοκρατία.

Ο ΜΑΡΞ Ο ΕΝΓΚΕΛΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ

Συνήθως τα συνδικάτα παρουσιάζονται σαν κάτι το στατικο που βρίσκεται έξω απο τις αλλαγές στο ρεύμα της ιστορίας. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν πολλά και διαφορετικά είδη συνδικάτων.Ουσιαστικά η φύση και ο τρόπος λειτουργίας τους καθορίζονται απο το αν είναι προιόν ανοδικής περιόδου του κινήματος ή της "κανονικής" καπιταλιστικής καθημερινότητας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα κείμενα του Μαρξ και του Ενγκελς για τον συνδικαλισμό και τις απεργίες πριν το 1848 είναι ριζικά

διαφορετικά από εκείνα που έγραψαν δύο ή τρείς δεκαετίες αργότερα. Το 1844 ο Ενγκελς έγραφε:

"Η συχνότητα των απεργιών αποδεικνύει την έκταση και την ένταση του κοινωνικού πολέμου στην Αγγλία... και σαν σχολή αυτού του πολέμου τα συνδικάτα είναι αναντικατάστατα"(1).

Είκοσι χρόνια μετά ο Μαρξ "κατηγορούσε" τα συνδικάτα ότι

"μάχονται ενάντια στα αποτελέσματα και όχι στις αιτίες... ότι δίνουν καταπραυντικά, αντί να γιατρεύουν την αρρώστεια "(2),

ενώ ο Ενγκελς το 1871 προχωρώντας ακόμα περισσότερο αποκάλεσε τα συνδικάτα

"εμπόδια για το κίνημα και όχι όργανα για την προοδο του"(3).

Οι διαφορετικές αντιμετωπίσεις των Μαρξ και Ενγκελς μεταξύ 1848 και 1870 για τον συνδικαλισμό αντανακλούσαν τις αλλαγές στην φύση των ίδιων των συνδικάτων. Στην πρώτη φάση συμπίπτουν με τις άγριες απεργιακές κινητοποιήσεις των Χαρτιστών, τις εξεγέρσεις των ανθρακορύχων το 1839 και την γενική απεργία του 1842. Στην δεύτερη φάση, όμως, ο σχηματισμός των ομοιοεπαγγελματικών συντεχνιών κυριαρχήθηκε απο μια ηγεσία διαποτισμένη απο αστικές ιδέες,που εξαρτούσε την επιβίωση της απο την υπεράσπιση των ιδιαίτερων συντεχνιακών συμφερόντων της εναντια στην μεγάλη μάζα των ανειδίκευτων εργατών και εργατριών.Προφανώς δεν ήταν τα ίδια συνδικάτα που συμμετείχαν στην γενική απεργία στην Βρετανία το 1842 ή υποστήριζαν το κίνημα των Χαρτιστών.

Η δύναμη της ανάλυσης του Μαρξ στο θέμα των συνδικάτων βρίσκεται στην έμφαση που δίνει στην πραγματική κίνηση της τάξης μεσα στο χώρο δουλειάς πράγμα που απορρέει απο την πεποίθηση του ότι ο σοσιαλισμός είναι η χειραφέτηση της εργατικής τάξης άπο τον ίδιο της τον εαυτό. Ομως, δεν μπορεί κανείς να παραβλέψει οτι οι Μαρξ και Ενγκελς δεν κατώρθωσαν να αναλύσουν το φαινόμενο της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας. Κι αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσει.

Οταν πέθανε ο Μαρξ μόλις και μετά βίας υπήρχε ένα μικρο στρώμα αξιοματούχων του συνδικαλισμού στην Βρετανία ενώ η εμπειρία των μαζικών ρεφορμιστικών κομμάτων ήταν ανύπαρκτη. Αυτό δεν αναιρεί βέβαια το γεγονός ότι ο Μαρξ και ο Ενγκελς πολέμησαν τα πρώιμα συμπτώματα της γραφειοκρατίας και του ρεφορμισμού όσο ζούσαν.Σ'αυτά τα συμπτώματα ο Ενγκελς προσπάθησε στο τέλος της ζωής του να δώσει απαντήσεις: συχνά προτείνει την δημιουργία "επαναστατικών" συνδικάτων, αλλού τονίζει την ανάγκη του κόμματος, χωρίς όμως να ξεκαθαρίζει την σχέση του με τα συνδικάτα.

Οι απαντήσεις σ'αυτά τα ερωτήματα ήρθαν αρκετά χρόνια αργότερα απο τον Λένιν, την Λούξερμπουργκ και τον Γκράμσι.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΛΕΝΙΝ

Ο Λένιν από τις αρχές του αιώνα προσπάθησε να εξηγήσει την φύση και την λειτουργία των συνδικάτων σε σχέση με την πολιτική δουλειά του επαναστατικού κόμματος (της σοσιαλδημοκρατίας εκείνη την εποχή). Στο "Τι να κανουμε;" γράφει:

"το μόνο που πετυχαίνουν τα συνδικάτα είναι να εκπαιδεύουν τους πωλητές της εργατικής δύναμης να πουλούν το "εμπόρευμα" τους με πιο επωφελείς όρους και να παλεύουν με τους αγοραστές στο πεδίο μιας καθαρά οικονομικής πράξης... Η σοσιαλδημοκρατία δεν αντιπροσωπεύει την εργατική τάξη μόνο ως προς μια ορισμένη ομάδα εργοδοτών, αλλά στις σχέσεις της προς όλες τις τάξεις της σύγχρονης κοινωνίας, στις σχέσεις της προς το κράτος σαν οργανωμένη πολιτική δύναμη"(4).

Ηδη δηλαδή με βάση την εμπειρία μισου αιώνα μαρξιστικης παράδοσης, ο Λενιν, μπορούσε να εκτιμήσει ότι τα συνδικάτα εκφράζουν την καθημερινή ταξική πάλη μέσα στα πλαίσια της εμπορευματικής καπιταλιστικής λογικής, αφού ασχολιούνται με το πως θα πουληθεί ακριβότερα ένα εμπόρευμα, στην συγκεκριμένη περίπτωση η εργατική δύναμη.

Οταν το 1914 ξέσπασε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και οι ηγέτες των συνδικάτων της δυτικής Ευρώπης, μαζί με τις ηγεσίες των περισσοτέρων κομμάτων της Β' Διεθνούς, εγκατέλειψαν την διεθνιστική ρητορική τους και υποστήριξαν το αιματηρό ιμπεριαλιστικό σφαγείο, ο Λένιν προσπάθησε να βρεί μιά εξήγηση γι'αυτήν την καταστροφική πολιτική. Ετσι κατάληξε στην θεωρία της εργατικής αριστοκρατίας.

Και μόνο η προσπάθεια να εξηγηθεί η προσπάθεια των ηγεσιών των συνδικάτων και το κεντράρισμα του Λένιν στην ανάγκη για ανεξάρτητη οργάνωση της πρωτοπορίας της τάξης είχαν μεγάλη σημασία σε μιά εποχή, που πολλοί σοσιαλιστές εγκατέλειπαν βασικές αρχές του μαρξισμού σε μιά δεξιόστροφη διαδρομή προς την συνδικαλιστική και ρεφορμιστική γραφειοκρατία της Β'Διεθνούς. Ομως,η περιορισμενη εμπειρία των Μπολσεβίκων σε μια παρατεταμένη παρέμβαση σε νόμιμα συνδικάτα στην Ρωσία, αποτελούσε φυσιολογικό φραγμό για μιά ουσιαστική επεξεργασία του φαινομένου της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας και του ρεφορμισμού γενικότερα.

Το 1915, σ'ένα άρθρο με τιτλο "Η κατάρευση της Διεθνούς", ο Λένιν έδωσε την εξής εξήγηση για τον ρεφορμισμό, ή τον "οπορτουνισμό", σύμφωνα με την λέξη που ο ίδιος χρησιμοποίησε:

"Στην εποχή του ιμπεριαλισμού ο κόσμος μοιράζεται ανάμεσα στα μεγάλα προνομιούχα έθνη που καταπιέζουν άλλα μικρότερα. Κομματάκια απ'αυτή την λεηλασία και καταπίεση σίγουρα καταλήγουν στο μερίδιο συγκεκριμένων τμημάτων της μικροαστικής τάξης και στην εργατική αριστοκρατία και γραφειοκρατία...

... Αυτό το στρώμα αποτελεί μια ασήμαντη μειοψηφία του προλεταριάτου και των εργαζομένων μαζών"(5).

Ετσι, σύμφωνα με τα παραπάνω, η ανάλυση του Λένιν ορισε τον ρεφορμισμό σαν

"μια συμμαχία ανάμεσα σ'ένα κομμάτι των εργατών και την μπουρζουαζία, που κατευθύνεται ενάντια στην μάζα του προλεταριάτου", συμμαχία που οφείλεται στο ότι οι καπιταλιστές των ιμπεριαλιστικών κρατών " μπορούν να δωροδοκήσουν τους συνδικαλιστές ηγέτες-άμεσα ή έμμεσα-με τα τεράστια υπερκέρδη τους"(6).

Η υπόθεση του Λένιν ότι μόνο ένα μικρό συντηρητικό στρώμα του προλεταριάτου επωφελείται απο την μαζική επέκταση του Δυτικού καπιταλισμού έχει πολλά ψεγάδια. Ο Τόνυ Κλίφ γράφει στο άρθρο του "Οικονομικές ρίζες του ρεφορμισμού":

"Ο ιμπεριαλισμός και η εξαγωγή του κεφαλαίου μπορουν φυσικά να επιρρεάσουν σημαντικά το επίπεδο των μισθών σε μιά βιομηχανική χώρα προσφέροντας απασχόληση σε πολλούς εργάτες που παράγουν μηχανές μεταφορικά μέσα, κλπ. Αυτή η επίδραση στο επίπεδο της απασχόλησης επιρρεάζει προφανώς και το γενικό ύψος των μισθών. Για ποιό λόγο, όμως, να επιρρεάσει τους μισθούς μόνο μιάς "ασήμαντης μειοψηφίας;"Η αύξηση των δυνατοτήτων απασχόλησης οδηγεί στην ανάπτυξη μιας μικρής "εργατικής αριστοκρατίας",ενώ η κατάσταση του συνόλου της εργατικής τάξης δεν επιρεάζεται καθόλου;Αυτές οι συνθήκες οδηγούν στην αύξηση του χάσματος ανάμεσα στους ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες;... Στην πραγματικότητα κάθε τι που ανεβάζει το επιπεδο ζωής της μάζας των εργατών, ανειδίκευτων και μισοειδικευμένων, μειώνει την ψαλίδα ανάμεσα σ αυτούς και τους ειδικευμένους. Οσο πιο ανεβασμένο είναι το γενικό επιπεδο

διαβίωσης συμπεριλαμβανομένου και του μορφωτικού επιπέδου τόσο ευκολότερα είναι για τους ανειδίκευτους εργάτες να γίνουν ειδικευμένοι ή μισοειδικευμένοι... Το ίδιο ισχύει και με τις πρώτες ύλες και τα είδη διατροφής που ο ιμπεριαλισμός παίρνει εξίσου φτηνά απο τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες... Ετσι,η άνοδος του γενικού επιπέδου μαλλον μειώνει παρά αυξάνει τις διαφορές μέσα στα ξεχωριστά τμηματα της ίδιας της εργατικής τάξης".(7)

Η οικονομική ανάλυση αποτελεί μόνο μιά πλευρά της θεωρίας του Λένιν. Οι συνέπειες της όσον αφορά την φύση των συνδικάτων και της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας είναι σημαντικές. Αν η συνδικαλιστική γρφειοκρατία είναι μιά "ασήμαντη μειοψηφία που τρέφεται απο τα ψίχουλα που τους πετά ο ιμπεριαλισμός", τότε για το εργατικό κίνημα και την επαναστατική πρωτοπορεία του τα πράγματα είναι σχετικά εύκολα. Αρκεί μια παρέμβαση που να καταλήγει στην καταγγελία της "ξεπουλημένης μειοψηφίας", αφου αυτή βρίσκεται σαφώς αποχωρισμένη απο την τεράστια μάζα του προλεταριάτου. Το γεγονός, όμως, οτι οι οικονομικές ρίζες του ρεφορμισμού και της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας σε σχέση με τον ιμπεριαλισμό είναι πολυ βαθύτερες και πλατύτερες απο ένα μικρό στρώμα της εργατικης τάξης σήμαινε ότι η προσπάθεια για το κτισιμο ενός επαναστατικού σοσιαλιστικού κινήματος στην δύση θα συναντούσε πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες απ'οτι συνάντησαν οι Μπολσεβίκοι στην Ρωσία.Αυτό που χρειαζόταν στην δύση ήταν ένας σκληρός και παρατεταμένος αγώνας μέσα στα συνδικάτα.Και πανω απο όλα το ότι κανένα μαζικό κόμμα, συμπεριλαμβανομένου και του επαναστατικού κόμματος, δεν θα μπορούσε να μείνει τελείως ανεπηρέαστο απο τις τρέχουσες αντιλήψεις μέσα στο σύνολο της εργατικής τάξης.

Η ανυπαρξία στην Ρωσία ενός συνεκτικού στρώματος γραφειοκρατών του συνδικαλισμού (και η ουσιαστική έλλειψη συνδικάτων μετά την καταστολή που ακολούθησε την επανάσταση του 1905), έκανε τους Μπολσεβίκους συχνά να οδηγηθούν σε σφάλματα σε σχέση με τον χαρακτήρα του ρεφορμισμού. Ακραία περίπτωση τέτοιας λανθασμένης αντίληψης εμφανίζεται σ'ένα άρθρο του Ζηνόβιεφ το 1915 όπου οι εργάτες των εργοστασίων πολεμικού υλικού χαρακτηρίζονται σαν

"εργατική αριστοκρατία που έχει γίνει όργανο της αντίδρασης". (8)

Και, όμως, οι εργάτες του Πουτίλωφ στην Ρωσία, της MDW στο Βερολίνο, της Weir στην Βρετανία ήταν αυτοί που πρώτοι δημιούργησαν νέες μορφές και όργανα μαχητικής αντίστασης, που στο Βερολίνο και στην Πετρούπολη οδήγησαν στην επανάσταση. Το 1917 μέσα στις φλόγες της Ρωσικης επανάστασης ο Λένιν πλησίασε πολύ περισσότερο στην εικόνα της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας. Στο "Κράτος και Επανάσταση" γράφει:

> ***"Οι υπάλληλοι των πολιτικών και επαγγελματικών οργανώσεων μας έχουν την τάση να διαφθαρούν απο τις συνθήκες του καπιταλισμού και παρουσιάζουν την τάση να μετατραπούν σε γραφειοκράτες,δηλαδή προνομιούχα προσωπα, ξεκομμένα απο τις μάζες, που στέκουν πάνω απο τι μάζες."***

Οι απόψεις του Λένιν για τις καταβολές του ρεφορμισμού και της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας ήταν πολύτιμες για την πορεία του επαναστατικού σοσιαλισμού την εποχή του πολέμου, ακριβώς γιατί διέλυαν κάθε επιχείρημα που χρησιμοποιούσαν οι ρεφορμιστές ηγέτες της Β' Διεθνούς για να δικαιολογήσουν την προδοτική στάση που κράτησαν υποστηρίζοντας τον πόλεμο. Ομως, δεν μπόρεσαν -και δεν ήταν δυνατόν να μπορέσουν- να γίνουν ένας αμεσος οδηγός για δράση για τους επαναστάτες της Δυτικής Ευρώπης που είχαν να αντιμετωπίσουν πολύ πιο σύνθετα και περίπλοκα προβλήματα στις αποφασεις τους.

Η ΡΟΖΑ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ ΚΑΙ Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Στον αντίποδα της ρωσικής κοινωνίας και των Μπολσεβίκων βρισκόταν η Γερμανία και το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα που στις αρχές του αιώνα είχε φτάσει να έχει την σχετική πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο και την απόλυτη πλειοψηφία στην συνδικαλιστικά οργανωμένη εργατική τάξη.Τα συνδικάτα, που ουσιαστικά είχαν ιδρυθεί απο το κόμμα,βρίσκονταν σε οργανική σύνδεση με αυτο και συσπείρωναν 3.000.000 εργάτες και εργάτριες το 1914.

Το Κόμμα δρούσε σαν "κράτος εν κράτει".Οι εργάτες ολη τους την ζωή βρίσκονταν δεμένοι με τούς δεκάδες οργανισμούς που ελέγχονταν απο αυτό.Ο συνδικαλισμένος εργάτης αγόραζε τρόφιμα απο τον κομματικό συνεταιρισμό,διάβαζε μόνο τα έντυπα του κόμματος,διασκέδαζε στους κομματικούς γυμναστικούς και ποδηλατικούς ομίλους, τραγουδούσε στην τοπική κομματική χορωδία,έπινε στην κομματική μπυραρία και θαβόταν με έξοδα του Σοσιαλδημοκρατικού Γραφείου Τελετών.

Η μεγάλη δύναμη της Σοσιαλδημοκρατίας στην Γερμανία και η μακρόχρονη περίοδος νομιμότητας μετέτρεψαν το Κόμμα σιγά σιγά σ'έναν καθαρά εκλογικό μηχανισμό,όπου οι ιδιότητες του κομματικού μέλους και του εκλογικού οπαδού συγχέονταν.Οι ανάγκες συνεχούς κοινοβουλευτικής και συνδικαλιστικής παρέμβασης δημιούργησαν γρήγορα μέσα στο Κόμμα ενα στρώμα γραφειοκρατών που δρούσε ανεξέλεγκτα απο την πλαδαρή βάση των μελών-οπαδών. Οτιδήποτε συνέβαινε έξω απο τις αποφάσεις της κομματικής και συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας εθεωρείτο σαν αντιδραστικό ή έστω σαν "πρώιμο" και κατα συνέπεια καταδικασμένο σε αποτυχία.

Αυτήν την γραφεικρατικοποίηση κόμματος και συνδικάτων ήλθε να αμφισβητήσει η Ρόζα Λούξεμπουργκ μετα την Ρώσικη Επανάσταση του 1905:

Η άκαμπτη και μηχανιστική αντίληψη της γραφειοκρατίας, δεχεται την πάλη μόνο σαν αποτέλεσμα της οργάνωσης που έχει φτάσει ήδη σ'ένα ορισμένο βαθμό δύναμης της... Οι γραφειοκράτες ερευνούν τα συρτάρια των γραφείων τους για να βρούν την απόδειξη της δύναμης και της ωριμότητας του γερμανικού εργατικού κινήματος χωρίς να αντιλαμβάνονται ότι αυτές βρίσκονται μπροστά στα μάτια τους, σε μια μεγάλη ιστορική αποκάλυψη (σ.σ. την επανάσταση του 1905).(9)

Και η Ρόζα όπως ο Λενιν, θεωρεί τα συνδικατα σαν όργανα του εργατικού κινήματος που απο την φύση τους περιορίζονται σε αιτήματα που καθορίζονται απο την λογική της εμπορευματικής καπιταλιστικής κοινωνίας.

"Ο συνδικαλιστικός αγώνας περιλαμβάνει τα τωρινά συμφέροντα, ο σοσιαλδημοκρατικός αγώνας τα μελλοντικά συμφέροντα του εργατικού κινήματος... Ο κοινοβουλευτικός αγώνας,ταίρι και συμπλήρωμα του συνδικαλιστικού,είναι ακριβώς όπως καιαυτός, ένας αγώνας αποκλειστικά μέσα στα πλαίσια της αστικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων... (ο συνδικαλστικός αγώνας) είναι μιά πράξη οικονομικής μεταρρύθμισης."(10)

Η Ρόζα, προσπαθώντας να καταρίψει την ρεφορμιστική γραφεοκρατική αντίληψη που στεγανοποιεί την οικονομική απο την πολιτική πάλη του προλεταριάτου,καταλήγει στο συμπέρασμα οτι η σύγκρουση μεταξύ γραφειοκρατίας και βάσης του εργατικού κινήματος σε στιγμές άμυνας της ταξικής πάλης,αλλά και η "συμπόρευση" τους σε περιόδους ύφεσης είναι εσωτερικά φαινομενα της διαδικασίας της ταξικής πάλης:

Κάθε νέα έξαρση και κάθε νέα νίκη της πολιτικής πάλης δίνει μιά ισχυρή ώθηση στην οικονομική πάλη... Κάθε κύμα πο-

λιτικής πάλης αφήνει πίσω του ένα γόνιμο λιβάδι απ'όπου α-μέσως ξεπετιούνται χιλιάδες νέες ωθήσεις: οι οικονομικές διεκδικήσεις. Και αντίστροφα, η ακατάπαυστη οικονομική πάλη που οι εργάτες διεξάγουν ενάντια στο κεφάλαιο κρατά σε εγρήγορση την μαχητική ενεργητικότητα ακόμα και στις ώρες της κάμψης του πολιτικού αγώνα... Με μια λέξη η οικονομική πάλη εξασφαλίζει μιά συνέχεια,είναι το νήμα που συνδέει τους διάφορους πολιτικούς κόμβους.Η πολιτική, εξάλλου, πάλη είναι μια περιοδική γονιμοποίηση που προετοιμάζει το έδαφος στους οικονομικούς αγώνες. Αιτία και αποτέλεσμα αλληλοδιαχέονται και εναλλάσσονται ακατάπαυστα."(11)

Η Ρόζα,διαβλέπει στον σχολαστικισμό με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι γραφειοκράτες του συνδικαλισμού το κίνημα,την τάση να δικαιολογούν την "αδρανειά" τους με τεχνικές που χαρακτηρίζονται απο μιά τυπική αθροιστική λογική που αναζητάει πολιτική "καθαρότητα" στους αγώνες.

" Μιά τέτοια όμως ανατομική ερευνα- όπως όλες οι ανατομικές έρευνες - δεν μας επιτρέπει να δουμε το φαινόμενο ζωντανό, μας παραδίνει ένα πτώμα".(12)

Αν οι γραφεικράτες συνδικαλιστές σε φάση ανεβασμένου κινήματος

"αντιταχθούν στο κίνημα θα μείνουν έξω απο το κύμα των γεγονότων και οι πολιτικοί και οικονομικοί αγώνες των μαζών θα εξακολουθήσουν χωρίς αυτούς. Στην πραγματικότητα,ο διαχωρισμός ανάμεσα σε πολιτικό και οικονομικό αγώνα δεν είναι παρά ένα τεχνητό, αν και ιστορικά εξαρτημένο, προϊόν της κοινοβουλευτικής περιόδου... Η αντιπαράθεση, ομως, υπάρχει στο εσωτερικό των συνδικάτων, ανάμεσα στην ομάδα των καθοδηγητικών στελεχών και των μάζα των συνδικαλισμένων εργατών".(13)

Η εκτίμηση της Ρόζας Λούξεμπουργκ για τα συνδικάτα και την συνδικαλιστική γραφειοκρατία έχει ένα πολύ μεγάλο πλεονέκτημα σε σχέση με αυτή του Λένιν: Το ότι η εξήγηση της γραφεικρατίας δεν αναζητείται έξω απο την ίδια την κατάσταση της εργατικής τάξης σε μη επαναστατικές περιόδους του καπιταλισμού, αλλά θεωρεί την γραφειοκρατία σαν προιόν αυτής ακριβώς της κατάστασης, έχοντας σαν παράδειγμα τις θεωρίες που ξεπήδησαν απο την πορεία και εξέλιξη της Σοσιαλδημοκρατίας της Β' Διεθνούς. Στο ίδιο μονοπάτι κινήθηκε και βάθυνε ακόμα περισσότερο αυτήν την ανάλυση ο Αντόνιο Γκράμσι.

Ο ΓΚΡΑΜΣΙ ΚΑΙ Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ

Η μεγαλύτερη συνεισφορά του Γκράμσι στο θέμα του ρεφορμισμού και ιδιαίτερα της συνδικαλστικής γραφειοκρατίας ήταν οτι οριοθέτησε την φύση του στρώματος των γραφειοκρατών στη σχέση του και προς την πλευρά της εργατικής τάξης και προς την πλευρά του κεφαλαίου. Το 1919, σε μια φάση όξυνσης της ταξικής πάλης σύνδεσε τις δυσκολίες και τα εμπόδια που συνάντησε στην πορεία της η πάλη του ιταλικού προλεταριάτου με την κοινοβουλευτική γραφειοκρατική πολιτική του ιταλικού σοσιαλιστικού κόμματος. Τόνισε την αποξένωση που νοιώθουν πολλοί εργάτες απο τα συνδικάτα τους και απέδωσε το φαινόμενο στο γεγονός ότι τα συνδικάτα προσπαθούν να κερδίσουν μεταρρυθμίσεις στα πλαίσια του καπιταλισμού και κατά συνέπεια είναι δομημένα και επανδρωμένα ανάλογα.

" Οι εργάτες έχουν την αίσθηση ότι το σύνολο της οργάνωσης "τους" έχει γίνει ένας τόσο τεράστιος μηχανισμός που κατέληξε να υπακούει στους δικούς του εσωτερικούς νόμους, σύμφωνους με την διαρθρωσή του και την πολύπλοκη λειτουργία του, αλλά ξένους με την μάζα που απόκτησε συνείδηση πιά της ιστορικής αποστολής της επαναστατικής τάξης... Πνεύματα κατ'εξοχήν γράφειοκρατικά (σ.σ. οι ηγέτες των συνδικάτων), πιστεύουν ότι μιά αντικειμενική κατάσταση, ριζωμένη στην ψυχολογιά που αναπτύσσεται χάρη στις ζωντανές εμπειρίες του εργοστασίου μπορεί να ξεπεραστεί με λόγια που απευθύνονται στον συναισθηματισμό και με μια ημερήσια διάταξη,που θα έχει εγκριθεί ομόφωνα απο μια αποχαυνωμένη απο την πολυλογία και τους ρητορισμούς , συνέλευση".(14)

Πραγματικά πόσο γνώριμη είναι αυτή η εικόνα σε κάθε αγωνιστή εργάτη!

Για τον Γκράμσι η κυριαρχία της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας αντανακλά την συνείδηση της εργατικής τάξης στην μη επαναστατική καθημερινότητα της κυριαρχίας του καπιταλισμού.

" Τα ομοιεπαγγελματικά συνδικάτα, τα εργατικά κέντρα, οι βιομηχανικές ομοσπονδίες και η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας αποτελούν τους ειδικούς τύπους προλεταριακής οργάνωσης για την ιστορική εκείνη περίοδο που κυρίαρχος είναι το κεφάλαιο...(οι εργάτες) έχουν προσβάλει απο τα έξω η έχουν δημιουργήσει μέσα στους κολπους τους ένα έμπιστο διοικητικό προσωπικό ειδικευμένο σ'αυτού του είδους τους χειρισμούς (σ.σ. στις διαπραγματεύσεις με τους εργοδότες), κατάλληλο να κυριαρχεί στις συνθήκες της αγοράς και ικανό να συνομολογεί συμβάσεις, να αξιολογεί επιχειρησιακούς κινδύνους και να εισάγει χρήσιμες οικονομικά αναλύσεις. Η ουσιαστική φύση του συνδικάτου, είναι ανταγωνιστική, δεν είναι κομμουνιστική... Μπορεί να προσφέρει στο προλεταριάτο έμπειρους γραφειοκράτες και τεχνικούς εμπειρογνώμοννες αλλά δεν μπορεί να αποτελέσει την βάση της προλεταριακής εξουσίας".(15) "Η εκλογή των συνδικαλιστών... γίνεται με μοναδικό κριτήριο την νομική γραφειοκρατική και δημαγωγική ικανότητα τους. Και όσο περισσότερο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μεγαλώνουν σε μέγεθος, όσο περισσότερο πλατειά και βαθειά είναι η δράση τους, τόσο πιο αναγκαίο γίνεται να μετατραπεί η καθοδηγητική λειτουργία σε καθαρά διοικητική και λογιστική και να αποκτήσει υπεροχή η γραφειοκρατική και εμπορική ικανότητα. Συγκροτήθηκε ετσι μια πραγματική και ξεχωριστή κάστα υπαλλήλων συνδικαλιστών που κατέληξε να πάρει σε σύγκριση με την εργατική μάζα, την ίδια θέση που έχει η κυβερνητική γραφειοκρατία σε σχέση με το κοινοβουλευτικό κράτος: Είναι η γραφειοκρατία που βασιλεύει και κυβερνά".(16)

Κατά τον Γκράμσι αυτό που καθορίζει την γραφειοκρατία του συνδικάτου είναι η τήρηση της "βιομηχανικής νομιμότητας", της νομιμότητας δηλαδή που είναι υποχρεωμένος να δεχθεί ο εργοδότης στις σχέσεις με τον εργάτη και που ο Γκράμσι θεωρεί μεγάλη κατάκτηση της εργατικήξς τάξης. Ομως, αυτή η νομιμότητα

"είναι πάντα σε εξάρτηση απο την εμπιστοσύνη που έχει ο επιχειρηματίας στην φερεγγυότητα του συνδικάτου... και την ικανότητα του να πετυχαίνει τον σεβασμό απο μέρους των εργατικών μαζών στις συμβατικές τους υποχρεώσεις ...(έτσι) το συνδικάτο γινεται υπεύθυνο απέναντι στους βιομήχανους και χάρη στον γραφειοκρατικό του χαρακτήρα τείνει να μην αφήσει να ξεσπάσει ποτέ η ταξική πάλη ... Το συνδικάτο σαν υπεύθυνο όργανο αυτής της νομιμότητας τείνει να την γενικεύει και να την διαιωνίζει... βλέπει μονάχα το χάος και την αυθαιρεσία σε κάθε τι που προέρχεται απο την εργαζόμενη μάζα."(17)

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στον Γκράμσι οφείλει το επαναστατικό και εργατικό κίνημα την πιο ολοκληρωμένη ανάλυση για την φύση και την δομή της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας.

ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ

Τα συνδικάτα μέσα στον καπιταλισμό ενώνουν και χωρίζουν τους εργάτες ταυτόχρονα.Αν ο άμεσος στόχος όλων των οργανωμένων εργατών ήταν η κατάργηση του συστήματος της μισθωτής εργασίας,τότε φυσικά τα κοινά τους συμφέροντα θα μπορούσαν να εκφραστούν απο ένα και μοναδικό συνδικάτο, μια οργάνωση. Ομως, ο ρόλος των συνδικάτων είναι να υπερασπίζουν τα εργατικά συμφέροντα στα πλαίσια των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.Υπάρχουν,για να βελτιώσουν τους όρους με τους οποίους οι εργάτες γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης και όχι για να δώσουν τέλος στην ίδια την εκμετάλλευση.Επειδή οι εργάτες διαφορετικών κλάδων παιρνουν διαφορετικούς μισθούς και δουλεύουν σε διαφορετικές συνθήκες, τα συνδικάτα ενώνουν αυτούς τους εργάτες σε ξεχωριστές ομάδες. Η "γεωγραφία" των συνδικάτων αντανακλά την "γεωγραφία" του καπιταλισμού".

Ο ρόλος της γραφειοκρατίας εχει τις ρίζες του στην στενή οικονομίστικη και μερική φύση των συνδικάτων. Ξεπηδά ετσι ένας καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στην μάζα των εργατών απο την μια και του ηγέτη που περνά τοων χρόνο του παζαρεύοντας με την εργοδοσία. Ο αξιωματούχος του συνδικάτου είναι ένας μεσάζων μεταξύ των εργατών και των αφεντικών. Αυτή η λειτουργία τον απομακρύνει απο αυτό που εκπροσωπεί. Στα μεγάλα συνδικάτα ο συνδικαλιστής απομακρύνεται απο την βρωμιά και τους κινδύνους του εργοστάσιου, απο τις καθημερινές κόντρες με τον επιστάτη, αλλά και απο την φιλική συναδελφική ατμόσφαιρα, και καταλήγει στο εντελώς διαφορετικό περιβάλλον των γραφείων. Ακόμα και αν δεν πληρώνεται περισσότερο απο τα μέλη του συνδικάτου,το εισόδημα του δεν εξαρτάται πια απο τα ανεβοκατεβάσματα της καπιταλιστικής παραγωγής. Συχνά ένα εργοστάσιο κλείνει, αλλά ο γραφειοκράτης που διαπραγματεύεται την έκταση των απολύσεων συνεχίζει να παίρνει συνδικαλιστικό επίδομα.

"Ετσι φτάνει να βλέπει τα παζάρια και τον συμβιβασμό ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία σαν το αποκλειστικο περιεχόμενο του συνδικαλισμού. Οι αγώνες, γι'αυτόν φαίνονται σαν ενοχλητικές ιστορίες που διακόπτουν την διαπραγματευτική διαδικασία. Η συνδικαλιστική οργάνωση γίνεται αυτοσκοπός, καταλήγοντας να ανατρέπει και αυτόν ακόμα τον περιορισμένο στόχο της βελτιωσης των όρων της εκμετέλλευσης των εργατών."(18)

"Στην πραγματικότητα η γραφειοκρατία ισορροπεί ανάμεσα στις δύο βασικές τάξεις της καπιταλιστικης κοινωνιας, τ'αφεντικά και τους εργάτες. Οι αξιωματούχοι των συνδικάτων δεν είναι ούτε εργοδότες,ούτε εργάτες.Είναι ενας ξεχωριστός -και συντηρητικός - κοινωνικος σχηματισμός. Προσπαθούν να ελέγξουν και να τιθασεύσουν τους εργατικούς αγώνες, αλλά ταυτόχρονα έχουν ζωτικό συμφέρον να μην φτάσει η ταξική συνεργασία στο βαθμο που το συνδικάτο θα γίνει εντελώς αδύναμο. Γιατί αν η ηγεσία του συνδικάτου περάσει ολοκληρωτικά στο στρατόπεδο των αστών θα χάσει την ίδια της την βάση. Ετσι οι γραφειοκρατες έχου διαίτερο συμφέρον να συντηρούν την ύπαρξη της συνδικαλιστικής οργανωσης που συχνά είναι η πηγη του εισοδήματος τους και του κοινωνικού τους "στάτους". Η ύπαρξη δια φορετικών συνδικατων σ'ένα βιομηχανικό κλάδο η περιοχή - και επομένως η δυσκολία οργάνωσης ενιαίας δράσης για ενα κοινό αίτημα - τους προσφέρει ενα "αξιόπιστο" άλλοθι για την αδρανεια τους".(19)

Οι πιέσεις που δέχονται οι γραφεικράτες απο τα αφεντικά και το κράτος απο την μία και απο την βάση των εργατών απο την άλλη δεν βρίσκονται πάντα σε ισορροπία. Σε συγκεκριμμένες περιόδους αναγκαζονται να ακολουθήσουν την βάση. Σε άλλες κυριαρχεί η πίεση απο τους καπιταλιστές και το κράτος.Συχνά και οι δύο αυτές πιέσεις είναι σχετικά αδύναμες, επιτρέποντας ένα μεγάλο βαθμό αυτονομίας στον γραφειοκράτη. Αλλοτε πάλι και οι δύο είναι έντοντες οπότε η γραφειοκρατία ασφυκτιά παγιδευμένη ανάμεσα σ'αυτές τις ασυμφιλιώτες δυνάμεις. Ομως,η γραφειοκρατία πάντα προσπαθεί να προωθήσει τις δικές της ανάγκες σαν στρώμα.

Φυσικά η γραφειοκρατία δεν είναι ομοιογενής. Διαφέρει εσωτρικά ανάλογα με τις πιέσεις απο την βάση του κλάδου που εκπροσωπεί, αλλά και ανάλογα με το ιδεολογικό της υπόβαθρο. Συχνά οι διασπάσεις της γραφειοκρατίας είναι σημαντικές γιατί μειώνουν την συντηρητική της επιρροή.

Ομως,το καθοριστικό στοιχείο,εκείνο που εξομοιώνει ολες τις διαφορές ανάμεσα στους γραφειοκράτες είναι το ότι ανήκουν σ'ένα συντηρητικό κοινωνικό στρωμα, πράγμα που (ιδιαίτερα σε εποχές κοινωνικής κρίσης) μετατρέπει σε δευτερεύουσες τις διαφορές ανάμεσα σε δεξιούς και αριστερούς γραφειοκράτες. Τέτοιες στιγμές όλοι τους προσπαθούν να ελέγξουν και να κάμψουν την μαχητικότητα της εργατικής βάσης.

Αυτό δεν σημαίνει φυσικά, οτι όλοι οι αξιωματούχοι του συνδικαλισμού γεννήθηκαν ευθύς εξ αρχής γραφειοκράτες. Είναι αλήθεια πολλοί απ'αυτούς έγιναν δημοφιλεις μεσα στα συνδικάτα εξ αιτίας της προηγούμενης αποτελεσματικότητας που είχαν να επιδείξουν σαν αγωνιστές εργάτες.

Ομως,όσο μαχητικό παρελθόν και να έχει ενας αξιωματούχος του συνδικάτου, η συνεχής λειτουργία του σαν μεσολαβητής ανάμεσα στους εργάτες και τα αφεντικά για μεγάλο χρονικό διάστημα αφήνει τα περιθώρια για να αποκτησει αναπόφευκτα την συμπεριφορά της γραφειοκρατίας. Συχνά το μαχητικό παρελθόν προσφέρει εκείνη την αξιοπιστια που χρειάζεται για να γίνει αποτελεσματικότερος ο γραφειοκρατικός έλεγχος του συδικάτου.

Η ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με βάση όλα τα παραπάνω ας έλθουμε να εξετάσουμε το φαινόμενο της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας στην Ελλάδα. Κατ'αρχήν ένα ερώτημα που μπορεί να προβληθεί είναι το αν υπάρχει συνδικαλιστική γραφειοκρατία στην χώρα μας. Η άρνηση της ύπαρξης συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας στην Ελλάδα δένεται άμεσα με τις διάφορες θεωρίες για ένα ελληνικό καπιταλισμό που είναι υπανάπτυκτος, εξαρτημένος,στρευλωμένος κλπ.

Τέτοιες απόψεις (στο βαθμό που δέχονται γενικά τον όρο "συνδικαλιστική γραφειοκρατία") εντοπίζουν το φαινόμενο στις καπιταλοστικές "μητροπόλεις", όπου οι καπιταλιστές μέσα απο την ιμπεριαλιστική εκμεταλλεύση μπορούν να εξαγοράζουν κάποια στώματα της εργατικής τάξης μέσα απο μερικούς "εργατοπατέρες" που τα εκπροσωπούν. Μια τέτοια εικόνα για την συνδικαλιστική γραφειοκρατία στην Ελλάδα δεν έχει να κάνει τίποτα με την πραγματικότητα. Οχι μόνο γιατί οι θεωρίες που στηρίζεται (εξάρτηση, στρευλώμενη αναπτυξη κτλ) έχουν πόλλα προβλήματα στη γενικότητα τους (και αυτό είναι θέμα άλλου αρθρου), αλλά γιατί πολύ απλά δεν ανταπκρίνεται αυτή η εικονα, στο τι εξωφθαλμα υπάρχει τριγύρω μας: Ενα αναπτυγμένο συνδικαλιστικό κινημα και στην κορυφή του μια εδραιωμένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία. Αυτήν την γραφειοκρατία μπορούμε να την εντοπίσουμε αρχικά με περιγραφικό τρόπο. Αν αναρωτηθούμε ποιος είναι αυτός που καθορίζει π.χ. αν κάποια κόματια της εργατικής τάξης θ'απεργήσουν ή όχι, τότε θα καταλήξουμε στο εντοπισμό ενός πολυ συγκεκριμένου μηχανισμού. Κι αυτός ο μηχανισμός δεν είναι τα κόμματα, πολύ περισσότερο δεν είναι μικρότεροι πολιτικοί σχηματισμοί. Αν ο Φλωράκης ζητησει απο τους οικοδόμους να απεργήσουν την ταδε μέρα για την ασφαλι-

ση του ΙΚΑ δεν θα εχει κανενα αποτέλεσμα. Αυτός που έχει αυτή τη δυνατότητα είναι πολύ συγκεκριμένα η Ομοσπονδία Οικοδόμων που εκπροσωπεί τους 150.000 οικοδόμους, απο τους οποίους περίπου 50.000 είναι γραμένοι στην ομοσπονδία και απο αυτούς κάπου 20.000 θα ψηφίσουν στις εκλογές και ίσως 5.000 να συμμετέχουν στην εκλογοαπολογιστική συνέλευση, για να εκλεγεί μια ηγεσία μερικών εκατοντάδων στελεχών που θα έχει στα χέρια της το ξεκίνημα ή το σταμάτημα μιας απεργίας! Αυτα τα συνδικαλιστικά στελέχη μπορεί να αποτελούνται κύρια απο εργολάβους που έχουν χρόνια να κάνουν μεροκαματο σε γιαπί, όμως είναι οι μόνοι που όταν καλέσουν σε απεργία, θα κατεβάσουν τους 100.000 απο τους 150.000 οικοδόμους. Αυτή ακριβώς η κορυφή της συνδικαλιστικής ιεραρχίας είναι η γραφειοκρατία. Τα ίδια ισχύουν και για μια σειρά κλάδους. Η συνδικαλιστική γραφειοκρατία στην Ελλάδα είναι πραγματική και έχει μια εξίσου πραγματική επιρροή. Το ποσοστό των συνδικαλισμένων εργατών είναι πολύ δυσκολο να βρεθεί ελείψει στοιχείων. Ο Ριζοσπάστης υποστηρίζει οτι φτάνει το 50% που σίγουρα είναι υπερβολή. Ενα στοιχείο όμως, που ανταποκρινεται στη πραγματικότητα είναι το ποσοστό αυτών που ψηφίζουν στις εκλόγες των σωματείων, που οι γραφειοκράτες διατείνονται οτι είναι 28%.

Ομως οι αντιρρήσεις σχετικά με το φαινόμενο της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας έρχονται και απο άλλη κατεύθυνση. Το ΚΚΕ πχ, δεν διαφωνεί για την παραπάνω εικονα για το συνδικαλιστικό κίνημα, αλλά αρνείται οτι υπάρχει γραφειοκρατία μεσα στο συνδικαλισμό, τονίζοντας οτι τέτοια φαινόμενα ανταποκρινονται σ'άλλες χώρες όπου η σοσιαλδημοκρατία έχει μπορεσει να διαβρώσει κομμάτια της ταξης κτλ. Στην Ελλάδα αυτο που υπάρχει είναι ένα "ρωμαλέο συνδικαλιστικό κίνημα που στηρίζεται σε μια εξίσου πλατειά βαση", κατά την προσφιλή εκφραση του Ριζοσπάστη.Ας δούμε λοιπόν πόσο δενένη με τη βάση είναι η "ρωμαλέα συνδικαλιστική ηγεσία".

Το στρώμα των γραφειοκρατών είναι ξκομμένο απο την εργατική βάση. Αρχικά, μέσα απο τις διαδικασίες αναδειξής του που είναι γραφειοκρατικές. Το ποιος είναι ο συνδικαλιστικός εκπρόσωπος των εργαζομένων καθορίζεται με νόμο του κράτους, (Ν.1264/82) οπυ δηλώνεται ρητά οτι το δικαίωμα να υπογράφει συλογική σύμβαση το έχει η συνδικαλιστική οργάνωση τάδε. Το ίδιο το αστικό κράτος χαρακτηρίζει μια οργάνωση σαν τη πιο αντιπροσωπευτική, θεωρώντας σαν προυποθεση οτι έχει εκλέξει αντιπροσώπους όπωςορίζει ο νόμος με τον έλεγχο δικαστικού αντιπροσώπου. Και έτσι το κράτος της δίνει το χρήσμα του επίσημου συνομιλιτή του απο την πλευρά των εργατών. Και αυτές οι διαπραγματεύσεις δεν αφορούν μόνο τις συλλογικές συμβάσεις, αλλά μια σειρά αλλά ζητήματα που επιρεάζουν το βιοτικό επίπεδο των εργατών, όπως ποιοι κλάδοι είναι τα βαριά και ανθυγιεινά, ποιοι βγαίνουν νωρίτερα στη συνταξη κτλ. Ολα αυτά κκίνονται σε επιτροπές (τα συμβούλια κρίσης) οπου το κράτος καθορίζει ποια συνδικαλιστική οργάνωση θ'αντιπροσωπεύσει τους εργάτες.

Ομως, η απομάκρυνση της συνδικαλιστικης ηγεσίας απο τη βάση δεν στηρίζεται μόνο στις διαδικασιές αναδειξης της πρώτης, αλλά και στο πως λειτουργεί αυτή μετα την εκλογή της. Ο ρόλος της δεν περιορίζεται μόνο στις διαπραγματεύσεις, αλλά επεκτείνεται και στο επιπεδο της συνδιαχείρησης. Ειδικά μετα το 1981 και με την καθιερωση απο το ΠΑΣΟΚ θεσμών όπως Εποπτικά Συμβούλια, οι Γεν. Συνελεύσεις Κοινωνικού Ελεγχου κτλ, ανοίχτηκαν θέσεις για τα συνδικαλιστικά στελέχη που τα ξεκόβουν ακόμα περισσότερο απο την εργατική βαση και τα ενσωματώνουν ακόμα περισσότερο στους μηχανισμούς της καπιταλιστικής διαχείρησης. Απο κει και πέρα, η γραφειοκρατία διακρίνεται απο την εργατική τάξη, οχι μόνο απο το ρόλο που παίζει, αλλά και απο τις δυνατότητες οικονομικής και πολιτικής αναρρίχησης που αποκτά έξω απο την τάξη. Μπόρει ο Μπαλωμένος της Ομοσπονδίας Κλωστουφαντουργών να φωνάζει "Συνάδελφοι μας πνίγει το χνούδι", αλλά τον ίδιο έχει να τον πνίξει το χνούδι άπειρα χρόνια. Η αναρρίχηση αυτή ξεκινά απο το οτι πληρώνονται καλλιττερα και δουλεύουν σε καλλίτερες συνθήκες μάχρι το οτι αποκτούν κάποια στοιχεία κοινωνικής δύναμης. Πχ μια σειρά απο στελέχη τής συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας έγιναν διαχειριστές Δημόσιων Επιχειρήσεων. Απο τον πρόεδρο της ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ πού έγινε διοικητης της ΔΕΗ και μετά της ΕΑΣ και τον Μαυριδόγλου που απο οικοδόμος έγινε βουλευτής μέχρι τον Πρόεδρο της Βουλής Αλευρά που ξεκίνησε απο συνδικαλιστής στις τράπεζες.

Συνοψίζοντας, θα τονίσουμε ότι είτε για λόγους αφέλειας, είτε για λόγους συμφέροντος, εθελοτυφλεί όποιος αρνείται ότι υπάρχει συνδικαλιστική γραφειοκρατία, με πολύ διαχωρισμένη ταυτότητα από την υπόλοιπη εργατική τάξη και με τον πολύ συγκεκριμένο ρόλο, να παίζει τον διαμεσολαβητή ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Ολα τα στοιχεία για το φαινόμενο της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας που μας δίνει η πλούσια παράδοση του επαναστατικού μαρξισμού, μπορούμε να τα εντοπίσουμε στην ηγεσία των ελληνικών συνδικάτων.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η γραφειοκρατία του συνδικαλισμού στην Ελλάδα δεν έπεσε, βέβαια απο τον ουρανό. Είχε μια συγκεκριμένη προελευση. Μέσα στους κόλπους της συνυπάρχουν δυο κομμάτια: Ο κρατικός συνδικαλισμός και ο τυπικός ρεφορμιστικός συνδικαλισμός. Σήμερα αναμφισβήτητα κυρίαρχο είναι το κομμάτι που στηρίζεται στα συνδικάτα δηλ. ο ρεφορμιστικός συνδικαλισμός, αλλά αυτό δεν σημαίνει οτι οι μηχανισμοί του κρατικού συνδικαλισμού έχουν διαλυθεί.

Την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα ματαπολεμικά, θα μπορούσαμε να τη χωρίσουμε σε τρείς βασικές περιόδους. Την περιοδο, των συνδικάτων-σφραγίδων και του απομαζικοποιημένου κινήματος, την περιοδο μαζικοποιήσης των συνδικάτων με ταυτογχρονη κυριαρχία του κρατικού συνδικαλισμού και την περίοδο όπου ο ρεφορμιστικός συνδικαλισμός παίρνει το πάνω χέρι χώρις όμως, να διαλύει τους μηχανισμούς κρατικού συνδικαλισμού.

Η πρώτη περιοδος στηρίζεται σε ένα εργατικό κίνημα διαλυμένο απο τον εμφύλιο πόλεμο και σε μια οικονομική συγκυρία όπου κυριαρχούν οι μικρές μονάδες παραγωγής. Τα περισσότερα σωματεία είναι σφραγίδες και όσα έχουν κάποια μαζικότητα δεν έχουν καμιά δύναμη διαπραγμάτωσης με κράτος και εργοδοσία.

Το μοναδικό συνδικαλιστικό όργανο που είχε αυτή την εξουσία ήταν η ΓΣΕΕ που ήταν δεμένη άμεσα με τους κρατικούς μηχανισμούς και την ίδια την Ασφάλεια.

Ετσι η συνδικαλιστική γραφειοκρατία μέχρι τις αρχές του '60 στην πλειοψηφία της στήριζε την δυναμή της στους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους και στους νόμους που της εξασφάλιζαν μια τέτοια εξουσία. Ο περιβόητος Ν.3239/55 έδινε το δικαίωμα να υπογράφει συλλογική σύμβαση μόνο "η πιο αντιπροσωπευτική οργάνωση" και σαν τέτοια εμφανιζόταν η ΓΣΕΕ. Ο ρόλος των άλλων σωματείων παρέμενε διακοσμητικός.

Αυτή η περίοδος τελειώνει στις αρχές της δεκαετίας του '60, οπότε συμβαίνουν δυο ουσιαστικές αλλαγές. Απο την μια υπάρχει μια οικονομική αναπτυξη με αντίστοιχη μαζικοποιήση διαφόρων κλάδων και απο την άλλη αναπτύσεται ραγδαία ένα νέο ερ-

γατικό κίνημα. Η Κυβέρνηση του Κέντρου κάνει τις πρώτες δειλές προσπάθειες να εκσυγχρονίσει τη δομή του συνδικαλιστικού κινήματος αναγνωρίζοντας τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί. Σ'αυτή τη προσπάθεια πρωτοστατούν οι Παπαγεωργίου, Καρακίτσος και Αλευρας που τους ξαναβρίσκουμε στην ηγεσία της ΓΣΕΕ, του ΕΚΑ και...της Βουλής αντίστοιχα μετά το 1974.

Η απόπειρα αυτή σπάει με τη Χούντα το 1967 και μετά το 1974 γίνεται επιδίωξη της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, πιο επιτακτικά αυτή τη φορά, εξ αιτίας της έκτασης των αλλαγών.

Απο τη μια έχουν αναπτυχθεί νέοι κλάδοι παραγωγής που απασχολούν πάρα πολλούς εργάτες (ηλεκτρικά, ηλεκτρονικά, πλαστικά, αυτοκίνητα ναυπηγεία, κτλ) και απο την άλλη το ίδιο το εργατικό κίνημα μέσα σε μια περίοδο έκρηξης (1974-1977) κατωχυρώνει δικές του μορφές οργάνωσης: Τα εργοστασιακά σωματία και τις απόπειρες συντονισμού διαφόρων κλάδων. Σε μια τέτοια περίοδο ήταν αδύνατο να στηριχεί οποιοσδήποτε κρατικός συνδικαλισμός μόνο στη λειτουργία κάποιων "εγκάθετων" της ΓΣΕΕ. Η κατάσταση θα οδηγούσε στο παραμερισμό της παλιάς ΓΣΕΕ και στον σχηματισμό νέων οργάνων χωρίς καμία δυνατότητα της ΝΔ να επηρεάζει τις εξελίξεις.

Μπρός σε ένα τέτοιο κίνδυνο η επιλόγη της ΝΔ ήταν το παιχνίδι σε διπλό ταμπλώ. Απο τη μια στη διατήρηση του κρατικού συνδικαλισμού, όπου ο έλεγχος πάνω στο εργατικό κίνημα εξασφαλιζόταν με νόμους, δικαστκές αποφάσεις, κατασταλτικά μέτρα κι ένα συρφετό "διορισμένων" κύρια στη ΓΣΕΕ, αλλά και σε διάφορα άλλα σωματία σφραγίδες. Και απο την άλλη αναγνώρισε και κατοχύρωσε το συνδικαλισμό διαφόρων κλάδων όπου ήδη είχε παγιώθει η νέα κατασταση. Ο περίφημος νόμος 330 αποτελούσε την κύρια προσπάθεια σ'αυτή τη κατεύθυνση. Πέρα απο το κατασταλτικό του χαρακτήρα (χτύπημα του εργοστασιακού συνδικαλισμού, απαγόρευση των αυθόρμητων απεργιών κτλ), ταυτόχρονα αναγνώρισε σαν "αντιπροσωπευτικά" όργανα τα κλαδικά σωματεία και τις ομοσπονδίες και κατοχύρωσε το δικαίωμα τους να κηρύσουν απεργία και να υπογράφουν συλογικές συμβάσεις.

Κύρια δύναμη εκείνη την εποχή σ'αυτους τους κλάδους ήταν η ΕΣΑΚ και κατά δεύτερο λόγο η ΠΑΣΚΕ. Δεν είναι τυχαίο οτι πέρα απο τις διαμαρτυρίες της για την "αντιδημοκρατικοτητα" του Ν.330, η ΕΣΑΚ κοίταξε αμέσως να επωφεληθεί απ'αυτόν και να γίνει για μια περίοδο η κύρια δύναμη του μη "κρατικοποιημένου" συνδικαλισμού.

Φυσικά, αυτό της έδωσε τη δυνατότητα να μετατραπεί στον κύριο συνομιλητή της διορισμένης ΓΣΕΕ. Ετσι, σ'αυτή τη περίοδο διαμορφώνεται μια νέα συνδικαλιστική γραφειοκρατία, παράλληλα με τους διορισμένους του κρατικού συνδικαλισμού, που στηρίζει τη δύναμή της στην άμεση σχέση της με το εργατικό κίνημα, τόσο λόγω προέλευσης της, όσο και λόγω της πολιτικής της δύναμης μέσα σε αυτό.

Το πολιτικό δυναμωμα του ΠΑΣΟΚ φέρνει την σκυτάλη απο την ΕΣΑΚ στα χέρια της ΠΑΣΚΕ. Τα συνδικαλιστικά στελέχη της ΠΑΣΚΕ στους διάφορους χώρους εκείνη την εποχή, είναι τα ίδια που στην επόμενη φάση στήριξαν την ΠΑΣΟΚική πολιτική και τον εκσυγχρονισμό του συνδικαλιστικού κινήματος.

Το ΠΑΣΟΚ όχι μόνο ήθελε αλλά και μπορούσε (αντίθετα με τη ΝΔ) να ενισχύει ένα συνδικαλισμό που η δύναμή του δεν στηριζόταν στο ότι ήταν εξάρτημα του κράτους, αλλά απεναντίας στη σχέση "εκπροσώπησης" που είχε με τους μαζικούς χώρους.

Για το ΠΑΣΟΚ ήταν φανερό ότι μόνο η ανάπτυξη μιας συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας στηριγμένης στους χώρους μπορούσε να αντιμετωπίσει την καινούργια κατάσταση. Η εμπειρία του εργοστασιακού συνδικαλισμού μια προηγούμενη περίοδο ενίσχυε αυτή τη άποψη: Ο Ν.1264/82 (ο αντι-330) θέλησε να σταματήσει αυτήν ακριβώς την κατάσταση και να νομιμοποιήσει τον συνδικαλισμό μέσα στον βιομηχανικό χωρο. Αυτος ηταν ο μονος τροπος για να μπούν τα πλαισια μέσα στα οποία θα έπρεπε να κινηθεί αυτός ο συνδικαλισμός. Ο Ν.1264/82 "κατοχυρώνει" διάφορα συνδικαλιστικά δικαιώματα, όπως της απεργίας, της απλής αναλογικής, της συμμετοχής στα δευτεροβάθμια όργανα κτλ. Απο τη άλλη βγάζει παράνομες εκείνες τις μορφές πάλης που "δυναμιτίζουν" τις συνεργασιακές σχέσεις (συγκρουσή με εργοδότη, περιφρούρηση απο τους απεργοσπάστες, απεργίες συμπαραστασής κτλ).

Αυτή η δεύτερη πλευρά του νομικού πλαίσιου του συνδικαλισμού επαυξάνεται απο τη διατήρηση -αν και σε δευτερεύοντα λόγο- κομματιών του μηχανισμού ενός παλιού κρατικού συνδικαλισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμά είναι ο ΟΔΕΠΕΣ, δηλ. ο οργανισμός χρηματοδότησης των σωματείων. Ο ΟΔΕΠΕΣ είναι κρατικό όργανο, που σε τελευταία ανάλυση αφήνει εν λευκώ στο εκάστοτε υπουργό Εργασίας να καθορίζει το ύψος των χρημάτων για την συνδικαλιστική γραφειοκρατία κάθε σωματείου. Η έκταση της κρατικής παρέμβασης που μπορεί να πετύχει κάθε κυβερνηση στο συνδικαλιστικό κίνημα με αυτόν τον τρόπο είναι περιττό να αναλυθεί. Ανάλογο είναι και το παραδειγμα της χρήσης απεργοσπαστικών νόμων, όπως η διαιτησία του 3239/55.

Ομως, πέρα απο τα παραπάνω το αναμφισβήτητο γεγονός είναι ότι κυρίαρχη πλευρά στη συνδικαλιστική γραφειοκρατία σήμερα αποτελούν τα στελέχη του ρεφορμιστικού συνδικαλισμού, αυτού του συνδικαλισμού που αναπτύχθηκε μέσα απο τους αγώνες της εργατικής τάξης μετά τη πτώση της δικτατορίας για να πετύχει την συνδικαλιστική της οργάνωση. Ολοι αυτοί οι αγώνες δημιούργησαν τις συνθήκες για την αναπτυξη μιας πτέρυγας του συνδικαλισμου που δεν στηριζόταν στο κράτος, αλλά στα ίδια τα σωματεία. Αυτή η πτέρυγα πάτησε στην ίδια την γραφειοκρατικοποιήση των σωματείων μέχρι να φτάσει να σταθεροποιηθεί στην ιεραρχία του συνδικαλισμού.

Η εξέλιξη απο τις αυθορμητες μαχητικές απεργίες του 1974-76 στη δυνατότητα της γραφειοκρατίας να αποφασίζει αν θα γίνει η όχι μια απεργία, είναι μια συγκεκριμένη πορεία απο μάχες, και οφείλεται στην πολιτική ήττα της εργατικής τάξης μέσα σε όλο αυτό το διάστημα.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ

Οι μαρξιστές, οι επαναστάτες που έχουν σαν στόχο να οδηγήσουν την εργατική τάξη στην εξουσία μπορούν να φέρουν σε πέρας αυτό το καθήκον μόνο κερδίζοντας την πλειοψηφία της εργατικής τάξης.

Ομως, σε "κανονικές" συνθήκες η εργατική τάξη δεν χαρακτηρίζεται απο καμμιά ομοιογένεια.

"Οι οπορτουνιστικές, εθνικιστικές ακόμα και θρησκευτικές τάσεις μέσα στα συνδικατα και την ηγεσία τους εκφράζουν το γεγονός οτι τα συνδικάτα αγκαλιάζουν-ή θέλουν να αγκαλιάσουν- όχι μόνο την πρωτοπορεία της τάξης, αλλα και τα πιο καθυστερημένα στοιχεία της. Η αδυνατη πλευρά του συνδικαλισμού πηγάζει έτσι απο την ίδια την δύναμή του" (σσ δηλ. απο την μαζικοτητά του).(20)

Επομένως, το γεγονός οτι σε κανονικές συνθήκες η εργατική τάξη δεν είναι ομοιογενής πρέπει να καθορίζει την προσέγγιση των επαναστατών στο ζήτημα του συνδικαλισμού. Μόνο σε περίοδους επαναστατικής έξαρσης η τάξη μπορεί να κατακτήσει ένα κοινό στόχο και μια κοινή σοσιαλιστική συνείδηση. Σε τέτοιες καταστάσεις αν και πολλοί ανοργανωτοι εργάτες συνδικαλίζονται, δεν υπάρχει καμμιά εγγύηση ότι τα συνδικάτα θ'αποτελέσουν την ηγεσία των μαζικών συλλογικών οργανώσεων. Αντίθετα το πιο πιθανό είναι οτι θα εξοβελιστούν απο τις νέες οργα-

νωσεις της ταξης τα σοβιετ η τις εργατικές επιτροπές.

****

Απο τα παραπάνω θα ήταν λάθος να συμπεράνει κανείς οτι το καθήκον των μαρξιστών είναι να περιοριστούν σε καθαρή προπαγάνδα και να απέχουν απο τους επιμέρους αγώνες των συνδικάτων. Και αυτό, γιατί η επανάσταση δεν εμφανίζεται απο τον ουρανό, αλλά είναι η ίδια ένα προιόν της ταξικής πάλης. Οι εργάτες πρέπει να δώσουν αμέτρητες μάχες μέσα στο σύστημα πριν να μπορέσουν να ανατρέψουν τον καπιταλισμό. Μέσα απο τέτοιους αγώνες κτίζεται το επαναστατικό κόμμα μέχρι να φτάσει στο σημείο να μπορεί να καθοδηγήσει μια εργατική επανάσταση στην πετυχημένη ολοκληρωσή της.

Η αποχή απο τα συνδικάτα είναι λαθεμένη, είτε προβάλει σαν εναλλακτική πρόταση την "υπέρβαση" των συνδικαλιστικών αγώνων, είτε τη δημιουργία "κόκκινων επαναστατικών συνδικάτων". Και είναι λαθεμένη γιατί αυτή η γραφειοκρατία, οσο πουλημένη και να είναι, έχει στα χέρια της τη δυνατότητα να βάζει σε κίνηση κομμάτια της εργατικής τάξης. Αγνοώντας κανείς αυτή τη πραγματικότητα, θα βρεθεί στο περιθώριο τη στιγμή που η ίδια η εργατική τάξη μπαίνει σε κίνηση.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτός ο λόγος που επιβάλει τη συμετοχή των επαναστατών στις διαδικασίες των σωματείων. Σαν μαρξιστές πιστεύουμε οτι το επαναστατικό υποκείμενο δεν είναι η τάξη που είναι πιο καταπιεσμένη, πιο εξαθλιωμένη. Η επανάσταση δεν είναι συνέπεια εξαθλίωσης, αλλά μιας συλλογικής δύναμης που διαθέτει μόνο η εργατική τάξη απο τη θέση της στην παραγωγή. Τα συνδικάτα υπερασπίζουν τις συνθήκες διαβίωσης της εργατικής τάξης και πετυχαίνουν ένα πρώτο βαθμό συλλογικότητας στην τάξη. Γι'αυτό και είμαστε αντίθετοι στη διάλυση ακόμα και του πιο πουλημένου σωματείου απο το αστικό κράτος.

Εδώ αρκεί να αναφέρουμε το παράδειγμα του σωματείου των τυπογράφων των εφημερίδων, την ΕΤΥΠΤΑ. Ενα μικρό κομμάτι στο σύνολο των τυπογράφων που "τα 'χε βρει" με την εργοδοσία και είχε μετατρέψει τον κλάδο σε κλειστό επάγγελμα. Ισως δεν υπήρχε πιο συντεχνιακή μορφή συνδικαλιστικής οργάνωσης, έχοντας ετσι συγκεντρώσει την αντιπάθεια μεγάλων κομματιών της εργατικής τάξης. Αυτό το συνδικάτο, με την εκλογή του ΠΑΣΟΚ και την εισαγώγη νέας τεχνολογίας στις εφημερίδες, τσακίστηκε. Η απομόνωση της ΕΤΥΠΤΑ απο το υπόλοιπο εργατικό κίνημα προσδιόρισε και τα όρια της αντιστασής της: Η απεργία της εξουδετερώθηκε σε λίγες μέρες. Ακόμα όμως και η διάλυση ενός τέτοιου συνδικάτου δεν ωφέλησε την εργατική τάξη, ούτε τους λιθογράφους που αντικατέστησαν τα μέλη της ΕΤΥΠΤΑ. Ωφέλησε μόνο την εργαδοσία που μπορούσε πια να επιβάλει ρυθμούς εντατικοποίησης αδιανόητους για την προηγούμενη φάση.

Παρ'όλη λοιπόν, την ύπαρξη της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας η θέση των επαναστατών είναι μέσα στα σωματεία και υποστηρίζοντας την συνδικαλιστική οργάνωση της εργατικής τάξης.

Απο τη στιγμή που επαναστατική δράση δεν σημαίνει μόνο προπαγάνδα, οι επιλογές που ανοίγονται για παρέμβαση στο συνδικαλιστικό κίνημα είναι δύο: ή η ενθάρυνση για δράση της βάσης του συνδικάτου, ή η χρησιμοποίηση των εργατών για άσκηση πίεσης στην ηγέσια, ετσι ώστε αυτή να λειτουργήσει σαν εκπρόσωπος των εργατών. Η δεύτερη επιλογή είναι πολύ επικίνδυνη. Το να πιστεύει κανείς οτι η πίεση απο τα κάτω μπορεί να αναγκάσει τους γραφειοκράτες να βαδίσουν στο μονοπάτι της επανάστασης σημαίνει οτι δεν κατανοεί την φύση της γραφειοκρατίας και έτσι σπέρνει αυταπάτες για το ρόλο της στο εργατικό κίνημα.

Στην προσπάθεια να καθοδηγήσουν τους εργατικούς αγώνες, οι μαρξιστές θα πρέπει να ξεχωρίσουν τις προτεραιότητες. Η βασική αντίθεση στον καπιταλισμό είναι ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αστική τάξη. Μια δεύτερη αντίθεση πρέπει να παίρνεται επίσης υπόψη: αυτή μεταξύ της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας και της μάζας των εργατών. Τέλος μια τρίτη αντίθεση είναι συχνά υπαρκτή: Οι διαιρέσεις μέσα στην ίδια την γραφειοκρατία εξαιτίας της διπλής της υπόστασης.

Οι επαναστάτες πρέπει να ξέρουν να εκμεταλλεύονται τις διαμάχες ανάμεσα στους αριστερούς και στους δεξιούς γραφειοκράτες. Αλλά αυτό μπορεί να γίνει μόνο με την προυπόθεση οτι προσπαθούν ταυτόγχρονα να πείσουν τους συνδικαλισμένους εργάτες πως ακόμα και αν οι γραφειοκράτες μπούν επικεφαλής ενός κινήματος, το κάνουν για να μπορούν να το ελέγξουν καλλίτερα. Το μοναδικό κριτήριο των επαναστατων θα πρέπει να είναι το ποιό αίτημα, μορφή πάλης και οργανωτική δομή ή συμμαχία ανεβάζει την δράση της τάξης και κατά συνεπεια την αυτοπεποίθηση και την συνείδησή της.

Το σε τι λάθη μπορεί να οδηγήσει μια υποτίμηση του συνολικού ρόλου της γραφειοκρατίας, φαίνεται απο την αντίδραση ενός κομματιού της άκρας αριστεράς μετά τη διάσπαση της ΠΑΣΚΕ το 1985. Επειδή οι συνεδριάσεις της ΓΣΕΕ των 26 γίνονταν μεταδίδοντας τη συζήτηση με μεγάφωνα, το όλο γεγονός θεωρήθηκε σαν μια επανάληψη του Γκντάνσκ της Αλληλεγγυης στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Η σημερινή κατάληξη της ΣΣΕΚ δεν πρέπει να αφήνει πολλές αυταπάτες για τη σημασία των διασπάσεων μέσα στα πλαίσια της συνδκαλιστικής γραφειοκρατίας.

Επομένως, η αυξηση της δύναμης της εργατικής βάσης σημαίνει πάλη για εσωτερική δημοκρατία στο συνδικάτο και προτάσεις που θα υποσκάπτουν την "παντοδυναμία" της γραφειοκρατίας, όπως συχνές εκλογές, δικαίωμα ανακλητότητας και συνδικαλιστικοί μισθοί εξαρτώμενοι απο τον μέσο μισθό στον αντίστοιχο κλάδο.

Ακόμα, οι επαναστάτες θα πρέπει να υποστηρίζουν την ανεξαρτησία των συνδικάτων απο το κράτος. Το γεγονός οτι πλήρης ανεξαρτησία μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την επανάσταση δεν σημαίνει οτι το επίπεδο της εξάρτησης δεν επιδέχεται θετικές ή αρνητικές μετατοπίσεις.

Ενα άλλο επίπεδο επαναστατικής παρεμβασης στα συνδικάτα είναι η βελτίωση των συνθηκών για τους εργάτες μέσα στον καπιταλισμό. Οι ρεφορμιστές υποστηρίζουν αυτές τις μεταρρυθμίσεις, αλλά επειδή αρνουνται την επαναστατική προοπτική, κινούνται μόνο όταν το συστημα είναι σε άνθηση και επομένως μπορεί να κάνει παραχωρήσεις. Οταν η "εθνική οικονομία" βρισκεται σε ύφεση οι γραφειοκράτες, οχι μόνο κάνουν πίσω, αλλά και βάζουν σε διαπραγμάτευση και τις κατακτήσεις του παρελθόντος. Οι επαναστάτες αντίθετα παλεύουν πάντοτε για κατακτήσεις στα πλαίσια του καπιταλισμού, αλλά και με στόχο την ανατροπή του. Μέσα απο τέτοιους αγώνες οι εργάτες αποκτούν συνείδηση των δικών τους συμφερόντων.

Η σχέση αυτών των κατακτήσεων με την επανασταση εξαρτάται απο την προσπάθεια των επαναστατών να πολιτικοποιούν εδώ και τώρα τους αγώνες των συνδικάτων, να συνδέουν τα μερικά αιτήματα με την γενική αναλυση της κρίσης του καπιταλισμού, να προσπαθούν να κερδίσουν μια μειοψηφία αγωνιστών στις σοσιαλιστικές ιδέες.

Η έμφαση πρέπει να πέφτει κάθε φορά που γίνεται μια κινητοποίηση στην ανάγκη για δραστηριοποίηση της βάσης. **Ακόμα** και η υποψηφιότητα για θέσεις στην διοίκηση ενός **συνδικάτου** θα πρέπει να εξαρτάται απο το αν μια τέτοια ενέργια **συνεισφέ-**

ρει στην ενεργοποίηση της βάσης ή αποτελεί εμπόδιο για αυτή.

Ο στόχος του επαναστατικού κόμματος είναι να κινητοποιεί την εργατική τάξη και σαν αποτέλεσμα να κερδίζει επιρροή πάνω στις μαζικές της οργανώσεις. Αλλά αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί πλήρως παρά μόνο σε στιγμές επαναστασης. Είναι μεγάλο λάθος να πιστεύουμε οτι η πλειοψηφία των συνδικαλισμένων εργατών μπορεί να κερδιθεί πριν την επαναστατική έκρηξη. Μια τέτοια λανθασμένη αντίληψη μπορεί να οδηγήσει είτε στην καθαρά "προπαγανδιστική" άποψη για την συνδικαλιστική παρεμβαση (διαλέξεις περί μαρξισμού χωρις συμμετοχη στους αγωνες), η στη συμφιλίωση με την γραφειοκρατία (προσπαθεια να κερδηθούν ή να επηρεαστούν αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή της ηγεσίας).

Πάνω απ'όλα οι επαναστάτες δεν πρέπει ποτέ να ξεχνούν οτι η πάλη για τον σοσιαλισμό είναι εντελώς δεμένη με τους καθημερινούς αγώνες στο χώρο δουλειάς, ενάντια στα αφεντικά και τους γραφειοκράτες και δεν έχει τίποτα κοινό με το καθαρά εκλογικό πεδίο δράσης στα συνδικάτα και πολύ περισσότερο στο κοινοβούλιο.

Κώστας Πίττας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Φ.Ενγκελς. "Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία".(1844)*
2. *Κ.Μαρξ "Μισθός, τιμή, κέρδος" (1865)*
3. *Αναφέρεται στο βιβλίο του Χάλ Ντράπερ "Η θεωρια του Μάρξ για την επανασταση" (Λονδίνο 1978). Πρόκειται για γράμμα του Ενγκελς στον Ιταλό σοσιαλιστή Καφιέρο στις 16 Ιούλη 1871.*
4. *Β.Ι.Λένιν. "Τι να κάνουμε;" Εκδ. Νέοι Στόχοι σελ. 71-72*
5. *Β.Ι.Λένιν. Απαντα Τόμος 21.*
6. *Β.Ι.Λένιν. Πρόλογος στην έκδοση του Ιούλη 1920 στο βιβλίο "Ιμπεριαλισμός το ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού". Απαντα Τόμος 22.*
7. *Τόνυ Κλίφ. "Οι οικονομικές ρίζες του ρεφορμισμού". Περιοδικό Socialist Review, Ιούνης 1957.*
8. *Γ.Ζηνοβιεφ. "Οι κοινωνικές ρίζες του οπορτουνισμού" (1915). Αναφέρεται στο βιβλίο του Τζ. Ριντελ "Η πάλη του Λένιν για μια επαναστατική Διεθνή" (Ν.Υόρκη 1984) σελ.492-3.*
9. *Ρόζα Λουξεμπούργκ. "Μαζική απεργία, κόμμα, συνδικατα" (1906). Εκδ. ΑΘΗΝΑ 1979.σελ.93 κ' 109.*
10. *Ρόζα Λουξεμπουργκ. Στο ίδιο, σελ.117-118.*
11. *Ρόζα Λούξεμπουργκ. Στο ίδιο, σελ.72-73.*
12. *Ρόζα Λούξεμπουργκ. Στο ίδιο, σελ.73*
13. *Ρόζα Λούξεμπουργκ. Στο ίδιο, σελ.116 και 127.*
14. *Α.Γκράμσι. "Συνδικάτα και Συμβούλια". Αρθρο στο Ορντινε Νουόβο στις 11 Οκτώβρη 1919.*
15. *Α.Γκραμσι. Στο ίδιο.*
16. *Α.Γκραμσι. "Τα συνδικάτα και η Δικτατορία". Αρθρο στο Ορντινε Νουόβο στις 25 Οκτώβρη 1919.*
17. *Α.Γκραμσι. "Συνδικάτα και Συμβούλια". Αρθρο στο Ορντινε Νουόβο στις 12 Ιούνη 1920.*
18. *Αλεξ Καλλίνικος. "Το εργατικό κίνημα βάσης σήμερα". Περιοδικό International Socialism Νο 17, σελ.5.*
19. *Τόνυ Κλίφ κ' Ντάνυ Γκλουκστάιν. "Μαρξισμός και συνδικαλιστική πάλη". Λονδίνο 1986, σελ.27.*
20. *Λ.Τρότσκι. "Κείμενα 1932-33" (Ν.Υόρκη 1972), σελ.170.*

Μάης '68 – Η επαναστατική έκρηξη

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παρουσιάζουν το Μάη σαν ένα γεγονός του παρελθόντος που δεν έχει μεγάλη σχέση με το τι συμβαίνει σήμερα. Μιλούν για γεγονότα, που δήθεν αφορούσαν μόνο ή κύρια τους φοιτητές, ή την αλλαγή του τρόπου ζωής, για κάποιου είδους βρεφική εξέγερση, για μια στιγμιαία έκλαμψη που ανήκει στο παρελθόν.

Στην πραγματικότητα το 68 ήταν ένα τεράστιο κύμα εξέγερσης, που αρχίζει από τα μέσα της δεκαετίας του '60 και φτάνει ως το 75-76. Ενα κύμα που οι ρίζες και η εξήγησή του βρίσκονται στις ίδιες τις δομές του καπιταλισμού όπως είχε διαμορφωθεί στις αρχές της δεκαετίας του '60.

Για να καταλάβουμε τα γεγονότα, είναι αναγκαίο να δούμε τις εξελίξεις στο ίδιο το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα εκείνης της εποχής.

Πριν το 68 ο καπιταλισμός έμοιαζε σαν ένα αιώνιο σύστημα, σαν μια ατσάλινη δομή όπου τίποτα δεν μπορούσε ν'αλλάξει. Στις αρχές του 60 η κυρίαρχη ιδεολογικά εικόνα ήταν πως οι μεγάλες κοινωνικές συγκρούσεις αποτελούσαν φαινόμενα του παρελθόντος. Τα ριζοσπαστικά βιβλία της εποχής ήταν του τύπου "Το τέλος της ιδεολογίας" ή "Ο μονοδιάστατος άνθρωπος", που από άλλη πλευρά επιχειρηματολογούσαν, πως η ταξική πάλη, η επανάσταση, ανήκει στο παρελθόν. Μερικά απ'αυτά ήταν γραμμένα από δεξιούς ή σοσιαλδημοκράτες, που ανοιχτά κύρητταν το τέλος της πάλης των τάξεων ορισμένα όμως, όπως του Μαρκούζε, του Μιλλς, των Μπάραν-Σουήζυ, έστελναν το ίδιο μήνυμα από τ'αριστερά: η επανάσταση είναι αδύνατη στον αναπτυγμένο καπιταλισμό, εξακολουθεί να έχει νόημα μόνο στον Τρίτο Κόσμο.

Αυτές οι ιδέες αντικαθρέφτιζαν μια πραγματικότητα: στη Δύση, την Αγγλία, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, την Ιταλία κ.α, στην εργατική τάξη αλλά και τους φοιτητικούς και νεολαϊστικους κύκλους επικρατούσε μια προϊούσα αποπολιτικοποίηση. Αυτό που έγινε όμως το 68 ήταν ένα καταπληκτικό κύμα αγώνων, περίπου σε παγκόσμιο επίπεδο, που ανέτρεψε πλήρως αυτή την εικόνα, που έδειξε πόσο ψεύτικη ήταν. Η εικόνα του κόσμου στα '60, στηριζόταν σε 3 δόγματα, που όλα μπήκαν σε δοκιμασία και διαψεύτηκαν την περίοδο του 68.

Το πρώτο δόγμα ήταν η ηγεμονία των ΗΠΑ, άποψη που υποστήριζε ότι οι ΗΠΑ έλεγχαν απόλυτα, και αν χρειαστεί και στρατιωτικά το 1/3 του κοσμου: από τις ακτές του Ειρηνικού ως τα σύνορα με την ΕΣΣΔ.

Σ'αυτή την περιοχή, όποιος προσπαθούσε ν'αντιμετωπίσει, να προκαλέσει τις ΗΠΑ, ήταν καταδικασμένος σε αποτυχία. Αυτό φαινόταν αληθινό, γιατί οι ΗΠΑ παρουσίαζαν επιτυχίες: στη Γουατεμάλα το '54, στο Ζαϊρ το '64, στον Αγιο Δομίνικο το '65, η στρατιωτική δράση των ΗΠΑ επέβαλε τις πολιτικές τους λύσεις. Αυτή η παντοδυναμία του αμερικάνικου κράτους είχε την αντανάκλασή της και σε επίπεδο ιδεολογικής ηγεμονίας: οι ιδέες του "ελεύθερου κόσμου" και των ΗΠΑ σαν εγγυητή της ελευθερίας και της δημοκρατίας ήταν πραγματικά ισχυρές και στη Βόρεια Ευρώπη. Υπήρχαν εκατομμυρια νέοι που ταυτιζόντουσαν με τις ΗΠΑ, που πίστευαν πως ο "ελεύθερος κόσμος" έκφραζε το μέλλον της ανθρωπότητας.

Το δεύτερο δόγμα ήταν πως η μοναδική εναλλακτική στις ΗΠΑ λύση ήταν η ΕΣΣΔ, που έμοιαζε εξίσου παντοδύναμη στον υπόλοιπο κόσμο, στην Ανατολή.

Η Ανατολή έμοιαζε μονολιθική -και για τους εχθρούς και για τους φίλους της. Οι μεν πίστευαν πως πρόκειται για την αθεϊστική κόλαση, το Σιδηρούν Παραπέτασμα, οι δε για τον Παράδεισο, όπου η οποιαδήποτε εξέγερση έμοιαζε αδιανόητη (ή υποκινούμενη από τη CIA). Δεμένη μ'αυτά ήταν η πεποίθηση, πως όποιος διαφωνούσε με ό,τι γινόταν στη Δύση δεν μπορούσε παρά να ταυτιστεί με την Ανατολή. Αντίστροφα, όσοι απογοητεύονταν απ'ό,τι συνέβαινε στην Ανατολή, δεν είχαν άλλη διέξοδο απ'το να μετακινούνται προς τους Αμερικάνους.

Το τρίτο δόγμα ήταν, πως η εργατική τάξη είχε πια ενσωματωθεί, είχε απορροφηθεί από τον καπιταλισμό, είτε μέσα από την ανάπτυξη του "Κράτους Πρόνοιας", είτε λόγω των φοβερών κατασταλτικών δυνάμεων που διέθετε πια αυτό το κράτος.

Το 68 και τα τρία αυτά δόγματα τσακίστηκαν.

Η παντοδυναμία των ΗΠΑ τσακίστηκε στο Βιετνάμ. Οταν αρχίσε ο πόλεμος, η αμερικάνικη κυρίαρχη τάξη θεώρησε ότι είχε μπροστά της ένα νέο Κογκό ή μια Γουατεμάλα. Πίστευαν πως στέλνοντας μερικές χιλιάδες πεζοναύτες θα τσάκιζαν την ανταρσία στο Βιετνάμ. Την 1η Γενάρη του 68 οι Times έγραφαν πως ο Τζόνσον θεωρούσε την επανεκλογή του βέβαιη, γιατί είχε κατορθώσει να ελέγχει την κατάσταση στο Βιετνάμ.

Στις 28 του Γενάρη του 68 οι εκρήξεις, που ακούστηκαν στην Αμερικάνικη Πρεσβεία στη Σαϊγκόν, δεν ήταν πυροτεχνήματα της Βιετναμέζικης πρωτοχρονιάς, αλλά το ξεκίνημα της "επίθεσης της Τετ", που οδήγησε τους Βιετκόγκ σε κατάληψη πολλών πόλεων, ακόμα και μέρους της Αμερικάνικης Πρεσβείας. Μετά από βδομάδες έγινε καθαρό, πως οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να νικήσουν στο Βιετνάμ, παρά μέσα από μια τεράστια κλιμάκωση του πολέμου. Χρειάζονταν πια όλο τους το στρατό και έναν προϋπολογισμό που θα έφθανε σε τεράστια ύψη. Ομως η Wall Street έκανε γρήγορα καθαρό, πως δεν ενέκρινε μια τέτοια κλιμάκωση της χρηματοδότησης του πολέμου. Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός ανακάλυπτε πως δεν διέθετε πια τη δύναμη της αναμφισβήτητης κυριαρχίας στον κόσμο.

Στο μεταξύ, στις ίδιες τις ΗΠΑ, ο πόλεμος είχε ήδη τσακίσει την ιδεολογική και κοινωνική συναίνεση. Εκατοντάδες χιλιάδες νέοι μέσα στα Πανεπιστήμια των ΗΠΑ, αναγκάζονταν, ν'αφήσουν τις χαζοχαρούμενες συνήθειες της αμερικάνικης φοιτητικής ζωής και να μεταφερθούν στον πόλεμο της ζούγκλας.

Ετσι άρχισαν να διαμαρτύρονται. Οταν όμως άρχισαν να κινητοποιούνται, ανακάλυψαν τι είναι το Αμερικάνικο κράτος. Η καταστολή, οι φυλακές, οι δολοφονίες αγωνιστών διάλυσαν τις προκαταλήψεις και προκάλεσαν μια γρήγορη πολιτικοποίηση που χαρακτήρισε μια ολόκληρη Αμερικάνικη γενιά. Αυτό το φαινόμενο επαναλήφθηκε σ'όλες τις χώρες που βρίσκονταν σ'Αμερικάνικη επιρροή.

Τη στιγμή που αυτά συνέβαιναν στη Δύση, αντίστοιχες διαδικασίες προχώραγαν στην Ανατολή. Το '61 αρχίζει η Σινοσοβιετική διαμάχη, το '65 η ρήξη της Κίνας με την ΕΣΣΔ επισημοποιείται, το 66-67 η Κίνα συνταράζεται από τη φοβερή πολιτική κρίση που έγινε γνωστή σαν "Πολιτιστική Επανάσταση", το '67 ο Τσε Γκεβάρα, αηδιασμένος από τη στάση των Ρώσων απέναντι στην Κούβα και των ΚΚ απέναντι στα προβλήματα της επανάστασης στη Λατινική Αμερική, ξαναξεκινά το αντάρτικο στη Βολιβία, το '68 η επέμβαση στην Τσεχοσλοβακία φέρνει το ρήγμα στην ίδια την καρδιά του Σταλινισμού. Η Τσεχοσλοβακία του 68 έθαψε για τα καλά το μύθο της μονολιθικότητας της Ανατολής, το μύθο πως εκεί δεν μπορούν να υπάρξουν εξεγέρσεις και αλλαγές. Οταν τον Αύγουστο τα Ρώσικα τάνκς εισέβαλαν στην Πράγα, έγινε καθαρό πως η "δυναμική από τα κάτω", η εξέγερση του κόσμου είναι η εναλλακτική λύση και στην Ανατολή, και ταυτόχρονα πως ο Σταλινισμός δεν είναι το μέλλον της ανθρωπότητας.

Το '68 μ'αυτή την έννοια ήταν το τέλος της ιδεολογίας ότι ο κόσμος καθορίζεται απο τους Αμερικάνους και τους Ρώσους. Τη βδομάδα που τα Ρώσικα τάνκς δολοφονούσαν 100 Τσέχους φοιτητές, στο Σικάγο η αστυνομία αιματοκυλούσε τους διαδηλωτές, που είχαν περικυκλώσει το Συνέδριο του Δημοκρατικού Κόμματος.

Την ίδια στιγμή το δόγμα του τέλους της εργατικής τάξης είχε ήδη δοκιμαστεί άγρια: Το 66-67 η μαύρη εργατική τάξη στις ΗΠΑ έφτασε στην εξέγερση στο Ντητρόιτ, όπου χρειαστηκε η εισβολή του στρατού για ν'αποκατασταθεί η τάξη. Οταν ο Λούθερ Κίνγκ δολοφονήθηκε τον Απρίλη του 68, πανω απο 100 πόλεις γνώρισανε τις μαύρες εξεγέρσεις, χιλιάδες νέοι στράφηκαν στην ανοιχτά επαναστατική οργάνωση "Μαύροι Πάνθηρες". Ο Αμερικάνικος στρατός χρειάστηκε να εισβάλλει στην ίδια την Ουάσιγκτον.

Τον Μάη του 68 είχαμε στη Γαλλία μια απο τις μεγαλύτερες γενικές απεργίες της ιστορίας. Αυτή ήταν η χαριστική βολή στον τρίτο μύθο.

Ο συνδυασμός των γεγονότων στις ΗΠΑ, στη Γαλλία, στη Τσεχοσλοβακία, διάλυσε τα ιδεολογικά στερεότυπα που κυριαρχούσαν ως το '68. Στη μια χώρα μετά την άλλη ξαναρχίζουν οι εξεγέρσεις, οι αγώνες, η επαναστατική δράση. Οταν μιλάμε για το '68, μιλαμε για τους αγωνες στο Βερολίνο ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, για τις συγκρούσεις στη Βαρσοβία ενάντια στο καθεστώς του Γκομούλκα, για τις διαδηλώσεις στο Βελιγράδι ενάντια στον Τίτο, τις διαδηλώσεις και τη σφαγή των Μεξικάνων φοιτητών έξω απο την Ολυμπιάδα, αλλά και τις εκδηλώσεις μέσα στους αγώνες από τους μαύρους Ολυμπιονίκες, μιλάμε για κινητοποιήσεις εκατομμυρίων ανθρώπων απο τη Ρώμη μέχρι τη Καλκούτα.

Σήμερα οι αναλυτές όλα αυτά τα θεωρούν φοιτητική εξέγερση. Ασφαλώς και οι φοιτητές έπαιξαν σημαντικό ρόλο, και αυτό πρέπει να το εξηγούμε, αλλά το '68 δεν ήταν υπόθεση μόνο των φοιτητών. Αυτό που χαρακτηρίζει το '68 είναι πως σ'έναν ολόκληρο κόσμο αναπτύχθηκε η προσδοκία της επανάστασης, της ανατροπής της κοινωνίας, και αυτό αγκάλιαζε όχι μόνο τους φοιτητές, αλλά και νέους εργάτες και άλλα τμήματα του πληθυσμού.

Αυτό που χαρακτηρίζει τους φοιτητές, είναι το ότι αποτελούσαν το κομμάτι που ήταν πιο εύκολο να οργανωθεί και να δράσει σ'αυτή την προοπτική: οι φοιτητές προετοιμάζονταν για να αναμεταδόσουν την κυρίαρχη ιδεολογία. Οταν αυτή μπαίνει σε κρίση, είναι φυσικό οι φοιτητές να μπούν πρώτοι σε κίνηση γιατί αυτοί ζούνε καθημερινά αυτή την κρίση σαν αντίφαση στις σπουδές τους, σαν αντίφαση στην καθημερινή πραγματικότητα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό των φοιτητών είναι το ότι δεν είναι δεμένοι με την παραγωγή κι έτσι όταν αρχίσουν να μπαίνουν σε κίνηση οι μειοψηφίες τους έχουν την δυνατότητα να κάνουν πολλά, πράγμα που δε συμβαίνει με τους εργάτες, που είναι δεμένοι στην πειθαρχία της παραγωγής.

Αυτό που θέλω να πω είναι, πως σε κάθε σύγχρονη κοινωνία που μπαίνει σε κρίση εμφανίζεται το φοιτητικό κίνημα. Το φοιτητικό κίνημα σαν σύμπτωμα-έκφραση της κρίσης, αλλά όχι σαν αίτιο της κρίσης. Κι όταν η κρίση αρχίζει να γίνεται πραγματικά σοβαρή, τότε βλέπουμε τους φοιτητές να εξακολουθούν νάναι στους αγώνες, αλλά το κέντρο των εξελίξεων να μετατοπίζεται στην εργατική τάξη.

Αυτό έγινε και το Μάη: στις αρχές κέντρο ήταν οι φοιτητές, ομως απο τις 14 Μάη το επίκεντρο βρισκόταν στους εργάτες. Στην Ιταλία το '68 ήταν χρονιά των φοιτητών. Ομως από το '69, ξεκινώντας απο τους εργάτες της FIAT, αρχίζει μια κρίση του Ιταλικού καπιταλισμού, που χρειάστηκε 5-6 χρόνια για να συνέλθει. Στην Ισπανία το '68 υπήρξαν φοιτητικές κινητοποιήσεις. Ομως η σοβαρή κρίση του Φρανκισμού άρχισε αργότερα, με την κλιμάκωση των εργατικών αγώνων απο τη γενική απεργία του '70 και μετά. Το "αρνητικό" παράδειγμα είναι η Γερμανία: Ενα απο τα μεγαλύτερα φοιτητικά κινήματα έσβησε σύντομα, ακριβώς γιατί η κρίση δεν είχε φτάσει σε σημείο να προκαλέσει κίνηση των εργατών.

Ενα άλλο ζήτημα που θέτουν οι αναλυτές είναι ότι το κέντρο του '68 ήταν τα ζητήματα του στυλ ζωής και οι αλλαγές γύρω απ' αυτό. Τα πράγματα έγιναν ανάποδα: ένας ολόκληρος κόσμος -συντηρητικός απο άποψη τρόπου ζωής, συμπεριφοράς, σχέσεων, εμφάνισης- εξεγέρθηκε ενάντια στον πόλεμο στο Βιετνάμ ή ενάντια στον Ντε Γκωλ κι έφτασε στη φυσική σύγκρουση με το κράτος. Μέσα απ'αυτήν τη διαδικασία φτάσαμε να αρνηθούμε τις αηδίες με τις οποίες μας είχε ποτίσει η αστική ιδεολογία.

Οι καλλιτέχνες που "δέθηκαν" με το κίνημα, ή τα μουσικά ρεύματα που βγήκαν απ'αυτό, πέρασαν την ίδια ακριβώς διαδικασία, πχ ο John Lennon, που μέχρι το 68-69 έφτιαχνε τραγούδια με ανοιχτά αντιδραστικά σλόγκαν. Χρειάστηκε όλη η πίεση και η εμπειρία του κινήματος γιά να υπάρξει η μετατόπιση αριστερά στη μουσική, στο σινεμά κ.α. και όχι βέβαια

το αντίστροφο. Ένα άλλο καλό παράδειγμα είναι το εξής: Δείτε τις φωτογραφίες των διαδηλώσεων. Πολλοί αγωνιστές φοράνε κοστούμια και γραβάτες. Πρώτα συγκρούστηκαν με την αστυνομία και μετά πέταξαν τις γραβάτες, μετά ανακάλυψαν όλες αυτές τις υπέροχες ιδέες της άρνησης και της αμφισβήτησης του τρόπου ζωής που επιβάλλει η αστική τάξη.

Στην πραγματικότητα αυτό που έγινε το '68 μέσα απ'τη διαδικασία των αγώνων, ήταν ένας φανταστικά γρήγορος ρυθμός αλλαγής ιδεών, μετατόπισης αριστερά. Από τα προηγούμενα στερεότυπα φτάναμε στο ότι είναι δυνατόν να γίνει η επανάσταση, πως μπορούμε ν'αλλάξουμε τον κόσμο.

Αυτός ο ρυθμός υπήρξε ένα παράδοξο φαινόμενο για τις επαναστατικές οργανώσεις, που υπήρχαν μέχρι τότε. Οι επαναστάτες των αρχών της δεκαετίας το '60 είχαμε συνηθίσει να κινούμαστε σε πολύ μικρούς κύκλους, με ελάχιστη επιρροή. Στη σχολή μου, το London Sshool of Economics, ως το '68 υπήρχαν μόλις τέσσερα άτομα που δήλωναν Μαρξιστές. Μετά τα γεγονότα στις δραστηριότητές μας συμμετείχαν γύρω στους 900. Στη Γαλλία η οργανωμένη επιρροή όλων των επαναστατικών τάσεων πλησίαζε τα 1500 άτομα. Στην Ιταλία ήταν ακόμα χειρότερα: είναι συζητήσιμο αν οι οργανωμένοι επαναστάτες έφταναν τους 100. Και στις δύο χώρες μετά το Μάη είχαν αναπτυχθεί οργανώσεις με πάνω απο 30.000 μέλη.

Αυτά τα παραδείγματα σημαίνουν ότι οι επαναστατικές οργανώσεις αναπτύχθηκαν πάρα πολύ γρήγορα. Δυστυχώς όμως η ανάπτυξη δεν συνοδεύτηκε και με ποιοτικό-πολιτικό ανέβασμα, με ξεκαθάρισμα τψν ιδεών της επαναστατικής αριστεράς.

Πράγματι υπήρχαν δύο προβλήματα: οι περισσότεροι νέοι επαναστάτες πέρασαν από τις πιο συντηρητικές ιδέες στην επανάσταση μέσα σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Αυτό, εκτός από το πρόβλημα της πείρας, τους δημιουργούσε την αίσθηση πως και ο υπόλοιπος κόσμος θα κινηθεί στους ίδιους ρυθμούς.

Εκείνες τις ημέρες η πλειοψηφία πίστευε πως η επανάσταση είναι υπόθεση που θα παιχθεί σε λίγους μήνες. Αυτή η πεποίθηση συνεπαγόταν μια διάχυτη ανυπομονησία απέναντι σ'όποιον άνοιγε ζητήματα ιδεολογίας ή οργάνωσης. Η κυρίαρχη εικόνα για το πώς πρεπει να λειτουργούν οι επαναστάτες ήταν αυτή της ατέλειωτης γενικής συνέλευσης, όπου όλα συζητούνται και τίθενται απ'την αρχή. Μόνο ενα πολύ μικρότερο κομμάτι μπορούσε να καταλάβει τις αναγκαιότητες κάποιων σταθερών καταλήξεων-συμπερασμάτων και μιάς οργανωτικής δομής που θα τα στηρίζει. Αυτό το κλίμα είναι αυτό που ονομάστηκε αντιιεραρχικό ή αυθορμητιστικο στις αρχές του κινήματος.

Το πρόβλημα είναι ότι αυτό το στυλ κι αυτό το κλίμα μπορούσε να παίζει το ρόλο του όσο το κέντρο του κινήματος ήταν τα πανεπιστήμια και οι φοιτητικές καταλήψεις. Δεν ταίριαζε όμως καθόλου στη δεύτερη περίοδο, όταν το κίνημα πέρασε στους δρόμους και η κεντρική ανάγκη ήταν η οργάνωση μαζί με τους εργάτες, όπου όμως δρούσαν και τα δυνατά ρεφορμιστικά κόμματα της Αριστεράς. Σ'αυτή την προσπάθεια αυτό το πνεύμα ήταν καταδικασμένο σε αποτυχία σχεδόν εξ ορισμού.Με λίγα λόγια όλος ο κόσμος βρέθηκε μπροστά στην ανάγκη, με το πέρασμα του κινήματος στη δεύτερη φάση, να αντιμετωπίσει σοβαρά τα προβλήματα ιδεολογίας και οργάνωσης, που πριν δεν ήθελε ούτε καν να συζητήσει.

Το τραγικό είναι ότι ενώ ο Σταλινισμός συνολικά ράγιζε κάτω από τα γεγονότα, ένα μέρος των ιδεών του -κύρια με τη μορφή του Μαοϊκού Σταλινισμού- θεωρήθηκε, για πολλούς νέους αγωνιστές, σαν η μοναδική υπαρκτή απάντηση στο ζήτημα της οικοδόμησης του επαναστατικού κόμματος. Αυτό σήμανε, ότι πολλές από τις οργανώσεις που προκύψανε, ενταχθήκανε στην παράδοση και τα πρότυπα του ΚΚΚ και όχι στην παράδοση των Μαρξ- Λένιν- Τρότσκυ- Ρόζας Λούξεμπουργκ.

Αυτή τη διαδικασία μπορείτε να τη δείτε να επαναλαμβάνεται σε μια σειρά από χώρες: Στις ΗΠΑ οι "Μαύροι Πάνθηρες", που ξεκίνησαν δηλώνοντας πως δεν ενδιαφέρονται για ιδεολογίες, στα 1970 αποδέχονται τα πιο σκληρά σημεία του Μαοϊκού Σταλινισμού. Στην Ιταλία η Lotta Continua, η πιο μαζική από τις επαναστατικές οργανώσεις, ενώ ξεκίνησε σαν κλασσική αυθορμητίστικη κατάσταση, το 1975 φτάνει να αντιγράφει το καταστατικό του ΚΚ Κίνας, αλλά και πολλά σημεία της ιδεολογικής και πολιτικής του κατεύθυνσης. Απ'αυτήν την εξέλιξη πήγαζαν μια σειρά προβλήματα:

Ακόμα κι αν δεχτεί κανείς τις ιδέες του Μάο, σαν κατάλληλες για την οργάνωση ενός αγροτικού ανταρτοπολέμου στην Κίνα του 1949, δεν μπορεί να τις δεχτεί σαν κατάλληλες για να καθοδηγήσουν τη δράση των επαναστατών σε σύγχρονες,αναπτυγμένες βιομηχανικά κοινωνίες, όπως οι ΗΠΑ, η Ιταλία, η Γερμανία, η Γαλλία ή η Βρεττανία.

Ταυτόχρονα, η ίδια η κινέζικη κοινωνία, μπήκε πολύ γρήγορα σε κρίση: Η σύγκρουση του Μάο με το Λιν-Πιάο, η επικράτηση των "ανανεωτικών" του Τενγκ, η πτωση της Χήρας του Μάο, ανάγκασαν όλο τον κόσμο, που αναφερόταν στο Μαοϊσμό, να περάσει όλη την πικρία και τις απογοητεύσεις, που άλλες γενιές επαναστατών πέρασαν με το Σταλινισμό, αλλά αυτή τη φορά συμπυκνωμένα και σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα.

Ενα τρίτο πρόβλημα ήταν η γρήγορη αλλαγή της κινέζικης εξωτερικής πολιτικής, μιας πολιτικής που το '68 φάνταζε σαν αριστερή, αλλά το '72 ήταν πια μια ολοφάνερα δεξιά πολιτική: Υποστήριξη του ΝΑΤΟ, του εξοπλισμού της Γερμανίας κλπ. Αυτό σήμαινε πως στο Βερολίνο, στη Ρώμη, στις ΗΠΑ, ένας κόσμος που κινιόταν σε αντιμιλιταριστική-αντιαυταρχική κατεύθυνση έβλεπε το πρότυπο, που είχε διαλέξει, να τον προτρέπει τώρα να υποστηρίξουν το ΝΑΤΟ και τους εξοπλισμούς.

Ομως, το χειρότερο ίσως, ήταν το Μαοϊκό μοντέλο για την επαναστατική οργάνωση. Το ΚΚΚ έδινε το οργανωτικό πρότυπο ενός κόμματος στρατιωτικού τύπου: με την αναμφισβήτητη ηγεσία, την κάθετη σκληρή πειθαρχία, την υποταγή της βάσης και καμιά δυνατότητα ουσιαστικής συζήτησης. Αυτό σήμανε, πως αυτός ο κόσμος έχασε τη δυνατότητα μέσα από μια δημοκρατική συστηματική συζήτηση, να εκτιμήσει σωστά τις συνθήκες στις χώρες όπου προσπαθούσε ν'αναπτύξει την ταξικη πάλη.

Ολα αυτά τα προβλήματα έμοιαζε να μην έχουν μεγάλη σημασία μέσα ή αμέσως μετά τα γεγονότα του 68. Γιατί από χώρα σε χώρα το κύριο χαρακτηριστικό ήταν η ραγδαία αυθόρμητη ανάπτυξη των εργατικών αγώνων, που συμπαρέσυρε και τις οργανώσεις αυτές και τις έκανε να μεγαλώνουν πολύ γρήγορα. Αυτό το στοιχείο έκανε τα προβλήματα των επαναστατικών οργανώσεων να φαίνονται απλά και εύκολα. Ομως το 74, το 75 και το 76 αποδείχτηκε, πως αυτά τα προβλήματα ήταν αποφασιστικής σημασίας.

Ας ανοίξουμε μια παρένθεση, για να εξηγήσουμε μια σημαντική αλλαγή στην περίοδο: Από την αυθόρμητη ανάπτυξη φτάσαμε σε μια κατάσταση, όπου οι δυσκολίες εμφανίστηκαν μέσα στους αγώνες. Η πρώτη αντίδραση των κυρίαρχων τάξεων στο κύμα του '68, ήταν η στροφή δεξιά, η προσπάθεια καταστολής των αγώνων. Αν κοιτάξουμε τι γινόταν σε επίπεδο πολιτικών εξελίξεων, θα δούμε τον Νίξον στις ΗΠΑ, την κυβέρνηση Χηθ στη Βρεττανία, την κεντροδεξιά στην Ιταλία, την έξαρση της κατασταλτικής πολιτικής του Φράνκο στην Ισπανία κλπ. Θα δούμε δηλαδή μια στροφή σε πιο αυταρχικά καθεστώτα με βασική πολιτική την καταστολή των αγώνων.

Ομως πολύ σύντομα φάνηκε πως αυτή η πολιτική ήταν αδιέξοδη. Από το 72 ως το 74 έχουμε τις γενικές απεργίες στην Ισπανία που στριμώξανε τον Φράνκο, στην Πορτογαλία την ανατροπή

της δικτατορίας, στην Ελλάδα την εξέγερση του Πολυτεχνείου, στη Βρεττανία τη μεγάλη απεργία των ανθρακωρύχων που ανέτρεψε την κυβέρνηση Χηθ, στην Ιταλία την απόδειξη ότι η καταστολή δεν μπορεί να εμποδίσει την άνοδο των αγώνων.

Μέσα σ'αυτές τις συνθήκες υπήρξε σε διεθνή κλίμακα μια νέα τακτική των κυρίαρχων τάξεων: Η τακτική αυτή ήταν η ενσωμάτωση των επίσημων αντιπολιτεύσεων στις κυβερνήσεις και τους κρατικούς μηχανισμούς. Μέχρι τότε τα σοσιαλδημοκρατικά και τα κομμουνιστικά κόμματα βρίσκονταν στην αντιπολίτευση και υποχρεώνονταν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σε μια σχετική ταύτιση με τους αγώνες της τάξης και των κινημάτων. Οντας πολύ μεγαλύτερα από τις οργανώσεις της επαναστατικής αριστεράς είχαν κατορθώσει να κερδίσουν την υποστήριξη, ίσως όχι τόσο ουσιώδη αλλά υπαρκτή, σημαντικά μεγαλύτερων κομματιών της τάξης απ'ό,τι η επαναστατική αριστερά.

Με τη στροφή που έγινε αυτά τα κόμματα βρέθηκαν μέσα στις κυβερνήσεις ή το περιβάλλον των κυβερνήσεων. Στη Βρεττανία πχ το Εργατικό κόμμα πήρε την εξουσία, παίρνοντας μαζί του ένα μεγάλο μέρος αριστερών συνδικαλιστών που είχαν πρωτοστατήσει στην πάλη ενάντια στην κυβέρνηση Χηθ. Αυτοί οι συνδικαλιστές επέστρεφαν τώρα στο εργατικό κίνημα υποστηρίζοντας αυτοσυγκράτηση, πάγωμα των μισθών, αποδοχή περικοπών στις κοινωνικές δαπάνες κλπ. Στην Πορτογαλία το ΚΚ βρέθηκε από τη φυλακή στην κυβέρνηση, εξέλιξη που το έφερε στο σημείο να συνιστά στους εργάτες υπομονή, αποδοχή των θυσιών και να μην αντιδρούν στη λιτότητα και τις απολύσεις. Στην Ισπανία είχαμε το περιβόητο σύμφωνο Μονκλόα, τη συμφωνία κυβέρνησης-ΚΚ, όπου γινόταν δεκτή η κατεύθυνση των μαζικών απολύσεων και του παγώματος των μισθών. Στην Ιταλία τέλος, είχαμε το πιο χοντρό παράδειγμα: Τον "ιστορικό συμβιβασμό" Χριστιανοδημοκρατίας-ΚΚ, που μετέτρεπε τα εκατομμύρια των οπαδών του σε προπαγανδιστές της αυτοσυγκράτησης, των θυσιών, της υποχώρησης της εργατικής τάξης.

Δυστυχώς πουθενά σε όλη την Ευρώπη η επαναστατική αριστερά δεν είχε προλάβει να αναπτυχθεί σε επίπεδο τέτοιο που να μπορεί να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που δημιουργούσε αυτό το απότομο πέρασμα των μαζικών ρεφορμιστικών κομμάτων από την αντιπολίτευση σε κυβερνητική θέση. Αυτή η στροφή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από μια επαναστατική αριστερά που θα διέθετε σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεκάδες χιλιάδες έμπειρα στελέχη μέσα στους κοινωνικούς χώρους και ιδιαίτερα στο εργατικό κίνημα. Ομως αυτό που πραγματικά υπήρχε ήταν κάποιες χιλιάδες άπειροι κι αρκετά συγχυσμένοι νέοι επαναστάτες.

Αυτό που είναι ακόμα χειρότερο, είναι πως αυτή η στροφή των ρεφορμιστών και η αδυναμία της επαναστατικής αριστεράς να απαντήσει, σημειώθηκαν ακριβώς με την είσοδο στη δύσκολη περίοδο της κρίσης, που από μόνη της θα σήμαινε μεγάλα προβλήματα για το εργατικό κίνημα, γιατί εκδηλώθηκε με φαινόμενα, όπως κλεισίματα εργοστασίων, καταστροφή παραδοσιακών κομματιών της τάξης κλπ.

Το αποτέλεσμα ήταν, πως, όταν η ξεπουλημματική γραμμή των ρεφορμιστών άρχισε να γίνεται ορατή σε μεγάλα κομάτια εργατών, δεν υπήρχε πια το υπόβαθρο αυτοπεποίθησης, που θα επέτρεπε αυθόρμητη ή σπρωγμένη απ'την επαναστατική αριστερά αναμέτρηση μαζί τους σε μεγάλη κλίμακα.

Αυτή η εξέλιξη παρουσίασε ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα για την επαναστατική αριστερά που προέκυψε απ'το 68: Ηταν φανερό πως η προσαρμογή στις καινούριες συνθήκες ήταν απαραίτητη. Εμφανίστηκε η ανάγκη μιας πλούσιας εσωτερικής συζήτησης, εκτίμησης του τι συμβαίνει στον καπιταλισμό, καινούριου προσανατολισμού και γραμμής στην παρέμβασή της. Το είδος των οργανώσεων και το ιδεολογικό πλαίσιο που είχε αναπτυχθεί, ιδιαίτερα στο Μαοϊκό κομμάτι, δεν επέτρεψε αυτή την αναπροσαρμογή. Αυτό που έγινε, είναι πως στις περισσότερες χώρες πολλές και μαζικές οργανώσεις δεν μπόρεσαν καν να μπουν σ'αυτή τη διαδικασία συζήτησης και κατάρευσαν μ'ένα πολύ απότομο τρόπο.

Για τις Μαοϊκές οργανώσεις αυτή η εσωτερική δυσκολία έγινε χειρότερη, γιατί συνέπεσε χρονικά με τις εξελίξεις στην Καμπότζη, που έφεραν στην επιφάνεια μια δεύτερη οικτρή -αυτή τη φορά σε στρατηγικό επίπεδο- διάψευση στο όραμα που είχαν για το σοσιαλισμό, που αποδεικνυόταν πολύ κοντινό στη βαρβαρότητα. Για πολλούς αγωνιστές, που είχαν συνδέσει το Μαρξισμό με το Μαοϊσμό και απορρίπτανε την παράδοση του Τρότσκι ή της Λούξεμπουργκ, η κρίση στην Κίνα και την Καμπότζη σήμανε, πως ο Μαρξισμός είναι αυτός που οδηγεί σε καθεστώτα τύπου Τενγκ ή Πολ Ποτ. Ετσι μπορεί σήμερα κανείς να βρει στη Γαλλία παλιούς Μαοϊκούς ηγέτες να στελεχώνουν τις δεξιές πτέρυγες της Σοσιαλδημοκρατίας ή, ακόμα χειρότερα, να υποστηρίζουν ακραίες αντιδραστικές θέσεις, όπως τη Γαλλική Πυρηνική Δύναμη ή το ρόλο των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική. Στη Γερμανία και την Ιταλία η εξέλιξή τους δεν ήταν τόσο άσχημη συνήθως τους βρίσκεις στους Εναλλαχτικούς ή τους Πράσινους, αν και τις περισσότερες φορές στις πιο δεξιές κι όχι στις πιο ριζοσπαστικές πτέρυγες αυτών των ρευμάτων.

Αυτή η εξέλιξη ήταν πραγματικά λυπηρή για πολλούς λόγους, κύρια όμως γιατί η ύφεση -η κάμψη των αγώνων που χαρακτήρισε τα χρόνια γύρω στο '75- δεν ήταν κάτι που θα διαρκούσε αιώνια. Απ'τις αρχές της δεκαετίας του 80 η συγκυρία αρχίζει πάλι ν'αλλάζει:

Οι κυρίαρχες τάξεις προχωρούν σε μια σειρά επιθετικών πρωτοβουλιών -αν θέλετε, η ενσωμάτωση των αντιπολιτεύσεων, υποσκάπτοντας τις δυνατότητες του εργατικού κινήματος, επιτρέπει στη συνέχεια στους καπιταλιστές να κλιμακώσουν την επίθεσή τους- που αναγκάζουν τμήματα της εργατικής τάξης να μπουν σε κίνηση αντίστασης. Μιας αντίστασης πολύ σημαντικής, που πολλές φορές εκφράστηκε με πολύ βίαιους τρόπους, έστω κι αν συνήθως κατέληγε στην ήττα. Είχαμε την απεργία των ανθρακωρύχων στη Βρεττανία, που κράτησε πάνω από ένα χρόνο, το τεράστιο και πολύ σημαντικό απεργιακό κύμα των τελευταίων χρόνων στην Ισπανία, τις γενικές απεργίες στη Δανία, στην Ολλανδία και στο Βέλγιο, το απεργιακό κύμα του 85-87 στην Ελλάδα. Ειδικά για τη Βόρεια Ευρώπη η αντιπαράθεση έχει οδηγήσει σε επίπεδα και μορφές πάλης και συμμετοχής, που ήταν άγνωστα στο εργατικό κίνημα για πολλά χρόνια.

Αλλά και έξω απ'την Ευρώπη μπορούμε να δούμε την κλιμάκωση των αγώνων και ίσως σε πιο σημαντικά επίπεδα.' Παραδειγματικά αναφέρω το καταπληκτικό απεργιακό κίνημα στη Βραζιλία, την οργάνωση των Συνδικάτων των μαύρων εργατών στη Νότιο Αφρική, την ανάπτυξη αγώνων σε μια σειρά χωρών, όπως η Νότια Κορέα, όπου το εργατικό κίνημα είναι πρωτόγνωρο φαινόμενο.

Παράλληλα μ'αυτή την πραγματικότητα, κάποιοι άλλοι παράγοντες, που όπως είδαμε "προετοίμασαν" το '68, εξακολουθούν να ισχύουν. Πρώτα απ'όλα η κρίση ηγεμονίας του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Αν ο Νίξον κι ο Τζόνσον τσακίστηκαν στο Βιετνάμ, ο Ρήγκαν σήμερα δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με τον Παναμά. Εξακολουθούν να φοβούνται πως, αν στείλουν στρατό σε κάποια απ'τις χώρες που θέλουν να επέμβουν, θα συμβεί μέσα στις ΗΠΑ αυτό που έγινε το '68.

Την ίδια στιγμή το ανατολικό κρατικοκαπιταλιστικό μπλοκ, που το '68 αντιμετώπιζε προβλήματα στην Τσεχοσλοβακία, σήμερα

[illegible] αντιμε[illegible] την κριση μέσα στην ίδια τη Ρωσία. Το σεναριο με εναν τροπο επαναλαμβάνεται: Απεναντι στην κριση χρειαζονται μεταρρυθμισεις, που όμως ανοίγουν ρωγμές για να εμφανιστούν κινήματα κι αντιστάσεις, που το καθεστως είναι υποχρεωμένο να καταστείλει. Μέσα στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων όμως δεν μπορεί να αναπτυχθει τετοιας εκτασης καταστολή. Στο Κρεμλίνο ο Γκορμπατσώφ τσακώνεται με το Λιγκατσώφ την ίδια ώρα, που στο Εριβαν, στην Πολωνια και στη Ρουμανία αναπτύσσονται καταστασεις εξίσου επικίνδυνες και για το Γκορμπατσώφ και για το Λιγκατσώφ.

Ολ'αυτά σημαίνουν, ότι οι ιδέες και το πνεύμα του 68 είναι σήμερα ξανά στην επικαιρότητα. Σημαίνουν, πως σήμερα η δημιουργία επαναστατικών οργανώσεων είναι εξαιρετική κι απόλυτη ανάγκη. Πως στη βάση της εμπειρίας του κύκλου του 68 αυτές οι οργανώσεις θα μπορούν να κινηθούν σε ανώτερο επιπεδο: Να εξασφαλίσουν τη δημοκρατική εσωτερική συζήτηση, να αναπτύξουν την επιστημονική εκτιμηση της συγκυρίας του καπιταλισμού και του κινήματος, να χτίσουν σημειο πρός σημειο τις δυνατοτητες παρέμβασης σε στιγμές-κλειδια, που ειναι παλι μπροστά μας, να υπερασπισουν και να προπαγανδισουν τη στρατηγική της Σοσιαλιστικής Επανάστασης, που είναι η μοναδική εναλλακτικη απάντηση στην παγκοσμια καπιταλιστική κριση.

Εικοσι χρόνια μετά, η συζήτηση για το '68 έχει ένα και μόνο νόημα: Αν στα γεγονότα που ακολουθησαν το '68, το επαναστατικό κίνημα ηττήθηκε από την κινηση ρεφορμιστικών και αστικών πολιτικών δυνάμεων, σημερα οι επαναστάτες οφείλουν καθημερινά να προετοιμάζουν το εδαφος, ώστε ο επόμενος γύρος, που ερχεται αναμφισβητητα, να έχει την ακριβώς αντίθετη καταληξη.

CHRIS HARMAN

Η πολιτιστική επανάσταση στην Κίνα
Η απομυθοποίηση του Μαοϊσμού

Αν η μισή καρδιά των αγωνιστών, που κατά χιλιάδες έκαναν την εμφάνισή τους σχεδόν σ'όλα τα μέρη του πλανήτη μετά την έκρηξη του '68, βρισκόταν στα οδοφράγματα, στις καταλήψεις των πανεπιστήμιων και των εργοστασίων, στη γιγάντια σύγκρουση με τη δικιά τους άρχουσα τάξη, αρκετών απο αυτούς "η άλλη μισή στη Κίνα βρισκόταν..."

Η Κίνα του "μεγάλου τιμονιέρη", του προέδρου Μάο απο τα χείλη του οποίου κρέμονταν εκατομμύρια Κινέζοι για να ακούσουν τις πατρικές συμβουλές, η Κίνα της Πολιτιστικής που "επαναστατικοποιούσε την επανάσταση" ήταν το ζωντανό όραμα του σοσιαλισμού. Ενα διαφορετικό μοντέλο μετάβασης στο σοσιαλισμό το οποίο συγκινούσε τα μεγάλα αντιιμπεριαλιστικά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου.

Στο Βερολίνο, το Παρίσι, το Λονδίνο, στις ογκώδεις διαδηλώσεις των φοιτητών και των εργατών, πλάι στα πορτραίτα του Μάρξ, του Λένιν, του Τσε πρόβαλε η επιβλητική φιγούρα του Μάο. Οι οπαδοί του που κατά χιλιάδες μαζικοποίησαν τις "μαρξιστικές-λενινιστικές" (Μ-Λ) οργανώσεις πλάι στα συνθήματα "ΟΥΤΕ ΝΑΤΟ ΟΥΤΕ ΒΑΡΣΟΒΙΑ-ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ", φώναζαν το σύνθημα "ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ-ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΣ-ΣΚΕΨΗ ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ". Για τους μαοϊκούς, ο Μάο ήταν ο πιό γνήσιος συνεχιστής του μαρξισμού πού τον ζωντάνεψε με την πρακτική του σαν ηγέτης του πιο μεγάλου ΚΚ του κόσμου, του ΚΚ Κίνας.

Ημασταν σε μια περίοδο που οι τριγμοί της ηγεμονίας του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού άρχισαν να γίνονται εκκωφαντικοί, με την αντίσταση στο Βιετνάμ (και αργότερα την ήττα). Ενω λίγα χρόνια πιο πριν, οι Πολωνοί και οι Ούγγροι εργάτες ράγιζαν με τις εξεγέρσεις τους το σταλινικό μονόλιθο και βρισκόντουσταν αντιμέτωποι με όλη την κατασταλτική θηριωδία του κρατικού καπιταλισμού: καταστολή και σφαγές απεργών, ρώσικα τανκς στους δρόμους της Βουδαπέστης.

Το φούντωμα του κινήματος σε παγκόσμια κλίμακα, μετά το σκοτεινό διάλειμμα του φασισμού, του σταλινισμού και του μακελιού του Β'Παγκόσμιου Πόλεμου, έσπρωξε ένα μεγάλο κομμάτι αγωνιστών να αναζητήσει την επικαιρότητα της επανάστασης και της οικοδόμησης του σοσιαλισμού, σε αντιπαράθεση με τους "Ρεβιζιονιστές της Μόσχας" να συνταχθεί με τους "μαρξιστές-λενινιστές" του Πεκίνου.

Η γρήγορη απομυθοποίηση της Κίνας έκανε να μαραθούν πολύ γρήγορα τα χίλια λουλούδια του μαοϊσμού που άνθισαν τότε και να καταρρεύσουν σαν χάρτινες τίγρεις οι μεγάλες Μ-Λ οργανώσεις. Οταν η Κίνα άνοιγε τα σύνορά της και υποδεχόταν τους ξένους καπιταλιστές (που όλο χαρά έτρεχαν να αξιοποιήσουν τη τεράστια αγορά της), ή όταν αγκάλιαζε τους νατοϊκούς ιμπεριαλιστές και δίκαζε σαν αποστάτες και πράκτορες τους οπαδούς της Πολιτιστικής Επανάστασης, οι μαοϊκοί απογοητευμένοι εγκατέλειπαν τις οργανώσεις τους, πλέον μαζικά.

Η επαναστατική αριστερά που έδεσε τη συγκρότηση και το μέλλον της στη θεωρία του Μάο και το όραμα του κινέζικου δρόμου για το σοσιαλισμό, πλήρωνε με τη διάλυσή της την αδυναμία της να αναλύσει τη κινέζικη εμπειρία και να απορρίψει τον υποτιθέμενο "αντι-οικονομίστικο μαρξισμό-λενινισμό", όχι μόνο του Μάο αλλά και του "χασάπη" της Καμπότζης, Πολ Ποτ.

Τι ήταν όμως η περιβόητη Πολιτιστική Επανάσταση; Τότε οι οπαδοί της την παρουσίαζαν σαν τη πάλη μιας δικτατορίας του προλεταριάτου ενάντια στην αστική τάξη μέσα στο κόμμα. Αντίστοιχα η ταξική πάλη και τα προβλήματα που αντιμετώπιζε το καθεστώς ήταν για αυτούς χαρακτηριστικά μιας περιόδου μετάβασης στο σοσιαλισμό.

Μ'αυτό το άρθρο δε θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια συ-

...ική προσέγγιση στα ζητήματα της κινέζικης εμπειρίας. Θα προσπαθήσουμε απλά να βάλουμε κάποιες απαντήσεις σε ορισμένα ζητήματα.

Ηταν το καθεστώς που οικοδομήθηκε στη Κίνα μετά τη νίκη του Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού στα 1949 μια δικτατορία του προλεταριάτου; Ηταν η συνέχιση των επαναστατικών παραδόσεων του προλεταριάτου, που από την εποχή της Παρισινής Κομμούνας και ακόμα πιο πανηγυρικά με τη Ρώσικη Επανάσταση του '17, απόδειξε ότι μπορεί να τσακίζει το αστικό κράτος και να χτίζει τη δικιά του εξουσία, την εξουσία των εργατικών συμβουλίων;

Οχι, η Κίνα ήταν ένας κρατικός καπιταλισμός που μόνο με τη βίαιη ανατροπή του οι μάζες θα έπαιρναν την εξουσία και θα καθόριζαν τις τύχες τους.

Ηταν η Πολιτιστική Επανάσταση "πάλη ενάντια στην αστική τάξη"; Οχι, επρόκειτο για μια διαμάχη ανάμεσα σε διαφορετικές πτέρυγες του ΚΚ Κίνας για το ποιος θα ελέγχει την κρατική και την κομματική μηχανή που συνδυάστηκε με μια έκρηξη του κινήματος, με μια εξέγερση των εργατών, των αγροτών και της νεολαίας, αλλά ταυτόχρονα και με την αιματηρή καταστολή της.

Η ιδεολογική κληρονομιά του μαοϊσμού ήταν ένα άλμα προς τα μπρος για το μαρξισμό; Ή αντίθετα κάτω από την αποστέωση και τη διαστρέβλωση είχαμε τη συγκάλυψη σταλινικών και σε τελική ανάλυση αστικών επιλογών;

ΚΙΝΑ 1949-1976: Δικτατορία του προλεταριάτου ή κρατικός καπιταλισμός;

"Ο μετασχηματισμός του καπιταλισμού σε σοσιαλισμό θα πραγματοποιηθεί μέσα απο τον κρατικό καπιταλισμό" 7/9/1953 (Διαλεχτά έργα του Μάο Τσε Τούνγκ, τόμος 5ος σελ. 138)[] Ο ίδιος ο Μάο δεν ισχυριζόνταν στα κείμενά του οτι το καθεστώς που έχτιζε ήταν μιά δικτατορία του προλεταριάτου αλλά η περιβόητη "Νεα Δημοκρατία".

Η νίκη του Λαικού Απελευθερωτικού Στρατού στα 1949 φέρνει το ΚΚ Κίνας στην εξουσία με ένα προγραμα οικοδόμησης της "Νέας Δημοκρατίας" ενώ ο ηττημένος Τσαγκ Και Σεκ (ηγετης των εθνικιστών) φεύγει γιά την Ταιβάν.

Επρόκειτο σύμφωνα με το Μάο για ενα καθεστώς μεταβατικό, στηριγμένο στη περίφημη συμμαχία των τεσσάρων τάξεων : τους εργάτες, τους αγρότες, τους μικροαστούς και τις "προοδευτικές" μερίδες της αστικης τάξης (για την ακρίβεια τις "πατριωτικές" όπως τις χαρακτήριζαν τότε). Το καθεστώς θα έπερνε μια σειρά απο αντιιμπεριαλιστικά μέτρα και ταυτόχρονα θα ξερίζωνε την αιώνια φεουδαρχική δύναμη των πολέμαρχων της υπαίθρου, ανοίγοντας το δρόμο της αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης. Η διαταξική συμμαχια της "Νέας Δημοκρατιας" δεν είχε σαν κεντρική δύναμη την εργατική τάξη αλλά την έβαζε στην ουρα των άλλων τάξεων, ενώ το πρόγραμμά της ήταν αστικοδημοκρατικό και όχι σοσιαλιστικό.

Αυτό φαίνεται απο την προοπτική που άνοιγε αυτή η στρατηγική και ο ίδιος ο Μάο την έκφραζε χωρις μισόλογα: "ένας ορισμένος βαθμός καπιταλιστικής ανάπτυξης θα είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της νίκης της Δημοκρατικής Επανάστασης στην οικονομικά καθυστερημένη Κίνα"... "η συνολική εικόνα θα εμφανίζει την εξέλιξη σοσιαλιστικών μαζί με τους καπιταλιστικούς παράγοντες".

Στο τέλος αυτής της περιόδου θα κυριαρχούσαν τα "σοσιαλιστικά" σε βάρος των καπιταλιστικών στοιχείων και θα οδηγούσαν τη Κίνα σε ένα μέλλον σοσιαλιστικό.

Ποιά ήταν τα περιβόητα σοσιαλιστικά στοιχεία; Το ένα στοιχείο θα ήταν ο ίδιος ο έλεγχος πού θα είχε το ΚΚ Κίνας πάνω στο κράτος, η ύπαρξη ταυτόχρονα ενος ισχυρού δημόσιου τομέα πού θα εξασφάλιζε μια τέτοια προοπτική ανάπτυξης. Ουσιαστικά προβάλονταν ο ηγεμονικός ρόλος του ΚΚΚ πάνω στη κοινωνία στην οικονομία,το κράτος, σαν εγκύηση μετάβασης στο σοσιαλισμό.

Απο την άλλη, προσδοκούσαν οτι αυτή η πολιτική θα είχε να βοηθηθεί από ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον με κέντρο τη "διεθνιστική" βοήθεια της γειτονικής Σοβιετικής Ενωσης.

Πράγματι μιά τέτοια πολιτική εφαρμόστηκε στη Κίνα. Πάρθηκαν αντιιμπεριαλιστικά και αντιφεουδαρχικά μέτρα που εξάλειψαν με ριζικό τρόπο το παλιό καθεστώς. Ομως αντί γιά μετάβαση στο σοσιαλισμό είχαμε μια άλλη εξέλιξη. Ουσιαστικά μέσα σ'αυτή τη περίοδο το ίδιο το κράτος της "Νέας Δημοκρατίας" αναλαμβάνει τα καθήκοντα οικονομικής ανάπτυξης της καθυστερημένης Κίνας.

Ας δούμε όμως συγκεκριμένα τις συνέπειες αυτής της διαδικασίας στη Κίνα. Γιά να δεί κάνεις συγκεκριμένα το τι τύπου καθεστώς οικοδομήθηκε, αν πραγματικά ήταν εργατική εξουσία ή κρατικός καπιταλισμός, θα πρέπει να ρίξουμε μια ματιά πάνω στα σημεία στα οποία κρίθηκε αυτή η πολιτική. Υπάρχουν τέσσερα σημαντικά ζητήματα που δείχνουν οτι πραγματικά συνέβηκε το δεύτερο :

1. Αναγκαστικές κρατικοποιήσεις.

Το πρώτο επιχείρημα που έμπαινε απο την μαοϊκή στρατηγική ήταν ακριβώς οτι στη Κίνα υπάρχει μιά ιδιομορφία. Υπήρχε μια διαφορά ανάμεσα στη Κίνα και τη Ρωσσία του '17. Η αστική τάξη της Κίνας δεν ήταν η αστική τάξη της Ρωσίας του Τσάρου, αλλά πολύ πιό προοδευτικη από την ρωσική και από αυτήν την άποψη υπήρχαν περιθώρια να κερδηθεί σε μιά προοπτική ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Κίνα. Αυτό όμως δεν συνέβη στην πραγματικότητα. Πέρα απο το ότι υπήρχε μιά αρκετά μεγάλη επιφύλαξη από κομμάτια της αστικής τάξης (κύρια αυτά που βάφτισαν σαν "πατριωτικά" κομμάτια) για την ίδια την αναπτυξιακή πολιτική του Μάο, ακριβώς υπήρχε και η συναίσθηση ότι η προέκταση αυτής της πολιτικής ουσιαστικά θα είχε να στραφεί και ενάντια στην ίδια την αστική τάξη. Και βέβαια η κατάληξη δεν ήταν να υπάρχει ένας ειρηνικός τρόπος να δεχτούν οι αστοί την νέου τύπου κρατική διαχείρηση που έβαζε ο Μάο. Ουσιαστικά το τέλος αυτής της διαδικασίας ήταν να υπάρχουν αναγκαστικές κρατικοποιήσεις με πρωτοβουλία του ίδιου του κράτους

και του ΚΚ Κίνας.

2. Κράτος αστικό πάνω κι έξω από την τάξη.

Ακριβώς ο τρόπος με τον οποίο άρχισε να γίνεται η απαλλοτροίωση της αστικής τάξης ανοίγει ενα δεύτερο ζήτημα. Είχαμε να κάνουμε με ένα εργατικό κράτος στηριγμένο στην εργατική τάξη ή με ένα κράτος που λειτουργούσε πάνω και έξω απο την τάξη; Εδώ υπάρχει ένα θεμα: με ποιο τρόπο έγινε η απαλλοτροίωση των καπιταλιστών; Ουσιαστικά δεν έγινε με ένα τρόπο όπου τα εργτικά συμβούλια στίς επιχειρήσεις, σε κάθε τομεα της παραγωγής, αναλάμβαναν τον έλεγχό της "διώχνοντας" τους καπιταλιστές και βάζοντας οι ίδιοι σε λειτουργία την παραγωγή. Ηταν μιά διαδικασία που έγινε από το ίδιο το κράτος καθαρά από τα πάνω.

Το κράτος όλη αυτή τη περίοδο συνεχίζει να έχει τους δικούς του μηχανισμούς διαχείρησης και κρατικής γραφειοκρατίας. Και είναι αυτό που επιβάλλει την απαλλοτροίωση των αστών. Η απαλλοτροίωση των καπιταλιστών σε αντιπαράθεση με τη Ρώσικη Επανάσταση δεν συνοδεύτηκε απο την εμφάνιση οργάνων εξουσίας της εργατικής τάξης (σοβιέτ).

Μπορούμε όμως να δούμε και το τι συνέβαινε με την ίδια την εργατική τάξη τότε. Εχουμε μια πρώτη περίοδο που ο Λαικός Απελευτερωτικός Στρατός και το ΚΚ Κίνας καλούν την εργατική τάξη σε μιά αυτοσυγκράτηση των αιτημάτων και των διεκδικήσεών της και της πάλης της, να μην υπάρχει σύγκρουση με τους εργοδότες και τους βιομήχανους, ακριβώς γιατί ήθελαν να πείσουν την αστική τάξη και τα προοδευτικά της κομμάτια να μείνουν πιστά στην διαταξική συμμαχία που στηρίζει την Λαική Κίνα. Αυτό ήταν κάτι πού το επέβαλε ο Λ.Α.Σ. στις πόλεις που καταλάμβανε. Αν μέχρι το 1949 συνέβαινε αυτό τι άλλαξε μετά τη νίκη; Στη νέα περίοδο οι εργάτες καλούνται ξανά να αυτοσυγκρατηθούν για να στηριχθεί η λειτουργία του "σοσιαλιστικού" τομέα της παραγωγής.

Η αντίληψη που συνόδευε αυτά τα καλέσματα ήταν η εκτίμηση οτι το βασικό πρόβλημα στη Κίνα είναι η αντίφαση ανάμεσα στίς αναπτυγμένες σοσιαλιστικές σχέσεις παραγωγής και τις καθυστερημένες παραγωγικές δυνάμεις. Το ότι δηλαδή θα πρέπει οι εργάτες να στηρίξουν την ανάπτυξη της παραγωγής ακριβώς μέσα απο το πώς ήταν οργανωμένη εκείνη τη περίοδο.

Και πράγματι έχει ενδιαφέρον να ρίξουμε μιά ματιά στην κατάσταση της εργατικής τάξης εκείνη τη περίοδο γιατί ακριβώς αυτό ήταν ταυτόχρονα και το φόντο της ταξικής πάλης.

Στη σχέση κράτους-ΚΚ Κίνας με την εργατική τάξη προβάλλει ένα μοντέλο παραγωγής στηριγμένο σε μιά σκληρή εργασιακή πειθαρχία που πλησιάζει αρκετά τα πρότυπα του Στάλιν της περιόδου του σταχανοβισμού σ'όλες τις εκφράσεις του.

Είτε μιλάμε για τους σκληρούς κανονισμούς εργασίας που αν θέλετε πλησίαζαν το καθεστώς του απαρτχαιντ της Ν.Αφρικής με το ότι απαγορεύονται οι μετακινήσεις εργατών σε άλλες περιοχές χωρίς εσωτερικό διαβατήριο. Οι ώρες δουλειάς συχνά έφταναν σε αφάνταστα ύψη, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 48% αμοίβονταν με βάση τη δουλειά με το κομμάτι. Υπήρχε το λεγόμενο "εργτοαγροτικό σύστημα" δουλειάς με το οποίο ένα μεγάλο κομμάτι εργατών (αλλά και νεολαίας-φοιτητών)το μετακινούσαν στην αγροτική παραγωγή ακριβώς για να καλύψουν τα πλάνα των τεχνοκρατών. Πρόκειται για μιά κινητικότητα που ονειρεύτηκαν πολλές φορές να έχουν στη διάθεσή τους οι καπιταλιστές όλου του πλανήτη.

Αυτή ήταν η σχέση του κράτους της "Νέας Δημοκρατίας" με την εργατική τάξη, μιά σχέση εκμετάλευσης και καταπίεσης. Ο ρόλος των εργατών ήταν να γίνουν "πρότυπα" παραγωγικότητας αλά Σταχάνωφ της σταλινικής περιόδου της ΕΣΣΔ, ήταν να δώσουν τη "μάχη της παραγωγής και της νόρμας".

3. ΚΚ Κίνας: από το '27 στο '49.

Μπορούσε παρόλα αυτα να εγκυηθεί το πέρασμα στό σοσιαλισμό ο ηγεμονικος ρόλος του ΚΚ Κίνας, ισως με ένα αντίστοιχο τρόπο που το μπολσεβικικο κόμμα στη Ρωσία διατήρησε την εξουσία την ώρα που η επανάσταση και τα εργατικά συμβούλια βρίσκονταν σε υποχώρηση και διάλυση;

Ηταν όμως το ΚΚ Κίνας ενα επαναστατικό κόμμα των πρωτοπόρων εργατών ή ήταν κάτι διαφορετικό;

Το ΚΚ Κίνας πέρασε μιά περίοδο που άλλαξε ριζικά ο χαρακτήρας του. Μιά πρώτη φάση ήταν πραγματικά ένα κόμμα εργατικό δεμένο με την περίοδο του μεγάλου επαναστατικού ανεβάσματος του '17. Αυτό το στοιχείο χάθηκε αργότερα. Δεν χάθηκε μέσα απο μιά ομαλή μετεξέλιξη αλλά κύρια μέσα από την ήττα της εργατικής επανάστασης στην Κίνα το 1927.

Υπεύθυνη για την ήττα ήταν η πολιτική του σταλινισμού μέσα από την Κομμουνιστική Διεθνή. Οδήγησαν το ΚΚ Κίνας να προχωρήσει σε συμμαχίες με αστικά εθνικιστικά κομμάτια "ενάντια στον ιμπεριαλισμό" πράγμα που βοήθησε στο δυνάμωμα των εθνικιστών. Ο εθνικισμός δεν στράφηκε βέβαια μόνο ενάντια στόν ιμπεριαλισμό αλλά και τους εξεγερμένους κινέζους προλετάριους που σφάχτηκαν αφοπλισμένοι από την ίδια την πολιτική του ΚΚΚ. Το αποτέλεσμα ήταν η ίδια η διάλυση του παλιού ΚΚΚ που ήταν ριζωμένο μέσα στό εργατικό κίνημα. Αυτό που απόμεινε ήταν κάποιες μικρές ομάδες, περίπου 1.500 μέλη.

Υπάρχει πιά μιά περίοδος ανασυγκρότησης του κόμματος όχι σ'αναφορά με τα εργοστάσια αλλά μακριά απ'τις πόλεις και τους εργάτες. Η βάση πιά του κόμματος, τη περίοδο που ξεκινάει η "Μεγάλη Πορεία" είναι το αγροτικό αντάρτικο το οποίο του δίνει τη νέα φυσιογνωμία του. Δεν είναι πλέον το κόμμα της εργατικής πρωτοπορείας αλλά της προοδευτικής διανόησης και των ριζοσπαστικοποιημένων μικροαστών της πόλης, οι οποίοι από μιά στιγμή και μετά αρχίζουν να στρέφονται πρός τους αγρότες. Η σχέση που έχτισαν μ'αυτούς μέσα στις περιβόητες απελευθερωμένες "κόκκινες βάσεις" στη Μεγάλη Πορεία του Λ.Α.Σ. ήταν σχέση οργανωτών, καθοδηγητών και τελικά διοικητών του Λ.Α.Σ.

Το ΚΚΚ δυναμώνει κατά την εισβολή των Γιαπωνέζων το 1931. Αρχίζει να φαίνεται η αδυναμία των εθνικιστών του Τσανγκ Και Σεκ να αποκρούσει την εισβολή και το ΚΚΚ αναλαμβάνει αυτό να την αντιμετωπίσει. Οχι πιά με ένα επαναστατικό τρόπο, στηριγμένο στο προλεταριάτο και τη δικιά του διεθνιστική προοπτική αλλά ακριβώς σε μιά πολιτική εθνικιστική με στόχο την κρατική ανεξαρτησία. Πλέον μεγάλα κομμάτια μικροαστών εθνικιστών μπορούν και εκφράζονται μέσα από το ίδιο το κόμμα.

Μιλάμε για ένα κόμμα που φτάνει σε τελική ανάλυση να μην εκφράζει την εργατική πρωτοπορεία αλλά ένα κόμμα που μπορεί να ενσωματώνει την εργατική τάξη σε μιά προοπτική αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης.

Υπάρχει άλλος ένας παράγοντας. Από τη στιγμή που το ΚΚΚ ανεβαίνει το 1949 στην εξουσία υπάρχει μιά αρκετά μεγάλη απορρόφηση στελεχών του κόμματος απο την ίδια την παλιά κρατική γραφειοκρατία και κομμάτια που στελέχωναν τον διευθυντικό μηχανισμό των επιχειρήσεων. Από την άλλη υπάρχει και η αντίστροφη διαδικασία στελέχωσης του κόμματος από την κρατική γραφειοκρατία και τους παλιούς διευθυντές. Δεν επρόκειτο γιά μιά αθροιστική διαδικασία ή απλής αλλαγής προσώπων στις κορυφές των μηχανισμών κόμματος και κράτους. Από ένα σημείο και μετά όλα τα κομμάτια που ήταν διαφορετικές συνιστώσες της διαταξικής συμμαχίας που πήρε την εξουσία αρχίζουν νά αποκτούν ένα ενιαίο ταξικό στόχο που τις συνενώνει σε κυρίαρχη τάξη. Είναι ο στόχος του κυνηγητού της καπιταλιστικής συσσώρευσης, η διευρυμένη αναπαραγωγή του κινέζικου καπιταλισμού.

Αυτό φάνηκε αμέσως μετά στη λεγόμενη "μάχη της παραγωγής" που πήρε αντίστοιχες διαστάσεις με τις επιδιώξεις του σταλινισμού στην ΕΣΣΔ. Ο Στάλιν σπάζοντας από τη λενινιστική παράδοση που περίμενε τη νίκη του σοσιαλισμού μέσα από το ξάπλωμα της επανάστασης στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, διακύρησε το "σοσιαλισμό σε μια και μονη χώρα" μέσα από την "ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων" και καλούσε τους εργάτες να δουλέψουν για "να φτάσουμε και να ξεπεράσουμε την Αμερική". Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην Κίνα. Με τα ίδια συνθήματα μάλιστα να κυριαρχούν: "να φτάσουμε και να ξεπεράσουμε τους ανταγωνιστές μας". Αυτό το πνεύμα διαπερνούσε τη προσπάθεια γρήγορης ανάπτυξης με το περιβόητο "Μεγάλο Αλμα πρός τα Μπρός". Πρόκειται για προσπάθεια ανάπτυξης σε συνθήκες αυξημένων διεθνών πιέσεων. Ο παγκόσμιος καπιταλισμός προχωράει σε γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης και πιέζει για μεγαλύτερα άλματα σ'όσους προσπαθούν να ακολουθήσουν τα βήματά του.

4. Η σινοσοβιετική διαμάχη.

Σ'αυτές τις συνθήκες εντάσσεται και ένα άλλο καθοριστικο ζήτημα. Οι μεγάλες ελπίδες οτι μέσα από τις διεθνείς σχέσεις θα υπάρξει η μετάβαση στο σοσιαλισμό, διαψεύτηκαν πολύ γρήγορα μέσα στη διάρκεια της σινο-σοβιετικής διαμάχης απο το '61. Διαμάχη που η μαοϊκή ηγεσία την εμφάνισε σαν σύγκρουση των "ρεβιζιονιστών της Μόσχας" με τους "μαρξιστές-λενινιστες" του Πεκίνου. Τι αντιπροσώπευε πράγματι αυτή η αντιπαράθεση;

Υπήρχε στην πραγματικότητα σύγκρουση φιλοδοξιών των αρχουσών τάξεων Ρωσίας και Κίνας. Η Ρωσία ήθελε να κάνει αυτα που έκανε στην Ανατολική Ευρώπη. Να μετατρέψει δηλαδή τη Κίνα σ'ένα εξάρτημα της ρώσικης βιομηχανίας μέσα από την εξαγωγή τεχνολογίας, και την επιλογή επενδύσεων που βόλευαν την ίδια την ανάπτυξη του κρατικού καπιταλισμού της Ρωσίας.

Στην Α.Ευρώπη αυτή η διαδικασία μπορούσε να προχωρήσει γιατί ο κρατικός καπιταλισμός στις χώρες αυτές επιβλήθηκε με την δύναμη των ρώσικων τανκς και μάλιστα πάνω σε κάποιες αστικές τάξεις αδύναμες να αντισταθούν σε τέτοιες πιεσεις. Αυτό φάνηκε αργότερα όταν οι ρώσοι υπενθύμισαν στην άρχουσα τάξη της Ουγγαρίας τη σχέση τους αυτή στέλνοντάς τους τα τανκς στη Βουδαπέστη ή πιό μετα στη Πράγα.

Αυτό δεν μπορούσε να επαναληφθεί στις σινο-σοβιετικές σχέσεις. Διαφορετική πορεία πέρασε η άνοδος του Μάο στη Κίνα και μάλιστα ο Στάλιν δεν πίστευε οτι οι "βουτυρο-κομμουνιστες"(!) του Μάο θα έπαιρναν ποτέ την εξουσια.

Υπήρχε λοιπόν διαφορα στις φιλοδοξίες των αρχουσών ταξεων για την ανάπτυξη της χώρας τους. Η Κίνα ήθελε να παίζει ένα δικο της ανεξάρτητο ρόλο και όχι το στήριγμα της ρώσικης βιομηχανίας.

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Σ'όλη τη περίοδο από το 1949-66, ο ηγεμονικός ρόλος του ΚΚΚ δεν οδήγησε στο σοσιαλισμό. Στην ουσία είχαμε μια περίοδο κρατικοκαπιταλιστικής ανάπτυξης με αρκετά προβλήματα. Το 1966 το καθεστώς δεν έχει λύσει το πώς θα ξεπεράσει τα προβλήματα που του βάζει ο διεθνής ανταγωνισμός. Τελικά αρχίζει να ξεσπάει μιά διαμάχη και μέσα στούς κόλπους της αρχουσας τάξης για το ποιά πορεία πρέπει να χαραχθεί ξανά. Είχαν ουσιαστικά να αντιμετωπίσουν προβλήματα περάσματος από μιά χώρα καθυστερημένη κατευθείαν στην πυρηνική εποχή και αυτό έβαζε εκρηκτικές πιέσεις.

Τα σημάδια μιάς βαθειάς κρίσης του καθεστώτος είναι πιά ολοφάνερα. Η ίδια η Πολιτιστική Επανάσταση είναι ακριβώς η έκφραση αυτού του βαθέματος. Πρόκειται για μιά κρίση του κρατικού καπιταλισμού της Κίνας αντίστοιχη μ'αυτήν που γνώρισαν η Πολωνία το '56, το '70, το '76 και το '80, η Ουγγαρία το '56, η Τσεχοσλοβακία το '68.

Σ'αυτή τη κρίση συνδυάστηκε η εξέγερση των εργατών, των αγροτών, των φοιτητών ενάντια στη κρατική γραφειοκρατία με την διάσπαση της κομματικής γραφειοκρατίας σ'αντιμαχόμενες μερίδες που πρόβαλαν διαφορετικές διέξοδες απο τη κρίση.[] Ποιές ήταν αυτές οι αντιμαχόμενες μερίδες στους κόλπους του ΚΚΚ;

Πρώτα-πρώτα υπήρχε ένα σημείο αναμφισβήτητο και απο τις δύο πλευρές: η επιτάχυνση της καπιταλιστικής συσσώρευσης μέσα απο την εξαγωγή μεγαλύτερου πλεονάσματος απο την αγροτική ύπαιθρο. Η πρώτη τάση, των "μεταρρυθμιστών", ήταν αυτή που επιβλήθηκε μόνο μετά το θάνατο του Μάο. Τό πρόγραμμά της έμοιαζε αρκετά μ'αυτό που πρόβαλε μετέπειτα ο Τενγκ Χσιαο Πινγκ. Στο κέντρο του είχε το άνοιγμα στη παγκόσμια αγορά και την εγκατάλειψη της στρατηγικής της αυτάρκειας, την μαζική εισαγωγή τεχνολογιας απο τη Δύση για να αναπτυχθεί ο βιομηχανικός τομέας και να προχωρήσει η εκμηχάνιση της γεωργίας. Πρότειναν τόνωση της κατανάλωσης του πληθυσμού, ανάπτυξη των ιδιωτικών καλλιεργειών για να αυξηθεί η παραγωγικότητα στην ύπαιθρο. Ο Γκορμπατσώφ έρχεται κάπως καθυστερημένα να προτείνει άλλη μιά καινοτομία αυτής της τάσης για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων: τη μεγαλύτερη αυτονομία των διευθυντικών στελεχών των επιχειρήσεων.

Μ'αυτή την πολιτική κινιόνταν η μιά μερίδα που για τους αντιπάλους της δεν ήταν παρά οι "οπαδοί του καπιταλιστικού δρόμου".

Στην άλλη όχθη βρισκόντουσαν οι οπαδοί της "αυτάρκειας". Πρόκειται για το κομμάτι που στηριξε την Πολιτιστική Επανάσταση. Πίστευε σε μιά έξοδο απο τη κρίση που θα πρέπει να αναζητηθεί όχι στη νικηφόρα έξοδο στο διεθνή ανταγωνισμό αλλά μέσα απο το "κλείσιμο" των συνόρων, το χτύπημα της κατανάλωσης της εργατικής τάξης και την μεγαλύτερη συμπίεση της. Μέσα απο την κολλεκτιβοποίηση των αγροτών κατά τα πρότυπα του Στάλιν μετά το '30 στη Ρωσία. Ηταν μια πολιτική με έμφαση στην εκτατική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα πρόβαλε υποκριτικά τον "αντιτεχνοκρατισμό" σαν απάντηση στις προτάσεις για εισαγωγή νέας τεχνολογίας.

Αυτό δεν τους εμπόδισε να προχωρήσουν στο δυνάμωνα του πυρηνικού οπλοστάσιου της Κίνας. Ενώ απο τη μιά καταγγέλαν τον Τενγκ Χσιαο Πινγκ γιατι "δεν τον ενδιέφερε" αν η γάτα ήταν κόκκινη ή μαύρη, αρκεί να πιάνει τα ποντίκια"... απ'την άλλη, ο "αντιτεχνοκρατισμός" του δεν δίσταζε να προωθεί την πυρηνική ενέργεια για να δοθεί διέξοδος στην κρίση.

Μπορούσε άραγε να λυθεί αυτή η διαμαχη στα πλαίσια του κόμματος; Ο Μάο είχε βέβαια ένα αναμφισβήτητο κύρος μέσα στο κόμμα, όμως απομονώθηκε και δεν μπορούσε να ελπίζει μέσα απο την εσωκομματική διαμάχη να επιβάλει τη πρόγραμμά του. Μάλιστα, κάποια περίοδο βρέθηκε στη θέση όπου οι κομμα-

τικές εφημερίδες αρνιόντουσαν να δημοσιεύσουν δικά του άρθρα! Ετσι ο Μάο και οι οπαδοί του οδηγούνται στην απόφαση να μεταφερθεί (και να λυθεί) η αντιπαράθεση στο δρόμο.

Είναι το άνοιγμα της αυλαίας για την Πολιτιστική Επανάσταση. Στις 16 Μάη του '66 με μια εγκύκλιο του Π.Γ. του ΚΚΚ εγκρίνεται το άνοιγμα αυτής της νέας εποχής. Οι πομπώδεις φράσεις μπαίνουν στην ημερήσια τάξη.

Η εγκύκλιος απευθύνονταν στους εργάτες, τους αγρότες, τους σπουδαστές. Τους καλούσε να στραφούν ενάντια στα "διεφθαρμένα" κομματικά στελέχη, τους λεγόμενους "οπαδούς του καπιταλιστικού δρόμου" και να φτιάξουν δικές τους ομάδες ερυθροφρουρών. Επρόκειτο για τη συστηματοποίηση αυτής της ταχτικής για να γίνει και άμεσα αποτελεσματική.

Σ'όλες τις γωνίες της Κίνας, στις μεγάλες πόλεις γίνονται μαζικές διαδηλώσεις και παρελάσεις γεμάτες ενθουσιασμό απο τους ερυθροφρουρούς. Κυριαρχούν τα συνθήματα "είναι δίκιο να εξεγείρεσαι", "βομβαρδίστε το αρχηγείο", "η πολιτική στα χέρια των μαζών". Κυριαρχεί απόλυτα ο αντιμπεριαλισμός και μια μαζική διαδήλωση το διατρανώνει καίγοντας την αγγλική πρεσβεία. Ο ενθουσιασμός απλώνεται σε μεγάλα κομμάτια εργατών και νεολαίας που υποστηρίζουν αυτήν την πολιτική. Γιατί στο κάτω-κάτω πρόβλημα δεν είχε μόνο ο Μάο με τα διευθαρμένα κομματικά στελέχη αλλά και ολόκληρα κομμάτια εργατών που τα έβλεπαν μ'άλλο μάτι, σαν τους διευθυντες που οργάνωναν την εκμετάλευση και γιαυτό είχαν τους δικούς τους λόγους που τους έσπρωχναν να κινηθούν προς μιά τέτοια κατεύθυνση. Στο ξεκίνημα ενθουσιώδεις μάζες ανέμιζαν το "Κοκκινο Βιβλίο" του Μάο κατά χιλιάδες στις συγκεντρώσεις, ενώ η προσωπολατρεία για το "μεγάλο τιμονιέρη" βρίσκονταν στον απόγειό της.

ΟΙ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Παίρνονται τότε μια σειρά μέτρα που διευκολύνουν τον Μάο στη σύγκρουσή του με την άλλη πτέρυγα για το ποιος θα κερδίσει τον έλεγχο της κομματικής και της κρατικής μηχανής. Με την "απόφαση των 16 σημείων", που προβλήθηκε σαν η μεγάλη ρήξη με το παλιό, παραχωρήθηκαν δημοκρατικές ελευθερίες και γενική αμνηστία. Οι φυλακές ήταν παραγεμισμένες από "απειθαρχους" εργάτες, άλλοι είχαν σταλεί σε εξορία, φυλακισμένοι βρίσκονταν σε στρατόπεδα "επανεκπαίδευσης". Οι ελευθερίες που παραχωρήθηκαν δεν έθιγαν τους ακρογωνιαίους λίθους του καθεστώτος, τη δομή, την πειθαρχία και την ιεραρχία του στρατού, ούτε τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας (νόρμες, εργατοαγροτικό σύστημα κλπ.).

Τα μέτρα που πάρθηκαν και ο τρόπος με τον οποίο προχωρούσε η υλοποίησή τους, δεν έδιναν τη δυνατότητα στη φράξια της Πολιτιστικής να κρατήσει τον έλεγχο της κατάστασης. Γρήγορα ο έλεγχος των εξελίξεων χάνεται. 'Ετσι βρήκαν την ευκαιρία κομμάτια του κινήματος να δράσουν μαζικά και να εκφραστούν.

Οι φοιτητές εξεγείρονται ενάντια σ'όλο το πλέγμα της στρατιωτικοποιημένης ζωής της νεολαίας. Ενάντια στ.. φακέλλωμα και τους μπατσους. Ενάντια στο βίαιο "σπάσιμο" του διαχωρισμού πνευματικής-χειρωνακτικής εργασίας μέσα από την "αγροτική θητεία" (ο κάθε νέος ήταν υποχρεωμένος πριν μπει στο πανεπιστήμιο να δουλέψει για κάποια χρόνια στην ύπαιθρο). Οι μαζικές διαδηλώσεις στρέφονται τόσο ενάντια σ'αυτή τη διαδικασία όσο και ενάντια στα στρατόπεδα επανεκπαίδευσης.

Και η εργατική τάξη κάνει πλεόν την εμφάνισή της σαν ανεξάρτητη δύναμη.

'Εχουμε το δυνάμωμα των ερυθροφρουρών μέσα από τα εργοστάσια, πράγμα που καθόρισε τις συγκρούσεις τους με το στρατό. 'Εχουμε τις πρώτες μαζικές απεργίες με πιο σημαντική αυτή των σιδηροδρομικών. Βέβαια δεν υπήρξε μια τεράστια εξάπλωση του εργατικού κινήματος σ'όλα τα εργοστάσια και τις επιχειρήσεις. Η Σαγκάη για δυο ολόκληρους μήνες, τέλη 66 αρχές 67, συγκλονίζεται από ένα ογκώδες απεργιακό κύμα. Ταυτόχρονα σηματοδοτεί μια καμπή στις διεκδικήσεις, ξεφεύγοντας από το κυνηγητό των διεφθαρμένων στελεχών και ανοίγοντας ζητήματα συνθηκών εργασίας, ωρών δουλειάς, αυξήσεων, νόρμες και εργατοαγροτικό σύστημα. Πρόκειται για μια κίνηση έξω από τον έλεγχο της φράξιας της Πολιτιστικής που θίγει την καρδιά του κρατικού καπιταλισμού, που την είδαμε και στην Καντώνα και την Χουνάν.

Αρχικά, ο Μάο δεν στράφηκε ενάντια σ'αυτό το κίνημα. Πίστευε ότι μπορεί να το χρησιμοποιήσει για να συντρίψει τα αντίπαλα κομματικά στελέχη. Αυτό όμως φάνηκε ότι ήταν αδύνατο. Οι συγκρούσεις γενικεύονται σχεδόν σε ανοικτό εμφύλιο όπου ομάδες ερυθροφρουρών έρχονται σε αναμετρήσεις με το στρατό. Τώρα πια η υπαρκτή προοπτική μιας γενικευμένης και εκτός ελέγχου σύγκρουσης οδηγεί τη μαοϊκή φράξια σε επαναπροσδιορισμό της σχέσης της με το κίνημα. 'Οταν πια το κίνημα βάζει στο στόχστρο όχι απλά κάποια στελέχη αλλά τον ίδιο τον κομματικό μηχανισμό μέσα από τον οποίο λειτουργούν, η μαοϊκή πτέρυγα αποσύρει την υποστήριξή της και δίνει τη συγκατάθεσή της για την καταστολή του. Η τακτική του Μάο δεν διαμορφώνεται πια από τις ανάγκες τις διαμάχης με την αντίπαλη πτέρυγα, αλλά από τον κίνδυνο να βρεθούν και οι δυο αντιμέτωπες με μια επαναστατική έκρηξη. Ο στρατός και οι μηχανισμοί καταστολής ενεργοποιούνται για να κερδηθεί ο ελεγχος των εξελίξεων.

Γίνεται ρουτίνα η επέμβαση του στρατού για το χτύπημα απεργιών, όπως και οι σφαγές των ερυθροφρουρών.

Εκτός από την άμεση καταστολή επιχειρείται και η θεσμοποίηση του νέου στυλ ελέγχου, διαψεύδοντας τα κούφια λόγια για "πολιτική στα χέρια των μαζών". 'Οταν στην Χουνάν γεννιούνται κάποια όργανα εξουσίας των ίδιων των μαζών που ελέγχουν οι ίδιες την παραγωγή και τη ζωή τους, μετά την καταστολή έρχονται οι "επαναστατικές επιτροπές τριπλής ενότητας" να αποκαταστήσουν την τάξη. Η εξουσία περνάει στα χέρια των εκπροσώπων του στρατού, του κόμματος και των "μαζικών οργανώσεων".

Ενας άλλος παράγοντας, εξωτερικός, ωθούσε στο να επιβληθεί γρήγορα η ομαλότητα. Στα σύνορα Κίνας- Ρωσίας, η συντριπτική παρουσία ρώσικων στρατευμάτων υπογραμμίζει την πίεση που ασκούσε η Ρωσία και που έφτασε το '69 στις συγκρούσεις στον ποταμό Ουσούρι.

Οι εργάτες και η νεολαία που είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους για την αλλαγή της ζωής τους και την κατάχτηση των δικαιωμάτων τους στη φράξια της μιας πτέρυγας του κόμματος βρέθηκαν μπροστά σε μια τραγική διάψευση των προσδοκιών τους και αντιμετώπισαν την πιο βάρβαρη καταστολή. πόλεις που αντιστέκονται ισοπεδώνονται με χιλιάδες νεκρούς, οι εξόριστοι στα βάθη της Κίνας πληθαίνουν και κατακλύζουν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ενα μεγάλο κομμάτι εργατών πλήρωσε τις αυταπάτες αλλά και την έλλειψη αυτόνομης επαναστατικής οργάνωσης με τον ίδιο τρόπο που οι εργάτες στην Ουγγαρία του '56 πλήρωσαν τις αυταπάτες τους έχοντας εναποθέσει τις ελπίδες τους στον μεταρρυθμιστή Νάγκι και τη δικιά του κομματική πτέρυγα, δηλαδή με τη ζωή τους.

Υπήρχε όμως εκείνο το διάστημα μια άλλη δυνατότητα; 'Η απλά η αυθόρμητη έκρηξη που ξεπέρασε την διαμάχη των δυο τάσεων του κόμματος θα έσβηνε με την καταστολή, χωρίς να μπορεί να βάζει ζητήματα εξουσίας όπως στη ρώσικη επανάσταση του '17;

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΟΝ ΜΑΟ

Πράγματι δεν υπήρχε ένα επαναστατικό κόμμα των πρωτοπόρων εργατών που θα μπορούσε να καθοδηγήσει τις εξεγέρσεις ενάντια στην κρατική γραφειοκρατία. Ομως υπήρξαν κομμάτια που πρόβαλαν μια τέτοια διέξοδο, με κέντρο την περιοχή Χουνάν. Πρόκειται για την οργάνωση Sheng Wu lien που κυκλοφόρησε ένα μανιφέστο. Ηταν μια συστηματοποίηση των εξελίξεων στην Κίνα από τη σκοπιά της ταξικής πάλης και ταυτόχρονα προσπαθούσε να δώσει ένα διαφορετικό προσανατολισμό από τη λεγόμενη "υπεραριστερή" φράξια του ΚΚ Κίνας.

Στις τοποθετήσεις της ζωντανεύει η λενινιστική κριτική για το κράτος. Πέρ'από τις αλλαγές των διεφθαρμένων στελεχών έβαζε σαν προοπτική τη "συντριβή της κόκκινης αστικής τάξης των γραφειοκρατών του κόμματος". Ο σοσιαλισμός μπορεί να έρθει μόνο με το τσάκισμα του αστικού κράτους και της κόκκινης αστικής τάξης από την ίδια τη δράση της εργατικής τάξης.

Αντιπάλεψαν συγκεκριμένα τις "επαναστατικές επιτροπές τριπλής ενότητας" σαν ένα αστικό ρεφορμισμό, που έπρεπε να ανατραπούν από το προλεταριάτο με την "ένοπλη και ωμή βία". Η προοπτική για την Κίνα δεν μπορούσε παρά να είναι μια κοινωνία τύπου Παρισινής Κομμούνας.

Η μικρή παράδοση της οργάνωσης, ο περιορισμός της δράσης της σε μια επαρχία, η μαζική καταστολή την εμπόδισαν να παίξει ένα πιο σημαντικό ρολο. Οταν στις 5 Σεπτέμβρη του '67 διατάχθηκε ο αφοπλισμός των ερυθροφρουρών τους κάλεσαν να μην παραδώσουν τα όπλα και να αντισταθούν, δεν είχαν όμως τη δύναμη να επιβάλουν κατι τέτοιο που θα οδηγούσε σε ένα βάθαιμα της επαναστατικής διαδικασίας.

Το καθεστώς ξανακερδίζει τον έλεγχο μην έχοντας να αντιμετωπίσει μια συγκροτημένη επαναστατική εναλλακτική διέξοδο.

Υπήρχαν βεβαια και άλλου τύπου πιέσεις από κομματια του κρατικού μηχανισμού. Οι στρατιωτικοί εξεγέρθηκαν στο Βουχάν ενάντια στον Μάο. Οι πιέσεις όμως δεν έρχονταν κύρια απο εκείνα τα κομμάτια αλλά από τους εργάτες. Οταν ο στρατός αποκατέστησε την τάξη στην πόλη έδειξε περισσότερο ζήλο στη συστηματική καταπίεση των ερυθροφρουρών και των εργατών.

Οι διαμάχες μέσα στο κόμμα περιορίζονται και στα τελη του '69 δεν είναι πια τόσο οξυμένες. Το τέλος της Πολιτιστικής σημαδεύεται από τον παραγκωνισμό του μεγάλου εταίρου του Μαό, του Λιν Μπιάο, αρχηγού του ΛΑΣ. Πρόκειται για σημείο στροφής που ξανάνοιξε τη συζήτηση για το τι διαχείριση χρειαζόταν ο κινέζικος κρατικός καπιταλισμός. Δεν ήταν μια απλή καθαίρεση και μόνο η εξυχνίαση ενός αεροπορικού "δυστυχήματος" κάπου στη Ρωσία θα φώτιζε την υπόθεση της δολοφονίας του.

Οι δυο μερίδες "παγώνουν" τη διαμάχη τους περιμένοντας το τέλος της ηγεμονίας του Μάο που καθόριζε τις εξελίξεις. Αυτό συνέβη μόνο με το θάνατό του γιατί κανένα κομμάτι δεν μπορούσε να τον αμφισβητήσει.

Μετά το θάνατό του, οι διαμάχες είναι απομακρυσμένες από το κλίμα της περιόδου του '66. Η δίκη της χήρας του Μάο και των τεσσάρων και η ανανεωμένη ενδοκομματική διαμάχη "δικαιώνουν" την τάση των μεταρρυθμιστών. Προχωράει το άνοιγμα στη Δύση, υλοποιούνται οι πιο φιλονατοϊκές επιλογές και ο "σοσιαλισμός της αγοράς" στο εσωτερικό, για να στηριχτούν έτσι οι φιλοδοξίες των κρατικοκαπιταλιστών που θέλαν την Κίνα δύναμη υπολογίσιμη στους διεθνούς ανταγωνισμούς.

ΜΑΟΪΣΜΟΣ – Η ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

Ταυτόχρονα έχουμε και το τέλος του μαοϊκού μύθου. Η επαναστατική αριστερά που είδε τον άλλο δρόμο για το σοσιαλισμό, τον "αντιοικονομίστικο" και απαλλαγμένο από την αποκρουστική πραγματικότητα των χωρών της Α.Ευρώπης και της Ρωσίας, να περνάει μέσα από το Πεκίνο μπήκε σε ανοικτή κρίση. Κατέρρευσε ο βασικός ιστός της ιδεολογίας της. Ομως, η ιδεολογική κληρονομιά του μαοϊσμού, παρά τη διάλυση των "μαρξιστικών-λενινιστικών" οργανώσεων, δεν έχει μπει σε αμφισβήτηση. Ισα ίσα, ως ένα βαθμό έχει γεννήσει ακόμα και πιο αντιδραστικές θεωρίες όπως αυτή του Μπετελέμ. Ο Μπετελέμ σε μια πρώτη φάση υμνούσε τον Μάο, ενώ έφτασε να φωνάζει το περιβόητο "ζήτω το αιματοβαμμένο καθεστώς του Πολ Ποτ" στην Καμπότζη, αναγνωρίζοντας στον πρώτο την πρωτοκαθεδρία του "αντιοικονομίστικου" μαρξισμού και στον χασάπη της Καμπότζης τον πιο άξιο διάδοχο. Στη δεύτερη φάση συνόδεψε την κριτική του για την Κίνα με την απόρριψη της Ρώσικης Επανάστασης και του Λένιν σαν ένα αστικό πραξικόπημα κάτω από την ηγεσία του.

Τι ήταν όμως πράγματι η κληρονομιά του μαοϊσμού; Ουσιαστικά αυτή η ιδεολογία αποτέλεσε το κέντρο των θεωριών υποκατάστασης της εργατικής τάξης. Ο σοσιαλισμός χωρίς την εργατική τάξη στην εξουσία ήταν η καρδιά αυτής της θεωρίας. Ενώ μίλαγαν για προλεταριακού τύπου κομμούνα εννοούσαν ένα καθεστώς που δεν είχε να κάνει με τα εργατικά συμβούλια σαν τη θεσμοθετημένη αυτενέργεια της εργατικής τάξης.

Μια δεύτερη κληρονομιά είναι η χρησιμοποίηση μαρξιστικών εννοιών, αλλά με εντελώς διαφορετικό νόημα, όπως "προλεταριάτο", "αστική τάξη", "ταξική πάλη" κλπ. Στην ανάλυση των μαοϊκών, όταν αναφερόντουσαν στην αστική τάξη δεν εννοούσαν τους γραφειοκράτες οι οποίοι εμποδίζουν την εργατική τάξη να έχει τον έλεγχο της παραγωγής. Αστοί ήταν η αντίπαλη μερίδα μέσα στο κόμμα. "Αστοί" και "οπαδοί του καπιταλιστικού δρόμου" ήταν οι αντίπαλοι του Μάο και αντίστροφα "προλεταριάτο" ήταν το κόμμα. Οχι, βέβαια, ολόκληρο αλλά μόνο η φράξια του Μάο, και αντίστοιχα "προλετάριοι" μόνο οι οπαδοί της. "Ταξική πάλη" ήταν η σύγκρουση των δυο μερίδων του κόμματος. Ολ'αυτά δεν έχουν καμιά σχέση με τον επαναστατικό μαρξισμό και την ταξική ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης. Κριτήριο για το τι είναι τάξεις και το τι είναι κράτος είναι οι απόψεις αυτών που στελεχώνουν το κόμμα και το κράτος και όχι η σχέση που έχουν με την παραγωγή. Αυτό τροφοδοτούσε μια στρατηγική που δεν έβαζε σαν προοπτική της την ανατροπή του αστικού κράτους αλλά το κέρδισμα των κορυφών του και την αλλαγή του απ'τα πάνω.

Σαν σημείο "ανανέωσης" του μαρξισμού από τον μαοϊσμο προβλήθηκε η κατάργηση των αντιθέσεων πνευματικής-χειρωνακτικής εργασίας, της διαφοράς πόλης-υπαίθρου. Πράγματι υπή-

ρξε κατάργηση, όμως οι μαρξιστές δεν υποστηρίζουν αυτή την προοπτική μέσα από την βίαιη επιβολή της πάνω στους εργάτες, όπως έγινε εκείνο το διάστημα. Αυτή η κατάργηση δεν έγινε με τρόπο που να απελευθερώνει τη δημιουργικότητα των εργατών και της νεολαίας. Οι γέφυρες πόλης-χωριού σήμαναν την καταναγκαστική αγροτική θητεία για τους εργάτες και τους φοιτητές, για να καλυφτούν οι στόχοι των πλάνων παραγωγής που έβαζαν οι τεχνοκράτες.

Οι αστοί διανοούμενοι άρπαξαν την ευκαιρία μετα τη στροφή της Κίνας να μιλήσουν για την "ουτοπική" φύση των σοσιαλιστικών προτάσεων.

Η πολιτική σύγχυση στην οποία μπήκαν οι παλιοί μαοϊκοί δεν είχε να δώσει μια πειστική απάντηση σ'αυτές τις θεωρίες ούτε, πολύ περισσότερο, να εξηγησει το τι συνέβη στην Κίνα χωρίς να καταφύγει σε αστυνομικά σεναρια.

Η σοσιαλιστική επανασταση δεν απέτυχε στην Κίνα γιατί ακριβώς δεν δοκιμάστηκε. Δεν απετυχε η δημοκρατική εξουσία των εργατικών συμβουλίων, ούτε προδόθηκε γιατί ακριβώς δεν υπήρχε. Αντίθετα, η αποτυχία ανήκει στη στρατηγική της αυτάρκειας και της εθνικής ανεξαρτησίας, ανήκει στην προσπάθεια του κρατικού καπιταλισμού να βγει απο την κρίση και τα προβλήματά του.

Ουσιαστικά, αυτό που δεν δοκιμάστηκε ήταν αυτό που υποστήριζαν οι επαναστάτες της Sheng Wu lien: το να υπάρξει μια βίαιη ανατροπη της "κόκκινης" μπουρζουαζίας και το πάρσιμο της εξουσίας από την ίδια την εργατική τάξη, με τα δικά της όργανα τύπου σοβιετ.

Αυτοί που αναφέρονται στη δοξασμένη κληρονομιά της Πολιτιστικής δεν τολμούν να εξηγήσουν το τι έγινε μετα. Οσοι έχουμε μια ανάλυση του κρατικού καπιταλισμού μπορούμε απορρίπτοντας τον Μάο να τιμούμε τους εργάτες της Σαγκάης που εξεγέρθηκαν, όπως τιμούμε τους Ούγγρους και τους Πολωνούς εργάτες.

Μπορούμε ακόμα να κάνουμε κάποιους χρήσιμους παραλληλισμούς με την περεστροικα του Γκορμπατσώφ απ'την οποία το μόνο που έχουμε να ελπίσουμε είνα τα πλακώματά του με τον Λιγκατσώφ να δυναμώσουν ακόμα πιο πολύ τα περιθώρια δράσης για τους εργάτες της Ρωσίας και των Ανατολικών χωρών. Να κάνουν πραγματικότητα αυτό που δεν μπόρεσαν τα ταξικά τους αδέλφια στην Κίνα της Πολιτιστικής Επανάστασης και του Μάο, μια νικηφόρα επανάσταση ενάντια στον κρατικό καπιταλισμό.

Πέτρος Κωνσταντίνου

Διεθνιστική Πρό(σ)κληση στην Κύπρο
Το περιοδικό της Εργατικής Δημοκρατίας

Το πρώτο τεύχος της "ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟ(Σ)ΚΛΗΣΗΣ" κυκλοφορεί μετά από αρκετές περιπέτειες. Η εκδοτική ομάδα "ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ" που το εκδίδει αποτελείται από άτομα που από το 1977 μέχρι το 1978 συμμετείχαμε στην έκδοση του "Μαρξιστικού Δελτίου Συζήτησης" στην Ν.Κύπρο. Συμμετείχαμε μετά στην ομάδα που έκδιδε μέχρι το 1980 την εφημερίδα "Εργατική Δημοκρατία". Τα τελευταία χρόνια κρατώντας σαν εκδοτική ομάδα τον τίτλο της "Εργατικής Δημοκρατίας" έχουμε κάνει μερικές μικρές εκδόσεις δικών μας κειμένων και μεταφράσεις από τα αγγλικά εκδόσεων του αγγλικού επαναστατικού κόμματος S.W.P. Συνεργαζόμαστε με την ελληνική επαναστατική οργάνωση Ο.Σ.Ε. (Οργάνωση Σοσιαλιστική Επανάσταση) και γράφουμε άρθρα για την Ν.Κύπρο στο περιοδικό και στην εφημερίδα της.

Το Φλεβάρη εκδόσαμε ένα βιβλίο με τίτλο (και περιεχόμενο) "ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ και τα διεθνιστικα καθήκοντα των Ελληνοκυπρίων επαναστατών".

Στόχος μας μ'αυτό το περιοδικό είναι να προβάλουμε και στην Ν.Κύπρο μια επαναστατική πολιτική παράδοση που, ενώ τα περισσότερα ονόματα των κύριων εκφραστών της είναι πολύ γνωστά, η ίδια είναι θαμμένη και διαστρεβλωμένη σε σημείο που να έχει μετατραπεί σε άγιο λείψανο για προσκύνημα. Μια πολιτική παράδοση που στην καρδιά της βρίσκεται η πρόταση του Μαρξ "η απελευθέρωση της εργατικής τάξης δεν μπορεί παρά να είναι το έργο της ίδιας της εργατικής τάξης", η προτεραιότητα της εργατικής τάξης σαν το υποκείμενο της επανάστασης, ότι δηλαδή η εργατική τάξη είναι αυτή που θα κάνει τη σοσιαλιστική επανάσταση, όχι αυτή για χάρη της οποίας θα γίνει η επανάσταση. Μια πολιτική που αναγνωρίζει ταυτόχρονα ότι για να μπορέσει η εργατική τάξη να "απελευθερώσει τον εαυτό της" πρέπει να μπορέσει το πιο συνειδητό και πρωτοπόρο τμημα της να οργανωθεί σε ένα επαναστατικό κόμμα. Μια πολιτική που το "εργατες όλου του κόσμου ενωθείτε" δεν το αντιμετωπίζει σαν Πρωτομαγιάτικη διακήρυξη αλλά σαν πρακτικό οδηγό για καθημερινή δράση.

Θεωρούμε τους εαυτούς μας ότι ανήκουμε ακόμα σε μια σημερινή διεθνή παράδοση (όχι μια διεθνή οργάνωση) που εκφράζεται από οργανώσεις σε διάφορες χώρες οι οποίες κινούνται σ'αυτό τον πολιτικό χώρο. Και θέλουμε να συμβάλουμε στην ανάπτυξη μέσα στην ελληνοκυπριακή εργατική τάξη μιας επαναστατικής πολιτικής που να συνδυάζει την διεθνιστική επαναστατική παράδοση και τις αρχές του μπολσεβίκικου κόμματος και των άλλων κομμουνιστικών κομμάτων των αρχών του αιώνα μας με την ανάλυση και κατανόηση του σημερινού καπιταλισμού και της σημερινής εργατικής τάξης παγκόσμια και ιδιαίτερα στην Ν.Κύπρο.

Σ'ένα γενικό και αφηρημένο επίπεδο υπάρχουν και άλλοι, απο μεγάλα κόμματα μέχρι μικρές ομάδες, και παγκόσμια και στην Ν.Κύπρο, που μιλούν στο όνομα της απελευθέρωσης της εργατικής τάξης, του διεθνισμού και του επαναστατικού κόμματος. Η διάσταση όμως ανάμεσα στις αφηρημένες διακηρύξεις και στις συγκεκριμένες πολιτικέ επιλογές, αναμεσα στη θεωρία και στην πραξη, υπάρχει όσο κι αν δεν είναι πάντα εύκολο να φανεί.

Αυτό καθόρισε σ'ένα μεγάλο βαθμο την απόφασή μας να προχωρήσουμε με την έκδοση αυτού του περιοδικού. Ξεκινα κύρια σαν ένα μέσο παραπέρα οριοθέτησής μας, δηλαδή σαν ένας τρόπος να δείξουμε ότι αυτή η πολιτική δεν είναι απλά άλλη μια "αριστερότερη" παραλλαγή της κυρίαρχης αριστερής ιδεολογίας και να ξεκαθαρίσουμε ποια είναι τα σύνορα που μας χωρίζουν από τους άλλους.

Ετσι θα προσπαθούμε κάθε φορά να δείχνουμε συγκεκριμένα ποια είναι η πολιτική μας στα καίρια πολιτικά ζητήματα. Θα δείξουμε πως έβλεπε η επαναστατική παράδοση και πως εννοούμε εμείς την απελευθέρωση της εργατικής τάξης, τοι διεθνισμό και τον σοσιαλισμό. Αναπόφευκτα κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει μόνο με αντιπαράθεση με τις άλλες αριστερές πολιτικές, με ανάλυση της στάσης τους σε συγκεκριμένα προβλήματα.

Γι'αυτό το λόγο το περιοδικό σ'αυτή την πρώτη φάση του δεν μπορεί να ασχολείται με την άμεση επικαιρότητα παρα μόνο στο βαθμό που αυτό θα μας βοηθάει σ'αυτούς τους στόχους, στην οριοθέτησή μας. Αυτό θα έχει ακόμα σαν αναπόφευκτο κακό ότι τα πρώτα τουλάχιστον τεύχη θα έχουν μερικά μεγάλα και ίσως ανιαρά άρθρα.

Στο πρώτο μας τεύχος το κύριο άρθρο αφορά την πολιτική κατάσταση σήμερα στη Ν.Κύπρο. Το άρθρο γράφτηκε αρκετά πριν την έκδοση του περιοδικού, η οποία καθυστέρησε για διάφορους λόγους, τεχνικούς, πρακτικούς, ακόμα και νομικούς. Ετσι, δεν είναι ιδιαίτερα ενημερωτικό για τις τελευταίες εξελίξεις.

Εχουμε ακόμα ένα άρθρο για το Κυπριακό στηριγμένο σε μια εισήγησή μας που έγινε σε διεθνιστικές εκδηλώσεις που οργάνωσε η ΟΣΕ στην Ελλάδα τον περασμένο Μάρτη με συμμετοχή και εκπροσώπου μιας τουρκικής επαναστατικής οργάνωσης. Ενα άρθρο για την πολιτική του Λένιν στα εθνικά ζητήματα και τα διαφορετικά καθήκοντα των επαναστατών ανάλογα με το έθνος στο οποίο ανήκουν. Ενα άρθρο αφιερωμένο στα 20χρονα του Μάη του '68, ο οποιος παρόλο που έφερε, μετά από πολλές δεκαετίες, ξανά στην επικαιρότητα την επαναστατική πολιτική, στην Ν.Κύπρο παραμένει άγνωστος. Ενα άρθρο για την επίθεση της αστικής τάξης ενάντια στον "νέο ταξικό εχθρό" της εργατικής τάξης, τους υπαλλήλους του Δημόσιου και Ημικρατικού τομέα, καθώς και ένα άρθρο για το πώς συγκεκριμενοποιήθηκε αυτή η επίθεση στις Κυπριακές Αερογραμμές, και για την απεργία των "προνομιούχων" υπαλλήλων τους που τόλμησαν να τα βάλουν με το κράτος και την αστική τάξη, παρόλο που δεν είχαν την υποστήριξη κανενός. Τέλος κάτι για ένα τελείως καινούργιο φαινόμενο στην Ν.Κύπρο, έναν αντιρρησία συνείδησης που φυλακίστηκε από το στατοδικείο όταν δεν δέχτηκε να συμμετέχει στις ασκήσεις της εθνοφρουράς επειδή δεν μπορούσε να καταλάβει πώς αυτό θα βοηθούσε την επαναπροσέγγιση με τους Τουρκοκύπριους, την σιωπή της παραδοσιακής αριστεράς, τις περίεργες δικαιολογίες της "Αριστερής Πτέρυγας της ΕΔΕΚ", και της προσπάθειες κάποιων διεθνιστών να τον υποστηρίξουν, παρόλη την απομόνωσή τους.

Το πρώτο μας τεύχος είναι κάπως μεγάλο επειδή η περίοδος που εκδίδεται είναι, τουλάχιστον για μας, αρκετά πιο ενδιαφέρουσα από πολιτική άποψη απο τον μέσο ορο. Αυτο μας ανάγκασε να γράψουμε μερικά άρθρα μεγαλύτερα από ότι θα θέλαμε ακόμα και για μια περίοδο οριοθέτησης.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η Επανέκδοση της Μαμής.............................. 1

2. Η Περεστρόικα μπροστά στην καταιγίδα
Η κρίση στις χώρες του κρατικού καπιταλισμού........... 3

3. Ο Ιμπεριαλισμός σήμερα..............................29

4. Ρόζα Λούξεμπουργκ: "Ειρηνικές Ουτοπίες"................36

5. Νταβός -Η απάντηση είναι διεθνισμός, όχι εθνικισμός.....38

6. Επαναστατικός Μαρξισμός
και Συνδικαλιστική Γραφειοκρατία........................44

7. Μάης '68 -Η επαναστατική έκρηξη........................53

8. Η Πολιτιστική Επανάσταση στην Κίνα
Η απομυθοποίηση του Μαοϊσμού...........................58

9. Διεθνιστική Πρό(σ)κληση: Το περιοδικό
της Εργατικής Δημοκρατίας στην Κύπρο...................65

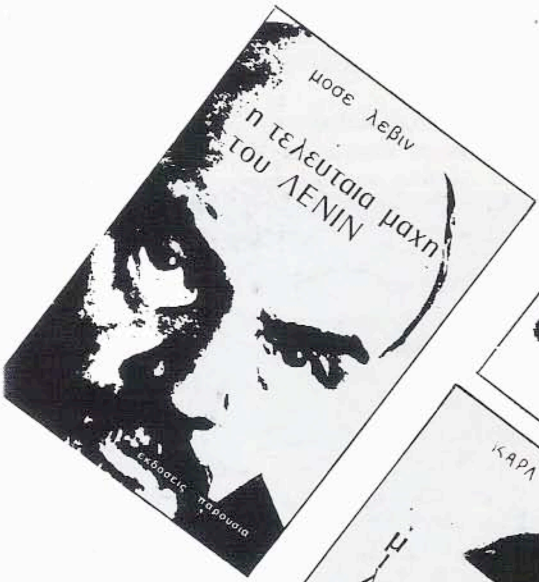

εργατικη αλληλεγγυη

Εκδίδεται από την Οργάνωση Σοσιαλιστική Επανάσταση

Φθινόπωρο '88,

Τιμή : 200 δρχ.